

Merima Krijezi

Semantika predloga u savremenom albanskom jeziku

Monografije - jezik

**Semantika predloga
u savremenom albanskom jeziku**

Edicija
Monografije – jezik

Izdavač
Univerzitet u Beogradu – Filološki fakultet
Studentski trg 3
11000 Beograd

Za izdavača
Prof. dr Iva Draškić Vićanović

Ediciju uređuje
Izdavački savet Filološkog fakulteta

Recenzenti
Prof. dr Dhimitri Bello
Universiteti „Fan S. Noli“, Korçë / Univerzitet „Fan S. Noli“, Korça

Prof. dr Qemal Murati
Instituti Albanologjik i Prishtinës / Albanološki institut u Prištini

Prof. dr Vanja Stanišić
Univerzitet u Beogradu – Filološki fakultet

Grafička priprema
Predrag Žižović

Dizajn korica
Srđan Đurđević

Tiraž
50

Štampa
MAB, Beograd

ISBN 978-86-6153-718-9

Zabranjena je svaka vrsta preštampavanja i fotokopiranja, uključujući ručno ili softversko, neovlašćeno kopiranje i umnožavanje sadržaja ili delova sadržaja. Sva prava zadržavaju izdavač i autor. Sadržaj i stavovi izneti u ovom delu jesu stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove izdavača, stoga izdavač ne može snositi nikakvu odgovornost prema njima.

Merima Krijezi

**Semantika predloga
u savremenom albanskom jeziku**

Beograd, 2023

SADRŽAJ

- Predgovor — 9
1. Opšti deo — 13
2. O problematici predloga i njihovog mesta u gramatikama albanskog jezika — 21
3. Klasifikacija predloga u albanskom jeziku — 27
- 3.1. Klasifikacija predloga na osnovu morfološke strukture — 35
- 3.2. Klasifikacija na osnovu sintaksičkog kriterijuma i glavnih značenja predloga — 40
4. Opšti prikaz predloga u albanskom jeziku — 57
5. Predložko-padežne konstrukcije u nominativu — 63
- 5.1. Predložko-padežne konstrukcije s predlogom *nga* — 63
- 5.2. Predlog *te / tek* — 73
6. Predlozi koji se sintaksičko-semantički slažu s genitivom — 79
7. Predlozi koji se sintaksičko-semantički slažu sa akuzativom — 85
- 7.1. Predlog *në* — 85
- 7.2. Predlog *me* — 92
- 7.3. Predlog *për* — 97
- 7.4. Predlog *pa* — 103
- 7.5. Predlog *më* — 106
- 7.6. Predlog *mbi* — 109
- 7.7. Predlog *nën* — 112
- 7.8. Predlog *ndër* — 115
- 7.9. Predlog *nëpër* — 116
- 7.10. Predlog *përmbi* — 119
- 7.11. Predlog *deri / gjer* — 120
8. Predlozi koji se sintaksičko-semantički slažu s ablativom — 125
- 8.1. Predlog *prej* — 125
- 8.2. Predlog *ndaj* — 133
- 8.3. Predlog *për* (s imenicom u ablativu) — 136
- 8.4. Predlog *midis* — 138
- 8.5. Predlozi *anë, majë, buzë, ballë, faqe, krah, bythë* — 139

- 8.6. Predlozi priloškog porekla *afër, larg, krahas, lart, poshtë, para, përpara, pas (mbas), prapa (mbrapa), pranë, përmes, gjatë, brenda, kundër* — 146
- 8.7. Predlog *pro* — 168
- 8.8. Predlozi *ndaj, matanë, përballë, përtej* — 169
9. Predlozi glagolskog poreka — 177
- 9.1. Predlog *falë* — 177
- 9.2. Predlozi *shkuar, kaluar* — 179
- 9.3. Predlog *përfshirë / përfshi* — 180
- 9.4. Predlog *përjashtuar* — 181
- 9.5. Predlozi *referuar, kushtuar / dedikuar* — 182
- 9.6. Predlog *kushtuar / dedikuar* — 183
10. Predloški izrazi - *me anë, në mes* — 185
11. Aglutinativni predlozi - *përveç, sipas* — 187
- 11.1 Predlog *përveç* — 187
- 11.2 Predlog *sipas* — 188
12. Predlozi *këtej i andej* — 191
13. Veznici ili predlozi - *si, se / sesa, sa?* — 193
14. Predloški izrazi — 197
- 14.1 *Nisur nga /* — 197
- 14.2 *Bazuar në, mbështetur në* — 197
- 14.3 *Krahasuar me* — 198
- 14.4 Predloški izrazi *në favor, në dobi, në të mirë, në dëm, në kurriz, në emër, në punë* — 198
- 14.5 *Në dëm* — 199
- 14.6 *Në kurriz* — 199
- 14.7 *Në emër* — 200
- 14.8 *Në punë* — 201
- 14.9 Predloški izrazi *në fushën, në lëmin, në kuadrin / në kuadër* — 201
- 14.10 Predloški izraz *në kuadrin / në kuadër* — 202
- 14.11 Predloški izraz *në sy / në sytë* — 202
- 14.12 Predloški izraz *me përjashtim* — 203
- 14.13 *Me rastin* — 203
- 14.14 Predloški izraz *për shkak / nga shkak* — 204

- 14.15 Predloški izrazi *për punë /nga puna, për faj, për hir, për arsye, për nder* — 206
- 14.16 Predloški izraz *si pasojë, si rrjedhim (si rezultat)* — 207
- 14.17 Predloški izraz *nga ana* — 208
- 14.18 Predloški izrazi *me gjithë, në mbarë, në krejt, në gjithë* — 210
15. Trokomentni predloški izrazi: *në lidhje me, në raport me, në përputhje me, në pajtim me, në përshtatje me, në harmoni me, në marrëveshje me, në akordim me, në bashkëpunim me, në kombinim me, në kordinim me, në kundërshtim me, në ndryshim nga (në ndryshim me), në dallim nga (në dallim me), në ballafaqim me, në varësi nga, në krahasim me* — 211
16. Iskazivanje relacionih značenja predloga u albanskom jeziku — 219
- 16.1 Predlozi koji označavaju spacijalne odnose — 219
- 16.2 Iskazivanje relacionih nespacijalnih i netemporalnih značenja — 221
17. Opšta klasifikacija predloga prema značenju ili semantičkoj vrednosti — 225
18. Aspekt spacijalnosti / nespacijalnosti u okviru semantike predloga — 249
- Zaključne napomene — 251
- Literatura — 259

Predgovor

Interesovanje prvih evropskih lingvista za nepromenljive kategorije reči kakvi su predlozi javilo se nakon velikog interesovanja za, uslovno rečeno, „reprezentativnije“ vrste reči kao što su imenice ili glagoli. Ukoliko se pogledaju najstarije sačuvane gramatike mnogih evropskih jezika, uočljiva je tendencija ka izdvajanju glagola i imenica kao zasebnih jezičkih kategorija, kao i potreba za definisanjem njihovog značenja i funkcija u širim konstrukcijama, tj. rečenicama, njihovim klasifikovanjem u vrste deklinacija i konjugacija u okviru kojih se realizuju. U slučaju albanskog jezika, predlozi se kao leksičke jedinice prvi put navode u rečniku Franga Bardija (F. Bardhi, 1606–1646) *Dictionarium latino-epiroticum* (alb. *Fjalor latinisht-shqip*), objavljenom u Rimu 1635. godine. Pored liste priloga, uzvika, pozdrava, poslovice i sentenca na albanskom, autor u petom poglavlju rečnika navodi predloge: *mb, ndaj, ndë, ndër, përpara, kundrë, për, mbas, te, n, ncë, paa, me* i *ngajt* (vidi Hysa, 2000). Nakon F. Bardija, u svojim radovima navode ih i drugi autori, tretirajući ih prvenstveno kao gramatičku kategoriju i poredeći ih s predlozima u drugim jezicima. Među njima, Frančesko Marija Da Leče (Francesco Maria De Lecce, 165?–1718), koji u gramatici *Osservazioni Grammaticali Nella Lingua Albanese* (1716), beleži osam vrsta reči u albanskom jeziku – imenice, zamenice, glagole, particip, predloge, priloge, uzvike i veznike (Hysa, 2000: 233); zatim, britanski diplomata, topograf i član Kraljevskog društva Viljem Martin Lik (William Martin-Leake, 1777–1860), koji u *Researches in Greece* (1814) navodi listu ekvivalentnih predloga u grčkom, engleskom i albanskom (Martin-Leake [1814] 2006: 175) i mnogi drugi koji se od XIX veka bave proučavanjem istorije albanskog jezika i komparativnom gramatikom indoevropskih jezika. Krajem XIX veka jedan od najistaknutijih predstavnika književno-umetničkog pokreta preporoda u Albaniji, Sami Frašeri (Sami Frashëri), prvi upotrebljava termin *parje* (bukv. ono što prethodi) za označavanje predloga u svojoj gramatici *Shkronjëto e gjuhësë shqip* koju objavljuje 1886. g. Nakon Frašerija i drugi albanski gramatičari u svojim gramatikama navode ovu vrstu reči i označavaju je drugačijim, ali sličnim termina. Takva situacija traje sve do Kongresa u Ljušnji 1920. godine, kada se termin *parafjalë* uvodi kao jedini i opšti termin za *predlog*.

Zainteresovanost za semantiku predloga u albanskom jeziku započinje šezdesetih godina XX veka s prvim objavljenim gramatikama savremenog alban-

skog jezika, kao i rada Aleksandra Džuvanija (A. Xhuvani) o predlozima *Parafjalët* (1964) i njegovog dela *Vepra I* (1985). Pitanje semantike i ortografije predloga postaje još važnije nakon Kongresa posvećenog standardizaciji i normiranju albanskog jezika 1972. godine. Povećanje broja predloga i predloških izraza u albanskom jeziku je primetno od osamdesetih godina dvadesetog veka. Konstantan, u opštem smislu, civilizacijski razvoj, svakako je uticao na povećanje broja predloga, prvenstveno predloških izraza, koji su nastali usled potrebe da se iskažu specifičnije semantičke nijanse i odnosi koje prosti i složeni predlozi nisu mogli da iskažu. Na njihovu tvorbu i upotrebu najviše su uticali administrativni, publicistički, ali i književni stil, u kojima se osetila potreba za što preciznijim izražavanjem, upotrebom konstrukcija usklađenim s pravnom, administrativnom, tehničkom, naučnom i drugim terminologijama, ili po ugledu na konstrukcije drugih stranih jezika. Predlozi, s druge strane, predstavljaju vrlo frekventnu jezičku kategoriju i u velikom broju jezika koji ih poseduju, spadaju u prvih deset najfrekventnijih vrsta reči. Prema Britanskom nacionalnom korpusu (BNS; Burnard 2000), jedna od deset najfrekventnijih reči u engleskom su predlozi *of, to, in* i *for* (cf. Baldwin, Kordoni & Villavicencio 2009); u albanskom jeziku treće mesto po frekventnosti zauzima predlog *në* (u, na) (Spahiu 2010), dok su predlozi označeni kao najfrekventnija vrsta reči iz grupe nesamostalnih reči (Samara 1999).

Predlozi su u lingvistici označeni kao visokopolisemične reči. Upravo ova karakteristika čini ih predmetom mnogih lingvističkih studija, kao i monografija o značenju i upotrebi predloga u jezicima koje učimo kao strane (L2). Određivanje semantičkog opsega, jasne granice i stepena sinonimije između dva sinonimna predloga (koji imaju isto osnovno značenje u dva ili više padeža ili su homonimični), upotrebne vrednosti i prioriteta u jezičkoj realizaciji usled pravopisnih i drugih normi jednog jezika, samo su neka od pitanja koja se postavljaju. U tom smislu i ova monografija je nastala kao pokušaj odgovora na neka od pomenutih pitanja, a posvećena je analizi semantike predloga u savremenom albanskom jeziku i pokušaju jasnog definisanja njihovog semantičkog opsega. Metodom kontrastiranja osnovnog, primarnog, značenja i sekundarnih, izvedenih, i metaforičkih značenja sprovedena je analiza odnosa koje izražavaju u konstrukciji. U samoj analizi koristili smo sve nama dostupne i referentne jednojezične i dvojezične rečnike savremenog albanskog jezika, u elektronskoj i štampanoj formi, kao i izvore sa interneta, kao pomoćnog, sekundarnog, izvora. Analizirano je preko 30.000 stranica tekstova književnog i neknjiževnog sadržaja, delova diskursa, razgovornog jezika i sl. Monografija *Semantika predloga u svremenom albanskom jeziku* je podeljena na šesnaest poglavlja, koja se mogu percipirati kao tri celine. Prvu celinu obuhvata prikaz tretiranja ove jezičke jedinice od samih početaka njenog pojavljivanja u gramatikama savremenog albanskog jezika, njenog definisanja, statusa kao vrste reči (gramatičko-

funkcionale ili leksičke jedinice) i klasifikacije; drugu predstavlja taksativna analiza semantike najfrekventnijih predloga (osnovnih, izvedenih i apstraktnih značenja koje iskazuju u konstrukciji); i treću, u kojoj je data opšta klasifikacija značenja predloga na osnovu kriterijuma iskazivanja spacijalnih i nespacijalnih značenja. Polazište je definicija predloga, klasifikovanje vrsta reči uz koje se javljaju u konstrukciji i njihov status u odnosu na druge, nezavisne, vrste reči uz koje stoje u sintagmi, kao i klasifikacija.

Osnovni cilj sprovođenja jednog ovakvog istraživanja prevashodno predstavlja pokušaj temeljnog lingvističkog sagledavanja problematike koja se odnosi na značenje predloga u albanskom, kao kategorije koja je nedovoljno obrađena u različitim lingvističkim istraživanjima.

U Beogradu,
27. 3. 2023.

Opšti deo

Pitanje značenja predloga jedno je od najspecifičnijih pitanja sintakse, semantike, pragmatike i generalno gramatike, koje i pored mnogobrojnih tumačenja i lingvističkih koncepcija o predlozima, još uvek nije našlo konačan odgovor. Iako ima jezika koji ne poseduju ovu vrstu reči (kao što su japanski, korejski, indijanski itd.), predlozi su ipak odlika mnogih jezika. Sam početak proučavanja ove vrste reči vezuje se za ime grčkog gramatičara, Dionisija Traksa (Dionysius Thrax) (Bortone, 2010), koji se smatra prvim naučnikom koji je izdvojio predloge kao samostalnu jezičku kategoriju u II veku pre n.e. Termin *πρό-θεσις* kojim je označio ovu kategoriju, tj. predloge, iz grčkog je preveden na latinski kao *praepositio* i u gotovo nepromenjenom obliku se proširio u ostale romanske, ali i evropske jezike. Trag takvog širenja se može pratiti i danas u lingvističkoj terminologiji i gramatikama u kojima se govori o prepozicijama, prepozitivnim članovima i sl. u kontekstu sintaksičkog, rečeničnog člana, koji stoji ispred nekog drugog rečeničnog člana, ili u nazivima za predlog u mnogim indoevropskim jezicima (engl. *preposition* (*pre-position*), alban. *parafjalë* (*parafjalë*), špan. *preposición* (*pre-posición*), nem. *präposition* (*prä-position*) itd.).

U modernoj lingvistici predlozi su označeni kao relacione reči koje uvek stoje uz lingvističku jedinicu koju dopunjuju. Vrlo retko sâm predlog, bez imenice, može biti upotrebljen kao samostalna reč u funkciji subjekta (npr. *Po je predlog = Nëpër ëshhtë parafjalë.*) ili objekta (Napiši pravilno *prekoputa = Shkrual drejt përballë.*) (Пипер, Клајн 2014: 205). Njihova pozicija može biti trojaka i mogu se naći ispred (prepozicije), iza (postpozicije), ili u sredini (inpozicije, cirkumpozicije) jedinice kojom upravljaju, a sve tri grupe su označene jednim terminom „adpozicije“ (Bortone 2010; Matovac 2013; Šekrst 2013). Adpozicija je definisana kao “an unanalyzable or analysable grammatical word constituting an adpositional phrase with a term that it puts in relationship, like case affixes, with another linguistic unit, by marking the grammatical and semantic links between them.”¹ (Claude Hagège, 2010 u: Matovac, 2013: 6). Predlozi su zatim označeni i kao sinsemantične jedinice koje predstavljaju zatvoren skup reči kojima se upućuje na odnose među predmetima i događajima (Silić, Pranković,

¹ *Gramatička reč podložna ili nepodložna analizi, kakvi su padežni afiksi, koja sačinjava adpozicionalnu frazu s terminom kojeg dovodi u odnos s nekom drugom lingvističkom jedinicom, markiranjem gramatičkih i semantičkih veza među njima* (prev. aut.).

2005), dok *English Grammar* (Collins Cobuild, 2011) navodi da je „osnovna upotreba mnogih predloga ukazivanje na položaj i pravac.“ (ibid. 687).

D. Klikovac (2006) ističe da se prilikom definisanja predloga nailazi bar na dve teškoće indikativne za prirodu jezičkog značenja uopšte, od kojih se prva odnosi na nemogućnost obuhvatanja svih značenja predloga jednom opštom definicijom, „bez obzira na to koliko se definicija „rastegne“ ne bi li obuhvatila što veći broj upotreba [...], da ostataka uvek ima mnogo – i veoma različitih“, dok druga upućuje da se „predlog mora definisati samim sobom“ (Klikovac 2006: b.p.), odnosno, da svaka definicija predloga neizostavno uključuje upotrebu predloga u definisanju njegovog značenja. Tako je u *Fjalor i gjuhës shqipe* (ASHSH 2006), elektronskom rečniku albanskog jezika, predlog *me* (s(a)) definisan na sledeći način:

„*me* parafj. (r. k.) së bashku me një emër a me një përemër tregon: shoqërim ose qenien në të njëjtin vend a në të njëjtën gjendje *me një tjetër*: jetonte me nënën; luan me shokët; iku me tren...“

[s(a), pred. (akuz.) uz imenicu ili zamenicu iskazuje: društvo ili biće na istom mestu ili u istom stanju *s nekim/ili nečim/drugim* (entitetom; živim bićem ili predmetom) (kurziv naš): živeo/la/ je sa majkom; igra se sa drugovima; otišao/la je vozom²...].

Polazeći od gore pomenutog, već na samom početku izdvojila su se dva pojma. Pojam definicije i pojam komplikovanosti definisanja značenja predloga. Definicije značenja predloga nalazimo u gramatikama i rečnicima datog jezika i one nas upućuju na gramatička tumačenja i objašnjenja funkcije predloga u okviru šire konstrukcije (sintagme, fraze, klauze, rečenice), kao i na to šta „izražava“ jedan predlog, ali ne daju celokupan uvid u semantiku predloga. M. Samara (1999) ističe da je u rečnicima albanskog, ali i mnogih drugih jezika (francuskog, italijanskog, ruskog itd.), objašnjenje značenja predloga uvek u vezi sa značenjem imenice ili zamenice koja stoji iza predloga i navodi primer predloga *mbi* (na, iznad) u albanskom jeziku uz koji stoji objašnjenje: „Upotrebljava se uz imenicu ili zamenicu u akuzativu *koja* (kurziv naš) označava: 1. objekat na čijoj se površini nešto nalazi; 2. nekog protiv koga delujemo itd.“, što po njegovom mišljenju pokazuje „da se leksička vrednost predloga razume kao određena semantičkim sadržajem reči koje stoje iza njega i koje imaju svoju specifičnu semantiku“ (Samara, 1999: 16).

² U albanskom jeziku upotreba punog ili kratkog oblika lične zamenice u trećem licu jednine u akuzativu ne marikira jasno razliku između trećeg lica jednine muškog i ženskog roda, budući da imaju isti oblik (*atë, e- njega, ga; nju, ju*). Kontekst je taj (rečenični i situacioni) koji pravi ovo jasno razgraničenje. Kako su u dajem tekstu ekscerpirani primeri iz različitih izvora, u našem radu rukovodili smo se realnim ali i kontekstualnim značenjem roda zamenice i u prevodu rečenica u daljem tekstu navodili smo samo jedan oblik.

Sve navedeno ukazuje da je naše polazište u pokušaju definisanja predloga i njihove sveukupne semantike, uvek reč koja u sintagmi stoji iza predloga, da je akcenat na toj reči, budući da svaka definicija predloga u uvodnom delu sadrži rečenicu „upotrebljava se uz imenicu ili zamenicu u... (određenom padežu)“, dok je njen nastavak „koja označava“, dakle, imenica ili zamenica, a ne predlog ili „zajedno s imenicom ili zamenicom iskazuje...“. Noviji lingvistički pristupi, metodologija i teorije, među kojima naročito kognitivna lingvistika koja „ne odvađa leksičke i gramatičke jedinice u posebne kategorije u kojima bi neke jedinice nosile značenje, dok ga druge ne bi imale, nego na rečnik i gramatiku gleda kao kontinuum u kojem svi elementi imaju zanačenje“ (Šarić 2014: 13) i lokalistička teorija, doveli su i do novih rešenja, kao i sagledavanja ove problematike iz jednog malo šireg ugla. U razmatranje je uzeta i treća komponenta – *glagol* koji stoji ispred sintagme (predlog + imenica/zamenica) i utiče na njenu rekciju, u grupi slovenskih jezika i prefiksacija glagola (Šarić, 2014; Matovac, 2014; Brala-Vukanović-Rubinić, 2011; Klikovac, 2006; 2018; Антонић, 2006; 2008; Piper, 2001), „objekat“ predloga (Collins Cobuild (digital edition), 2011; Newmark, Hubbard & Prifti, 1982; Lindstormberg, 2010), predlog kao konektor, međusobna veza konteksta i leksičkog značenja predloga i sl. U odnosu na padeže s kojima se sintaksičko-semantički slažu i odnose koje izražavaju, Silić i Pranjković (2005) sve predloge hrvatskog jezika dele na dimenzionalne i nedimenzionalne. U prvu grupu svrstavaju prostorne i vremenske predloge, a u drugu načinske, uzročne, uslovne, posledične, dopunske i sl. (Silić, Pranjković 2005). Set Lindstromberg (Seth Lindstromberg) isitče da „As for grammar handbook, the name alone tells you that they are mainly about grammar, not meaning. As for dictionaries, most of them order their entries alphabetically, which means that information about prepositions is scattered across hundreds or even thousands of pages”³ (Lindstromberg 2010: 1). Ovakva zapažanja Lindstromberga su indikativna i vode ka promišljanju o predlozima koje je, rekli bismo, ne više usmereno na gramatiku, već prvenstveno na značenje. S druge strane, autori gramatika, među kojima prvenstveno engleskog jezika, isitču da mnogi predlozi imaju vrlo slična značenja, neki zasebno čak i veliki broj različitih značenja, ali da se „njihovo značenje i upotreba moraju, kad god je to moguće, proveriti u rečnicima“ (Collins Cobuild, 2011: 690). Dakle, da bismo pravilno razumeli značenje predloga potrebna je provera njegove upotrebe i značenja u rečniku. Stoga je prvi korak u analizi značenja predloga svakako pregled definicija navedenih u gramatikama i rečnicima jednog jezika, pa ćemo našu analizu započeti pregledom definicija predloga u najrelevantnijim gramatikama i rečnicima savremenog albanskog jezika.

³ *Što se tiče gramatičkih priručnika, samo ime im govori da se u njima uglavnom radi o gramatici, a ne o značenju. Što se tiče rečnika, odrednice u većini njih sortirane su abecednim redom, što znači da su informacije o rečnicima raštrkane na stotinama ili čak i hiljadama stranica (prev. aut.).*

U *Gramatika e gjuhës shqipe I* (*Gramatika albanskog jezika I*, izdanje Albanske akademije nauka i Instituta za albanski jezik i književnost), predlog je definisan kao „nepromenljiva vrsta reči koja izražava odnos sintaksičke zavisnosti između imenice, broja ili zamenice, u jednom određenom padežu, i nekog drugog konstituenta, u okviru sintagme“ (Agalliu *et al.* 2005: 381), dok Š. Demiraj u *Morfologjia e gjuhës së sotme shqipe* (*Morfologija savremenog albanskog jezika*) predlog definiše kao nepromenljivi rečenični član koji stoji ispred imenica i substantivnih prideva, zamenica i osnovnih brojeva u određenom padežu, kako bi iskazao njihove odnose s drugim rečeničnim konstituentima (s glagolima, imenicama, zamenicama, brojevima) (Demiraj, 1971: 255). Ovaj autor predloge takođe označava kao *pomoćne reči* (alb. *fjalë shërbyese*), Muljaku i Keljmendi (Mulaku & Kelmendi) u *Gramatici albanskog jezika* (*Fonetika i Morfologija*) navode da su predlozi „nepromenljiva vrsta reči koja stoji ispred imenica ili poimeničenih reči (prideva, zamenica ili poimeničenih brojeva)“ i da je u pitanju vrsta reči koja nema samostalno (nezavisno) značenje (Mulaku, Kelmendi, 1983: 168). U jednojezičnom rečniku albanskog jezika *Fjalor i gjuhës shqipe* (2006), navedeno je da je predlog „nepromenljivi rečenični član koji se upotrebljava ispred imenice, zamenice ili broja ili ispred nekih priloga, kako bi izrazio odnose među konstituentima u sintagmi (npr. *nga, në, me, për, prej* itd.) (2006: 750). U rečniku FGJSSH iz 1981. godine navodi se slična definicija, pa je predlog definisan kao „nepromenljivi rečenični član koji se upotrebljava ispred imenice, zamenice ili broja (u jednom određenom padežu) ili ispred nekih priloga, kako bi izrazio odnose među konstituentima u sintagmi...“ (1981: 1359). Tek od osamdesetih godina prošloga veka u rečnicima i gramatikama počinje da se navodi da predlog može stajati i ispred priloga, uz napomenu da može stajati samo uz neke priloge (FGJSSH 1981; 2006), dok gramatičar Š. Demiraj (1989) iz te grupe naročito ističe zameničke priloge kao što su *prej këtej (odavde), prej andej (odande), nga lart (odozgo), nga poshtë (odozdo)* i sl. i upoređuje ih s *di qui, di là, di sopra, di sotto* u italijanskom i sličnim oblicima u francuskom (1989: 624). U gramatici *Standard Albanian: A Reference Grammar for Students* (1982) autori navode da: “The preposition in Albanian as in English is an invariable part of speech that indicates the semantic and syntactic relationship of a following word or phrase, called the “object” of the preposition, to some other constituent in a sentence: *luaj ME top* (I play WITH a ball), *e njoha NGA të folurit* (I recognized him BY his speech), *rreshtohuni PËR dy* (Line up BY two)⁴... (Newmark, Hubbard & Prifti, 1982: 289). Autori dalje

⁴ *Predlog je u albanskom, kao i u engleskom jeziku, nepromenljivi deo govora koji ukazuje na semantički i sintaksički odnos reči ili fraze koja stoji iza njega i naziva se „objekat“ predloga, s nekim drugim konstituentom u rečenici: luaj ME top (igrati se (SA) loptom), e njoha NGA të folurit (prepoznao sam ga PO govoru), rreshtohuni PËR dy (stanite u red PO dvoje (postrojite se po dvoje))...*

ukazuju da se iz navedenih primera jasno može uočiti da reč ili fraza na koju se predložki objekat u predložkoj konstrukciji / frazi odnosi može biti glagol, imenica, pridev, zamenica, prilog ili broj, ali da „u većini slučajeva predlog povezuje imenicu sa glagolom“ (ibid. 289). Bez obzira na neznatne razlike i nijanse u definisanju predloga, možemo reći da sve navedene definicije imaju kao zajednički imenitelj isticanje da je predlog nepromenljiva vrsta reči koja izražava odnos sintaksičke zavisnosti imenice, zamenice, broja, priloga (kao i nekih drugih poimeničenih reči) s drugim rečeničnim konstituentima, da ih određeni broj lingvista izdvaja kao *pomoćnu vrstu reči*, kao i da su imenice te koje se nalaze na prvom mestu kada je reč o njihovom kombinovanju s ostalim vrstama reči. Još jedno od zapažanja je da se padeška paradigma reči uz koju predlog stoji menja u zavisnosti od predloga koji se upotrebi, odnosno da sami predlozi utiču na padež imenice ili neke druge promenljive imenske reči.

Iako su u mnogim jezicima, pa tako i u albanskom, označeni kao nesamostalna i nepromenljiva vrsta reči, činjenica je da je reč o jezičkog jedinici (leksemi), koja svoje značenje dobija u okviru šire konstrukcije, sintagme / klauze / fraze, koja s jedne strane nije u potpunosti lišena leksičkog značenja, dok s druge strane poseduje frekventnost. Frekventnost postaje uočljiva ukoliko se tokom čitanja bilo kakvog teksta ili razgovora usredsredimo na predloge u rečenicama koji se nalaze u tekstu ili koje smo izgovorili u diskursu. Prema Britanskom nacionalnom korpusu (BNS; Burnard 2000), jedna od deset najfrekventnijih reči u engleskom su predlozi *of, to, in i for* (cf. Baldwin, Kordoni & Villavicencio 2009). U korpusu od milion reči engleskog jezika, jedna od deset je predlog (Fang, 2000 u: Littlefield, 2004), dok M. Samara iz grupe nesamostalnih vrsta reči u albanskom predloge izdvaja kao najfrekventnije (Samara 1999: 7). A. Spahiju (A. Spahiu) je nakon analize sprovedene posebnim programima na korpusu albanskog jezika koji je obuhvatao sve jedinice rečnika savremenog albanskog jezika (*Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, 1980*) tokom dužeg vremenskog perioda, a pod stručnim nadzorom i kontrolom jezičkih stručnjaka i eksperata za informatiku, napravio listu sto najfrekventnijih reči u albanskom jeziku. Jedno od zapažanja ovog autora je da su se, kada je reč o leksičko-gramatičkoj vrednosti ovih reči, kao najfrekventnije pokazale pomoćne, funkcionalne reči koje su nepromenljiva vrsta reči i da je i u drugim jezicima, npr. engleskom i nemačkom, identična situacija (Spahiu, 2010: 1). Na trećem mestu ove liste našao se predlog *në* (u, na), na šestom predlog *për* (o, za), na sedmom predlog *me* (s(a)), na osmom zamenica *që*, koja se upotrebljava i kao predlog *që* (srp. *još od*) (veznik, prilog i rečca), na jedanaestom prilog i predlog *nga* (od, ka) (takođe i veznik), a na četrnaestom prilog, rečca i predlog *më*⁵. Od prvih petnaest

⁵ Ovaj predlog služi kao oznaka datuma. Ne prevodi se, već samo služi kao oznaka datuma. Više o ovom predlogu i njegovoj funkciji u daljem radu i podnaslovu „Predlog *më*“.

najfrekventnijih reči u albanskom jeziku, trećinu čine predlozi (pet predloga – *në, për, me, që, nga* i *më*). Lepotu i stil nečijeg pisanog ili usmenog izražavanja upotpunjuju predlozi, njihova pravilna upotreba, kao i kombinovanje s drugim vrstama reči. U zavisnosti od toga kako govorno lice upotrebljava predloge, kako ih kombinuje s imenicama i zamenicama u određenim padežima, načelno možemo odrediti iz kojih krajeva dolazi to govorno lice i koja dijalekatska varijanta je dominantna u njegovom slučaju. Npr. ukoliko neko u albanskom upotrebi predlog *kah*, kao u rečenicama:

◇ Shifemi *kah tetë*. [Vidimo se *oko osam*.];

◇ T' tre kamarierat me u rrotullu *kah une* dhe me thunë me nji zo: "Urdhnoni!" [Sva tri konobara su se okrenula *ka meni* i u jedan glas mi rekla: "Izvolite!"],

znaćemo da je reč o osobi koja je sa severa Albanije ili šireg regiona Balkana koja govori gegijskim dijalektom. Pored konstrukcija koje su odlika gegijskog i kao takve prepoznatljive, upotreba predloga *kah* je još jedan od elemenata koji ukazuje na pomenutu razliku. Upotreba predloga *nga* bi bila dominantnija za sve govornike centralnog i južnog dela Albanije, govornike toskijskog dijalekta. Još jedna od razlika u upotrebi predloga, koja takođe može biti pokazatelj ove distinkcije između izvornih govornika albanskog jezika i ukazati na razliku koja se odnosi na arealnu podelu, Albanija i regija Balkana (Kosovo i Metohija, Crna Gora, Jug Srbije i sl.), jeste upotreba predloga uz imenicu u određenom i neodređenom vidu. Prema dostupnim dijalekatskim istraživanjima, neposrednom iskustvu autora tokom terenskih istraživanja sprovedenih na teritoriji Albanije i drugim delovima Balkana na kojima se govori albanski jezik, kao i podacima dostupnim u različitim elektronskim izvorima, nativni govornici iz Albanije će reći:

◇ Faleminderit *për vëmendjen!* [Hvala na pažnji!], Faleminderit *për intervistën*. [Hvala na intervjuu.],

i upotrebiće konstrukciju *predlog për + imenica u određenom vidu*, dok će govornici sa teritorije Balkana (naročito sa KiM) upotrebiti predlog *për + imenica u neodređenom vidu*:

◇ Faleminderit *për vëmendje!*, Faleminderit *për intervistë*.

Upotreba predloga koja nije u skladu s književnom normom je ono što će svaki sagovornik koji je upoznat, i koji poštuje standardizovanu književno-jezičku normu, sigurno primetiti. Tako će sintagmu *tavolina nga druri* (drveni sto, buk. *sto od drveta*) upotrebiti govornik koji nije upoznat s književno-jezičkom normom. Pravilna upotreba u skladu sa književno-jezičkom normom u ovakvoj sitagmi dozvoljava korišćenje samo jednog predloga, a to je predlog *prej* + imenica u neodređenom vidu albativa – *prej druri*. Upotreba predloga, kao

i njihova učestalost se razlikuju u odnosu na vid izražavanja – pisano i usmeno. U usmenom govoru rečenice su kraće, eliptičnije, s manjim brojem upotrebljenih predloga, dok je pisani govor bogatiji predlozima usled potrebe da se iskažu različite semantičke nijanse, kao i stilsko umeće pojedinca (vidi Lloshi, 2005). Predlozi su takođe označeni kao visokopolisemične reči. Polisemičnost predloga predstavlja univerzalnu karakteristiku mnogih jezika i odnosi se na međusobnu vezu značenja jedne iste lekseme / predloga /, koja su po pravilu navedena u okviru jedne odrednice u rečniku (Prčić 2016) i koja se „najvećim delom temelji na prenosu značenja, na osnovu jednog osnovnog, dominantnog značenja, iz koga je posredno ili neposredno izvedeno više različitih, ali srodnih značenja (ibid. 31). Po mišljenju jednog od predstavnika kognitivne lingvistike, Dž. Lejkofa (G. Lakoff), polisemija potiče od činjenice da postoje sistematični odnosi između različitih kognitivnih modela i elemenata istog modela (Lakoff 1987:13). Kroft i Kruz (Croft & Cruse) navode da „polisemične jedinice potiču iz istog leksičkog izvora, kao rezultat procesa ekstenzije kao što su metafora i metonimija“ (Croft & Cruse 2004: 111) i da je njihova polisemičnost prvenstveno pitanje da li postoji osećaj semantičke veze između dve interpretacije reči ili ne, tj. da li je jedno tumačenje uverljiva semantička ekstenzija ovog drugog. Polisemija bi, po mišljenju ovih autora, trebalo da omogući varijacije u shvatanju jedne iste reči u različitim prilikama upotrebe i njene realizacije, kao i izdvajanje određenog značenja iz grupe realno mogućih i, istovremeno svih mogućih, značenja jedne reči u konstrukciji. Još jedno od zapažanja ovih autora je da ograničeni smisao reči nije svojstvo leksičke jedinice kao takve, već da se ono konstruiše u trenutku upotrebe (ibid. 111). Sent-Dizije (Saint-Dizier) (2006) ističe da predlozi mogu biti percipirani kao funkcionalna kategorija koja obuhvata tri nivoa – sintaksički, semantički i leksički. U sintaksi, budući da se javljaju kao glava (glavni član) predloške sintagme (PP), iz semantičkog nivoa predstavljaju kopulu između imenice ispred koje stoje i glagola iza kojeg stoje i iz trećeg, leksičkog nivoa, u kojem se gramatička i sintaksička funkcija ove jedinice ukrštaju i realizuju u diskursu.

O problematici predloga i njihovog mesta u gramatikama albanskog jezika

Do pedesetih godina prošlog veka predlozi su bili sastavni deo albanskih gramatika, ali samo u onom obimu koji je bio dovoljan da se dà opšti prikaz ove gramatičke jedinice, kako bi se omogućilo njihovo pravilno razumevanje i savladavanje. Akcenat je bio na morfološko-sintaksičkom aspektu, dok je leksičko-semantički aspekt bio potpuno zanemaren. Termin *πρό-θεσις*, koji je iz grčkog preveden *ad litteram* na latinski kao *praepositio* i koji se uz veće ili manje fonetske izmene kao takav zadržao u svim romanskim jezicima, kao i u mnogim indoevropskim jezicima, prvi je na albanski adaptirao Sami Frašeri (Sami Frashëri). U svojoj gramatici *Shkronjtore e gjuhësë shqip*, upotrebio je termin *parje* (srp. *ono što prethodi*) kojim je označio predlog kao gramatičku jedinicu (vidi Frashëri, 1886). U Skadarskoj gramatici *Gramatika e Folmarmja* ovaj termin je naveden kao *parapris-a* (srp. *ono što prethodi, predlog*). A. Dzanoni (A. Xanoni) je u svojoj gramatici *Gramatika shqyp* naziva *paraprisë* (Xanoni 1909), da bi današnji termin *parafjalë* (srp. *predlog*; bukv. ispred reči) počeo da se koristi od 1920. godine i Kongresa u Ljušnji¹. Pored ovog termina, gramatičar S. Riza koristi i termin *prepozicion* (Riza 1952:159; 1958: 477). Pitanjem značenja i funkcija predloga bavili su se mnogi albanski gramatičari i lingvisti, kao što su: K. Cipo (*Gramatika shqipe*, 1949.), M. Domi (*Gramatika e gjuhës shqipe*, 1957), S. Prifti (*Sintaksa e gjuhës shqipe*, 1959), Š. Demiraj (*Morfologjia e gjuhës së sotme shqipe II*, 1961), M. Čeliku (1969; 1971; 1972; 1975; 1990; 2000), A. Džuvani (1964; 1985), J. Rota (2006), S. Riza (1952; 1958; 2002), a u novije vreme:

¹ Posle Bitoljskog kongresa, održanog 1908. godine, Kongres u Ljušnji je jedan od najvažnijih kongresa posvećenih standardizaciji albanskog jezika. Nakon ova dva kongresa usledio je i treći, istovremeno i najvažniji kongres kojim je završen proces standardizacije, koji je održan u Tirani 1972. godine. Na Kongresu u Ljušnji doneta je odluka o upotrebi termina *parafjalë* (srp. *predlog*) kao jedino validnog. Dotadašnja upotreba velikog broja različitih termina kojima se označavala ova gramatička jedinica svakako je dovodila do nedoumica i mnogobrojnih nejasnoća. Gotovo svaki gramatičar je imao svoj termin za ovu gramatičku jedinicu. A. Džuvani (A. Xhuvani) je prvi albanolog koji navodi ovaj podatak u svom detaljnom radu o predlozima u albanskom jeziku koji je objavio u časopisu *Studime filologjike* (Xhuvani, 1964).

R. Pernaska (1983), J. Tomai (1969; 1981), M. Samara (1992; 1999), S. Fljoći (1968; 1992), S. Mansaku (1987), L. Budželji (2007), R. Muljaku (2004), E. Hisa (1970), M. Čeliku (2006; 2019), E. Ljafa (1995; 2005), M. Karadžozi (2005) itd.

Ovim pitanjem bavio se i albanolog B. Bokši (B. Bokshi), koji je problematiku značenja predloga tretirao iz dijahronijskog i sinhronijskog ugla u više svojih radova i monografija (1984; 2010; 2014). Po mišljenju Bokšija (2014), prvu sistematizaciju predloga u albanskom jeziku izvršio je Vigo Brendal (Viggo Brøndal) u svojoj monografiji *Théorie des prépositions – Introduction à une sémantique rationnelle* 1940. godine, oslanjajući se na rad G. Vajganda (G. Weigand) i njegovu *Albanesische Grammatik im südgeorgischen Dialekt* (Leipzig, 1913). Bokši navodi da iz Brendalove sistematizacije „treba izbaciti neke „lažne” predloge” (Bokshi 2014: 35), predloge koji to nisu u albanskom jeziku, „i da je svakako treba dopuniti predlozima *te, nga i ndaj*“ (ibid. 35), koji se nisu našli u pomenutoj sistematizaciji, kao i da je A. Džuvani (A. Xhuvani) kao izvršni poznavalac svih dijalekata albanskog jezika, uključujući i arbreški, i proučavalac starih pisanih dokumenata na albanskom jeziku, napravio listu od 18 glavnih predloga albanskog jezika, ali da iz pomenute liste treba izbaciti dva – *andy* ili *andyç* i *mjet* (*mje, mjen, mjeç*), s obzirom da je „reč o predlozima koji imaju isuviše ograničenu dijalekatsku upotrebu i nisu karakteristika standardizovanog jezika“ (ibid. 35). Tako, po mišljenju Bokšija možemo govoriti o 16 osnovnih predloga u albanskom jeziku: 1. *në*, 2. *më*, 3. *te / tek, tu / tuk (ke)*, 4. *ndaj*, 5. *mbi*, 6. *nën*, 7. *kah*, 8. *nga*, 9. *prej*, 10. *ndër*, 11. *pas / mbas*, 12. *para*, 13. *për*, 14. *nëpër*, 15. *me*, 16. *pa* (ibid. 36).

Od sedamdesetih godina prošlog veka sve veća pažnja posvećuje se predlozima i problematici u vezi s njihovom semantikom, sintaksičkim funkcijama (u konstrukcijama) i semantičko-sintaksičkim slaganjem s odgovarajućim padežima. Predlozi počinju da se sagledavaju u jednom širem kontekstu. A. Džuvani u svom članku o predlozima, *Parafjalët* (Xhuvani, 1964), a kasnije i radu *Vepra I* (Delo I), ističe kako se „uopšteno, značenje predloga određuje na osnovu semantičke sadržine datih reči (sintagme čiji su sastavni deo), „na osnovu datog konteksta“ (Xhuvani 1985: 266), tj. koji oni kao data grupa reči imaju i navodi primere: *Kishte rënë në pus*. [Upao je u bunar.], *Po vuan në pleqëri*. [Pati u starosti.] (ibid. 266), a dalje ističe da mesno ili vremensko značenje predloga *në*, po njegovom mišljenju zavisi isključivo od semantike reči u rečenici. Džuvani je jedan od prvih albanskih gramatičara koji u svojim radovima govori o leksičkoj vrednosti predloga i njihovoj semantici. Dotadašnji pristupi ovoj problematici podrazumevali su tretiranje predloga isključivo kao gramatičkih jedinica. Džuvanijev pristup ovoj problematici uz isticanje leksičke vrednosti predloga na koju utiče ukupni semantički sadržaj reči (u konstrukciji, sintagmi) u datom kontekstu i njihova pozicija, otvorila je put ka novom i širem pogledu na predloge. Tako, autori Fonetike i gramatike savremenog albanskog

jezika koja je objavljena 1976, ističu da se „značenje predloga precizira, konkretizuje u okviru sintagme i zavisi kako od značenja odredbenog člana (glavne reči u sintagmi), ispred kojeg stoji predlog, tako i od značenja člana koji je određen njime“ (*Fonetika dhe gramatika e gjuhës së sotme letrare shqipe II*, 1976: 334). M. Samara u svojoj monografiji *Parafjalët në shqipen e sotme (vështrim leksiko-semantik)* navodi kako je semantika predloga uslovljena mesnim, vremenskim i mnogim drugim odnosima ili uzajamnim vezama između predloga i značenja imenice, broja ili zamenice, ispred kojih stoje (Samara 1999: 18). Kako predlozi mogu biti i deo sintagmi, klauza, fraza i predložkih izraza, među albanskim gramatičarima se javila potreba da se bolje sagledaju funkcije i značenja predloga. Među njima su i J. Tomai, S. Fljoçi, F. Agaliju, M. Čeliku itd. A, kako predlozi u albanskom jeziku jasno definišu padeže, i jedan predlog može stajati samo uz imenicu, zamenicu, broj ili pridev (poimeničeni pridev) koji je u jednom padežu (uz izuzetak predloga koji se semantičko-sintaksički slažu s dativom i ablativom i koji se nazivaju dativsko-ablativnim predlozima, kao i predloga *për, ndaj, me anë i në mes*, koji se mogu semantičko-sintaksički slagati s dva padeža, ali kod kojih postoji jasno semantičko razgraničenje upotrebe u jednom od moguća dva padeža), veliki broj albanskih gramatičara i lingvista se u pokušaju definisanja padeža i njihovih semantičko-sintaksičkih funkcija usmerio na predloge i njihovu semantiku. U najopštijem smislu validna su dva pristupa. Prema prvom koji zastupaju autori gramatike savremenog albanskog jezika *Gramatika e gjuhës shqipe I* (Agalliu et al. 2005), predlozi u albanskom omogućavaju gotovo matematičku preciznost u određivanju padeža i dativ je padež bez predloga, dok prema drugom, koji zastupa Čeliku i dr. (Čeliku, Karapinjali & Stringa 2004) albanski jezik ima predloge za dativ. Prema prvom pristupu dativ je padež koga odlikuje odsustvo predloga, samo gore navedeni predlozi (ukupno četiri predloga) se mogu sintaksičko-semantički slagati s dva padeža, s jasnim semantičkim razgraničenjem upotrebe samo s jednim od dva moguća padeža. Npr:

◇ Flasin *për një fenomen të jashtëzakonshëm*. [Pričaju o jednom izuzetnom fenomenu.] (razg.)

për një fenomen – predlog *për* + imenica u akuzativu u neodređenom vidu *një fenomen*.

Upotreba predloga *për* + imenica u akuzativu je primarna upotreba ovog predloga. Predlog *për* se sintaksičko-semantički slaže s akuzativom, dok je upotreba ovog predloga uz imenicu u ablativu manje tipična i specifičnija za određene konstrukcije koje ukazuju na kontakt dva entiteta.

◇ E kapi *për dore*. [Uхватила ga je za ruku.] (Čeliku, Karapinjali & Stringa 2004: 222)

për dore – predlog *për* + imenica u ablativu neodređenog vida *dore*.

Pravilna upotreba predloga *për* + imenica u ablativu regulisana je gramatičkim i pravopisnim pravilom koje nalaže da, ukoliko konstrukcija iskazuje kontakt dva entiteta, prilikom kojeg entitet (živo biće) hvata drugi entitet (živo biće) za deo tela, kao što su: ruka, vrat, kosa, noga, uvo, nos i sl, imenica mora biti upotrebljena u ablativu: *për dore, për fyti, për flokësh, për këmbë, për veshi, për hunde...*, pri čemu se glagol *kap* (uhvatiti) najčešće pojavljuje u ovakvim konstrukcijama.

Čeliku i dr. (2004) takođe ističu da se u albanskom jeziku predlozi obično upotrebljavaju samo uz jedan određeni padež, kao: *nga, te(k), në, me, mbi, nën, pa, në lidhje me, ngjitur me* itd, ali da ima predloga koji se sintaksičko-semantički slažu i s više padeža (Čeliku et al. 2004: 221). Pomenuti autori, kao i lingvista Š. Demiraj (Sh. Demiraj, 1971) smatraju da se jedan ne tako mali broj predloga sintaksičko-semantički slaže s dativom i ablativom. Navode sledeće predloge: *buzë, majë, mes, midis, anë, rrëzë, pranë, afër, larg, lart, sipër, poshtë, brenda, jashtë, gjatë, drejt, veç, përveç, ndaj, rreth, rrotull, anës, para, pas* itd. (uz, povrh/vrh, među, između, sa strane, u podnožju, pored, blizu/kraj, daleko, gore, iznad, dole, unutra/tokom, napolju/van, duž/tokom, samo, osim, prema, oko, okolo, uz, ispred/pred, iza itd.).

Predlozi, pored padežnih nastavaka, imaju važnu ulogu u realizaciji padeža, "jer kada se upotrebljavaju s predlozima, gramatičko značenje padeža biva izraženo istovremeno i oblikom i predlogom" (Buxheli 2007: 33). Takvo sagledavanje padeža u kojem predlozi imaju važnu ulogu u njihovom određivanju nalazimo i u *Gramatici albanskog jezika I* (Gramatika e gjuhës shqipe I, 2005) koju je objavila Albanska akademija nauka, čiji autori smatraju da je uloga predloga u albanskom jeziku vezana za značenje, a ne za padežni oblik imenice (Agalliu et al. 2005: 384). U pomenutoj gramatici se navodi da „predlozi kao pomoćne reči imaju ograničeno leksičko značenje i ne mogu da se upotrebljavaju samostalno“ (ibid. 382). Upravo zbog ove karakteristike ne mogu biti smatrani rečeničnim konstituentom, budući da im nedostaje samostalno leksičko značenje koje ipak dobijaju uz reč kojoj prethode i s kojom čine padežnu sintagmu i deo rečenice.

Deklinaciju imenica u albanskom jeziku odlikuje vrlo jednostavan sistem imenskih nastavaka za neodređeni i određeni vid. Bez predloga u rečenici, ali svakako i konteksta (rečeničnog / situacionog), bilo bi vrlo teško odrediti u kom padežu se javlja data imenica, što se može videti i na osnovu tabele u nastavku.

Tabela 1.

Deklinacija imenice ženskog roda *dorë* (srp. ruka) u neodređenom i određenom vidu.

neodređeni vid	određeni vid
emërore (nominativ)	
një <i>dorë</i> ((jedna) ruka)	<i>dora</i> (ruka)
gjinore (genitiv)	
i, e një <i>dore</i> (od jedne ruke)	i, e <i>dorës</i> (ruke)
dhanore (dativ)	
një <i>dore</i> (jednoj ruci)	<i>dorës</i> (ruci)
kallëzore (akuzativ)	
një <i>dorë</i> (jednu ruku)	<i>dorën</i> (ruku)
rrjedhore (ablativ)	
prej një <i>dore</i> (od jedne ruke)	prej <i>dorës</i> (od ruke)

Iz tabele se može videti da su oblici imenice u genitivu, dativu i ablativu neodređenog vida isti (një *dore*), kao i oblici u nominativu i akuzativu (një *dorë*). Jasna distinkcija postoji jedino između oblika za nominativ (*dora*) i akuzativ određenog vida (*dorën*). Predlozi i kontekst su dva bitna elementa u određivanju padežnog oblika imenice, kao i u izražavanju mnogobrojnih sintaksičkih odnosa.

U albanskom jeziku, kao i u mnogim drugim indoevropskim jezicima, broj predloga se menjao i povećavao tokom vekova i njegovog istorijskog razvoja. Iz sinhronijskog ugla primetna je pojava uticaja stranih jezika, primarno italijanskog, ali i francuskog i engleskog, koji su doveli do pojave fraza i predloških izraza koji nisu svojstveni albanskoj leksici, tj. da se pored varijante koja bi se mogla smatrati albanskom, pojavljuju i one koje su u jezik ušle usled prevoda *ad litteram* i aktivne, intenzivne upotrebe tih jezika od strane nativnih govornika albanskog. Globalne komunikacijske mreže, internet i mediji svakako su doprineli da se kulturološki i jezički uticaji danas brže prenose. Od početka XX veka, pa sve do poslednjih decenija pomenutog veka, Albanija je važila za frankofonu zemlju. Francuski je bio zastupljen kao jedan od glavnih stranih jezika koji se učio u školama, dok je, kada je reč o italijanskom, interesovanje za modu, književnost i stil uopšteno, bilo glavni podsticaj. Takvo interesovanje i upotreba italijanskog je i danas aktuelna uz pojavu još jednog jezika, engleskog, koji se kao i u mnogim drugim zemljama pojavio kao univerzalni iliti globani jezik komunikacije, *lingua franca* modernog doba. Tokom istorijskog razvoja jezika došlo je i do nestajanja određenog broja predloga, usled njihove sve manje upotrebe u usmenom i pisanom govoru izvornih govornika, ali je njihov broj daleko manji u odnosu na novonastale predloge. U novijim rečnicima albanskog jezika uvršten je određeni broj regionalizama i predloga karakterističnih za

razgovorni jezik, kao što su: *faqeza* (pred), *kërthazi* (pored, uz), *ballë* (ispred), *andej* (s druge strane, preko), *anës* (mimo, pored, pokraj), *qark* (oko, okolo), *anëmbanë* (svuda, na sve strane), *tejëmbanë* (svuda, na sve strane) itd, od kojih je veliki broj samo sporadično navođen u rečnicima objavljenim do osamdesetih godina XX veka, uglavnom uz oznaku *ndajf.* (prilog), bez ikakve oznake ili napomene da se ove reči upotrebljavaju i kao predlozi. Najveću grupu novonastalih predloga čini „predložka grupa reči koja predstavlja kombinaciju imenice i predloga, kao i predlozi nastali aglutinacijom“ (Samara 1999: 37). Povećanje broja predloga je dovelo i do povećavanja ili proširivanja njihovog značenja u okviru predložko-padežne konstrukcije i njihovih leksičko-semantičkih funkcija.

U jednoj fazi svoga razvoja različiti indoevropski jezici počeli su da stvaraju nova jezička sredstva kako bi izrazili različite sintaksičke odnose imenica i drugih rečeničnih članova. Nova jezička sredstva i njihov nastanak u samoj osnovi bio je motivisan nedovoljnošću padežnih oblika imenice da iskažu sve semantičke nijanse njenih sintaksičkih odnosa. Ovu funkciju omogućili su predlozi, označeni i kao *pomoćne reči*. U velikom broju indoevropskih jezika uglavnom stoje ispred imenica, zamenica, ali i priloga, u određenom padežu i izražavaju sintaksičke veze (obično s predikatom) s nekim drugim rečeničnim članom izraženim imenicom. Š. Demiraj (Sh. Demiraj) ističe kako je proces stvaranja ovog novog dopunskog sredstva za izražavanje različitih sintaksičkih odnosa imenice i drugih rečeničnih članova „kako se čini, započeo upotrebom nekih priloga uz padežni oblik imenice, kako bi što bolje odredio i precizirao njeno značenje kao dopunskog glagolskog člana“ i da je vremenom semantička veza između priloga i padežnog oblika imenice postala sve intenzivija i čvršća do trenutka kada su oba oblika počela da se percipiraju kao jedna sintaksička jedinica (Demiraj 1989: 625). Padežni oblik imenice je postepeno gubio svoju direktnu zavisnost od glagola, dok na samom kraju takvog procesa nije nastao padežni oblik koji je direktno zavisao od priloga, koji je uticao na njegovu rekciju i dopunjavao njegovo značenje. U takvoj upotrebi i prilog je postepeno gubio svoju karakteristiku nezavisnog rečeničnog člana i postao *pomoćna reč* (Demiraj 1989). Ovo je bio proces nastanka ne samo prostih, već i složenih predloga u okviru kasnijih faza razvoja mnogih indoevropskih jezika, pa tako i albanskog jezika, a koji su nastali ne samo od priloga, već i od ostalih vrsta reči (Brugmann [1895] 2020; Demiraj 1989). U albanskom jeziku upotreba predloga, pored drugih faktora (fonetskih i gramatičkih), nije dovela do gubljenja padežnog sistema kao što se to desilo u jednom broju indoevropskih jezika, već do njihove redukcije.

Predlozi u albanskom jeziku su isključivo prepozicije, što znači da je njihovo mesto uvek ispred njihove dopune, najčešće imenice (ali i zamenice, broja, prideva). „S njihove funkcionalne strane one su prije svega glave prepozicionalnih fraza“ (Saint-Dizier 2006 u: Šekrst 2013: 2), što ih ne ograničava samo na rekciju s imenicama, već i drugim vrstama reči „i ne mora ih nužno ograničiti samo na imenske odnose“ (Šekrst 2013: 2).

Klasifikacija predloga u albanskom jeziku

Klasifikacija predloga koju je dao A. Džuvani (A. Xhuvani) poslužila je kao osnova za mnoge gramatičare. Prema njegovom mišljenju predlozi su podeljeni u tri kategorije:

- a) izvorni (pravi) ili prosti predlozi,
- b) izvedeni predlozi,
- c) grupe reči ili predložki izrazi. (Xhuvani, 1964: 9).

U prvu kategoriju spadaju prosti i predlozi dobijeni aglutinacijom, dok je njihov broj ograničen i znatno manji u odnosu na složene. Prosti predlozi su uglavnom jednosložni, istorijski su stariji od drugih predloga i morfemski najjednostavniji (vidi Пипер и Клајн 2014; Xhuvani 1985; Demiraj 1989). Kao najstariji predlozi, ne samo u albanskom, već i u mnogim drugim indoevropskim jezicima, svakako predstavljaju kategoriju koja je u najdužoj jezičkoj upotrebi i kategoriju koja je vremenom uspela da razvije veliki broj značenja, često i potpuno drugačijih od njihovog osnovnog primarnog značenja (ali koje se ipak može pratiti i kroz istoriju sačuvanih pisanih dokumenata koji svedoče o njihovoj semantici) (vidi Lindstromberg 2010). U drugu kategoriju spadaju izvedeni predlozi, u najvećem broju slučajeva izvedeni od priloga ili neke druge vrste reči (imenice, glagola), dok u treću kategoriju spadaju predložke grupe reči ili predložki izrazi. A. Džuvani, kao izuzetan poznavalac govora Arbreša i dijalekata albanskog jezika uopšteno, govori o osamnaest prostih predloga albanskog jezika. Ovu grupu predloga detaljno analizira i navodi da se u okviru nje nalaze i homosemantički predlozi kao što su *në* i *ndë*, *më* i *mbë* ili *nga* i *prej*. Savremeni albanski gramatičari prilikom navođenja predloga koji se semantičko-sintaksički slažu s određenim padežima navode sve tri kategorije predloga, bez posebnog isticanja ili klasifikacije predloga koja bi ukazala na to koji od datih predloga pripadaju grupi prostih, a koji grupi izvedenih predloga ili predložkoj grupi reči. U tabelama koje se nalaze u gramatikama i u kojima je dat shematski prikaz semantičko-sintaksičkog slaganja predloga i padeža, figuriraju sve tri grupe predloga.

U *Gramatika e gjuhës shqipe I (Gramatika albanskog jezika I)* predlozi su klasifikovani na osnovu tri kriterijuma (Agalliu *et al.* 2005: 383–388):
a) poreklo,

- b) morfološka struktura,
c) sintaksički kriterijum i njihovo osnovno značenje.

U samoj lingvističkoj terminologiji u vezi s predlozima u albanskom jeziku u upotrebi su termini pravi i nepravi predlozi, nemotivisani i motivisani. Reč je o univerzalnim terminima klasične lingvistike koji ukazuju na distinkciju između prostih i složenih predloga u jednom jeziku. Š. Demiraj (1989) u grupu pravih predloga (dokumentovanih kroz istorijski razvoj ovog jezika) ubraja tri kategorije: 1) prostre predloge *n (ën), ndë/në, ndër, mbë/më, mbi/mi, ndënë/nën, me, pa, për, prej, ndaj, ith, kundrejt*; 2) aglutinativne predloge *ndëpër/nëpër, përmbi/përmi, sipas, përveç, përpos* i 3) predložke izraze koji kao poslednji član konstrukcije imaju neki pravi predlog, kao *për në, për nën, deri në* ili *gjer në, që prej, bashkë me, tok me* itd. (Demiraj, 1989: 629–30).

a. Klasifikacija predloga na osnovu porekla

Veliki broj predloga u albanskom jeziku ne spada u grupu prostih predloga. U većini slučajeva izvedeni su od različitih vrsta reči, prvenstveno od priloga i imenica, ali i od drugih vrsta reči. Po poreklu se dele na: proste (*të parme*) i složene (*jo të parme*). Prosti predlozi su: *mbi, me, më, ndaj, ndër, në, nën, pa, prej, te(k)*.

Složeni predlozi su svi oni koji su nastali konverzijom i aglutinacijom s ostalim vrstama reči – imenicama, predlozima, prilozima i veznicima. Predlozi nastali konverzijom čuvaju svoju semantičku vezu s rečju od koje su nastali i vrlo retko se dešava da predlog dobije novo ili potpuno drugačije značenje od reči od koje je izveden, kako se može videti u primerima u nastavku:

◇ u slučaju predloga *rreth* koji je izveden od imenice *rreth, i* – imenica m. r. *krug, obruč, okrug*

Rreth sofrës (tryezës) [*Oko* sofre (stola)] (<https://fjale.al/rreth>);

Mblidhen *rreth* nesh. [Okupljaju se *oko* nas.] (<https://fjale.al/rreth>);

◇ ili predloga *majë* izvedenog od imenice ž. r. *majë, a – vrh, kraj* (nečega):

Hipi *majë* pallatit. [Popeo se *na vrh* zgrade.].

Među složenim predlozima nastalim aglutinacijom ima i onih koji su nastali spajanjem dva predloga, kao: *përmbi* – iznad, preko (predlog *për* + predlog *mbi* = *përmbi*), *nëpër* – preko, kroz (predlog *në* + predlog *për* = *nëpër*), *përveç* – osim (predlog *për* + predlog *veç* = *përveç*); veznika i predloga: *sipër* – iznad (veznik *si* + predlog *për* = *sipër*), *sipas* – prema (veznik *si* + predlog *pas* = *sipas*), itd. Uz napomenu da su *veç* i *pas* prilozima koji su prešli u predloge i kao takvi u jednoj od narednih faza njihovog razvoja postali deo aglutinativnih predloga *sipas* i *përveç* (Agalliu et al. 2005).

Proste predloge karakteriše veliki broj značenja. Najveći broj značenja imaju predlozi *për, në, prej* i *me*, dok ostali prosti predlozi ove grupe nisu semantički razvijeni koliko i navedeni predlozi, ali ipak imaju više od jednog osnovnog značenja (ibid. 383). Pored osnovnog imaju i apstraktna, figurativna, značenja, koje dobijaju u široj gramatičkoj konstrukciji, prvenstveno sintagmi. Najveći broj njih ima mesno i vremensko značenje, a ova značenja prate i sva ostala moguća značenja svakog datog predloga koja su uslovljena i stepenom njihovog samostalnog leksičkog značenja i mogućnošću njihove rekcije s drugim rečeničnim konstituentima u sintagmi, klauzi, rečenici.

Složeni predlozi su u albanskom jeziku podeljeni u tri grupe (Agalliu *et al.* 2005):

- a) priloški,
- b) imenski i
- c) glagolski predlozi.

Između priloga i predloga postoji vrlo čvrsta veza. Kao i u velikom broju drugih indoevropskih jezika, i u albanskom jeziku značajan broj predloga je nastao od priloga. Ponekad je u pitanju vrlo delikatna nijansa, i to semantička, koja nam omogućava da napravimo razliku između priloga i predloga. Ta distinkcija je otežana činjenicom da veliki broj priloga može imati i funkciju predloga, tj. može se upotrebljavati i kao predlog, kao što je to slučaj s manjim brojem predloga koji se mogu upotrebljavati i kao prilozima. Autori *Gramatike albanskog jezika I* navode da je jedan od takvih i predlog *kundër* sa značenjem *protiv* (npr. *kundër nesh = protiv nas*), koji se upotrebljava i kao prilozima – jam *kundër [(ja sam) protiv]* (Agalliu *et al.* 2005: 384). Prilozima koji se upotrebljavaju kao predlozi su: *afër, anëmbanë, anës, brenda, drejt, gjatë, jashtë, këtej, krahas, larg, matanë, ndanë, nga, para, pas, përballë, për bri, përkrah, përmes, përpara, përposh, përreth, përsipër, poshtë, pranë, prapa, rreth, rrotull, sipër, tatëpjetë, tutje* i *veç*. U grupu priloga koji imaju ovakvu upotrebu, pored gore navedenih, Čeliku i dr. ubrajaju i sledeća tri – *përtej, tej, kundrejt* (Čeliku *et al.* 2004: 223–24). Iako su prilozima velika grupa reči u albanskom jeziku, funkciju predloga ne mogu vršiti svi, već samo neki od njih (određeni broj njih). Primarno su u pitanju oni koji iskazuju mesto i vreme, kao i dva priloga za način *krahas* i *veç*. Svojim prelaskom u predloge prilozima su sačuvali svoje osnovno značenje. U većem broju slučajeva izražavaju mesne odnose, ali ima i onih koji ukazuju na proširenje značenja, pa je tako npr. prilozima *brenda* (unutra, unutar, u), kojim se prvenstveno izražava mesno značenje, dobio i vremensko značenje, prilozima za vreme *gjatë* (tokom) mesno značenje (duž, uz), *kundrejt* (nasuprot) poredbeno značenje (u poređenju sa) itd. Npr.:

◇ *Brenda shtëpisë muze të shkrimtarit Sterjo Spasse [U kući muzeju pisca Sterjo Spasea.]* (<https://ata.gov.al/2022/04/01/brenda-shtepise-muze-te-shkrimtarit-sterjo-spasse/>);

◇ Rasti i dytë *brenda një jave!* [Drugi slučaj za nedelju dana!] (<https://top-channel.tv/2022/07/26/rasti-i-dyte-brenda-nje-jave-aksident-ne-minieren-e-martaneshit-demtohet-rende-nje-minator-emri/>);

◇ *Gjatë verës.* [Tokom leta.];

◇ *Gjatë rrugës / bregdetit.* [Duž puta / obale.];

◇ Rrinte *kundrejt monumentit.* [Stajao je nasuprot spomenika.] (<https://fjale.al/kundrejt>).

◇ Jeni japonez preku nivelin më të ulët të 32 viteve të fundit *kundrejt dollarit amerikan* pasi shifrat zyrtare treguan se çmimet ishin rritur më shpejt se sa pritej në Amerikë. [Japanski jen je dostigao najniži nivo u poslednje trideset dve godine u odnosu na američki dolar pošto su zvanične brojke pokazale da su cene porasle brže nego što se očekivalo u Americi.] (<https://www.dukagjini.com/jeni-japonez-prek-nivelin-me-te-ulet-kundrejt-dollarit-amerikan/>).

Pregled jednog broja priloga koji se upotrebljavaju i kao predlozi

Prilog	Predlog
<i>larg</i> (daleko)	Është <i>larg.</i> [Daleko je.] Jemi <i>larg</i> fundit. [Daleko smo od kraja.]
<i>nga</i> (iz, od).	<i>Nga</i> je? [Odakle si?] U kthye <i>nga shkolla.</i> [Vratio se iz škole.]
<i>pas</i> (iza, nakon, posle)	Mbeti <i>pas.</i> [Ostao je iza (za / nama ili nekom osobom).] (https://fjale.al/pas) <i>Pas filmit.</i> [Nakon filma.]
<i>përpara</i> (ispred, pre)	Qëndron <i>përpara.</i> [Stoji ispred.] <i>Para meje</i> fliste një burrë. [Pre mene govorio je jedan čovek.]
<i>jashtë</i> (van, izvan)	Dil <i>jashtë!</i> [Izlazi napolje!] (Çeliku et al. 2004: 223) Ishte <i>jashtë</i> lojës. [Bio je van igre.]
<i>sipër</i> (preko, iznad)	E ka adresën <i>sipër.</i> [Adresa je iznad.] (https://fjale.al/sipër) <i>Sipër</i> krevatit. [Iznad kreveta.; Na krevetu.]
<i>brenda</i> (unutra, između, među)	U mbyll <i>brenda.</i> [Zatvorio se unutra.] <i>Brenda</i> rreshtave. [Između redova.]
<i>afër</i> (blizu, u blizini)	Fundin e ke <i>afër!</i> [Kraj ti je blizu!] Biblioteka është <i>afër shkollës.</i> [Biblioteka je blizu / u blizini škole.]

drejt (ka)	Shko <i>drejt</i> dhe kthehu majtas. [Idi <i>pravo</i> i skreni levo.] Rruga <i>drejt suksesit</i> . [Put <i>ka uspehu</i> .]
përsipër (iznad, gore)	Hipi <i>përsipër</i> . [Popeo se <i>gore</i> .] Çokollatën e shkrirë e qesim <i>përsipër tortës</i> . [Otopljenu čokoladu sipamo <i>preko torte</i> .]
para (ispred)	Ec <i>para</i> [Idi <i>napred</i> .] (https://fjale.al/para) Qëndronte <i>para vitrinës</i> së një dyqani këpucësh. [Stajala je <i>ispred izloga</i> prodavnice sa cipelama.]
tutje (tamo, dalje, daleko)	Mos shko <i>më tutje</i> . [Ne idi <i>dalje</i> .] <i>Tutje bregut</i> shihja vashat që laheshin në lum. [<i>Preko brda</i> video sam devojke kako se kupaju u reci.] (PIEN ¹).
përreth (oko, okolo, unaokolo)	Duhet të shikoni <i>përreth</i> . [Triba da pogledate <i>okolo / una- okolo</i> .] Të gjithë janë ulur <i>përreth një tryeze</i> . [Svi su seli za <i>jedan sto</i> .]
përmes (kroz, preko)	Ia preu fjalën <i>përmes</i> . [Prekinuo ga je u <i>pola rečenice</i> .] Kalua <i>përmes një zone</i> të mrekullueshme me kodra të rrumbullakëta dhe baobabë gjigandë. [Prošli smo <i>kroz jednu</i> predivnu <i>oblast</i> sa ovalnim brdima i ogromnim baobabima.] (PIEN)

Funkciju predloga u albanskom ima i jedan broj priloških izraza nastalih od reči koje, u manjoj ili većoj meri, imaju slično ili sinonimno značenje, kao što su: *anë e përqark*, *anë e qark*, *rrreth e rrotull*, *rrreth e përqark* (okolo, naokolo)... ili nastalih ponavljanjem, odnosno reduplikacijom jedne iste reči između kojih stoji veznik ili predlog, kao što su *rrreth e rreth*, *tej e tej*, *ballë për ballë*, *mes për mes* (Agalliu et al. 2005). Kod ovakvih konstrukcija primetna je upotreba veznika *e* (sa značenjem *i*), koji se upotrebljava za spajanje dva člana, bilo u rečenici ili gramatičkoj konstrukciji². Svi pomenuti predlozi priloškog porekla upotrebljavaju se s ablativom. Tu funkciju ima i jedna druga grupa predloških izraza u kojima prilog ili prilošku grupu reči prati predlog *me*: *bashkë me*, *tok me* (*së bashku me*, *së toku me*), *ballë për ballë me*.

¹ Sve primere koje ćemo u daljem radu navoditi, a koji su preuzeti iz elektronskih novina, različitih izvora s interneta i sajtova, označavaćemo oznakom PIEN (preuzeto iz elektronskih novina). Spisak svih korišćenih izvora nalazi se na kraju rada, a ovakva skraćivanja su u prvom redu motivisana potrebom da se rad ne preopterećuje navodima ovakve vrste.

² Veznik *i* ima tri realizacije u albanskom jeziku – *e*, *dhe* i *edhe*. *Edhe* se upotrebljava za naglašavanje ili isticanje, kao intenzifikator (čestica za pojačavanje): *Edhe* Darkoja erdhi (*I* Darko je došao.), *e* samo za spajanje dva rečenična člana ili dveju istorodnih ili nezavisnih rečenica – Shkoi *e* u kthye shpejt (*Otišao je i brzo se vratio*); Unë *e* ti dhe ai *e* ajo (*Ja i ti i on i ona*), a veznik *dhe* u složenim rečenicama nezavisnim ili zavisnim, kao i za spajanje rečeničnih članova i istorodnih rečenica. Upotreba veznika *dhe* je najfrekventija.

Pored priloga, imenice su sledeća vrsta reči čijom konverzijom su nastali predlozi u albanskom jeziku. Takav je slučaj s imenicama *anë, ballë, bri, buzë, faqe, majë, mes, midis, rrëzë*. Put nastanka predloga od imenica je u nekim slučajevima podrazumevao fazu prelaska imenica u priloge i iz priloga u predloge. Primer takvog formiranja su imenice *rreth* (krug, okrug) i *rrotull* (kolut, krug, kotur) koje su prvo prešle u priloge a nakon toga u predloge. Zatim, imenica *krye* (glava) je prešla u predlog u nekim izrazima koji imaju vremensko značenje:

krye jave (muaji, viti) [na početku nedelje, meseca, godine], kao i u izrazima čiji je sastavni deo opšta zamenica *çdo* (svaki, svaka, svako) – *krye çdo jave (muaji)* [na početku svake nedelje (meseca)].

Najveći deo imenskih predloga predstavljaju predložki izrazi koji podrazumevaju konstrukciju:

a) predlog + imenica. Od predloga najtipičniji su predlozi *me, në, nga, për* + imenica (u neodređenom ili određenom vidu akuzativa ili nominativa): *anë, përjashtim, rast, bazë, drejtim, këmbë, mes, vend, arsye* itd.: *me anë, me anën, në drejtim, në mes, për arsye, për punë, nga ana, nga shkakun...*, ali i onih kod kojih se imenica pojavljuje u ablativu (jednine ili množine neodređenog vida): *me anë studimesh, në mes dy dashurish, për punë xhelozie, në bazë marrëveshje* itd.

b) predlog + imenica + predlog.

Kod predložkih izraza ovog tipa prvi predlog u konstrukciji je uvek *në* iza koga sledi imenica, a drugi predlog je uvek *me*: *në krahasim me* (u poređenju s), *në kundërshtim me* (u suprotnosti s), protiv), *në lidhje me* (u vezi s), *në pajtim me* (u skladu s, u saglasnosti s, *në përputhje me* (u skladu s) (Agalliu et al. 2005: 385), *në marrëveshje me* (u dogovoru s) itd, iza kojih se uvek javlja imenica u akuzativu. Imenice koje čine sastavni deo predložkog izraza ovog tipa su uglavnom imenice koje imaju apstraktno značenje, kao što je *krahasim* (poređenje), *kundërshtim* (suprotnost, protivnost), *lidhje* (veza), *marrëveshje* (dogovor, sporazum), *përputhje* (saglasnost) i sl:

◇ *në krahasim me ty* (u poređenju s tobom);

◇ *në kundërshtim me vendimin e gjykatës* (u suprotnosti s odlukom suda);

◇ *në marrëveshje me pronarin* (u dogovoru s vlasnikom);

◇ *në përputhje me ligjin* (u skladu sa zakonom).

Značenje predložkih izraza određeno je i uslovljeno vezom predloga i imenice koja čini sastavni deo predložkog izraza. Predlozi *për* i *nga* uz imenicu koja ih prati izražavaju najčešće uzročno značenje, ali to nije jedino značenje koje ovi predlozi mogu izražavati (o tome videti više u odeljku o predlogu *për* i *nga*). Za razliku od priloških predloga koji prvenstveno izražavaju mesne odnose, budući da veliki broj ovih predloga i potiče od priloga za mesto,

imenski predlozi izražavaju različite vrste odnosa, i to najčešće apstraktnih. Proučavajući albansku leksikologiju mogli bismo reći da je upravo ovo oblast koja garantuje pojavljivanje novih predloga i povećanje njihovog broja. Sami jezički kontakti, uticaji drugih jezika, u prvom redu tkz. „velikih jezika“, kao i jezika iz regiona i onih koji se iz kulturoloških, socijalnih, istorijskih ili bilo kojih drugih uticaja smatraju prestižnim (kao što je to slučaj s italijanskim jezikom kod Albanaca) i priroda jezika kao entiteta koji je u konstantnoj promeni, glavni su faktori njihovog nastajanja. Autori gramatike albanskog jezika (Agalliu *et al.* 2005) ističu kako se ova klasa predloga konstantno bogati novim oblicima, pa su tako grupe reči: *me ndihmën e (uz pomoć), në dëm (na štetu), në dobi (u korist), në fushën (u oblasti), në pamundësi (u nemogućnosti), në rast (u slučaju)* itd. doživele svoju transformaciju u predložku grupu reči (Agalliu *et al.* 2005: 386).

Imenski predlozi i predložki izrazi imenskog porekla su karakteristični za publicistički, naučni i administrativni stil. Gotovo da nijedna vest ne može biti objavljena a da ne podrazumeva upotrebu predložkih izraza imenskog porekla. Navešćemo nekoliko primera:

Instituti kombëtar i statistikave, *me ndihmën e* Ministrisë së Arsimit, duke filluar nga muaji maj 2021 do të bëjë një sondazh statistikor për të mbledhur informacione për sjelljen, qëndrimet dhe projektet e ardhshme të fëmijëve dhe të rinjve... [Nacionalni institut za statistiku će *uz pomoć* Ministarstva prosvete, počevši od maja 2021. godine, napraviti statističko istraživanje u cilju prikupljanja informacija o ponašanju, stavovima i budućim projektima dece i omladine...] (<https://www.istat.it/ws/fascicoloSidi/1106/Lettera%20studenti%20minori%20-%20Albanese.pdf>);

Projekte të reja *në dobi* të komunitetit dhe qytetit [Novi projekti *u korist* zajednice i grada] (<https://aprtirana.al/2022/03/24/projekt-te-reja-ne-dobite-komunitetit-dhe-qytetit/>).

U grupu imenskih spadaju i tri predloga koji su nastali aglutinacijom predloga i imenice, a to su *ndërmejt (među, između)* > predlog *ndër* (među) + imenica *mjet* (sredstvo); *nëpërmjet (preko, kroz, putem)* > predlog *nëpër* (preko, kroz) + imenica *mjet* (sredstvo); *nëpërmes (preko, kroz, putem)* > predlog *nëpër* + imenica *mes* (sredina). Sva tri predloga se sintaksičko-semantički slažu s ablativom, kako se može videti i u primerima datim u nastavku.

◇ Procesi i normalizimit të marrëdhënieve *ndërmjet dy vendeve* po zhvillohet pa ndërprerje që nga 26 janari 1980. [Proces normalizacije odnosa *između dweju zemalja* odvija se kontinuirano od 26. januara 1980. godine.] (PIEN).

◇ *Nëpërmjet shembujve e ushtrimeve. [Uz pomoć primera i vežbanja.; bukv. Preko primera i vežbanja.]*³.

³ Prevod na srpski jezik svih navedenih primera u ovom radu dat je na osnovu semantike celokupnog teksta (veće ili manje tekstualne celine, rečenice i sl. iz koga su ekscerpirani), uz poštovanje rečeničnog i situacionog konteksta.

Autori *Gramatike albanskog jezika I* (Agalliu et al. 2005) ističu kako predložkih izraza formiranih od drugih vrsta reči, a da to nisu imenice i prilozi, ima vrlo malo. Navode priloške izraze *me gjithë* (predlog *me* (s(a) + neodređena zamenica *g gjithë* (svi, sve, svo) i *lidhur me* (particip glagola *lidh* (vezati, povezati, svezati) + predlog *me*) i samo jedan glagolski predlog *falë* (zahvaljujući), koji je izveden od participa glagola *fal* (oprostiti, pokloniti). Ovaj predlog uvek stoji uz imenicu u ablativu:

◇ *Falë ndihmës së qytetarëve.* [Zahvaljujući pomoći građana.]

◇ *Falë angazhimit të përbashkët.* [Zahvaljujući zajedničkom angažovanju.]

Gramatičar M. Čeliku (1990) smatra da se u grupu glagolskih predloga ubrajaju i: *lidhur me* (u vezi s), *ngjitur me* (u vezi sa, u odnosu na), *krahasuar me* (u poređenju sa), *përfshirë / përfshi* (obuhvatajući, uključujući), *përrjashtuar* (isključujući, izuzimajući), *kaluar, shkuar* (polazeći) i još poneki glagol (Čeliku 1990: 65–66). Reč je o glagolima koji su prešli u predloge, ali koji preko svog participnog oblika čuvaju vezu s osnovnim značenjem glagola: participni oblik glagola *lidh* (vezati) je *lidhur* + predlog *me* (s(a)), *ngjitur* glagola *ngjit* ((po)vezati, spojiti, lepiti), *krahasuar* glagola *krahasoj* (uporediti, porediti), *përrjashtuar* glagola *përrjashtoj* (isključiti, udaljiti, izuzeti)... U ovom obliku ne izražavaju više radnju i nisu nezavisni rečenični članovi, već iskazuju neku vrstu odnosa i deo su predložko-padežne konstrukcije. Postaju sinonimi s prostim ili složenim predlozima, ali uvek imaju određenije, ograničenije značenje u odnosu na predloge s kojima imaju sinonimno značenje. Prosti i složeni predlozi mogu imati i funkciju priloške odredbe, dok glagolski predlozi ne mogu imati ovu funkciju. M. Čeliku je prvi albanski lingvista koji u svom članku *Përdorimet dhe funksionet e pjesores në gjuhën shqipe* (Čeliku, 1986) spominje upotrebu glagolskih predloga. Pre ovog članka je samo teorijski tretirano pitanje postojanja glagolskih predloga kao moguće gramatičke kategorije, dok je u literaturi i od strane šireg kruga lingvista kao glagolski predlog bio prihvaćen samo jedan – *falë* (Xhuvani 1964). U rečniku *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe* (1980), kao i svim kasnije objavljenim rečnicima savremenog albanskog jezika, naveden je samo ovaj glagolski predlog uz koji stoji oznaka *paraff.* (predlog) i napomena da se sintaksičko-semantički slaže sa ablativom. Nijedan od gorepomenutih predloga / predložkih izraza ne nalazi se u rečniku (rečnicima) albanskog jezika. Čeliku ističe kako broj glagolskih predloga nije mali i da je njihova upotreba u samom jeziku sve frekventija, budući da se najviše upotrebljavaju u administrativnom i žurnalističkom stilu, kakav je slučaj u velikom broju drugih jezika kao što su ruski, francuski, italijanski itd. (Čeliku 1990). Iako imenice i prilozi mogu biti tvorbena osnova predloga, samo određeni broj takvih jedinica je konverzijom ili derivacijom proizveo predloge. U slučaju glagola, takođe, samo određeni glagoli mogu preći u predloge, oni koji ukazuju na objekatski odnos, povezanost,

spajanje, dodavanje, isključivanje, direktivnost, poređenje/odnos, kao što su: *lidh, krahasoj, pëfshij, përjashtoj, ngjis, adresoj* itd. ((po)vezati, uporediti, obuhvatiti / uključiti, isključiti / udaljiti, povezati, uputiti / adresirati...).

3.1. Klasifikacija predloga na osnovu morfološke strukture

Na osnovu morfološke strukture svi predlozi su podeljeni u tri grupe (Agalliu *et al.* 2005):

- a) prosti predlozi,
- b) složeni predlozi,
- c) predložki izrazi ili predložka grupa reči.

Prosti predlozi su: *mbi* (na, iznad), *me* (s, sa), *më⁴*, *ndaj* (prema), *në* (na,u), *nën* (ispod), *pa* (bez), *për* (o, za), *prej* (od), *te(k)* (kod, ka, na), jedan broj predloga koji su nastali konverzijom priloga i prostih imenica, kao što su: *afër* (blizu), *brenda* (unutra, tokom), *gjatë* (tokom, duž), *jashtë* (van, izvan), *kundër* (protiv), *larg* (daleko), *lart* (iznad, nad), *para* (ispred, pred, pre), *pas* (iza, nakon), *tutje* (dalje), *veç* (osim), *anë* (pored), *ballë* (ispred), *bri* (uz, pored), *buzë* (uz)...

Složeni predlozi: *nëpër* (preko, kroz), *përmbi* (iznad), *përveç* (osim), *ndërmjet* (između), *nëpërmjet* (preko), *përmes* (preko), *përbri* (uz, pored), *përkrah* (uz, pored), *përpara* (pred), *përreth* (oko) itd. Nastali su aglutinacijom dveju zasebnih vrsta reči, najčešće dva predloga, predloga i priloga ili predloga i imenice, npr.: 1. *në + për = nëpër*; *për + veç = përveç* (predloga i predloga); 2. *për + para = përpara* (predloga i priloga); 3. *për + bri = përbri*; *për + krah = përkrah*; *për + rreth = përreth* (predloga i imenice) itd.

Predložki izrazi / predložka grupa reči: *me anë* (preko, uz pomoć), *me anën* (preko, uz pomoć), *në drejtim* (u pravcu), *në sajë* (pomoću, uz pomoć), *në vend* (umesto), *për arsye* (zbog), *për shkak* (zbog), *në mes* (nasred, usred), *në këmbë* (udno, podno), *në dëm* (na štetu), *në dobi* (u korist), *me përjashtim* (izuzimajući, s izuzetkom), *nga shkak* (zbog), *për nder* (u čast), *për hir* (za ljubav), *nga ana* (iz ugla), *bashkë me* (zajedno sa, sa), *tok me* (zajedno sa, sa), *me*

⁴ Predlog koji se upotrebljava uz imenicu ili zamenicu i označava mesto gde se neko ili nešto nalazi, vreme kada se dešava ili obavlja neka radnja, način na koji se obavlja neka radnja; u predložkim izrazima kao što su: *deri më sot* (do danas, do današnjeg dana), *u nis më këmbë* (krenuo je pešice), predložkim i frazeološkim izrazima - *e palosi më katërsh* (presavio ga je načetvoro, fig. prebio ga je), *e mori më qafë* (fig.) (naneo mu je veliku štetu, upropastio ga je); 2. uz imenicu koja se ponavlja formira prilošku sintagmu s mesnim, vremenskim, načinskim i drugim značenjima (kao i frazeološke jedinice): *fshat më fshat*, (od sela do sela); *vjen kohë më kohë* (dolazi s vremena na vreme); *u përhap lajmi gojë më gojë* (vest je išla (se širila) od usta do usta); 3. uz datume: *jam e lindur më 2 maj 2003* (rođena sam 3. maja 2003.), *mësimi fillon më 23 mars 2021* (nastava počinje 23. marta 2021.).

gjithë (čitav,-a, -o; ceo, -la, -lo), *në krahasim me* (u poređenju s), *në pajtim me* (u skladu s), *në përshtatje me* (u skladu s), *në lidhje me* (u vezi sa), *në kundërshtim me* (u suprotnosti s), *në bashkëpunim me* (u saradnji s), *në raport me* (u odnosu na) itd.

U predloške izraze spadaju i neki frazeologizmi (frazеološki izrazi), koji za razliku od frazeologizama koji u rečenici mogu obavljati samostalне sintaksičke funkcije i biti rečenični članovi, predstavljaju ekvivalent predlozima, jer nemaju tu funkciju i predstavljaju zavisnu vrstu reči. Prema A. Kostalariju (A. Kostallari) to su: *me anën e...*, *në lidhje (lidhur) me...*, *përsa i përket*, *në mënyrë që...* itd. (Kostallari 1968: 85).

Povećanje broja predloških izraza u albanskom jeziku je primetno od osamdesetih godina dvadesetog veka. Na njihovu tvorbu i upotrebu najviše su uticali administrativni, publicistički, ali i književni stil, u kojima se osetila potreba za što preciznijim izražavanjem, upotrebom konstrukcija usklađenim s pravnom, administrativnom, tehničkom, naučnom i drugim terminologijama, ili po ugledu na konstrukcije drugih stranih jezika. Predstavljaju odraz jezičkog razvoja i promena samog jezika, kao i potrebu savremenog društva. Karakteristika predloških izraza je postojanje glavnog člana, najčešće imence ili priloga, ali i zamenice (*gjithë* – me *gjithë*) i glagola (*lidhur me*, *krahasuar me*, *ngjitur me*), oko koga se formira izraz. Ispred ili iza ovog člana najčešće stoji predlog, ali u pojedinim izrazima i kratki oblik lične zamenice i glagol (*për sa i përket*). Predlog koji stoji ispred imenice kao deo predloškog izraza je najčešće *në*, *për* i *me*, za njima slede predlog *nga* i *mes*:

<i>në drejtim</i>	<i>me anë</i>	<i>për arsye</i>	<i>nga shkaku</i>	<i>mes për mes</i>
<i>në bashkëpunim me</i>	<i>me anën</i>	<i>për shkak</i>	<i>nga ana</i>	
<i>në bashkërendim me</i>	<i>me përjashtim</i>	<i>për nder</i>		
<i>në saj</i>	<i>me gjithë</i>	<i>për hir</i>		
<i>në vend</i>		<i>për punë</i>		
<i>në mes</i>		<i>për sa i përket</i>		
<i>në këmbë</i>				
<i>me përjashtim</i>				
<i>në krahasim me</i>				
<i>në pajtim me</i>				
<i>në përshtatje me</i>				
<i>në lidhje me</i>				
<i>në kundërshtim me</i>				
<i>në raport me</i>				
<i>në ballë</i>				
<i>në prag</i>				

Predlog koji se najčešće javlja u konstrukciji iza glavnog člana predloškog izraza je *me*: *në bashkëpunim me*, *në bashkërendim me*, *në krahasim me*, *në pajtim me*, *në përshtatje me*, *në lidhje me*, *në kundërshtim me*, *në raport me* itd.

M. Samara ističe kako treba voditi računa „da se pisani ili usmeni jezik bespotrebno ne opterećuje preteranom upotrebom takvih dugačkih izraza kao što su: *në lidhje me*, *në drejtim të diçkaje*, *për sa i përket* ili *për sa i takon dikujt* a *diçkaje*, *duke qenë se*“ (Samara 1992: 136), jer je reč o kalkovima iz drugih stranih jezika, karakterističnim za jedan određeni stil (administrativni, publicistički i sl.). Mogu se zameniti predlozima ili veznicima koji predstavljaju rečenični član, realizovan kao jedna reč, koji „jednostavnije i na sintetičniji način izražavaju ove odnose“ (ibid. 136). Umesto predloškog izraza *në drejtim të diçkaje* ili *për sa i përket dikujt a diçkaje* može se upotrebiti predlog *për*, ukoliko je reč o razgovornom jeziku ili o stilu koji zahteva upotrebu ovog predloga kako bi sam tekst, sadržaj ili poruka bili što jasnije preneseni i razumljiviji za govornike i kako sam diskurs ili tekst ne bi bili preopterećeni književnim izrazima (konstrukcijama), što je preporuka J. Tomaija (Thomai 1982). Stav Tomaija o ovoj problematici prihvataju mnogi albanski lingvisti, uključujući i M. Samaru (vidi Samara 1992). Albanski lingvista S. Mansaku (1987), s druge strane, ističe da se „za razliku od pravopisnih i morfoloških normi, sintaksičke i leksičke prikazuju kao veoma komplikovane kada je reč o njihovom određivanju“ (Mansaku 1987: 65), budući da su direktno povezane s različitim specifičnostima i problematikama u vezi s jezičkim stilovima. Po mišljenju ovog autora vrlo je teško dati preporuku o upotrebi ili izostanku upotrebe određene konstrukcije, jer ono što je prihvatljivo, preporučljivo i funkcionalno u jednom stilu ne mora biti prihvatljivo i funkcionalno u nekom drugom stilu.

J. Tomai u svom članku *Përdorimi i disa lokucioneve librorë (Upotreba nekih književnih predloških izraza)* (1982) navodi deset predloških izraza – *në adresë*, *me anë*, *në bazë*, *në drejtim*, *në lidhje me*, *në krahasim me*, *për shkak*, *për punë*, *për sa i (u) përket* i *për sa i (u) takon* i ističe da se u mnogim slučajevima mogu zameniti prostim ili složenim predlozima, kao i nekim drugim predloškim izrazom. Predloški izaraz *në adresë* (na adresu, na račun), pored još jednog sinonimnog oblika *në drejtim* (u pravcu, na račun), može se zameniti predlogom – *drejt*, *drejtuar*, *për*, kao u primerima:

◇ Kritika të forta në adresë të PK-së lidhur me zgjedhjet lokale. = Kritika të forta në drejtim të / drejtuar PK-së / për PK-në lidhur me zgjedhjet lokale. [Oštre kritike na račun KP-a u vezi s lokalnim izborima.] (PIEN);

◇ *me anë*, predlogom – *me*, *nëprmjete*: Pasaporta juaj do të dërgohet *me anë të postës* në adresën tuaj të zgjedhur. = Pasaporta juaj do të dërgohet *me postë* / *nëpërmjet postës* në adresën tuaj të zgjedhur. [Vaš pasoš će biti poslat *poštom* na vašu izabranu adresu.] (PIEN);

◇ *në bazë*, predlogom – *sipas* ili nekim drugim izrazima, kao što su *duke u mbështetur në, mbështetur në, në mbështetje...*: Po zhvillohen aksione *në bazë të programit të hartuar...* = Po zhvillohen aksione *sipas programit të hartuar...* [Akcije se odvijaju *na osnovu* napravljeng *programa...*] (Thomai 1982: 16). U primeru:

◇ Pjesëmarrja shënohet *në bazë të njohjes* së fytyrës. = Pjesëmarrja shënohet *me anë të njohjes* së fytyrës. [Prisustvo se beleži *na osnovu prepoznavanja* lica.] (PIEN), umesto predložkog izraza *në bazë* možemo upotrebiti predložki izraz *me anë* ili predlog *me, nëpërmjet*.

Pjesëmarrja shënohet <i>me</i>	⇒	njohjen e fytyrës.
<i>me anë</i>	⇒	të njohjes së fytyrës.
<i>nëpërmjet</i>	⇒	njohjes së fytyrës.

Upotreba izraza *duke u mbështetur në, mbështetur në, në mbështetje* u rečenici bi zvučala vrlo čudno, artificijelno i rogotatno za sve nativne govornike albanskog jezika. U rečenici:

Në bazë të nenit 108..., predložki izraz može biti zamenjen izrazom „*në mbështetje*“, „*duke u mbështetur në*“ i sl., dok bi upotreba nekog drugog predloga, prostog ili složenog, zvučala krajnje neobično u ovakvoj konstrukciji:

◇ *Në bazë të* nenit 108... = *Në mbështetje të* nenit 108... [Na osnovu člana 108...], ali nikako: *Me nenin* 108, *nëpërmejet* nenit 108, *me anë të* nenit 108...; U primeru:

◇ *Në pajtim me* nenin (*u skladu s* članom), možemo upotrebiti predložki izraz *në përputhje me* nenin, koji ima istu semantičku vrednost, nijedan drugi prosti ili složeni predlog.

Sve navedeno ukazuje da su jezički i funkcionalni stil glavni parametri upotrebe predložkih izraza, kao i predloga, da određeni jezički stilovi zahtevaju ne samo veću i dominantniju upotrebu, već i upotrebu određenih predložkih izraza (administrativni, pravni, društveno-politički). Upotreba predloga i predložkih izraza takođe predstavlja i stilsko sredstvo kojim se pojedinac kao govornik datog jezika služi u izražavanju i kojim pokazuje u kojoj meri je ovladao ne samo pravopisnim, već i književno-stilskim normama jezika kojim govori. Preterana upotreba iliti nagomilavanje predloga u jezičkoj upotrebi jedan je od glavnih indikatora takvog neovladavanja. S druge strane, predložki izrazi predstavljaju važnu grupu predloga i u velikom broju indoevropskih jezika nikada nisu izuzeti iz opšteg prikaza ove gramatičke jedinice. Za to postoje dva glavna razloga: 1. predložki izrazi se po svojoj funkciji približavaju predložcima i 2. postojeći predlozi nisu uvek dovoljni za precizno iskazivanje zavisnih

značenja, naročito u stručnim tekstovima (vidi Стевановић 1991). Lj. Popović (1966) ističe kako je reč o izrazima koji su u manjoj ili većoj meri izgubili svoje leksičko značenje “i počeli da služe za obeležavanje odnosa između imenice koja im je dotad bila dopuna i reči od koje su zavisili”, da je njihov nastanak motivisan nemogućnošću pravih predloga da uvek zadovolje nove potrebe za iskazivanjem što raznovrsnijih odnosa, kao i da proces njihovog nastanka ne treba smatrati završenim (Поповић 1966: 195). Njihov broj je izuzetno veliki u gotovo svim jezicima koji poseduju ovu vrstu jezičkih jedinica i svakako pokazuju tendenciju ka povećanju broja⁵.

U klasifikaciju na osnovu morfološkog kriterijuma možemo svrstati i klasifikaciju M. Čelikua (Čeliku 2019) koju navodi u svojoj monografiji o predlozima u albanskom jeziku. Na osnovu ove klasifikacije sve predloge možemo podeliti u dve grupe:

a) predlozi koji predstavljaju jednu reč (prosti, izvedeni, aglutinativni predlozi), jednokomponentni;

b) predložke grupe reči iliti izrazi koji predstavljaju dve ili tri reči (složeni predlozi, dvokomponentni i trokomponentni predlozi).

U prvoj grupi se nalaze svi prosti, izvedeni i aglutinativni predlozi čiju realizaciju predstavlja jedna reč:

A)

1. prosti predlozi koji se semantičko-sintaksički slažu s akuzativom (*në, me, pa, për, mbi, ndër, më, nën, deri/gjer*);

2. prosti predlozi koji se semantičko-sintaksički slažu s ablativom / dativom (*prej, ndaj*);

3. prosti predlozi koji se semantičko-sintaksički slažu s nominativom (*nga, te/tek*);

4. predlozi koju čini jedna reč i koji se semantičko-sintaksički slažu s nominativom / akuzativom (*si, se/sesa, sa*);

5. predlozi nastali konverzijom (imenski: *midis, mes, buzë, ballë, faqe, bri, krah, majë, rrëzë, bythë*; zamenički: *gjithë, plot, tërë*; priloški: *para, përpara, pas (mbas), prapa (mbrapa), pranë, anës, anash, afër, brenda, për brenda, brendapër brenda, jashtë, për jashtë, përballë, ballëpërballë, kundrejt, përkundrejt, kundruall, përkundruall, përfaqe, karshi, përmes, nëpërmes, mespërmes, ndërmjet, rreth, qark, rrotull...;* glagolski: *falë, shkuar, kaluar, përfshirë/përfshi, përjashtuar, drejtuar, adresuar, referuar, kushtuar, dedikuar*), aglutinacijom: *nëpër, përgjatë, përmbi, nëpërmjet (përmjet), sipas (simbas)...*;

⁵ Lj. Popović, 1966. godine, u svom radu o predloškim izrazima u savremenom srpsko-hrvatskom jeziku navodi da srpskohrvatski jezik ima preko sto predloških izraza, „koji upotpunjavaju sistem pravih predloga, starijih i novijih“ (Поповић 1966: 195–196).

B) Predloške grupe reči / predloški izrazi (složen predlozi):

1. a) dvokomponentni predlozi: imenski (*në mes, në prag, në anë, në buzë, në drejtim, në adresë, në vend, në këmbë, në këmbim, në bazë, në favor, në dobi, në dëm, në emër, në punë...*); zamenički: *me gjithë, në mbarë, në krejt, në gjithë*; glagolski: *lidhur me, ngjitur me, krahasuar me, nisur nga, bazuar nga...*; priloški: *bashkë me, tok me, ballëpërballë me, krahas me, paralelisht me, brenda në, ndryshe nga...*);

1. b) dvokomponentni s dva prosta predloga: *deri në (gjer në), deri te/k (gjer te/k), për në, sa për, si në*;

2. trokomponentni predlozi: imenski predlozi (*në lidhje me, në raport me, në përputhje me, në pajtim me, në përshtatje me, në harmoni me, në marrëveshje me, në akordim me, në bashkëpunim me, në ndryshim nga...*).

3.2. Klasifikacija na osnovu sintaksičkog kriterijuma i glavnih značenja predloga

Klasifikacija predloga na osnovu sintaksičkog kriterijuma predstavlja njihovu podelu na osnovu padeža s kojim se semantičko-sintaksički slažu; konkretnije, na osnovu padeža u kojem je imenica uz koju stoje i s kojom formiraju sintagmu ili predloško-padežnu konstrukciju. Već smo spomenuli da je jedna od karakteristika albanskog jezika semantičko-sintaksičko slaganje jednog predloga s jednim padežom. Izuzetak od ovog pravila predstavljaju predlozi *për* i *ndaj*, koji se semantičko-sintaksički slažu s dva padeža, dok je njihova upotreba regulisana pravilima, semantičkim u prvom redu, kao i gramatičkim, koja jasno razgraničavaju njihovu upotrebu, te je jedna od dve upotrebe glavna, dominantnija i jedino moguća u određenoj konstrukciji. Ovakva semantička divergencija jasno pravi razliku između padeža koji ne spadaju u grupu homonimičnih padeža u albanskom jeziku⁶, auzativa i ablativa, dok je sintaksička distinkcija izražena predlozima.

Naravno, u skladu sa specifičnošću datog jezika, postoje i različiti kriterijumi klasifikacije predloga. U engleskom jeziku, na primer, postoji podela na proste i složene predloge. Prosti predlozi su iskazani jednom rečju (leksemom), dok u složene spadaju oni koji se sastoje od dve ili tri reči. Predlozi su zatim u ovom jeziku podeljeni na monosilabičke i polisilabičke (Quirk *et al*, 1985). Još jedan od važnih kriterijuma klasifikacije predloga je na osnovu odnosa koji izražavaju. U okviru šire konstrukcije predlozi obično izražavaju spacijalni, temporalni, uzročni, logički ili neki drugi odnos. U engleskom jeziku predlozi su podeljeni na one koji izražavaju prostorne odnose, šire prostorne odnose, temporalne i ostale vrste odnosa (Close 1975: 1–32). S. Lindstormberg navodi (Lindstormberg 2010) preko petnaest klasifikacija predloga, kao što je

⁶ U albanskom jeziku to su genitiv, dativ i ablativ (vidi Agalliu *et. al*, 2005; Demiraj, 1981).

klasifikacija na osnovu domena primene, specifičnog značenja predloga, oblika lokatora, relevantnih osa, (in)tranzitivnosti, na osnovu slikovitosti, slogova u engleskom jeziku, leksičke kompleksnosti, broja značenja koja izražavaju, frekventnosti, registra kome pripadaju, na osnovu izvornog jezika (jezika iz kojeg potiču) itd. Predlozi mogu biti i naglašeni (*stressed*), posebno istaknuti i nenaglašeni (*unstressed*). Naglašenost predloga se ne odnosi na oblik predloga, već na njegovu fonetsku realizaciju, njegovo posebno isticanje, markiranje u rečenici, npr: What's it FOR? (ČEMU to služi?), predlog FOR je posebno istaknut u rečenici. Za iskazivanje specijalnih efekata, naglašavanjem ili nenaglašavanjem predloga može doći do promene značenja:

She wants to have a book *by her*. [Želi da joj je knjiga *blizu* (da je knjiga *pored nje*).] (mesto); She wants to have a book *by HER*. [Želi da ima knjigu *od NJE*.] (koju je napisala ONA, agens) (Quirk *et al.* 1985: 668).

U srpskom jeziku klasifikacija predloga je zasnovana na njihovoj gramatičkoj funkciji. Predlozi su tako podeljeni na prave i neprave predloge. Grupi pravih predloga pripadaju oni koji se upotrebljavaju isključivo u funkciji predloga (Пипер и Клајн 2014), dok su nepravi „oni koji su stekli funkciju predloga, a inače pripadaju drugoj vrsti reči“ (ibid. 205–206). U dosadašnjoj klasifikaciji predloga u albanskoj gramatici jedan od prvih gramatičara koji je uočio nekoliko nepravilnosti je M. Samara. Nepravilnost se, po njegovom mišljenju u prvom redu odnosi na svrstavanje predloškog izraza *bashkë me* (zajedno s, sa) u grupu predloga priloškog porekla, što ne može biti slučaj, jer je reč o predloškoj grupi reči koja se sastoji od dva člana i koja se u takvom obliku nikada ne upotrebljava kao prilog. Zatim, svrstavanje predloga *anës* (pokraj, pored) u grupu priloga imenskog porekla, što je po mišljenju ovog autora diskutabilno i na kraju, morfološke klasifikacije predloga (Samara 1999: 21). Klasifikacija predloga na osnovu morfološke strukture ne bi smela da obuhvata i predlošku grupu reči. Kako bi klasifikacija predloga u albanskom jeziku bila što potpunija i tačnija ovaj autor predlaže podelu predloga na dve velike grupe:

A) predlozi koji se sastoje od jedne reči (najčešće jedne morfeme, ali može biti reči i o dve),

B) predlozi koji se sastoje od dve/ili više morfema ili dve/ili više reči.

Predložena podela asocira na podelu koja postoji u engleskom jeziku na proste (simple prepositions) i složene predloge (compound prepositions; complex prepositions) (Hlebec 1999: 146; Quirk *et al.* 1985: 665). Grupi A čine dve podgrupe: I – u koju spadaju prosti predlozi i II – u koju spadaju izvedeni predlozi. U grupu B spadaju predlozi formirani aglutinacijom i konverzijom, ali i predlozi izvedeni od priloga i imenica. Dakle, reč je o složenim predlozima. Međutim, iako smo istakli da nas ovakva podela asocira na podelu predloga

koja postoji u engleskom jeziku, među navedenim klasifikacijama postoji bitna razlika. U engleskom se složenim predlogom smatra konstrukcija koja se sastoji od dve ili maksimum tri reči koje su u svom osnovnom obliku prosti predlozi. Grupisanjem prostih predloga, kao tri zasebna člana ili dva spojena, nastaju složeni predlozi. Na primer:

- ◇ You can park your car *in front of* my house. [Možeš da parkiraš svoja kola *ispred* moje kuće.] *In front of* (ispred) – složeni predlog, a u rečenici: He is *at* school. [On je *u školi.*], *at* (u, na) – prost predlog.

Morfološka struktura reči je izuzetno bitan kriterijum u klasifikaciji predloga u albanskoj gramatici i podela na proste i složene predloge je rukovođena isključivo ovim kriterijumom. Albanska gramatika ne pravi razliku između pravih prostih i složenih predloga i predloških izraza, a s druge strane, predloške izraze svrstava u grupu složenih predloga, ne praveći jasnu razliku između njih i u njihovoj klasifikaciji. Mišljenja smo da je klasifikacija koju daje M. Samara u tom pogledu mnogo potpunija i preciznija. Predloški izrazi su grupa od dve ili tri reči koje nisu srasle u predlog, formalno ne predstavljaju jednu reč i samim tim ne mogu pripadati polju morfologije, ali je njihova sintaksička uloga vrlo bitna. Povezujući reči u rečenici predloški izrazi se po svojoj funkciji približavaju predlozima. Ono što bi takođe mogli dodati, kada je reč o predloškim izrazima u albanskom jeziku, jeste važnost drugog ili trećeg člana konstrukcije koju čini izraz (u zavisnosti od toga da li se predloški izraz sastoji od dve ili tri reči). Od tog poslednjeg člana zavisi s kojim će se padežom semantičko-sintaksički slagati predloški izraz. Ukoliko kao primer uzmemo predloški izraz: *bashkë me* (zajedno s), uočićemo da se sastoji od dva člana – priloga *bashkë* i predloga *me*, ali da će se ovaj predloški izraz slagati s akuzativom u albanskom, jer je predlog *me* predlog koji se semantičko-sintaksički slaže samo s ovim padežom:

- ◇ *Bashkë me kolegët.* [Zajedno s kolegama.];
- ◇ *Bashkë me gruanë dhe vajzën.* [Zajedno sa suprugom i ćerkom.].

Slična situacija je i s drugim predloškim izrazima, kao što je *në drejtim* (u pravcu), čije značenje proizilazi iz međusobne veze značenja prostog predloga *në* (u) i imenice *drejtim* (pravac) – u pravcu, a sam predloški izraz zahteva imenicu u gentivu: *në drejtim të suksesit* (u pravcu *uspeha*), *në drejtim të promovimit* (u pravcu *promovisanja*) itd; Na samo značenje predloga, pored gramatičke konstrukcije u okviru koje se javlja, svakako utiče i kontekst. Rečenični kontekst koji obuhvata predloško-padežnu konstrukciju, njeno spajanje s ostalim rečeničnim članovima i čitavom rečenicom, kao i situacioni kontekst. Navešćemo dva primera:

- ◇ *Nëse më kërkon dikush thuajini se do të kthehem pas një ore.* [Ukoliko me neko traži recite mu da se vraćam *za sat vremena.*]

◇ Kur do të jetë gati? – *Për dy minuta*. [Kada će biti gotovo? – *Za dva minuta*].

U prvoj rečenici upotrebljen je predlog *pas* koji primarno ima značenje *nakon, posle*, ali koji u konstrukcijama koje označavaju vremenski okvir može imati i značenje *za*. U datoj rečenici – vremenski period od sat vremena (nakon sat vremena). U drugoj rečenici ne može biti upotrebljen predlog *pas*, već samo *për* (s primarnim značenjem *za*), jer sam rečenični i situacioni kontekst zahteva upotrebu predloga koji odgovara na pitanje „kada?“ i precizan odgovor za koliko minuta, sati i sl. u rečenici – *za dva minuta*, što semantički ne može biti pokriveno upotrebom predloga *pas* (nakon/za; posle).

Predlozi su visokopolisemične reči koje imaju ne samo veliku, već i vrlo razgranatu mrežu značenja. Podudaranje i sinonimija u značenju različitih predloga počiva upravo na ovoj karakteristici, polisemičnosti. Polazeći od tipičnih ka manje tipičnim značenjima i usled promena do kojih dolazi u samom jeziku tokom vremena, u svakom jeziku postoji grupa predloga koja ima sinonimno i antonimno značenje. Predlozi s antonimnim značenjem u albanskom jeziku čine binarnu grupu, koja se jasno i bez velikih teškoća može odrediti i izdvojiti iz celokupnog sistema predloga. To su:

mbi (iznad, nad, na) – *nën* (ispod); *me* (sa, uz) – *pa* (bez); *afër* (blizu, pored) – *larg* (daleko), *brenda* (unutra, u) – *jashtë* (van, izvan); *para/përpara* (ispred, pred, pre) – *pas/mbas, përmbas/prapa, mbrapa, përmbropa* (iza, posle); *poshtë* (dole, ispod) – *lart* (gore, iznad); *përposh* (dole, ispod) – *sipër/përsipër* (iznad, nad); *kundër* – *pro* (protiv – za); *këtej* (pored) – *andej* (s druge strane, preko).

Kada je reč o sinonimnim predlozima, njih svakako ima više u odnosu na antonimne predloge u albanskom jeziku, ali je pitanje njihovog klasifikovanja u zajedničku grupu istovremeno i pitanje određivanja vrlo specifičnih semantičkih nijansi koje ovi predlozi izražavaju u konstrukciji. Sinonimija nikada nije apsolutna i odnosi se samo na određen broj značenja koja predlozi mogu iskazivati u konstrukciji. Grupa sinonimnih predloga može imati više od dva člana i ne mora nužno biti binarna (kao što je to npr. slučaj s predlozima *në, mbi* i *sipër*). Najistaknutiji par predloga s najvećim brojem sinonimnih značenja u albanskom jeziku je par *nga* i *prej*. Njihovu dijahronijsku sinonimiju potvrđuju i najstariji pisani dokumenti na albanskom jeziku koji su osvedočeni trag koji su ostavili autori stare albanske književnosti Đ. Buzuku (Gj. Buzuku), P. Budi (P. Budi), F. Bardi (F. Bardhi) i drugi autori nakon njih. U grupu sinonimnih predloga spadaju:

nga – *prej* (od, iz – od); *në* – *mbi* (na – na, iznad); *mbi* – *sipër* (na, iznad – iznad, nad); *afër* – *pranë* (blizu – pored); *pranë* – *krah, krahas* (pored – pored); *ndër* – *midis* (među – među, između); *midis* – *mes* (između/među – među); *nëpërmejt* – *me anë të* (preko – preko, pomoću); *përballë* – *përkundrejt, në drejtim të, drejt* (pred, ispred – ispred, u pravcu, ka); *krahas* – *përbri, përveç*

(pored – pored, osim); *matanë* – *përtej* (s druge strane, prekoputa – preko, s druge strane); *anës* – *buzë* (uz – uz); *përbri* – *pranë*, *anës* (uz, pored – pored, uz); *bri* – *përbri*, *pranë*, *në anë*, *përgjatë* (uz, pored – pored, uz, duž)...

Primetna karakteristika sinonimije značenja predloga i njihovog klasifikovanja u grupu je njeno grananje, proširenje i obuhvatanje i nekih drugih predloga (ne samo dva predloga), čija je semantika u nekim segmentima semantičkog opsega koji mogu izražavati ista. Predlozi *në* i *mbi* su sinonimni predlozi i njihova sinonimija se odnosi na iskazivanje mesta, gde se entitet nalazi, vrši radnja i sl.:

◊ E vuri librin *në* / *mbi* tryezë. [Stavio je knjigu *na sto*.]

◊ Ai u ngrit dhe vuri kapelën *në* / *mbi* kokë. [Ustao je i stavio kapu *na glavu*.]

Analizirajući značenja koja su navedena u FGJSSH (2006-2023) (<http://www.fjalori.shkenca.org/>) za odrednicu – predlog *në*, uočili smo da ovaj predlog može imati sinonimno značenje s još dva predloga:

a) s predlogom *nën* kada označava entitet koji je pod našim nadzorom, kontrolom:

◊ Është *në mbikëqyrje*. = Është *nën mbikëqyrje*. [Pod nadzorom je.];

◊ E ka *në kujdestari*. = E ka *nën kujdestari*. [Pod njegovim je *starateljstvom*.];

i

b) predlogom *ndër* kada označava grupu ili izdvajanje, isticanje nekog entiteta iz grupe:

◊ *Në të rinjtë*. = *Ndër të rinjtë*. [Među *mladima*.];

◊ *Në të sëmurët*. = *Ndër të sëmurët*. [Među *bolesnima*.].

Predlog *mbi*, pored sinonimije u značenju s gorepomenutim predlogom *në*, može imati sinonimno značenje s predlogom:

1. *përmbi* za označavanje mesta, položaja entiteta iznad ili nad nekim drugim entitetom:

◊ Një pëllëmbë *mbi* kokë. = Një pëllëmbë *përmbi* kokë. [Pedalj *iznad glave*.];

◊ Urë *mbi* lumë. = Urë *përmbi* lumë. [Most *na reci*.];

2. predlogom *për* (u naučnom, publicističkom i žurnalističkom stilu, u naslovima dela, članaka):

◊ *Mbi përdorimin* e bimëve mjekësore. = *Për përdorimin* e bimëve mjekësore. [O *upotrebi* lekovitih biljaka.];

◊ *Mbi gramatikën* e persishtes. = *Për gramatikën* e persishtes. [O *gramatici* persijskog jezika.],

uz napomenu da je upotreba predloga *për* u ovakvim konstrukcijama pravilnija i preporuka pravopisne norme;

3. predlogom *sipër* za označavanje stanja ili količine koja je viša od uobičajne za nekoga ili koja se uzima kao osnova, polazna tačka:

◊ *Mbi mesataren.* = *Sipër mesatares.* [*Iznad proseka.*];

za označavanje mesta, položaja entiteta iznad ili nad nekim drugim entitetom:

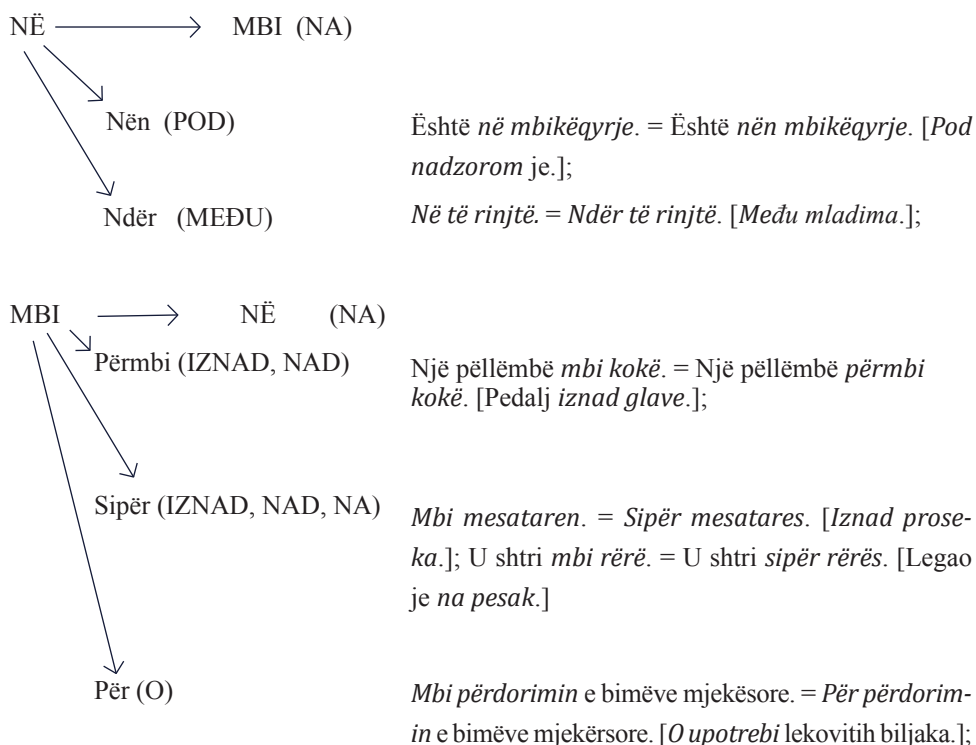
◊ *Mbi tokë.* = *Sipër tokës.* [*Iznad zemlje. / Nad zemljom.*];

mesta po kome se entitet kreće i vrši radna:

◊ *Rrinin mbi kreavate.* = *Rrinin sipër krevateve.* [*Sedeli su na krevetima.*]

Ilustracija 1.

Shematski prikaz sinonimnog značenja i njegovog vertikalnog grananja na primeru predloga në i mbi.

Ilustracija 1a.

Shematski prikaz horizontalnog grananja sinonimnog značenja predloga në i mbi.

NË ———→ MBI ———→ SIPËR

U shtri NË / MBI / SIPËR rërë/rërës. [Legao je *na pesak*.]

Ilustracija 2.

Shematski prikaz sinonimnog značenja i njegovog vertikalnog grananja na primeru predloga nga i prej.

NGA (OD, IZ, KOD) – PREJ (OD)

Nëpër (KROZ)

Hyri nga dera. = *Hyri nëpër derë.* [Ušao je *na vrata*.]; *Fluturoi nga dritarja.* = *Fluturoi nëpër dritare.* [Izleteo je *kroz prozor*.]

Te (KOD, DO)

Isha nga vëllai. = *Isha te vëllai.* [Bila sam *kod brata*.]; *Erdhën nga ne.* = *Erdhën te ne.* [Došli su *kod nas*.]

Në (U)

Kalonte ditën nga vreshtat. = *Kalonte ditën në vreshtat.* [Dan je provodio *u vinogradima*.];

Për (ZA)

Zë nga krahu (nga mënga). = *Zë për krahu (për mënge).* [Uhvatiti *za ruku (rukav) (nekog)*.]

Ilustracija 2a.

Shematski prikaz horizontalnog grananja sinonimnog značenja predloga nga i prej.

NGA – PREJ

◇ *Nga Prishtina / Prej Prishtine në Pejë.* [Od *Prištine do Peći*.]

◇ *E bëri nga frika / prej frikës.* [Uradio je *to iz straha*.]

Pored sinonimije u značenju u iskazivanju mesta i uzroka, ova dva predloga imaju još pet drugih sinonimnih značenja: 1. označavanje porekla, poticanja, pripadnosti; 2. odvajanje i udaljavanje od nekoga ili nečega; 3. dela koji pripada celini; 4. situacije iz koje izlazimo, stanja u kome više nismo (nešto od čega se spašavamo ili smo uspeli da izbegnemo); 5. mesta, prostora, institucije koja se doživljava kao zatvoren prostor iz koga entitet izlazi ili se izvlači (Krijezi 2012:

43–46). Upotreba predloga *nga* i *prej* u značenju navedenom pod brojem 5. ne podrazumeva mesto odakle se entitet kreće, već mesto gde se entitet nalazi.

◇ E mora letrën *nga motra*. = E mora letrën *prej motre*. [Dobila sam pismo od sestre.]

◇ U shkëput *nga ne*. = U shkëput *prej nesh*. [Odvojio se od nas.]

◇ Ai është një *nga ata*. = Ai është një *prej tyre*. [On je jedan od njih.]

◇ Hoqi dorë *nga aktrimi*. = Hoqi dorë *prej aktrimit*. [Odustao je od glume.]

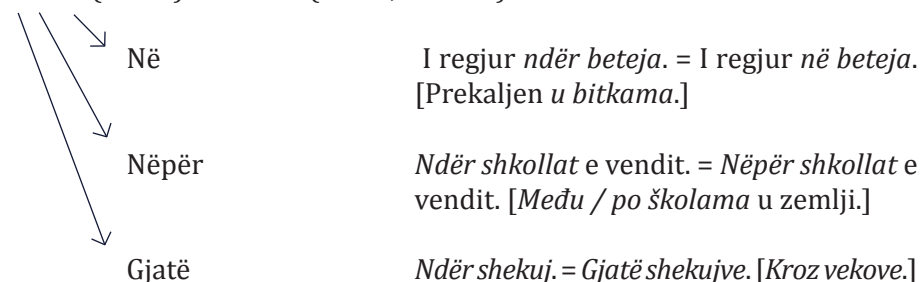
◇ Zbriti *nga makina*. = Zbriti *prej makine*. [Izašao je iz kola.]

Jezička upotreba dovela je do izražavanja sinonimije u značenju ova dva predloga i u širem semantičkom opsegu, koji u ranijim fazama albanskog jezika nije bio izražen⁷.

Ilustracija 3.

Shematski prikaz sinonimnog značenja i njegovog vertikalnog grananja na primeru predloga ndër i midis.

NDËR (među) – MIDIS (među, između)

Ilustracija 3a.

Shematski prikaz horizontalnog grananja sinonimnog značenja predloga ndër i midis.

NDËR – MIDIS

◇ Duket si më i mençuri *ndër ne*. = Duket si më i mençuri *midis nesh*. [Izgleda kao najpametniji među nama.]

Po svom značenju predlozi se slažu s oblicima reči uz koje stoje. Karakteristika predloga je da se javljaju u okviru predložko-padežne konstrukcije ili sintagme i da izražavaju neki odnos. M. Stevanović navodi osam takvih odnosa: prostorni odnos ili odnos po mestu, odnos po vremenu, uzrok, cilj ili namera, poređenje, način, zajednica i namena (Стевановић 1991: 379).

⁷ O sinonimiji značenja predloga *nga* i *prej* govorićemo više u poglavlju o predlogu *prej*.

1. Prostorni odnos / odnos po mestu: Ne jemi në rrugë. [Mi smo na ulici.]; E nxorri nga xhepi. [Izvukao ga je iz džepa.]; Para shtëpisë ishte një kopsht. [Ispred kuće je bila bašta.];

2. vremenski odnos: Hareja zgjati nga muzgu deri te agimi. [Slavlje je trajalo od sumraka do svitanja.]; U kthye në vjeshtë. [Vratio se na jesen.]; Ha mëngjes në mesditë. [Doručuje u podne.];

3. uzročni odnos: U skuq nga turpi. [Pocrvaneo je od stida / sramote.];

4. odnos cilja ili namere: Erdhi për një kafe. [Došao je na kafu.];

5. poredbeni odnos: Toka është më e madhe nga Hëna. [Zemlja je veća od Meseca.];

6. odnos zajednice: Gjergji me gruanë e tij shkuan në pishinë. [Đerđ je sa svojom suprugom otišao na bazen.];

7. odnos namene: Këto janë krevate të reja për pacientët. [Ovo su novi kreveti za pacijente.]; Blejnë një biçikletë për fëmijën e tyre. [Kupuju bicikl za svoje dete.] i

8. način: Me kënaqësi të madhe ju shpall burrë e grua. [S velikim zadovoljstvom proglašavam vas za muža i ženu.].

Predlozi ne samo da označavaju različite odnose, već taj odnos i ostvaruju, bliže ga određuju i preciziraju. U primerima: *Ka dalë nga shtëpia* [Izašla je iz kuće] i *Po hyn në ndërtesë / pallat* [Ulazi u zgradu] imamo dva predloga *nga* i *në* (iz / u) kojima se iskazuje prostorni odnos, ali taj odnos biva još preciznije određen zahvaljujući predlozima koji ukazuju da se u prvom slučaju radi o odvajanju / udaljavanju od prostora koji se doživljava kao zatvoren i u drugom o ulaženju u prostor koji se doživljava kao zatvoren. M. Stevanović ističe kako predlozi, pored glavnog značenja kojim se podudaraju s padežnim oblikom ispred kojeg stoje, imaju i priloško značenje (Stevanović 1991: 380). Po mišljenju ovog gramatičara upravo priloško značenje koje poseduju ukazuje da su predlozi priloškog porekla. U albanskom i srpskom jeziku, kao i u velikom broju drugih jezika, određeni broj predloga je istovremeno i prilog, kao što su: *para, pas, lart, poshtë, afër, pranë, larg, matan, përpara, sipër, jashtë* (ispred, iza, više, niže, blizu, pored, daleko, prekoputa, ispred, iznad, izvan/van.) itd., u engleskom: *up, in front of, down, near, behind...* (<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/down>). E. Hysa (E. Hysa) ističe da prelazak priloga u predloge u albanskom jeziku odlikuje nekoliko pojava: prilikom prelaska u predloge prilozni gube svoje značenje kojim izražavaju okolnosti pod kojima se vrši radnja izražena glagolom i dobijaju novo značenje kojim se iskazuju odnosi među nezavisnim rečeničnim članovima (promenljivim vrstama reči); prelaskom priloga u predloge dolazi do gubljenja akcentovanosti, naglašenosti, koju kao nezavisna vrsta reči poseduju, u formi predloga su u potpunosti lišeni akcentovanosti ili je ona u velikoj meri umanjena (Hysa, 1970: 40). Po mišljenju ovog autora ovaj gubitak ili, u nekim slučajevima, umanjeni intenzitet akcentovanosti, može se uočiti ukoliko se

uporede rečenice „*ec para*“ (*idi napred*) i „*ec para meje*“ (*idi ispred mene*) i „*ecte anës*“ (hodao/išao je *pored*) i „*ecte anës murit*“ (hodao/išao je *pored zida*), iz kojih se jasno vidi da *para* i *anës* kao predlozi nemaju taj stepen akcentovanosti kao kada se upotebljavaju kao priloz i (ibid. 40). Mogućnost konverzije priloga u predlog uslovljena je leksičkim i gramatičkim značenjem priloga i stepenom njegove semantičke bliskosti s datim predlogom. E. Hisa (1970) dalje ističe kako je konverzija priloga u predloge motivisana (gramatički i morfološki) i njihovom pripadnošću istoj, tj. grupi nepromenljivih vrsta reči. Distinkcija u njihovoj funkciji je glavni kriterijum u određivanju o kojoj vrsti reči se radi u konkretnom primeru. Kada ove reči stoje uz imenice ili zamenice one su predlozi:

◇ *Pas teje është hyrja*. [*Iza tebe je ulaz.*],

◇ *Urë mbi lumë*. [*Most na reci.*],

a kada određuju glagole onda su priloz i:

◇ *Ata janë prapa*. [*Oni su iza.*],

◇ *Banoj afër*. [*Stanujem blizu.*] (vidi Стевановић 1991).

Analizirajući predloge albanskog jezika i njihovu klasifikaciju na osnovu porekla primetno je da je najveći broj predloga nastao od, u prvom redu, imenica i priloga, a zatim i nekih glagola, čiji je broj novijim pristupima i lingvističkim teorijama, koje su u grupu predloga uvrstile i predložke glagolske izraze, znatno uvećan u odnosu na klasifikacije s kraja XX veka. U samom procesu njihovog nastanka priloz i su imali značajnu ulogu i po mišljenju mnogih albanskih lingvista predstavljali su međufazu ili međustepen njihove tvorbe (Hysa, 1970; Demiraj, 1989; Agalliu *et al*, 2005; Çeliku, 2019). Za veliki broj imenica koje se u savremenom albanskom jeziku upotrebljavaju kao priloz i predlozi shematski prikaz njihove konverzije u predloge podrazumevao je sledeće faze:

imenica —→ prilog —→ predlog.

Još jedna potvrda važnosti priloga kao medijatora, međustepena, ili same osnove u procesu tvorbe drugih vrsta reči jeste nastanak veznika od priloga. Savremeni albanski jezik u svom korpusu ima i reči koje se upotrebljavaju kao priloz i veznici⁸, npr.: *kur, ku, nga, si, qysh, prandaj* i sl.:

◇ *Kemi shkuar për darkë dhe atë natë binte shi, prandaj duhej të rrinim brenda*. [*Izašli smo na večeru i te noći je padala kiša, pa smo sedeli unutra.*] (veznik).

◇ *Aha, s'i pëlqeu, prandaj!* [*Aha, nije joj se dopao, zato!*] (<https://fjale.al/prandaj>). (prilog);

Jedan manji broj predloga u albanskom se upotrebljava kao rečce ili veznici. U prvom redu, sledeći predlozi se upotrebljavaju kao rečce:

⁸ Sva značenja predloga koji se upotrebljavaju kao priloz i veznici, kao i neki primeri koje smo naveli ekscerpirani su iz elektronskog rečnika <http://www.fjalori.shkenca.org/>.

a) **me** – ova rečca se upotrebljava uz imenicu srednjeg roda glagolskog porekla prilikom građenja neličnog glagolskog oblika, koji ima vremensko značenje „čim, pošto“:

◊ *me* të dëgjuar thirrjen, u ngrit (čim je čuo/čuvši poziv, ustao je),

◊ *me* t'u gdhirë, nisën zhurmat (čim je svanulo, počela je buka),

kao i u gegijskom dijalektu za formiranje jednog od oblika infinitiva „me qenë, me dalë, me marrë” (biti / jesam, izaći, uzeti);

b) **për**, koja se upotrebljava ispred imenice u nominativu ili akuzativu da bi se izrazila neka procena ili sud (sa značenjem *kao*):

◊ e mbanin *për* burrë të mençur (važio je za pametnog čoveka; smatrali su ga pametnim čovekom),

kao i za građenje infinitiva:

◊ *për* të studiuar (studirati, učiti, proučavati), *për* të punuar (raditi);

c) **më** – za građenje komparativa prideva i priloga:

◊ është *më* i madh⁹ (stariji je / veći je),

◊ *më* vonë (kasnije),

◊ *më* rrallë (ređe);

d) **veç** (samo) za izuzimanje ili izdvajanje:

◊ ka mbaruar *veç* shkollën e mesme (završio je *samo* srednju školu),

u željnim rečenicama, u rečenicama kojima se naglašava želja, odobravanje ili naređenje:

◊ *veç* ta shihja edhe një herë! (*samo* da ga vidim još jednom!);

e) **pa** – kada želimo da ublažimo naredbu ili zahtev:

◊ „*pa* mendoni pak!“ (*e*, razmislite malo!),

s participom za građenje odričnog neličnog glagolskog oblika:

◊ *pa* kuptuar fare (*ne shvatajući* uopšte), *pa* menduar (*ne razmišljajući*);

f) **afër** – za izražavanje približne mere, količine ili procene:

◊ *afër* shtatë ditë (*oko* sedam dana);

⁹ U albanskom jeziku oblik komparativa prideva vrlo često ima značenje superlativa. Superlativ se gradi od priloga „jashtëzakonisht, shumë, tepër, fare...” (izuzetno, mnogo, isuviše, sasvim / nimalo...) + pridev u pozitivu, kao *shumë* i *mirë* – vrlo dobar, *jashtëzakonisht* i *bukur* – izuzetno lep itd., ali koji je samo po svom gramatičkom obliku superlativ, po značenju ne.

g) **para** – upotrebljava se uz odrične rečce *nuk, s', mos* (ne), kako bi za nijansu ublažili značenje glagola uz koji stoje:

◊ „*nuk para sheh nga sytë*“ (ne vidi *toliko dobro*), „*s'para i pëlqente*“ (i ne sviđa mu se *toliko*);

h) **deri** – 1. uz predloge *në, me, mbi, nga, te(k), ndaj* itd. formirajući priloške izraze koji izražavaju cilj kretanja, krajnju tačku kretanja, vreme ili nivo do kojeg dolazi radnja ili stanje –

◊ „*kjo ndihmë arriti deri në 50 shtëpi*“ (ova pomoć je stigla *do pedeset kuća.*),

◊ „u *përkul deri në tokë*“ (savio se *do zemlje.*), 2. uz predloge *në, më* u konstrukciji *nga... + deri në/më*, kojom se označava neko ograničenje, granica, prostora ili mesta, kao i precizno određen vremenski period: *nga fillimi deri në mbarim* (od početka do kraja), *nga data 11 deri më 17 qershor* (od 11. do 17. juna); 3. uz veznike *ku* i *kur* formirajući izraze koji imaju funkciju konektora u zavisnim složenim rečenicama, koje izražavaju mesne ili vremenske odnose: E prita *deri kur* mbaroi. (Čekao sam *dok* nije završio.) (<http://fjale.al/deri>); 4. za naglašavanje ili pojačavanje značenja reči uz koju stoje – *deri fëmijët e nipat e tyre* (čak i njihova *deca* i *unuci*);

i) **gjer** – za naglašavanje „*gjer* edhe *fëmijët e kuptojnë*“ (*dok* i *deca* ne razumeju.) (FGJSSH 2006: 353);

j) **që** – 1. ispred reči ili sintagmi, koje u rečenici služe kao priloške odredbe za vreme ili mesto, označavajući početak radnje: *që në mëngjes* (*još od jutra*), *që nga fëmijëri* (od *detinjstva*); 2. ispred osnovnih brojeva ili neodređenih zamenica *gjithë* i *tërë*, ispred kojih stoji prepozitivni član *të*, kako bi naglasili zbirno značenje, ideju celine i sl.: *Erdhën që të tre*. (Došli su *sve troje.*); 3. za isticanje: *Ja që ndodhi* (*Evo šta se dogodilo*), *Vetëm që nuk ishte ashtu*. (*Samo što nije bilo tako.*); 4. *razg.* Upotrebljava se u diskursu, u umetnutim rečenicama, na početku ili usred razgovora: *Unë, që the ti*, e kisha marrë vesh me kohë. (Ja sam, što reče *ti*, to shvatio na vreme.) (<https://fjale.al/që>);

k) **rreth** sa značenjem *približno, oko* „*rreth dy muaj*“ (oko *dva meseca*).

Što se tiče upotrebe predloga kao veznika, u pitanju su sledeći predlozi:

a) **nga**, u zavisnoj rečenici ili prilikom ponavljanja glagola u rečenici kojim se markira kretanje u nepoznatom neodređenom pravcu - shkon *nga të fryjë* era (*ide gde* ga vetar nosi), shkonte *nga shkonte* (nema *gde* nije išao, *gde* sve nije bio), na početku nepravog oblika pitanja, u zavisnim odredbenim rečenicama za iskazivanje mesta radnje - u ulën në një breg, *nga ku* dukej fshati (seli su na jedno brdo *odakle* se videlo selo);

b) **veç** za spajanje dva rečenična člana ili dveju rečenica u okviru složene zavisne rečenice od kojih jedna izražava suprotost ili ograničenje radnje iskazane u drugoj rečenici – foli mjaft mirë, *veç* pak shpejt (govorio je izuzetno dobro, *samo* malo brzo);

c) **përveç** – erdhën të gjithë, *përveç teje* (svi su stigli, *osim tebe*);

d) **pa** – zaključni veznik „ka ndodhur, *pa* rrëfejnë“ (desilo se, *zato* pričaju), za nabranje radnji „qilimat kanë shumë punë – *pa* duhet larë leshi, *pa* duhet krehur, *pa* duhet ngjyer... (oko ćilima ima puno posla – *treba* oprati vunu, očešljati je, obojiti je...;

e) **te** (kod, gde) za vreme i mesto „*tek* buron uji i ftohtë atje janë mendtë e mia“ (*gde* teče hladna voda, tu su moje misli), *tek* punonte dëgjoi një zë (*dok* je radio, čuo je jedan glas);

f) **në** – na početku zavisnih uslovnih rečenica - *në* ardhsha vonë, mos më prit (*ukoliko* dođem kasno, ne čekaj me), vezničkim izrazima *në qoftë se* (*ukoliko*, ako), *në rast se, në mënyrë që* (u slučaju da), u rečenicama koje imaju nepravilni oblik pitanja - nuk e di *në* vjen apo jo (ne znam *da li* dolazi ili ne);

g) **prej** – obično kao deo grupe reči ili izraza *prej ku, prej nga*, u „ngjitëm në majë, *prej ku* shihej gjithë fusha“ (popeli smo se na vrh, *odakle* se videlo čitavo polje.);

h) **ndaj** (*zato*) – u zaključnim rečenicama „Të dua të mirën, *ndaj* të thashë (të fola)“ (Želim ti dobro, *zato* sam ti rekao“) i vremenskim „I këqyr *ndaj* kuvendojnë.“ (Posmatram ih *dok* razgovaraju.);

i) **përpara (para) se...** – u zavisnim složenim vremenskim rečenicama u kojima se radnja iskazana glavnom rečenicom obavlja pre radnje izražene glagolom u zavisnoj rečenci (posteriornost): *Përpara se të vinte* në Tiranë, Alexanderi ka punuar si gjyqtar në Suedi. (*Pre nego što je došao* u Tiranu, Aleksander je radio kao sudija u Švedskoj.);

j) **që** – 1. kao kopulativni veznik, koji povezuje subjekatsku, predikatsku, objekatsku ili atributsku rečenicu sa upravnom rečenicom: E di *që* thua të vërtetën. (Znam *da* govoriš istinu.); 2. u zavisnim vremenskim rečenicama, kao vremenski veznik: U bënë dy muaj *që* nuk kemi marrë letër. (Ima već dva meseca *kako* (bukv. od kada) nismo dobili pismo.); 3. u zavisnim uzročnim rečenicama: I vinte keq *që* nuk e kishte takuar. (Bilo mu je žao *što ga nije sreo* (*što se nije sastao s njim.*)); 4. u zavisnim namernim rečenicama: U shtrinë nën një pemë *që të pushonin* (Legli su ispod jednog drveta *da odmore.*); 5. posledičnim: Kishte ndryshuar sa *që* nuk njihej. (Promenio se toliko *da ga nisi mogao prepoznati* (*do neprepoznatljivosti.*)); 6. u sintagmama za isticanje radnje, stanja: U bë *që* u bë. (I bi *šta bi.*); 7. kao deo vezničke grupe reči: ashtu *që* (*tako da*), me qëllim *që* (*s namerom da*); 8. kao prvi deo konstrukcije poredbenog veznika, čiji drugi deo

počinje suprotnim veznikom „por“ (ali), kako bi se nešto naglasilo, istaklo: *Le që ..., por (por edhe, por as që)*. (*Ne samo da..., već (i, niti)*). (<https://fjale.al/që>).

Predlozi mogu biti upotrebljeni i kao reči sa značenjem izuzimanja, kao što su *veç* i *përveç*:

◇ *Veç rojës*, atje s'kishte njeri. [Tamo nije bilo nikoga *osim straže*.] (Çeliku, 2006: 223).

◇ S'dua gjë tjetër *veç asaj*. [Ne tražim ništa drugo *samo to*.] (ibid. 223).

U albanskom jeziku se predlozi upotrebljavaju i uz priloge, obrazujući sintagme ili priloške izraze kojima se iskazuje mesto, prostorni odnosi, količina i sl, kao i konstrukcije u kojima se pojavljuju kao ponovljeni član, npr.: *nga koha në kohë* (s vremena na vreme), *nga vjeshta* (s jeseni; u jesen), *nga viti në vit* (iz godine u godinu), *nga larg* (iz daljine), *që nga mëngjesi* (od jutra/ jutros) itd. Jedan broj predloga nastao je skraćanjem predloških izraza, kao što su recimo nepravi predlozi *buzë*, *faqe*, *majë* i neki drugi (Demiraj, 1989), koji su nastali skraćivanjem izraza iz koga su izbačeni predlog *në*, kao prvi član izraza i član *të*, kao rekcijski i treći član konstrukcije, koji zahteva upotrebu imenice u genitivu - *në buzë (të)*, *në sajë (të)*, *në faqe (të)*. U skraćenom obliku ovi predlozi stoje uz imenice u ablativu - *faqe botës* (PP u ablativu) / *në faqe të botës* (predložki izraz s drugim članom u genitivu); *sajë ndihmës* (PP u ablativu) / *në sajë të ndihmës* (predložki izraz sa drugim čl. u genit.); *buzë lumit* / *në buzë të lumit*. Š. Demiraj (ibid. 627) takođe ističe da treba uzeti u obzir i činjenicu da se, s jedne strane sam odnos između pravih predloga i, s druge strane, nepravih predloga i predloških izraza, menjao kroz faze istorijskog razvoja jednog jezika i da su u svakom jeziku tokom njegovog istorijskog razvoja potvrđeni prelasci iz jedne grupe predloga u drugu. Uobičajni pravac ovakvih prelazaka u većini jezika je predložki izraz - nepravi predlog, nakon toga prelazak nepravog predloga u pravi predlog ili je reč o direktnom prelasku nepravog predloga u pravi predlog.

Brojne funkcije padeža ogledaju se u sintagmama. Albanski jezik spada u grupu flektivnih jezika s razvijenim spoljnim oznakama pojedinih jezičkih sistema i jezičkih kategorija, a u proučavanju padežnih sintagmi svakako polazimo od oblika pojedinih padeža. M. Stevanović ističe kako mi „pre svega, vodimo računa o funkcijama njihovim, u prvom redu u sintagmi, kada je reč o pravim padežima, i u rečenici, u jeziku uopšte, kada mislimo na padeže kojima se ne označava nikakav odnos, ali koji se ne javljaju isključivo kao pojedine reči nego i kao grupe reči, sintaksički povezanih u sintagme“ (Stevanović 1991a: 163). Posmatrano iz jednog šireg ugla, sintagma i mora biti polazište, jer u mnogim jezicima nema nikakvih spoljnih oznaka koje bi jasno obeležavale padeže i uticale na njihovu distinkciju, nego se oni otkrivaju u vezi s ostalim rečima u sintagmama. U albanskom jeziku je razlikovanje jednog padeža od drugog / ili drugih padeža, moguće jedino u sintagmi. Zbog padežnog sinkretizma

(genitiva, dativa i ablativa s jedne strane i nominativa i akuzativa s druge strane), razlikovanje padeža biva jasnije izraženo konstrukcijama tj. sintagmama u okviru kojih predlozi imaju vrlo važnu funkciju, dok u genitivu tu funkciju, pored predloga ima i pretpozitivni član *i/e* kao neizostavni deo genitivne sintagme. Kada govorimo o padežima i predložko-padežnim konstrukcijama moramo spomenuti i padežnu sinonimiju. Pojedina značenja i funkcije mogu biti izraženi različitim padežima ili predložko-padežnim konstrukcijama. Takva sinonimija je prvenstveno binarna i u albanskom jeziku izražena je u paru nominativ–albativ i akuzativ–ablativ:

◇ E bëri *nga frika*. (Nom.) – E bëri *prej frikës*. (Abl.) [Uradio je to *iz / zbog straha*.];

◇ Është *nga fshati*. (Nom.) – Është *prej fshati*. (Abl.) [*Iz sela je*.];

◇ Silluni mirë *me të!* (Acc.) – Silluni mirë *ndaj tij!* (Abl.) [Ponašajte se lepo *prema njemu*.].

Čeliku (2019) ističe da savremena lingvistika predloge tretira kao kontradiktornu kategoriju, jer ih jedna grupa lingvista svrstava u grupu gramatičko-funkcionalnih kategorija reči, pored veznika, determinatora, čak i flektivnih morfema, dok ih druga grupa ubraja u leksičku kategoriju uz imenice, glagole, prideve i priloge (Čeliku 2019: 13). Oko pitanja leksičkog ili gramatičkog svojstva predloga nema opšteg slaganja među lingvistima; neki smatraju da su predlozi heterogena kategorija, da su neki od njih leksička, a neki funkcionalna kategorija (V. Riemsdijk, 1990 u: Čeliku 2019; Zwarts 1997). Čeliku od svojih prvih radova posvećenih ovoj problematici (Čeliku, 1971, 1972, 1975) predloge tretira kao gramatičko-funkcionalne jedinice navodeći da su „predlozi i veznici gramatičko-funkcionalne kategorije, a ne leksičke (čak ni poluleksičke)“ (Čeliku 1972: 87). Ovakav stav argumentuje time da svi predlozi u albanskom jeziku imaju funkciju zavisnog veznika među članovima (sintagmama) proste rečnice i da takva funkcija predstavlja pravu gramatičku funkciju. Predlozi prema ovom autoru u prostim rečenicama stvaraju gramatičku vezu zavisnosti između određenih tj. glavnih članova kao što su imenice, zamenice itd. ispred kojih stoje, s drugim rečeničnim članovima, uglavnom glagolima i imenicama. Ovu funkciju predlozi uspevaju da vrše tako što čine strukturano-semantički deo sintaksičkih članova (sintagmi) koje formiraju i u okviru kojih ostvaruju zavistan odnos s glavom sintagme iliti glavnim članom sintagme. Svoj stav da predlozi predstavljaju gramatičko-funkcionalnu kategoriju Čeliku zasniva na sledećim argumentima:

1. Predlozi su gramatički konstituenti koji zavisnim sintaksičkim odnosom povezuju sintaksičke elemente (sintagme) ili proste rečenice izražene leksičkim jedinicama. Predlozi imaju funkciju zavisnih veznika i ona se može

uporediti s funkcijom flektivnih oblika kod leksičkih jedinica, funkciju obavljaju samostalno kao jezičke jedinice, reči, ne preko gramatičkih / flektivnih oblika. Inkorporiraju se i predstavljaju sastavni deo sintagmi, kao što to čine flektivni nastavci (morfeme) u strukturi leksema. Služe za povezivanje glave sintagme (leksičke jedinice), najčešće glagola ili imenice sa zavisnom leksičkom jedinicom, uglavnom imenicom ili nekom drugom vrstom reči s imenskom funkcijom.

2. Predlozi u prostoј rečenici povezuju određene leksičke jedinice, pozicionirajući se nužno ispred njih i s njima zajedno formiraju predložku sintagmu (PP).

3. Predlozi su zatvorena grupa reči, jer ovu grupu čini ograničen broj članova. Povećanje njihovog broja uslovljeno je jezičkim razvojem i procesom obogaćivanja jezika novim leksičkim značenjima.

4. U okviru izražavanja gramatičkih odnosa zavisnosti među članovima sintagme ili proste rečenice, iskazuju i tematsku ulogu, oslanjajući se na opšti semantički sadržaj rečenice. Tako npr. predlozi *nga* i *prej* određuju ulogu agensa u rečenici u pasivu (Porta u hap *nga roja / prej rojës* – Vrata je otvorila straža); predlog *me* se upotrebljava da bi iskazao dve glavne tematske uloge – instrumenta / sredstva i društva itd. (Çeliku 2019: 15–16).

Çeliku dalje ističe kako u albanskoj gramatici postoji tradicionalna podela na osnovu leksičkog značenja i sintaksičke funkcije na: 1. leksičke i 2. gramatičko-funkcionalne vrste reči, ali da ova podela nije striktna i da podrazumeva sličnost ili približavanje potklasa grupe 1. s grupom 2, kao i potklasa grupe 2. s grupom 1. (ibid. 19). U prvu grupu prvenstveno spadaju imenice (N), glagoli (W), pridevi (Adj) i prilozii (Adv), koji imaju leksičko kategorijalno značenje, imenuju ili označavaju predmete, radnju, okolnosti i karakteristike i sl, dok svoje gramatičko značenje izažavaju flektivnim oblicima (osim priloga kod kojih to nije slučaj). Takve reči u rečenici imaju funkciju rečeničnih članova.

U prvu grupu spadaju i zamenice (PP) i brojevi (N), koji iako pripadaju ovoj grupi nemaju direktno začenje, već svoje konkretno značenje dobijaju u okviru konteksta i situacione upotrebe. Predstavljaju odredbene reči, reči kojima se ukazuje na nešto i u rečenici stoje umesto imenica, ali tek kada stoje uz imenice označavaju nešto konkretno. U grupu gramatičko-funkcionalnih reči spadaju predlozi (P) i veznici (Con). Razlika između ove dve grupe odnosi se na funkcionalni nivo. Predlozi i veznici su gramatičke jedinice koje služe za povezivanje sintaksičkih članova (sintagmi). Svoje leksičko značenje dobijaju u okviru šire gramatičke konstrukcije i služe kao konektori ili reči za spajanje rečeničnih članova, potiču od leksema koje su vremenom doživele izuzetno duboku i značajnu leksičko-semantičku i gramatičko-funkcionalnu transformaciju, a posledica njihove gramatikalizacije su redukovana leksička značenja koja ih više ne svrstavaju u grupu leksičkih jedinica koje mogu samostalno označavati predmete, radnje, karakteristike i sl. (vidi Çeliku 2019).

Takođe, ova karakteristika ih markira i kao pomoćne reči ili reči kojima se formiraju konstrukcije, ali koje ne predstavljaju samostalne rečenične članove. Vrlo značajno zapažanje Ćelikua je da „predlozi i dalje fonetski predstavljaju samostalnu jedinicu u rečenici, ali da na njoj nikada ne može biti rečenični akcentat i da se predlozi funkcionalno približavaju flektivnim morfemama (ibid. 20).

Predlozi spadaju u grupu nepromenljivih vrsta reči i za razliku od imenica, glagola, prideva, priloga i drugih promenljivih vrsta reči, nemaju puno, nezavisno leksičko značenje. Puno leksičko značenje dobijaju u širim gramatičkim konstrukcijama i ne mogu označavati predmete, odnose, radnju, vršioca radnje, pacijensa i sl, sami po sebi, niti onako kako to mogu označavati prave leksičke jedinice. Upotrebljeni van gramatičke konstrukcije, izdvojeno i sami, bez još nekog rečeničnog konstituenta, kao i izvan konteksta, gotovo da su nerazumljivi ili je njihovo leksičko značenje vrlo teško shvatljivo (vidi Ćeliku 2019). Ni semantika svih predloga nije ista, budući da neki imaju veći, a neki manji stepen jasnoće leksičkog značenja. Najveći stepen jasnoće leksičkog značenja imaju izvedeni predlozi, kao što su *mes*, *afër*, *larg*, *majë*, *kundër*, *nëpër*, *rreth* i sl. i predloški izrazi (*në krahasim me*, *në drejtim*, *si pasojë*, *për shkak të...*), koji čuvaju semantičku vezu s tvorbenom osnovom ili rečju od koje su izvedeni (konverzijom, aglutinacijom), dok najmanji stepen jasnoće leksičkog značenja u albanskom jeziku imaju prosti predlozi koji istovremeno spadaju i u grupu predloga s najvećim brojem značenja, kao što su: *nga*, *me*, *nën*, *mbi*, *për*, *ndër* itd.

Opšti prikaz predloga u albanskom jeziku

Na osnovu uvida u veći broj nama dostupnih elektronskih i štampanih rečnika (čiji se spisak nalazi na kraju rada), objavljenih u poslednjih šezdeset godina, možemo zaključiti da postoji konstantna tendencija ka povećanju broja predloga. Iz dijahronijskog ugla predlozi koji su se prvi našli na opštoj listi predloga albanskog jezika su predlozi priloškog porekla, dok su predlozi imenskog porekla svoje mesto na pomenutoj listi dobili tek u drugoj polovini XX veka. U tom periodu i veći broj priloških izraza biva uključen u ovu listu da bi u *Rečniku savremenog albanskog jezika* iz 1980. godine (*Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*, 1980) bilo navedeno preko 185 predloga i predloških izraza. Ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da je ovaj rečnik imao oko 41.000 reči, mogli bismo reći da su predlozi, statistički gledano, predstavljali 0,5% ovog rečnika (Samara, 1999: 27–31). U sledeće izdanje rečnika iz 1984. godine uključen je i jedan broj predloga koji predstavljaju zastupljene dijalekatske varijante nekih predloga i koji su označeni kurzivom oznakom *krah*. (*fjalë krahinore*¹) i *bised*. (*fjalë e stilit bisedor*²), kao reči čija se upotreba vezuje za određene regije, oblasti ili pak samo za usmeni govor. Za najnovije izdanje rečnika iz 2006. godine, koje se konstantno dopunjava novim rečima i njihovim značenjem u svakom reizdanju, karakteristično je povećanje broja predloških izraza. Povećanje broja ove grupe predloga prvenstveno je rezultat uticaja različitih stilova kao što je književno-umetnički, naučno-administrativni, publicistički itd, ali i uticaja stranih jezika.

Navešćemo spisak najvažnijih, najfrekventnijih, predloga u albanskom jeziku prema redosledu koji se odnosi na njihovo slaganje sa određenim padežima, od nominativa do ablativa. To su sledeći predlozi:

nga	te/tek	me anë
me anën	në drejtim	në sajë
në vend	për arsye	për shkak
në mes	në këmbë	në dëm
në dobi	me përjashtim	nga shkak
për nder	për hir	nga ana

¹ Prim. aut. – regionalne reči.

² Prim. aut. – razgovorne reči.

në	me	pa
për	mbi	nën
më	nëpër	ndër
përmbi	bashkë me	tok me
me gjithë	në krahasim me	në pajtim me
në përshtatje me	në lidhje me	në kundërshtim me
në bashkëpunim me	në raport me	ngjitur me
prej	ndaj	sipas
rreth	majë	midis
mes	buzë	rrëzë
afër	lart	nëpërmjet
larg	para	pas
përtej	sipër	me anë
në mes	brenda	përballë
pranë	përkrah	veç
përbri	drejt	ndaj
poshtë	kundrejt	ndërmjet
anës	ndanë	anëmbanë
gjatë	falë	kundër
kundrejt	pro	matanë
përveç	këtej	andej

Zastupljene su dve klasifikacije predloga – klasifikacija autora *Gramatike albanskog jezika* (Agalliu et al, 2005: 388–396) i klasifikacija koju navode M. Čeliku, M. Karapinjali i R. Stringa (Čeliku et al, 2004: 221–222).

I Klasifikacija predloga

- Predlozi koji se sintaksičko-semantički slažu s nominativom: *nga, te(k)*;
- s genitivom: *me anë, me anën, në drejtim, për punë, në sajë, për shkak, në vend, për arsye* i drugi³;
- s dativom: -----
- s akuzativom: *në, me, për, pa, më, mbi, nën, ndër, nëpër*, veliki broj priloških izraza, kao što su: *bashkë me, tok me, me gjithë*, kao i priloški izrazi formirani od predloga *në* + imenica + predlog *me*, kao: *në krahasim me, në lidhje me, në pajtim me, në përshtatje me* itd.;
- s ablativom: *prej, ndaj, për*, predlozi imenskog porekla *anë, majë, buzë, rrëzë* i sl., predlozi priloškog porekla *afër, krahas, larg, para, pas, përtej*,

³ Autori ne navode koji su to drugi predlozi.

sipër itd., predlog glagolskog porekla *falë*, aglutativni predlozi *përveç* i *sipas*, priloški izrazi *me anë, në mes*.

Klasifikaciju koja ne podrazumeva postojanje dativskih predloga nalazimo i u *Gramatika e gjuhës shqipe (Fonetika dhe morfologjia)* (Mulaku, Kelmendi, 1983), čiji autori navode da su: nominativni predlozi: *nga* i *te (tek)*;

dativni: -----

akuzativni: *me, pa, në, mbi, nën, më, për, nëpër, përmbi, ndër* itd.;

ablativni predlozi: *prej, ndaj, sipas, pranë, afër, larg, sipër, gjatë, pas, para (përpara), prapa, rreth* itd.

Takvu klasifikaciju navode i autori *Gramatika e gjuhës shqipe* (Beci 2005) i *Albanian Grammar* (Newmark et al. 1982).

II Klasifikacija predloga

- Predlozi koji se sintaksičko-semantički slažu s nominativom: *nga, tek (te)*;
- s genitivom: *në mes, në drejtim, në vend, në këmbë, në fushën, në lëmin, në dëm, në dobi, në të mirë, me anë (me anën), me rastin, me përjashtim, për shkak, nga shkak, për arsye, për nder, për faj, për hir, nga ana* (i još po neki predlog čija je upotreba sporadična i manje frekventna);
- s dativom: *buzë, majë, mes, midis, anë, rrëzë, pranë, afër, larg, lart, sipër, poshtë, brenda, jashtë, gjatë, drejt, veç, përveç, përpos, ndaj, rreth, rrotull, anës, ndanë, krahas, para, prapa, pas, tej, këtej, kundër, kundrejt, falë, shkuar, kaluar, përmes, ndërmjet, nëpërmjet, përpara, përballë, përkundrejt, përreth, përkrah, përbri, përtej, matanë, sipas, rreth e rrotull, rreth e përqark, rreth e qark, mes për mes, ballë për ballë*;
- s akuzativom: *në, me, pa, për, mbi, nën, më, nëpër, ndër, ndaj, përmbi, përjashtuar, përfshirë, në lidhje me, bashkë me, në kundërshtim me, në krahasim me, në bashkëpunim me, në raport me, ngjitur me, lidhur me, krahasuar me*;
- s ablativom: *prej, për, ndaj, midis, mes, afër, larg, pranë, poshtë, brenda, në mes, sipas, sipër, rreth, rrotull, drejt, para, përpara, prapa, pas, kundër, kundrejt, përkundrejt, ndërmjet, përballë, përreth, përkrah, përbri, veç, përveç*.

Klasifikaciju koja podrazumeva dativsko-ablativne predloge nalazimo i kod M. Camaja (1984: 69–72). Po mišljenju ovog albanskog lingviste predlozi koji se sintaksičko-semantički slažu s nominativom su: *te, tek, tu; nga, kah*;

s genitivom: *përkrye** (*Navodi samo jedan predlog za genitiv);

dativsko-ablativni predlozi su: *pranë, rreth, larg, afër, pos, jashtë, mbrenda (brenda), ndaj, kundër, mbas (pas), mbrapa (prapa), (për)para, përballë, mes, maje (majë), përballë, prej.*

Ovaj autor izdvaja predlog *maje (majë)* kao predlog koji je nastao konverzijom imenice *maje (majë)*.

Iz navedene grupe dativsko-ablativnih predloga kao dativske izdvaja: *afër, mbrenda (brenda), majë, përballë*, a predlog *prej* označava kao ablativni predlog (ibid. 70–71). U pomenutoj klasifikaciji primetna je upotreba predloga koji su zastupljeni u severnom, gegijskom, dijalektu, samo jedan predlog za genitiv i dativsko-ablativni predlozi među kojima prioritet imaju oblici predloga gegijske varijante – *mbrenda, mbrapa, mbas, maje* u odnosu na *brenda, prapa, pas, majë* koji su navedeni u zagradi. U klasifikacijama koje se navode u ostalim gramatikama ovi oblici (gegijske varijante) su navedeni u zagradaama.

Š. Demiraj u *Morfologjia e gjuhës së sotme shqipe* (1961; 1971) takođe navodi klasifikaciju predloga u albanskom jeziku s dativsko-ablativnim predlozima. U nominativne predloge svrstava: *nga (kah), te (tek, tu, tuk, nek, ne)* i *ke*; u akuzativne: *në (ndë), më (mbë), nën (ndënë), ndër, me, pa, për, nëpër, përmbi* itd; u dativsko-ablativne: *prej, ndaj, sipas, pranë, afër, larg, sipër, përmes, mes për mes, përtej, kundër* itd. (Demiraj 1971: 261). Autor ne navodi nijedan genitivni predlog.

Pored dve validne klasifikacije predloga albanskog jezika koje su gorenavedene, analiza nama dostupnog materijala, svih štampanih i elektronskih rečnika savremenog albanskog jezika i gramatika (vidi spisak na kraju rada), ukazala je na još nekoliko detalja u vezi sa klasifikacijama predloga. U rečniku savremenog albanskog jezika FGJSSH (2006–2023.) (<http://www.fjalori.shkenca.org/>) nema nijednog predloga koji je označen kao dativsko-ablativni, svi su označeni kao ablativni predlozi. Četiri predloga koja mogu stajati uz imenicu u dva padeža – *për, ndaj, me anë* i *në mes*, označeni su kao predlozi koji se sintaksičko-semantički slažu s padežom u kojem imaju primarnu upotrebu. Nakon navođenja najrelevantnijih značenja koja mogu imati u sintagmi u datom padežu, navedeno je i značenje koje imaju uz imenicu⁴ u drugom padežu u kome se javljaju i koje predstavlja njihovu sekundarnu upotrebu. Tako, uz odrednicu / leksemu *për* (o, za), pored oznake kojoj vrsti reči pripada – *parafj.* (predl.), pod njenim sedmim značenjem stoji: **7. (edhe me një emër në r. rrjedhore). Sendin me të cilin ndesh ose tek i cili kapet e mbahet dikush a diçka gjatë një veprimi ose lëvizjeje, me kuptimin «pas, te»; ...** [7. (i uz imenicu u ablativu). Označava entitet s kojim se drugi entitet sudara, za koji se hvata tokom radnje ili kretanja, sa značenjem „o, za“...];

Uz predlog *ndaj* (prema, pred) kao prvo značenje navedeno je: **1. Përdoret me një emër në rasën kallëzore, që tregon kohën pak çaste para së cilës ose**

⁴ Nije naveden nijedan primer upotrebe ovih predloga uz zamenicu ili broj.

me fillimin e së cilës ndodh diçka; *afër*. Ndaj të gdhirë. Ndaj të ngrysur. [1. Upotrebljava se uz imenicu u akuzativu, koja iskazuje vreme nekoliko trenutaka pre nego što se nešto dešava ili pre kojeg nešto počinje da se dešava; *blizu*. Pred svitanje. Pred sumrak.], iza kojih su navedena ostala značenja koja ima u ablativu. Na osnovu ovakvog navođenja značenja predloga *ndaj*, gde je kao prvo navedeno značenje iskazivanja vremena – nekoliko trenutaka pre obavljanja radnje, očekivali bismo da predlog *ndaj* bude klasifikovan kao predlog za akuzativ (uz posebnu oznaku, napomenu, da se može upotrebiti i u konstrukcijama u ablativu), ali to nije slučaj. Prioritet iliti prvo značenje uslovljeno je jezičkom upotrebom. Konstrukcije s predlogom *ndaj* kojima se ne označava vreme su u aktivnom (usmenom i pisanom) govoru frekventnije i višebrojnije, te je jezička upotreba svakako uticala na njegovo klasifikovanje kao ablativnog predloga. Objašnjenje za upotrebu predloga *me anë* i *në mes* u genitivu i ablativu nalazimo samo u gramatikama (GGJSH 2002; 2005; 2008). Distinkciju u njihovoj upotrebi, rekli bismo ne i značenju, predstavlja upotreba uz imenicu u jednini ili množini. Ukoliko se predlozi *me anë* i *në mes* upotrebljavaju uz imenicu u množini (neodređenog vida), reč je o ablativnim predlozima.

Predlozi koji su izdvojeni kao predlozi s najbogatijom semantičkom strukturom u albanskom jeziku su prosti predlozi. Nakon provere jedinica korpusa i predloga u FGSSH (1984), M. Samara je izdvojio šest prostih predloga *nga*, *në*, *pas*, *për*, *prej* i *me*, kao predloge s najbogatijom semantičkom strukturom u albanskom jeziku: predlog *nga* sa 28 značenja, *në* sa 28 značenja, *pas* sa 8 značenja, *për* sa 22, *prej* sa 19, *me* sa 15 itd. (Samara 1990: 126). Provera značenja ovih predloga u FGSSH (2006) pokazala je da je broj njihovih značenja ostao nepromenjen. Složeni predlozi su druga grupa predloga s nešto ograničenijim brojem značenja, dok predložke grupe reči / predložki izrazi imaju najslabiju semantičku strukturu i vrlo ograničeno značenje. Složeni predlozi, nastali konverzijom ili aglutinacijom, čuvaju jasnu semantičku vezu s rečju (prostim predlogom, imenicom, prilogom i glagolom⁵) od koje su izvedeni.

⁵ Kako je od strane albanskih lingvista samo predlog *falë* tretiran kao glagolski predlog (vidi Agalliu *et al*, 2005), u mnogim radovima posvećenim pitanju značenja i funkcija predloga nije navedeno da složeni predlozi čuvaju jasnu semantičku vezu s rečju od koje su izvedeni i da se u toj grupi (koju čine prilozima, imenice i predlozi) moraju naći i glagoli.

Predložko-padežne konstrukcije u nominativu

5.1. Predložko-padežne konstrukcije s predlogom *nga*

„U svim ie. jezicima uočljiva je tendencija gubljenja sintetičke deklinacije, tj. gubljenja padeža kao morfološke kategorije, u pravcu analitizma, tj. izražavanja padežnih odnosa putem sintagmatskih spojeva imenica i predloga“ (Станишић 2006: 227). U indoevropskim jezicima nominativ je označen kao padež subjekta i ne upotrebljava se uz predloge. Prema I. Antoniće “nominativ može imati samo jedan strukturni lik” i pojavljuje se kao slobodan padežni oblik (Антонић 2007:102). Albanski je jedini indoevropski jezik koga karakteriše upotreba nominativa uz predloge (Demiraj, 1989; Përnaska, 1996: 179), i to čak dva predloga. To su *nga* (od, ka) i *te/tek* (kod, do).

Po mišljenju albanskih lingvиста postojanje predloga koji se sintaksičko-semantički slažu s nominativom proisteklo je iz njihove upotrebe kao kopulativnih reči (Agalliu et al, 2005), pa je njihova upotreba u današnjem obliku *shkova te pusi*, *vij nga lumi* (otišla sam *do* bunara; dolazim *s* reke) izvedena iz konstrukcija koje su imale glagol *jam* (jesam / biti), *shkova tek është pusi*, *vij nga është lumi* (otišla sam **gde je / gde se nalazi** bunar; dolazim (odatle) **gde je** reka) (ibid. 383).

Predlog *nga* i *te/tek* uvek stoje uz imenicu u određenom vidu:

◇ Jam *nga Italia*. (Iz Italije sam.); Kthehem *nga kinemaja*. (Vraćam se iz bioskopa.);

◇ I dytë *nga madhësitë*. (Drugi po veličini / starosti.) (<https://fjale.al/nga>):

Izuzetak od ovog pravila je slučaj upotrebe imenice kojoj prethodi član za neodređeni vid *një* (jedan, jedna, jedno; neki, neka, neko), broj *një* (jedan, -na, -o) ili pokazna zemenica za jedninu *ky, kjo / ai, ajo* (ovaj, ova, ovo / onaj, ona, ono), neodređena zamenica *ndonjë, cilido* (poneki, -a, -o; svaki, -a, -o), u množini član za neodređeni vid *disa* (neki, neke, neko), neodređena zamenica *disa* ili pokazna zamenica *këta, këto / ata, ato* (ovi, ove, ova / oni, one, ona). Imenica u tom slučaju mora biti upotrebljena u neodređenom vidu bez obzira na to što ispred nje stoji predlog *nga* ili *te/tek*, npr.:

◇ Erdhi *nga një qytet* i largët. (Došla je iz jednog dalekog grada.)

◇ Do të të duhet të shkosh *te një psikoterapist* për vite me radhë. (Biće ti potrebno da kod jednog psihoterapeuta ideš godinama.) (PIEN).

◇ Vështirë do të dalim *nga kjo situatë*. (Teško ćemo izaći iz ove situacije.).

Ipak, u gramatikama savremenog albanskog jezika se nigde ne navode slučajevi koji takođe predstavljaju izuzetak i koji su motivisani kontekstom i jezičkim osećajem izvornih govornika¹, a odnose se na upotrebu imenice u neodređenom vidu i kada ispred nje stoji predlog *nga*, kao u sledećim primerima:

◇ Gazetarët, nga ana tjetër, pohon Bardh Rugova (2009), shpeshherë ndiejnë nevojë të huazojnë shprehje *nga gjuhë të tjera*. (Novinari, s druge strane, tvrdi Bard Rugova (2009), često imaju potrebu da pozajmljuju izraze iz drugih jezika.) (PIEN);

◇ Artistë *nga vende të ndryshme* bëhen bashkë për mbrojtjen e lumit (Umetnici iz raznih zemalja ujedinjeni u borbi za zaštitu reke) (PIEN).

Jezički osećaj izvornih govornika upotrebu imenice u neodređenom vidu s predlogom *nga* povezuje s kontekstom u kome sintagma označava neki pojam, entitet, u najopštem smislu, grupu ili celinu iz koje se ne izdvaja ili kojom se ne naglašava sveukupnost, već samo navodi da je reč o većem ili neodređenom broju (što utiče na upotrebu imenice u neodređenom vidu). Sveukupnost, sveobuhvatnost entiteta, kao i celina iz koje se izdvaja su markirane konstrukcijom u kojoj imenica s predlogom *nga* mora biti upotrebljena u određenom vidu:

◇ Kjo u konfirmua *nga ekspertët* gjermanë. (To su potvrdili nemački stručnjaci.);

◇ Është një *nga aktoret* më të suksesshme në Amerikë. (Jedna je od najuspešnijih *glumica* u Americi.).

Kada je reč o značenju predloga, ono se mora sagledati iz šire vizure koja podrazumeva sva moguća značenja predloga, definisana u gramatikama i rečnicima datog jezika, značenja koja su uslovljena socio-kulturološkim kontekstima, etimologijom, nova značenja itd, ali i njegovo pojavljivanje u konstrukcijama (sintagmama, frazama, klauzama) kao jezičkim obrascima. Jedna od karakteristika svih prirodnih jezika je kombinovanje dve ili više reči u celine koje su gramatičko-semantički ispravne i razumljive za sve govornike datog jezika. Broj takvih grupa reči, konstrukcija, je veliki u svakom jeziku, dok prema mišljenju S. Lindstroberga neke konstrukcije imaju svoje određeno značenje u toj meri da, ukoliko se neka od reči zameni drugom, čak i sinonimnom rečju, značenje nestaje i/ili da / nova konstrukcija izgleda čudno (Lindstroberg 2010: 5), npr: u engl. predlozi *in, inside* (u, unutra).

¹ Ovaj termin koristi M. Stevanović u *Funkcije i značenja glagolskih vremena*, Beograd, 1967, str. 103 i njime objašnjava da „jezičko osećanje“ za upotrebu imperfekata nije isto kod svih govornika srpskog jezika. U slučaju albanskog jezika od velike je važnosti za pravilnu upotrebu imenice u neodređenom ili određenom vidu.

Možemo reći: *in trouble*, ali ne *inside trouble*^{*2}.

U albanskom možemo reći: *jam në gjumë*, ali ne i *jam mbi gjumë*^{*}.

Iako predlog *në* i *mbi* imaju sinonimno značenje, njihova sinonimija nije apsolutna i važi samo za određeni broj slučajeva kada označavaju mesto na kojem se objekat ili entitet nalazi, kao:

◇ *Libri është në tryezë i libri është mbi tryezë.* [Knjiga je na stolu.]

◇ *Një nga një /një prej një* (konstrukcije imaju različitu semantiku).

◇ Dasma po afronte, kështu që ata filluan *nga përgatitjet / prej përgatitjeje*.^{*}

Gramatike i rečnici albanskog jezika izdvajaju sledeća značenja predloga *nga* (kada se upotrebljava uz imenicu u nominativu):

a) mesto (odakle entitet počinje kretanje ili odakle dolazi; ka kome se entitet kreće; kroz koje entitet prolazi; gde se nalazi; mesto ili pravac odakle nešto deluje na govornika ili stvar; mesto ili predmet na osnovu kojeg se određuje udaljenost; s predlogom *në* označava mesto unutar čijih granica se entitet kreće; mesto ili entitet s čije se površine ili unutrašnjosti nešto sklanja, pomera);

b) tačku ka kojoj je usmerena radnja;

c) celinu od koje se odvaja deo;

d) odvajanje dva ili više entiteta;

e) poreklo, poticanje entiteta;

f) vreme (približno vreme, vremenski okvir)

g) radnju koja počinje;

h) uzrok;

i) agens;

j) deljenje određene količine;

k) način;

l) rodbinski odnos.

Sva značenja možemo dalje grupisati na ona koja imaju specijalne oznake i ona koja to nemaju:

Spacijalne oznake predloga *nga*:

<i>tačka odakle počinje kretanje</i>	<i>U nisën nga Vlora. Erdhën nga Shkodra.</i> [Krenuli su iz Valone.; Došli su iz Skadra.]
<i>tačka ka kojoj je usmereno kretanje</i>	<i>U drejtuan nga fshati. U kthye nga unë.</i> [Krenuli su ka selu.; Okrenula se ka meni.]
<i>tačka od koje se entitet udaljava</i>	<i>Largohem nga qyteti.</i> [Odlazim iz grada.]
<i>tačka gde se entitet nalazi</i>	<i>Po e shikoj nga ballkoni.</i> [Posmatram / Gledam ga sa terase.] (https://fjale.al/nga)

² Zvezdica (*) označava nepravilnu upotrebu.

tačka koja označava prolazak entiteta kroz /	Kaluam nga fusha. Nga dhoma në dhomë.
preko nekog prostora / perlativnost	[Prošli smo poljem.; Iz sobe u sobu.]
udaljenost / propozicionalnost	Njëqind metra nga rruga. Dy hapa nga shtëpia ime. [Sto metara od puta.; Dva koraka od moje kuće.]

Nespacijalne oznake:

agens	„Fabula rasa“, romani i shkruar nga Agron Tufa. [„Fabula raza“ roman koji je napisao Agron Tufa.]
pacijens	Mbledh fletoret nga nxënësit. [Skupljam sveske od učenika.] (http://www.fjalori.shkenca.org/) Hodhi sytë nga Edit Bergleri dhe nga ne. [Pogledala je u Edit Bergler i nas.]
uzrok	Vepra është bërë nga pakujdësia. [Delo je učinjeno iz nepažnje.] Vdiq nga dashuria. U lodh nga puna. [Umro je od ljubavi.; Umorio se od posla.]
deo celine	Një nga zyrtarët. [Jedan od zvaničnika.]
srodstvo	Kushëriri nga babai. [Rođak s očeve strane.]
vreme (približno određena vremenska granica / precizno određen vremenski segment)	Shihemi nga e hëna. [Vidimo se u ponedjeljak.] Nga mëngjesi deri në drekë. [Od jutra do podneva.] (https://fjale.al/nga)
način	Të ftuarit mbërritën në ditëlindje një e nga një. [Pozvani su stigli na rođendan jedan po jedan.]
količina	Na dhanë nga një kilogram sheqer. [Dali su nam po kilogram šećera.]
svojstvo, karakteristika	I pjekur nga mendja. I vogël nga trupi. [Pametani.; Mali rastom, sitan] (https://fjale.al/nga)

Predlog *nga* je prema elektronskim rečnicima (<http://www.fjalori.shkenca.org/>; <https://fjale.al/nga>) i štampanom rečniku albanskog jezika *Fjalor i gjuhës shqipe* (FGJSH, 2006) predlog koji, u poređenju sa svim ostalim predlozima, ima najveći broj značenja, čak 28. Jedini je predlog albanskog jezika koji u okviru svog semantičkog opsega ima ambivalentno, antonimno značenje, može označavati i približavanje i udaljavanje:

a) U kthye *nga unë* dhe m'u përgjigj... (Okrenuo se *ka meni* i odgovorio mi...); KA ⇔

b) Pa asnjë fjalë ajo u kthye nga unë dhe u largua përgjithmonë; U largua nga Italia. (Bez ijedne reči se okrenula od mene i otišla zauvek; Otišao je iz Italije.). ⇔ OD / IZ

U konstrukcijama označava lokaciju, ukazuje na prostorne odnose i markira aspekt dinamičnosti (kretanja).

Kognitivna lingvistika polazi od stava da je jezik sastavni deo našeg celokupnog kognitivnog sistema i da ne predstavlja zaseban modularni sistem, izolovan i nezavistan od kognitivnog, a posebno da to nije slučaj sa gramatikom. U još konkretnijem smislu, ističe da naše znanje organizujemo uz pomoć najrelevantnijeg kognitivnog procesa, procesa *kategorizacije*, u okviru kojeg se “beskrajna raznolikost spoljnih stimulusa svodi na kognitivno razumnu meru, tako što se objekti koje smatramo jednakima svrstavaju zajedno u istu kategoriju” (Rosch 1977 u Klikovac 2006:13), kao i s druge strane strukturama nazvanim *idealni kognitivni modeli* (Jackendoff 2009). Naše fizičko iskustvo predstavlja osnovni nivo naše konceptualizacije. Za kognitivnu lingvistiku značenje je konceptualizacija, dok značenja ne postoje sama po sebi, već uključuju celokupno govornikovo znanje, i jezičko i enciklopedijsko, a koje se temelji na ljudskim kognitivnim sposobnostima koja dalje vode ka strukturi kategorija koje su organizovane oko prototipa. Jedan od najvažnijih pojmova kognitivne lingvistike je pojam “prototipa” kao osnovnog, bazičnog primerka u okviru jedne klase koji se može smatrati njenim predstavnikom.

Tako je leksema kategorija, čiji su članovi pojedina značenja lekseme koja su međusobno povezana u “mrežu” u kojoj je svako od značenja jedan “čvor” te mreže (Klikovac 2006: 15). Neka značenja su prototipična, najreprezentativnija za datu leksemu na koju se nadovezuju druga s njima povezana značenja, dok Lakoff (1987) ističe da se prototipska struktura lekseme nastavlja sve do nivoa njenih pojedinačnih upotreba (ibid. 15). Ovaj pojam se u slučaju predloga odnosi na osnovno, centralno značenje iz kojeg se izvode sekundarna, izvedena značenja. O osnovnom ili prototipičnom značenju podatke nam mogu dati etimologija i najranije potvrđena značenja jednog predloga koja dokumentuju najstariji pisani dokumenti kroz istoriju (Tyler & Evans 2003). U slučaju predloga *nga*, G. Mayer u svom *Etimološkom rečniku albanskog jezika* (1891) daje objašnjenje značenja ovog predloga ističući da je reč o predlogu koji se upotrebljava uz imenicu u određenom i neodređenom vidu sa značenjem „prej; pranë; tek“ i koji može imati i distributivno značenje i biti upotrebljen uz komparativ „sesa“ (uz oznake kal., siq., arv. në Specia e Hidra³; Mayer, 1891 [2007: 351]). H. Pedersen je prvi koji navodi da je reč o odnosnom vezniku zameničkog porekla koji je rezultat izostavljanja predikata u zavisnim rečenicama tipa „(dola) nga shtëpia

³ Oznake „kal., siq., arv. në Specia e Hidra“ – kalabrijski, sicilijanski, arbriški. na Speci i Hidri.

është“⁴ (Demiraj 1989: 643). Dalja tumačenja su samo potvrđivanje ovog stava kojeg nalazimo kod V. Čimohovskog (W. Cimochofski) koji kaže da je reč „o prilogu po svom poreklu, koji je počeo da se upotrebljava uz oblik (imenicu; napomena M. K.) u nominativu u prostim rečenicama u kojima nije upotrebljen predikat“ (Cimochofski, 2004: 223), da je reč o eliptičnom obliku kao što je recimo *tu špija (e) eme*, koji je u početku imao značnije „atje ku është shtëpia ime“, odnosno: *ka* (južni gegijski *nga*) *kā dāl ka katuni; ka ní, ka dü i kah* (drejt): *kah špija* (ibid. 223).

Čeliku *et al.* u *Gramatika praktike e gjuhës shqipe* u fusnoti navode da je reč o nekadašnjem vezniku *nga* (uz *te/k*) koji je građenjem elpisa prešao u predlog (2004: 211), dok autori *Gramatika e gjuhës shqipe I* (2005) ističu kako je upotreba predloga *nga* (uz *te/k*) u albanskom izuzetak i da se smatra da je nastala njegovom upotrebom kao kopulative reči (Agalliu *et. al* 2005: 383). Polazeći od najstarijeg poznatog značenja ovog predloga možemo zaključiti da je njegovo primarno značenje svakako lokaciono. Osnovna značenja se kroz vreme menjaju, tj. u velikom broju slučajeva postaju manje prepoznatljiva kao takva, dopunjuju se nekim novim ili pak, dobijaju neka potpuno nova značenja koja postaju dominantna jezičkom upotrebom i opšteprihvaćenošću od strane izvornih govornika jednog jezika. Kao druga smernica u potrazi za značenjem predloga može nam poslužiti i prvo značenje koje se kod izvornih govornika pojavljuje kao najtipičnije kada im se da zadatak da navedu primer, tj. napišu ili izgovore rečenicu, u kojoj će biti upotrebljen određeni predlog (Rice 1996:156 u: Lindstromberg 2010). Ova dva pristupa predstavljaju ukrštanje dijahronijskog i sinhronijskog isčitavanja značenja predloga, u našem konkretnom slučaju, predloga *nga*. Anketirali smo 40 osoba (izvornih govornika iz Tirane različite dobi, 23 žene i 17 muškaraca) kojima je dat zadatak da izgovore ili napišu rečenicu, bez mnogo razmišljanja, u kojoj će biti upotrebljen predlog *nga*. Nakon izvršene analize prikupljenog materijala došli smo do rezultata datih u nastavku.

Upotreba predloga *nga* s mesnim značenjem pojavila se kao prva sa 17 primera, od kojih je čak pet s metaforičkim značenjem, a zatim i upotreba s vremenskim značenjem, bilo kao okvirna vremenska tačka ili precizan vremenski segment, čak u 12 primera. Još jedan važan element je i stepen do kojeg ispitanik za protopično značenje objašnjava određenu apstraktnu upotrebu predloga. U kojoj meri je njegova upotreba učestalija i intenzivnija kada je reč o konstrukcijama koje imaju metaforičko i metonimijsko značenje. U slučaju predloga *nga* njegova mreža aspraktnog značenja je izuzetno razvijena, kao i njegova upotreba s metaforičnim značenjem (što će detaljnije biti obrađeno u daljem delu rada).

⁴ „që kjo parafjalë ka burim te lidhës gjegjëse me origjinë përemrore, janë përfiturar nëpërmjet lënies jashtë të foljes kallëzues në fjali të varura të tipit“ (Demiraj 1989: 643).

Svaki idealni kognitivni model je struktura koja se sastoji od simbola. Prema Lejkofu (Lakoff, 1987) postoje dve vrste kompleksne simboličke strukture: građenje blok-struktura i geštalt struktura. Blok-strukturu odlikuje nezavisno postojanje svih njenih strukturalnih elemenata koji su s druge strane međusobno povezani tako da je značenje rezultat celine značenja njenih delova (Lakoff, 1987: 28). U suprotnom, reč je o geštalt strukturi, tj. o strukturi čiji elementi ne postoje nezavisno od celine ili čije ukupno značenje nije predvidivo na osnovu značenja njenih delova i kako su ti delovi spojeni. Realizacija jezika u usmenom i pisanom obliku su rečenice koje imaju blok-strukturu, a same sintaksičke kategorije i gramatički odnosi imaju radijalnu strukturu s prototipnim centrom koji je predvidiv na osnovu semantičke osnove. Necentralni članovi formiraju ekstenzije koje nisu predvidive na osnovu semantike, ali koji su tipično semantički ili pragmatički motivisani (ibid. 465), dok je čitava struktura uređena i determinisana centralnim principima koji imaju dvostruku ulogu. Određuju regularnosti oblika i značenja za centralne natkategorije, tj. protopične klauze, imenice, glagole, prideve, subjekte itd, a zatim karakterišu i način na koji su necentralni slučajevi spojeni s centralnim, dok je spajanje ove dve grupe kategorija po stavovima kognitivne lingvistike motivisano.

Prema Lejkofu (1987) osnovno polazište su lekseme, gramatičke kategorije i gramatičke konstrukcije. Značenja leksičkih jedinica – reči i morfema – definisana su karakteristikama kognitivnog modela. U okviru takvog modela centralne kategorije su imenice, glagoli, pridevi, subjekti itd. Npr. gramatički, imenice su nezavisna vrsta reči koje imenuju osnovne kategorije kao što su ljudi, životinje, predmeti, gradovi i sl. i predstavljaju radijalnu kategoriju. Glagol je takođe radijalna kategorija s osnovnim nivoom fizičke akcije / aktivnosti kao centralnih članova (pričati, trčati, šetati, dati itd.). Iako gramatičke kategorije kao celine ne mogu dobiti striktnu klasičnu definiciju u semantičkom smislu, njihove centralne potkategorije mogu biti definisane baš na ovaj način. Preostali članovi svake date kategorije mogu biti motivisani svojim relacijama s centralnim članovima. Odnos koji „lokalizuje / locira“ jednu konstruktivnu kategoriju relativnu za neki drugi član, kao njenu potkategoriju, nazvan je „baziran na“ relacija (ibid. 465).

Bez obzira na navedena značenja u rečniku savremenog albanskog jezika, na pravo razumevanje semantike, ali i upotrebe predloga prvenstveno utiče konstrukcija i to gramatička (sintagma, fraza, klauza / rečenica) u okviru koje se pojavljuje, kao i njen semantički kontekst. Na osnovu analize materijala koju smo ekscerpitali iz nama dostupnih štampanih i onlajn rečnika savremenog albanskog jezika i preko 500 rečenica filtriranih Gugl pretraživačem, kada je reč o široj konstrukciji, kao najfrekventija i najčešća u jezičkoj upotrebi u albanskom jeziku, izdvojila se struktura glagol + sintagma (predlog i najčešće imenica, ali i zamenica), dok kada je reč o užoj konstrukciji reč je o sintagmi (predlog +

imenica, zamenica, broj), kao vrlo frekventna pojavljuje se i uža konstrukcija broj + sintagma (*një + nga një*). Glagoli koji se javljaju u okviru širih konstrukcija koje uključuju predlog *nga*, najčešće su *nisem, kthehem, jam, dal, largohem, drejtohem, kaloj, vij, zbres, hyj, shkoj, shihem, shoh ...* (krenuti, vratiti se, jesam / biti, izaći, otići, krenuti/usmeriti se, preći/proći, doći, sići, ići, videti se, videti...).

Takođe, u konstrukcijama je zastupljen model medijalnih glagola: *frikësohem, trembem, turpërohem, gërditem, neveritem* (plašiti se, stideti se, gaditi se)+ predlog *nga* + imenica u nominativu (Vmed + NGA + Nnom), "koji presuponiraju značenje 'imati osećaj X', pa u semantičkoj interpretaciji rečenica s takvim glagolima implicira značenje 'Y izaziva osećaj X' i imenica u nominativu ima značenje kauzatora" (Пипер и др. 2005:127), npr. *Frikësohem nga virusi*. (Plašim se *virusa*.)

Zatim glagoli: *mësoj* ((na)učiti, saznati), *dëgjoj* (čuti), *marr* (uzeti, dobiti), *blej* (kupiti), *kërkoj* (tražiti) koji podrazumevanju postojanje agensa/pseudoagensa.

◇ *Mësoj nga media*. (Saznajem iz *medija*.)

◇ *Marr nga nëna*. (Uzimam / dobijam od *majke*.)

◇ *Blej nga shitësi*. (Kupujem od *prodavca*.)

Još jedan od čistih modela je i model tipa semikopulativni glagol *përbëhet* (sastojati se), *bëhet* (praviti se, nastajati), ili glagol tipa *varet* (zavisiti) + predlog *nga* + imenica u nominativu (VsemiCop + NGA+ Nnom): *Përbëhet nga mielli dhe uji*. (Sastoji se od *brašna* i *vode*.)

Predlozi su dalje označeni kao relacione reči budući da pokazuju odnos između dvaju ili više objekata, a kognitivna lingvistika često ističe kako je taj odnos asimetričan i da podrazumeva dva osnovna elementa – objekat koji je u prvom planu, „dok drugi služi kao pozadina ili referentna tačka“ (Taylor, 1993: 153 u Klikovac, 2006: 19). Osnovu za razumevanje ovakvog odnosa daje geštalt psihologija koja proučava odnos između figure (figure) i osnove (ground). Figura je obično manja, pokretnija, geometrijski jednostavnija (često kao tačka), izrazitija, s kasnijom pojavom na prostornoj sceni i u svesti, dok je osnova obično veća, fiksiranija, zamišljena s većom geometrijskom složenošću, smeštena u drugom planu ranije postojeća na sceni ili u pamćenju (ibid. 2006: 19). Još jedana od bitnih odlika ovog asimetričnog odnosa je uvek istaknuto markiranje položaja figure u odnosu na osnovu, te tako u realnosti uvek kažemo, a tako i percipiramo stvari: „Kola su pored zgrade“ a ne „Zgrada je pored kola“. U kognitivnoj lingvistici ova dva objekta u odnosu imenovana su kao *trajektor* i *lendmark*, dok su u srpskoj lingvistici opšteprihvaćeni termini objekat lokalizacije i lokalizator. Na primer, u rečenici *Pismo je na stolu*, pismo je objekat lokalizacije (OL), a sto je lokalizator (L).

Drugi princip unutrašnje organizacije kategorija je shematičnost, koja predstavlja apstraktnu kategorizaciju putem shema u kojoj shema ne funkcioniše kao „generator“ za izvođenje specifičnih značenja (Klikovac 2006: 17), već predstavlja mrežu značenja. Po mišljenju Džonsona (Johnson, 1987) i Lejkofa (Lakoff, 1987) naš pojmovni sistem funkcioniše i organizovan je na osnovu određenog broja *slikovnih shema* koje predstavljaju ponavljane obrasce našeg konkretnog, fizičkog iskustva, kretanja kroz prostor, interakcije s entitetima oko nas i naše percepcije. Jedna od osnovnih shema je *shema sadržatelja* (container) u kojoj postoji odnos između SO (sadržanog objekta) i S (sadržatelja), s jasnom granicom onoga šta je unutra i onoga što je izvan S (sadržatelja). Ovaj odnos se metaforički prenosi u oblast ne više fizičkog, već apstraktnog, gde sadržani objekat mogu biti apstraktni ili logički entiteti, a sam sadržatelj još apstraktniji entiteti (poput ugovora, povelja, sporazuma i sl.). Takva shema se prenosi na mnoga naša iskustva, putem metafore i metonimije. Kao prvo, tu je telesno iskustvo: naše telo možemo doživljavati dvojako – kao sadržavatelja i kao sadržani objekat. U prvom slučaju naše telo je sadržavatelj, a naše disanje (udisanje i izdisanje), naši organi, emocije, misli i sl. se doživljavaju kao sadržani objekat, dok u drugom slučaju naše telo može biti doživljeno kao sadržani objekat, npr. „Ja sam u liftu“. U tom slučaju mi smo sadržani objekat, a lift je sadržavatelj.

Analiza konstrukcija s predlogom *nga* uz pomoć metoda kognitivne lingvistike u kojima ovaj predlog ukazuje na značenje *sadržavatelja* (posude/kontejnera) izdvojila je dva semantička tipa – a) konstrukcije s osnovnim i b) konstrukcije s apstraktnim značenjem koje su rezultat metafore i u vrlo malom broju metonimije. Navešćemo nekoliko primera konstrukcija s osnovnim značenjem:

- ◇ E nxori *nga xhepi*. [Izvukao ga je iz džepa.]
- ◇ Flet në telefon *nga makina e tij*. [Razgovara preko telefona iz njegovih kola.]
- ◇ Të telefonoj *nga posta*. [Zovem te iz pošte.]

U datim primerima entiteti (u prvoj rečenici predmet, u drugoj i trećoj živo biće) su sadržani objekat, dok su *džep*, *kola*, *pošta* sadržavatelj. U drugu grupu spadaju konstrukcije s apstraktnim značenjem koje su prvenstveno rezultat metafore. Metaforičko mapiranje uključuje izvorni i ciljni domen, pri čemu se pretpostavlja da je izvorni domen strukturiran kao propozicioni ili slikovno-shematski model kod koga je mapiranje tipično delimično, tj. u kome se struktura izvornog domena mapira na odgovarajuću stukturu ciljnog domena. Npr:

- ◇ Pëlcet *nga intati (xhelozia / smira / zilia / urrejtja)*. [Puca od besa (ljubomore / zavisti / mržnje).].

Telo je predstavljeno kao sadržatelj, a osećanje kao sadržani objekat. Osećanje je metafora “bes, ljubomora, zavist, zavist u pozitivnom smislu, mržnja”.

◇ Vuante *nga stomaku (zemra / veshkat)*. [Imao je problema sa želudcem (*srcem / bubrezima*) / bukv. Patio je od želudca (*srca / bubrega*).]

◇ Po vdiste *nga kureshtja*. [Izgarao je od znatiželje.]

◇ Falënderoj *nga zemra*. [Zahvaljujem od srca.]

◇ Më doli *nga mendja*. [Zaboravo sam na to.; Smetnuo sam s uma.]

Telo je sadržatelj, a želudac, srce, bubrezi su sadržani objekat. Bol je metafora. U primeru “po vdiste nga kureshtja”, telo je sadržatelj, radoznalost je sadržani objekat, smrt je metafora.

Falënderoj *nga zemra*.

Më doli *nga mendja*.

Srce je sadržatelj, sadržani objekat je zahvalnost. Srce je metafora za centralni organ našeg tela, u fizičkom i duhovnom smislu. U drugom primeru um je sadržatelj, sadržani objekat misao, dok je metarofa udaljavanje, odlazak.

Metafora može biti motivisana i realnom iliti iskustvenom slikom. Takav je slučaj u primeru Shtangu (dridhej) *nga frika* [Ukočio se (drhtao je) od straha.]. Telo je lokalizator, strah je sadržani objekat. U pitanju je iskustvena slika koja je motivisana efektima psihološkog stanja straha. Usled opasnosti čovek se može paralizovati, ukočiti, i totalno biti lišen mogućnosti da se pomeri, takođe može i drhtati celim telom. U ovu grupu spadaju i sledeći primeri:

◇ U lodh *nga puna*. [Umorio se od posla.];

◇ E ka *nga paniku*. [To mu je od panike.];

◇ Ra *nga pozita*. [Skliznuo je s pozicije. / Izgubio je poziciju (funkciju).].

U prvom primeru telo je sadržatelj, umor je sadržani objekat. Neko se može umoriti od rada (fizičkog ili mentalnog). U drugom primeru telo je S, SO je panika. Usled panike čovek ima vrlo uočljive kretnje i ponašanje, a njegov izraz lica jasno pokazuje da je osoba uznemirena, dok je u trećem primeru pad s pozicije, položaja, motivisan realnom slikom pada s nekog uzdignutog objekta.

Naša analiza je pokazala da je primarno, prototipično značajne predloga *nga* u konstrukciji lokaciono, da se sva njegova značenja mogu grupisati u dve grupe – sa i bez spacijalnih oznaka (*agens, pacijens, uzrok, deo celine, srodstvo, vreme (približno određena vremenska granica / precizno određen vremenski segment), način, količina, svojstvo, karakteristika*). Kada je reč o široj konstrukciji, kao najfrekventija i najčešća u jezičkoj upotrebi u albanskom jeziku, izdvojila se stuktura: glagol + sintagma (predlog i najčešće imenica, ali i zamenica), dok kada je reč o užoj konstrukciji reč je o sintagmi (predlog + imenica, zamenica, broj), kao vrlo frekventna pojavljuje se i uža konstrukcija broj + sintagma (*një + nga një*).

Analiza konstrukcija s predlogom *nga* uz pomoć metoda kognitivne lingvistike s posebnim fokusom na konstrukcijama u kojima predlog *nga* ima značenje *sadržatelja* izdvojila je dva semantička tipa – a) konstrukcije s osnovnim i b) konstrukcije s apstraktnim značenjem koje su rezultat metafore i u vrlo malom broju metonimije. Takođe, pretpostavljamo da će predlog *nga* sigurno zadržati svoj status predloga koji ima najveći broj značenja u okviru sistema predloga albanskog jezika. Ovakva pozicija je, s jedne strane, posledica njenog nastanka kao dela konstrukcije u okviru koje nedostaje predikat i koja omogućava kombinovanje sa ostalim jezičkim jedinicama, dok je s druge strane njeno osnovno značenje mesno s velikim brojem spacijalnih oznaka.

5.2 Predlog *te / tek*

Predlog *te / tek* (kod, u) je drugi predlog u albanskom jeziku koji se sintaksičko-semantički slaže s nominativom i realizuje u dva oblika. Pored oblika *te* u upotrebi je i alofon *tek* koji je prema pravopisnoj i gramatičkoj normi albanskog jezika obavezan kada imenica ispred koje stoji počinje vokalom (Agalliu *et al*, 2005), kao:

◊ Shkoj *tek Ana*. (Idem *kod Ane*.);

◊ Shkoj *te shoqja ime*. (Idem *kod svoje drugarice*.).

Jezička upotreba, pisani i štampani tekstovi različitih stilova, književni, naučni, administrativni itd, ukazuju da postoje odstupanja od pravopisne norme i da je upotreba oblika *tek* prisutna i u sintagmama u kojima imenica počinje konsonantom, kao i da je frekventnija i dominantnija kod izvornih govornika.

◊ Nga njëri *tek tjetri*. (Od jednog *do drugog*.) (<https://fjale.al/tek/>);

◊ Sipas disa versioneve, e gjetën *tek një burrë i moshuar*. (Prema nekim verzijama, pronašli su ga *kod jednog starijeg čoveka*.) (PIEN);

◊ Tirana mposhti Partizanin pas 5 vitesh, por vëmendja ishte *tek tifozët*. (Tirana je pobedila Partizan nakon pet godina, ali je pažnja bila *na navijačima*.) (PIEN);

◊ Dolën *tek sheshi* i fshatit. (Izašli su *na seoski trg*.) (Çeliku 2019: 343);

◊ Është një ditë e përshtatshme për të lënë përshtypje të mirë *tek shefat* në punë. (Pravi je dan za ostavljanje dobrog utiska *kod šefova* na poslu.) (Çeliku 2019: 343).

Analiza nama dostupnog materijala (čiji se spisak nalazi na kraju rada) ukazuje na uočljivu tendenciju upotrebe predloga *tek* u konstrukcijama glagol + predlog + imenica. Najčešće su u pitanju glagoli kretanja, stanja itd.: *shkoj, nisem, afrohem, arrij, gjendem, gjej, jam, kërkoj, punoj...* (ići, poći/krenuti, približiti se,

stiçi, nalaziti se, naçi, jesam / biti, tražiti, raditi...):

◇ Shkoi tek dentisti për kontroll rutinë. (Otišao je kod zubara na rutinsku kontrolu.) (PIEN);

◇ Të nesërmen u gjendëm tek libraria e saj, pas mësimi. (Sutradan smo se našli u njenoi knjižari, nakon časova.) (PIEN);

◇ Bëj një xhiro nëpër Tiranë dhe arrij tek gjimnazi. Dal nga makina dhe vë syze dielli. (Pravim krug po Tirani i stižem do gimnazije. Izlazim iz kola i stavljam naočare za sunce.) (PIEN).

U konstrukciji ukazuje na mesto gde se neko ili nešto nalazi, obavlja radnja ili ukazuje na entitet (živo biće ili stvar) ka kome je usmerena kretanja ili radnja.

Spacijalne oznake predloga *te/tek*

a) Tačka ka kojoj je usmereno kretanje:

◇ U nis *te motra* e tij. (Krenuo je *kod / do* svoje sestre.);

◇ Shkoi *te nëna*. (Idem *kod / do majke*.); Para se të ndërmarrë veprime, ai peshon të gjitha të mirat dhe të këqijat, dhe vetëm atëherë ngadalë por me këmbëngulje shkon *te qëllimi*. (Pre nego što preduzme nešto, procenjuje sve dobre i loše aspekte i jedino tada polako, ali uporno, ide *ka cilju*.) (PIEN).

b) Tačka gde se entitet nalazi:

◇ *Te pragu* i derës. (*Na vratima; Na kućnom pragu*.) (<https://fjale.al/tek>);

◇ Ku është lapsi? Ja, *te dritarja*. (Gde je olovka? Eno, tamo *kod prozora*.);

c) Tačka koja označava završetak kretanja:

◇ Kësaj radhe nëna e tij nuk erdhi *te prindërit* e mi me lot në sy. (Ovoga puta njegova majka nije došla *kod* mojih *roditelja* uplakana.) (Kongoli 2007: 105);

Završetak kretanja ili tačku završetka kretanja još eksplicitnije izražava uz predlog *deri* (*deri te – do*):

◇ Arritën *deri te maja (qafa)* e malit. (Stigli su *do vrha* planine.) (<https://fjale.al/te>)

Nespacijalne oznake

a) Pacijens

◇ Kam besim *te partneri im*. (Verujem svom *partneru / Imam poverenja u svog partnera*.);

◇ Mendja i shkoi *te Dina*, njëra nga kamerieret e lokalit në katin përdhes

të pallatit... (Pomislio je *na Dinu*, jednu od konobarica u lokalu u prizemlju zgrade...) (Kongoli 2007: 5).

b) Uz predlog *nga* + imenica / zamenica deo konstrukcije koja označava prelazak radnje sa jedne na drugu osobu ili vremenski produžetak.

◇ Nga njëri *te tjetri*. (Od jednog *do drugog*.) (<https://fjale.al/te>); Nga një kohë *te tjetra*. (Od jednog vremena *do drugog*.)

c) Uz predlog *deri* + sintagma (predlog *te* + imenica) označava vremensku granicu ili jasno određene granice nečega.

◇ Nga fillimi *deri te fundi*. (Od početka *do kraja*.);

◇ Unë i kushtoj vëmendje çdo detaji, që nga ushqimi i lojtarëve e *deri te pushimi*. (Obraćam pažnju na svaki detalj, od ishrane igrača *do odmora*.) (PIEN).

Na osnovu analize materijala koju smo ekscerpirali iz nama dostupnih štampanih i onlajn rečnika savremenog albanskog jezika i preko 500 rečenica filtriranih Gugl pretraživačem, kada je reč o široj konstrukciji, kao najfrekventnija i najčešća u jezičkoj upotrebi u albanskom jeziku, izdvojila se stuktura glagol + sintagma (predlog i najčešće imenica, ali i zamenica), dok kada je reč o užoj konstrukciji reč je o sintagmi (predlog + imenica, zamenica, broj).

Glagoli koji se javljaju u okviru širih konstrukcija, koje uključuju predlog *te/tek*, su najčešće: *shkoj, arrij, nisem, vij, besoj, përfundoj, jam, qëndroj, gjendem...* (ići, otići, stići/doći, krenuti, verovati, završiti, jesam / biti, stajati, nalaziti se..). Uz glagole *mendoj, punoj* (misliti, pomisliti, raditi) ima funkciju glagolske dopune:

◇ Sandra ka insistuar të punësohem *te babi i saj*. (Sandra je insistirala da se zaposlim *kod njenog oca*.) (Axhoviq 2022: 56).

Podatke o osnovnom ili prototipičnom značenju predloga *te/tek* svakako nalazimo u etimologiji i najranije potvrđenim značenjima ovog predloga u najstarijim pisanim dokumentima na albanskom jeziku. G. Majer u svom etimološkom rečniku albanskog jezika (1891) uz ovaj predlog navodi sledeće oblike: *tek, nde, ndek*, shkodr. (skadarski dijalekat) *ty*, označava ga kao predlog sa značenjem „te, tek, pranë, kundrejt“ (kod, pored, nasuprot); kao prilog „ku“ (konjuktiv). *gjatë, ndërsa*. *tejtë, përtejë* predl. i prilog „matanë“. *tutje* predl. „matanë“. *të konj. “që, me qëllim që”* (da, s ciljem / namerom da). Po svom obliku blizak korenu zamenice i. –e. *to-*. *të* je stari srednji rod *tod, gr. τό itd. (Mayer, 1891 [2007: 492]). A. Džuvani u radu *Vepra I* (1980) navodi da se ovaj predlog upotrebljava u dijalektima albanskog jezika u sledećim oblicima: *te/tek, tu/tuk, nde/ndek, ne/nek* i da je najčešći oblik *te/tek* koji je postao književno-jezička norma. Oblik *tu/tuk* se upotrebljava u severnom gegijskom dijalektu, *nde/ndek* i *ne/nek* u nekim dijalektima juga Albanije, dok su po mišljenju ovog autora

oblici *nde/ndek* nastali alternacijom $-t > -d$ nakon dodavanja protetskog $-n$, a oblici *tu/tuk*, specifični za gegijski dijalekat, od „tek *kë-tu*“ i „tek *te-j*“ (bukv. prev. *do ovde*), H. Pedersen smatra da je *tek* nastalo spajanjem *te + ku* (bukv. prev. *kod + gde*) (Pedersen 1894 u: Demiraj 1989: 635). Etimologija ovog predloga nam ukazuje da je osnovno značenje predloga *te/tek* mesno, ali i da može imati priloško značenje (značenje priloga za mesto).

Čeliku je prvi albanski gramatičar koji u grupu predloga ubraja i reči *si, se/sesa (kao, od/ nego, od)* koji prema normativnoj gramatici albanskog jezika i albanskim gramatičarima spadaju u veznike. Mogu stajati uz imenice u nominativu jednine ili množine i uz imenice u akuzativu, dok ova grupa reči ima funkciju i značenje predloga samo u prostim rečenicama prema ovom autoru (Čeliku 2019). Zapažanja Čelikua prvenstveno se odnose na padežni sistem albanskog jezika koga karakteriše postojanje predloga za nominativ, koji je u svim indoevropskim jezicima označen kao padež subjekta, pravi padež, koga odlikuje odsustvo upotrebe predloga. Upotreba nominativa s predlozima je odlika koja ga čini jedinstvenim u grupi indoevropskih jezika. Rekcijom imenice s predlozima *nga, te/tek*, kao i pomenutim predlozima (veznicima), nominativ spada u nepravde padeže albanskog jezika (vidi Čeliku, 2019). Objašnjenje ovakve pojave pokušali su da daju mnogi albanski gramatičari među kojima je stav grupe autora *Gramatike albanskog jezika (Gramatika e gjuhës shqipe I, 2005)* u hronološkom smislu poslednji i ističe da je reč o izuzetku i da je nastao upotrebom ovih predloga kao kopulativih reči (Agalliu *et al*, 2005: 383). K. Kristoforidi (K. Kristoforidhi) 1882. godine u *Gramatici albanskog jezika prema toskijskom dijalektu (Gramatikë e gjuhës shqipe sipas dialektit toskë)* je izdvojio sledeće konstrukcije u nominativu koje ovaj padež čine različitim u odnosu na druge poznate padeže, konstrukciju *te + imenica* u određenom vidu nominativa i *nga + imenica* u određenom vidu nominativa. Ističe da „pored nominativa, genitiva, dativa, akuzativa, ablativa i vokativa, albanski ima još dva padeža koji se upotrebljavaju s predlozima: *vendoren* (lokativ), koji ukazuje na mesto i *vetoren*, koji ukazuje / pokazuje osobu“ (K. Kristoforidhi, 1882 u: Čeliku, 2019: 64). Ukoliko se u padežu za označavanje lica upotrebljava predloga *te* ili *nga*, ovaj predlog mora pratiti imenica u određenom vidu, jer označava osobu ili lice koje poznajemo, tj. određenu osobu, npr. *te Pietri, te Gjergji, te njeriu, te njerëzitë, te burri, te gruaja, te gratë, te zonjatë, te nuseja, te nusëtë, te zotëria, te zotëritë* itd. (kod Pijetra, Đerđa, ljudi, muža, žene/supruge, žena, gospođa, snaje, snaji, gospodina, gospode itd.).

Upotreba, kako etimologija i sačuvani pisani dokumenti pokazuju, u svojoj osnovi priloga za mesto *nga, te/tek* u funkciji predloga motivisana je jezičkim promenama koje su se dešavale u albanskom jeziku tokom njegovog istorijskog razvoja, elipsom je došlo do formiranja konstrukcije u kojoj su *nga* i *te/tek* postali predlozi. S druge strane, Čelikuov stav da veznici *si, se/sa, sesa* samo

u prostim rečenicama imaju funkciju i značenje predloga je zapažanje koje je svoje uporište našlo u funkcionalnoj analizi zavisnih, nesamostalnih vrsta reči, predloga i veznika u mnogim jezicima (prvenstveno u engleskom jeziku). Kao argument navodi da u složenim rečenicama *nga, te/tek* imaju funkciju veznika (kao deo zavisne mesne rečenice), dok u prostim rečenicama imaju funkciju predloga i da ovakvo tumačenje važi i za *si, se/sa, sesa*. Ova dvostruka funkcija ili mogućnost njihove sintaksičke realizacije kao veznika i predloga (u slučaju *si, se/sa, sesa* i kao rečice) ukazuje na njihovu veliku sličnost u funkcionalnom aspektu. Obe vrste reči se koriste kao konstituenti i gramatička sredstva za izražavanje zavisnih odnosa u složenoj rečenici. Čeliku dalje ističe da „nam ovakva funkcionalna sličnost sugerise da ove potklase reči, predloge i zavisne veznike, vidimo kao dve potklase jedne klase, koje zajedničkim terminom možemo nazvati *parabërës (parasintagma)*“ – adpozicije (Çeliku 2019: 67).

Distinkciju u sintaksičkoj realizaciji veznika i predloga najbolje mogu ilustrovati sledeći primeri:

◇ Cilët janë personazhet publike që ngjasojnë **si** të ishin binjakë me njëri-tjetrin. (Koje javne ličnosti liče jedna na drugu *kao* da su blizanci.) (PIEN) – *si (kao)*- veznik za poređenje.

◇ Cilët janë personazhet publike që ngjasojnë **si binjakë**. (Koje javne ličnosti liče *kao blizanci* (jedna na drugu)) – *si (kao)* – predlog.

U drugom primeru *si* ima značenje predloga i takvo značenje je rezultat elipse, tj. izostavljanja glagola *jam* (biti / jesam), dok je semantika rečenice potupno jasna i nepromenjena u odnosu na prvu u kojoj je *si* upotrebljen kao veznik.

Predlozi koji se semantičko-sintaksički slažu sa genitivom

Genitiv je padež koga odlikuje upotreba predložkih izraza, grupa reči, koje se sastoje, prevashodno, od dve komponente iza kojih stoji imenica ili zamenica u genitivu s članom. To su prema autorima *Gramatika e gjuhës shqipe 1: me anë, me anën, në drejtim, për punë, në sajë, për shkak* (uz pomoć/preko, u pravcu, radi, uz pomoć/preko, zbog) i još poneki (Agalliu *et al*, 2005: 390), dok autori *Gramatika praktike e gjuhës shqipe* u ovu grupu ubrajaju i predložke izraze: *në vend, në këmbë, në mes, në fushën, në dëm, në dobi, në të mirë, me rastin, me përjashtim, për arsye, për nder, për faj, për hir, nga ana* (umesto, u podnožju, u sredini/nasred, u oblasti, na štetu, na korist, za dobrobit, prilikom, s(a) izuzetkom, zbog/radi, u čast, zbog krivice, za ljubav/radi, iz ugla), navodeći da postoji još poneki predložki izraz koji ima sporadičnu upotrebu (Çeliku *et al*, 2004: 221). U ovoj grupi predloga nema nijednog prostog niti izvedenog predloga, svi predlozi su predložki izrazi koji se sastoje od dve komponente. Primetno je da prvu komponentu čine prosti predlozi kao što su: *me, në, për i nga*, a drugu imenice koje su kongruentne s predlogom iza kojeg stoje (npr: *në dobi* = predlog *në* koji se semantičko-sintaksički slaže s akuzativom, *dobi* – imenica ž. r. u neodređenom vidu akuzativa). Bez obzira na mogućnost kombinovanja dveju komponenti, predloga i imenice, kao sastavnih delova predložkog izraza, druga komponenta izraza (imenica) utiče na upotrebu sledećeg rečeničnog konstituenta (imenice, zamenice) u genitivu, koji podrazumeva obaveznu upotrebu člana za genitiv – *të* ili *e*:

me anë – të ndihmës = me anë **të** ndihmës [PNacc + Ngen.nv¹] (uz pomoć);

me anën – e ndihmës = me anën **e** ndihmës [PNacc + Ngen.ov²] (uz pomoć),

ili

në vend – të ujit = në vend **të** ujit [PNacc + Ngen. nv] (umesto vode),

në (predlog za akuzativ) *vend* (imenica m. r. u akuzativu neodređenog vida), konstrukcija koja zahteva upotrebu imenice u neodređenom vidu u genitivu – *të ujit*.

¹ nv – neodređenog vida

² ov – određenog vida

U zavisnosti od toga da li je druga komponenta izraza imenica u određenom ili neodređenom vidu akuzativa biće upotrebljen i odgovarajući član, uz imenicu u određenom vidu član *e*, a uz imenicu u neodređenom vidu član *të*. Predlozi koji su deo predložkog izraza samo markiraju padež u kome mora biti imenica, ali na rekciju sledećeg člana u konstrukciji utiče vid imenice:

Për arsye të motit me shi. (Zbog kišnog vremena.)

Për – predlog za akuzativ + *arsye* (Nacc.nv) —→ *të motit me shi*. (član *të* za genitiv neodređenog vida).

Predložki izrazi ***me anë*** i ***me anën*** (uz pomoć, preko), koje prati imenica u genitivu, iskazuju:

sredstvo:

◇ Mjekimi *me anë të ushqimeve*. (Lečenje *uz pomoć hrane*.) (PIEN);

◇ Google: *Të kërkosh në internet me anë të të folurit*. (Gugl: Pretraživanje interneta *glasom*.) (PIEN);

◇ Avokati i Popullit *me anë të zbatimit të marrëveshjeve të mësipërme arriti të sigurojë një mbështetje të madhe*. (Narodni advokat je *uz pomoć sprovođenja* gore pomenutih sporazuma uspeo da obezbedi veliku podršku.) (PIEN).

Predložki izraz ***në drejtim*** (u pravcu, ka) se uglavnom upotrebljava u publicističkom stilu i to da označi neku nameru, težnju ili ograničenje:

◇ Kufizohet lëvizja e automjeteve *në drejtim të Gërmisë*. (Ograničava se kretanje automobila *u pravcu Gërmije*.) (PIEN);

◇ I dyshuari është larguar *në drejtim të panjohur*. (Osumnjičeni je otišao *u nepoznatom pravcu*.) (PIEN);

◇ Dhjetë hapa *në drejtim të suksesit* (Deset koraka *ka uspehu*) (PIEN).

Može označavati i konkretan pravac kretanja:

◇ Aeroplani u kthye *në drejtim të detit* dhe humbi në kaltërsi. (Avion je zaokrenuo *u pravcu mora* i izgubio se u plavetnilu.) (Agalliu *et al*, 2005: 390).

Predložki izraz ***në sajë*** (uz pomoć, zahvaljujući) označava, u uopštenom smislu, sredstvo koje omogućava izvršenje ili obavljanje neke radnje koje se može doživeti i kao način i uzrok:

◇ *Në sajë të teknologjisë* së përdorur në këtë zgjedhje procesi i numërimit të votave në VNV shihet direkt në selinë e KQZ-së *në sajë të kamerave* të instaluarata. (*Zahvaljujući tehnologiji* koja je korišćena tokom ovih izbora proces prebrojavanja glasova u IJ se video direktno u CIK-u *zahvaljujući* instaliranim kamerama.) (PIEN);

◇ *Në saj të aktrimit të saj* të mirë, ajo do mund të merrte disa role në filma të ndryshëm me buxhet të ulët që realizoheshin në Kanada. (*Zahvaljujući svojoj dobroj glumi*, mogla je da dobije nekoliko uloga u raznim niskobudžetnim filmovima koji su snimani u Kanadi.) (PIEN);

◇ Dobësohet *në saj të dietës* së veçantë. (Smršala je *uz pomoć* posebne *dijete*.) (PIEN).

Prema Čeliku (2019) druga komponenta predloškog izraza *në sajë* je pozajmljenica iz turskog jezika i pojavljuje se u dva fonetska i morfološka oblika – *sájë* i *sajé*. Navodi da se u albanskom jeziku ova reč ne upotrebljava kao imenica, već samo kao sastavna komponenta predloškog izraza uz predlog *në* i da izražava objekatski odnos sa značenjem “me ndihmën e dikujt” (uz pomoć nekoga, uz nečiju pomoć) i ukazuje na entitet, osobu ili predmet, uz pomoć koga se realizuje radnja iskazana glagolom (Čeliku 2019: 273). A. Džuvani (1956) i M. Čeliku (2019) u svojim radovima ističu da je upotreba predloga *falë* + ablativ, *me anë të, me ndihmën e*, pravilnija i u skladu s književno-jezičkom normom, kao i da upotrebu predloškog izraza *në sajë* treba zameniti upotrebom pomenutih predloga / predloških izraza.

Predlog *në vend* (umesto) označava zamenu ili izmenu u kojoj jedan entitet stoji umesto drugog ili je zamenjen nekim drugim:

◇ Nëse atmosfera është tepër e ftohtë, *në vend të pikave të shiut* formohen flokët e dëborës. (Ukoliko je atmosfera isuviše hladna, *umesto kišnih kapi* formiraju se snežne pahulje.) (PIEN);

◇ Një zë i ri *në vend të Kadaresë* për çmimin Nobel. (Jedan novi glas *umesto Kadarea* kandidat za Nobelovu nagradu.) (PIEN);

◇ Erdhi ai *në vend të të atit*. (*Umesto oca* došao je on.);

◇ Fjala shqipe *në vend të fjalës së huaj*. (Albanska reč *umesto strane reči*.) (PIEN).

Për arsye (zbog), *për shkak* (zbog) izražavaju uzrok i mogu se smatrati sinonimima. U rečenici mogu stajati jedan umesto drugog ili zamenjivati jedan drugog a da se smisao rečenice ne menja. Značenje uzroka je ipak izraženije kod drugog predloga, po mišljenju mnogih albanskih lingvista (vidi Agalliu *et al*, 2005) a na izraženost uzroka ukazuje drugi član predloga (predloškog izraza) *shkak* (uzrok):

◇ Kryetari i bashkisë së Nju Jorkut, Eric Adams, ka shpallur gjendjen e jashtëzakonshme *për shkak të fluksit të emigrantëve*. (Gradonačelnik Njujorka, Erik Adams, je objavio vanredno stanje *zbog priliva emigranata*.) (PIEN);

◇ *Për shkak të stresit të përhershëm* që kanë, afaristët plaken shumë më herët! (*Zbog konstantnog stresa* pod kojim su, poslovni ljudi stare mnogo pre vremena!) (PIEN);

◇ Ylli i Italisë është arrestuar *për shkak të drejtimit të makinës* në gjendje të dehur. (Zvezda italiqe uhapshen *zbog vožnje* u pijanom stanju.) (PIEN);

◇ Anulohet fluturimi Paris-Glasgou *për arsye të pazakontë*. (Otkazan let Pariz-Glazgov *zbog neobičnog razloga*.); (PIEN);

◇ Me fjalën infarkt nënkuptohet vdekja e një organi (lat. *nekroze*) *për arsye të mungesës së oksigjenit*. (Reč infarkt podrazumeva smrt jednog od organa (lat. *nekroze*) *usled nedostatka kiseonika*. (PIEN).

Predlog **në drejtim** (u pravcu, na putu, po pitanju), označava smer kretanja, pravac ili usmerenost ka nečemu, pored osnovnog i u figurativnom smislu:

◇ Jemi *në drejtim të arritjes së një marrëveshjeje* për njohjen e pensioneve. (Na putu smo ka *postizanju dogovora* o priznavanju penzija.) (PIEN);

◇ Por, akoma ka shumë punë për të bërë *në drejtim të zbatimit të barazisë...* (Ali, još uvek ima dosta posla pred nama *po pitanju primenjivanja* jednakih prava...) (PIEN);

Me përjashtim (s izuzetkom, izuzimajući) isključivanje nekoga ili nečega iz grupe, mogućih opcija:

◇ *Me përjashtim të Vjenës*, nga nesër Austria heq bartjen e maskave. (*Izuzimajući Beč*, Austrija od sutra ukida nošenje maski.) (PIEN);

◇ *Me përjashtim të dispozitave* nga paragrafi (1) i këtij neni... (*Izuzimajući odredbe* iz paragrafa (1) ovog člana...) (PIEN);

◇ Kim theksoi se ajo do të takojë të gjithë politikanët në Shqipëri *me përjashtim të atyre* që janë shpallur non-grata... (Kim je naglasila da će se sastati sa svim političarima iz Albanije *izuzev sa onima* koji su proglašeni za osobe non grata...) (PIEN).

U složenim rečenicama konstrukcija *me përjashtim* + imenica / zamenica, označava nepravni objekat:

◇ ...dhjetë për qind (10%) për një periudhë tranzitore, *me përjashtim të mallrave* të regjistruara në Aneksin I, për të cilët tarifa doganore është zero. (...deset posto (10%) u prelaznom periodu, *izuzimajući robu* popisanu u Aneksu I, za koju je carinska tarifa nula.) (PIEN).

Predložki izraz **me rastin** (povodom) je izraz koji se sastoji od dve komponente, predloga *me* i imenice *rast* u akuzativu određenog vida. Sama semantika imenice *rast* (prilika, slučaj, povod) utiče na semantiku celokupnog izraza i njegovo značenje koje upućuje na neku vrstu ograničenja ili određenja, koje se kako Čeliku navodi, „prepliće s uslovom“ (Čeliku, 2019: 276). U velikom broju slučajeva ovaj predložki izraz prati imenica u genitivu koja označava

neki događaj, praznik, ceremoniju i sl., kao npr: *e festës, e festave të fundvitit, e ditës botërore, e inaugurimit, e 150-it të lindjes, e festës së Pashkëve...* (praznika, novogodišnjih praznika, svetskog dana, inauguracije, stopedesetogodišnjice rođenja, Usrksa...), npr:

◇ *Me rastin e Ditës botërore të autizmit* po publikojmë një video. (*Povodom Svetskog dana autizma* objavljujemo video.) (PIEN);

◇ Të nderuar studentë, ju njoftojmë se *me rastin e shpalljes së Konkursit* për bursat universitare për vitin akademik 2022/23, të gjithë studentët që i plotësojnë kushtet e aplikimit duhet të aplikojnë përmes SEMS-it... (Poštovani studenti, obaveštavamo vas da je *povodom objavljivanja Konkursa* za dobijanje univerzitetske stipendije za akademsku 2022/23. godinu, potrebno da se svi studenti koji ispunjavaju uslove za prijavu prijave preko ESRS-a...) (PIEN). Ovaj priloški izraz je tipičan za publicističko-žurnalistički i naučni stil i novijeg je datuma u albanskom jeziku (vidi Çeliku, 2019). Upotrebljava se uz glagole kao što su: *botohet, publikohet, shpallet, hapet, shfaqet, organizohet, bëhet...* (objavljuje se, proglašava se, otvara se, prikazuje se, organizuje se...) iza kojih ovaj predloški izraz ima funkciju odredbe.

◇ Ankandi organizohet *me rastin e 60 vjetorit të 007*, i cili do të qëndrojë i hapur deri më 5 tetor. (Aukcija se organizuje *povodom šezdesetogodišnjice agenta 007*, koja će biti otvorena do 5. oktobra.) (PIEN).

Predlozi koji se semantičko-sintaksički slažu sa akuzativom

Akuzativ je padež koji se upotrebljava s predlozima, bez predloga i s predloškim izrazima. Ovo je padež pravog objekta i njega odlikuje upotreba imenice u određenom vidu bez predloga, kao i nepravog objekta s predlozima. Najčešće upotrebljavani predlozi koji se semantičko-sintaksički slažu s akuzativom su: *në, me, për, pa, më, mbi, nën, ndër, nëpër, përmbi*. Pored predloga, u frekventnoj upotrebi su i predloški izrazi – *bashkë me* (zajedno s), *tok me* (zajedno s), *me gjithë* (i pored, sa svim) i izrazi formirani kao konstrukcija – predlog *në* (u) + imenica + predlog *me* (sa), kao što su: *në krahësim me* (u poređenju s), *në lidhje me* (u vezi s), *në pajtim me* (u skladu s), *në përshtatje me* (u skladu s) (vidi Agalliu *et al*, 2005), *në akordim me* (u saglasnosti s, u skladu s) (Çeliku, 2019) *në mospajtim me* (u nesaglasnosti s), *në kundërshtim me* (u suprotnosti s), *në bashkëpunim me* (u saradnji s), *në mbështetje me* (uz podršku), *në raport me* (u odnosu s) itd.

7.1. Predlog *në*

Predlog *në* (u, na) je jedan od najreprezentativnijih predloga za akuzativ. U rečniku *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe* (FGJSSH, <http://www.fjalori.shkenca.org/>) navedena su dvadeset četiri značenja ovog predloga. Može označavati:

1. mesto gde se neko ili nešto nalazi, mesto na kome se vrši radnja:

◊ *Jemi në dyqan.* (U prodavnici smo.);

◊ *Është i plagosur në këmbë.* (Ranjen je u nogu.) (<https://fjale.al/në>);

◊ *Libri është në tryezë.* (Knjiga je na stolu.);

◊ *Lojtarët janë në fushë.* (Igrači su na terenu.);

2. mesto ka kome se entitet kreće, kao i mesto gde se entitet stavlja ili zatvara:

◊ *Shkoj në Londër.* (Idem u London.);

◊ E firmosi letrën, e mbylli *në zarf* dhe e sistemoi *në valixhen* e rrobave që e mbante pranë shtratit... (Potpisao je pismo, ubacio ga u kovertu i stavio u

kofer sa stvarima koje je držao pored kreveta...) (<https://qerimskenderaj.hpage.com/proze.html>);

3. završnu tačku kretanja:

◊ U ngjitën *në çati*. (Popeli su se *na krov*.);

◊ Më në fund erdhën *në fshat*. (Na kraju su stigli *u selo*.);

◊ Shkoi *në dhomë*. (Otišao je *u sobu*.);

4. entitet (predmet, živo biće, apstraktni pojam) na koji nailazimo ili srećemo tokom kretanja, potrage za nečim i sl.:

◊ Ndesha *në vështirësi (pengesa)*. (Naišla sam *na teškoće (prepreke)*.);

◊ Rashë *në gjurmë*. (Naišla sam *na trag*.) (<https://fjale.al/në>);

5. predmet kroz koji prolazi nešto ili uz pomoć koga se obavlja neka radnja:

◊ E pashë *në televizor*. (Videla sam *na televiziji*.);

◊ Foli *në celular*. (Razgovarao je *preko mobilnog telefona*.);

◊ Shkoj perin *në gjilpërë*. (Uvlačim konac *u iglu*.);

6. vreme kada se odvija radnja ili u okviru kojeg se obavlja radnja:

◊ *Në pranverë*. (*Na / u proleće*.);

◊ *Në fëmijëri*. (*U detinjstvu*.);

◊ *Në dy javë*. (*Za dve nedelje; U dve nedelje*.);

◊ *Në pushim* (*Na odmoru; Za vreme odmora*);

7. stanje u kome se entitet nalazi, okolnosti u kojima se odvija radnja:

◊ *Në shi*. (*Na/po kiši*.);

◊ *Rrojmë në begati*. (*Živimo u bogatstvu*.);

◊ *Është në humor të mirë*. (*Dobro je raspoložen / dobrog je raspoloženja*.);

◊ *Në ankth*. (*U agoniji*.);

◊ *Jam në shok*. (*U šoku sam*.);

8. način:

◊ *Rri në këmbë*. (*Stajati; bukvi. Stajati na nogama*.);

◊ *Në këtë mënyrë* do të arrijmë sukses. (*Na ovaj način ćemo postići uspeh (ćemo uspeti)*.);

◊ *Bie në gjunjë* (*Pasti na kolena*.);

9. promena oblika (forme), stanja entiteta:
- ◊ U transformua *në arenë*. (Pretvorila/o se u *arenu*.);
 - ◊ U kthye *në luftë*. (Pretvorilo se u *rat*.);
 - ◊ U shndërrua *në një vend* të ashpër për të jetuar. (Pretvorio/la se u *jedno* surovo mesto za život.);
 - ◊ U kthye *në akull*. (Pretvorio se u *led*.);
10. posao, delatnost, grupu, organizaciju i sl. u kojoj neko radi ili u čijoj delatnosti učestvuje:
- ◊ Hyri *në juri*. (Ušao je u *žiri*; Postao je član *žirija*.);
 - ◊ Punon *në diplomaci*. (Radi u *diplomatiji*.);
 - ◊ Është *në Brigadën e Tretë*. (U *Trećoj brigadi* je.);
 - ◊ Është *në grupin A*. (U *grupi A* je.);
11. baza, osnova, mesto realizovanja mentalne ili duhovne aktivnosti, ili različitih oblika ovakvih aktivnosti:
- ◊ *Në kujtesë*. (U *sećanju*.);
 - ◊ *Në mendjen time*. (U *mojim mislima*.; bukv. U mom umu, u mojoj pameti.);
 - ◊ I zhytur *në mendime*. (Zamišljen.; bukv. Utonuo u *razmišljanje*.)
12. cilj, namera, razlog ili korist zbog koje se nešto radi:
- ◊ *Në luftë* kundër korrupsionit. (U *borbi* protiv korupcije.);
 - ◊ *Në shenjë* mirëkuptimi. (U *znak* razumevanja.);
 - ◊ *Në dobi* të komunitetit lokal. (U *korist* lokalne zajednice.);
13. celinu koja se sastoji od delova (brojivih), a koja se može podeliti na delove na osnovu različitih kriterijuma:
- ◊ Gjatësia *në centimetra*. (Dužina u *centimetrima*.);
 - ◊ Drama *në katër akte*. (Drama u *četiri čina*.);
 - ◊ E ndau *në dy pjesë*. (Podelio ga je na *dva dela*.);
 - ◊ U ndanë *në katër grupe*. (Podelili su se u *četiri grupe*.);
14. stvar ili pojavu koja služi za bliže određivanje entiteta, njihovih karakteristika, svojstava, sposobnosti i sl.:
- ◊ I fortë *në fizikë*. (bukv. Jak u *fizici*.; Odličan u *fizici*.);
 - ◊ Punim *në gur*. (Rad u *kamenu*.);

◊ E diplomuar në ekonomi. (bukv. Diplomirala iz ekonomije; Diplomirani ekonomista);

◊ Të ardhura në të holla dhe në natyrë. (Primanja u novcu i naturi.);

◊ Kampion në kërcim së larti. (Šampion u skoku u vis.);

15. odnos, vezu s nečim ili nekim drugim entitetom:

◊ Në lidhje me përdorimin e dokumentacionit tatimor. (U vezi sa korišćenjem poreske dokumentacije.) (IPEN);

◊ Në konflikt me ligjin. (U sukobu sa zakonom.);

◊ Në krahasim me një vit më parë. (U poređu sa prošlom godinom.);

◊ Ata janë në lidhje. (Oni su u vezi.);

◊ Në marrëveshje me BE-në. (U dogovoru sa EU.);

16. entitet koji je pod nadzorom, starateljstvom, praćenjem, brigom i sl.:

◊ Është në mbikqyrje. (Pod nadzorom je.);

◊ E ka në kujdestari. (Pod njegovim je starateljstvom.);

◊ Është në monitorim. (Prati se; pod nadzorom je.);

17. događaj u kome entitet učestvuje:

◊ Isha në një festë. (Bila sam na jednoj proslavi.);

◊ Mori pjesë në një garë. (Učestvovala je na takmičenju.);

◊ Në xhirim. (Na snimanju.);

◊ Këndoi në Festivalin e këngës për fëmijë. (Pevao je na Festivalu pesme za decu.);

18. boju ili nijansu entiteta:

◊ E leu në të kuqe. (Obojio je u crveno (nešto).);

◊ Në ngjyrë rozë. (Roze; u roze boji.);

◊ I kuq në të verdhë. (Crveno-žuti; Crveno-žute boje.);

◊ Vishet në të kuqe. (Oblači se u crveno.; Nosi crveno.)

19. garderobu ili stvar u koju je entitet umotan ili obučen:

◊ I paketuar në qese. (Upakovan u kese.) (<https://fjale.al/në>);

◊ E mbështjell në një copë kartoni. (Umotan u parče kartona.);

◊ E veshur vetëm në këmishë nate. (Samo u spavaćici.);

◊ I mbështjell në letër alumini. (Umotan u aluminijusku foliju.);

20. člana grupe:

◊ *Në më të varfërit.* (Među najsiromašnijima.);

◊ *Në të prekurit nga tërmeti.* (Među pogođenima zemljotresom.);

◊ *Në të mbijetuarit.* (Među preživelima.);

21. uz imenicu u akuzativu predstavlja deo grupe reči, izraza, fraze s glagolskim značenjem: *vë në dijëni* – obavestiti, *vë në zbatim* – primeniti, *vë në lidhje* – povezati, *vë në lojë* – zadirzivati, šaliti se (na nečiji račun), *vë në plan / kam vënë në plan* – planirati, *lë në haresë* – zaboraviti, *rri në pritje* – čekati, iščekivati, *vë në dyshim* – sumnjati, *vë në rrezik* – rizikovati, *e vë në shfrytëzim* – koristiti, početi koristiti, *e vë në shitje* – prodavati, staviti u prodaju, *vë në dukje* – istaći, naglasiti, spomenuti, *e vë në përdorim* – staviti u upotrebu, upotrebili, upotrebljavati, *e vë në provë* – probati, isprobati, testirati, *vë në rregull* – popraviti, regulisati, *vë në qarkullim* – staviti u promet / pustiti u prodaju; *e vë në gjuhë* – poraziti, baciti na kolena, *e vë në votë (në votim)* – staviti na glasanje, glasati, *e vë në diskutim* – staviti na diskusiju, otvoriti diskusiju, *e vë në veprim* – realizovati, aktivirati itd.

U konstrukcijama ovog tipa primetna je upotreba glagola *vë* (staviti) + predlog *në* + imenica u neodređenom vidu akuzativa. Upotreba ovakvih konstrukcija u kojima je imenica u neodređenom vidu akuzativa je tipična za frazeološke izraze i jedan veliki broj frazeoloških izraza u albanskom jeziku, ili izraza uopšteno, gradi se upravo na ovaj način. Od glagola koji mogu konfigurirati u konstrukciji spomenućemo glagol *bie* (pasti), koji se češće upotrebljava u aoristu, *marr* (uzeti, dobiti), *zë* (uhvatiti), uz upotrebu u prezentu i aoristu, kao u sledećim primerima:

◊ *i ra në kokë* (izgrdio ga je na mrtvo ime; dobro ga je izgrdio);

◊ *ra në burg (në grackë)* (u zatvoru je (upao je u zamku));

◊ *ra në mjerim* (pao je u očaj);

◊ *ra në mendime* (zamislilo se);

◊ *ra në gjumë* (zaspao je);

◊ *ra në kllapi* (u bunilu je) (<https://fjale.al/kllapi>);

◊ *ra në dashuri* (zaljubio se)...;

◊ *e marr në pyetje* (ispitivati);

◊ *e morën në shqyrtim* (uzeli su u razmatranje);

◊ *e morën në punë* (primili su ga na posao, zaposlili su ga);

◊ *e morën në skuadër* (uzeli su ga / primili su ga u ekipu);

◊ *zë në gojë* (ogovarati (nekoga); fraz. uzeti nekoga u usta);

◊ *e zuri në cak* (uhvato ga je na delu) itd.

22. u sintagmama sa priloškim značenjem:

◊ *Në përgjithësi*. (*Uopšteno.*);

◊ *Në krye*. (*Na početku.*);

◊ *Në kohë*. (*Na vreme.*);

◊ *Në kulm*. (*Na vrhuncu.*) (<https://fjale.al/në>);

23. u izrazima koji imaju funkciju predloga: *në kundërshtim me...* (u suprotnosti sa...), *në bashkëpunim me...* (u saradnji s...), *në krahasim me...* (u poređenju s...), *në emër të...* (u ime...), *deri në...* (do...), *në bazë të...* (na osnovu...);

24. u sintagmama, da označi tačku završetka radnje, (uz predlog *nga*) produžetak ili neprekidno kretanje u prostoru i vremenu ili ponavljanje radnje ili stanja:

◊ *Në fund të fundit*. (*Na kraju* (krajeva).);

◊ *Nga viti në vit*. (*Iz godine u godinu.*);

◊ *Nga dita në ditë*. (*Iz dana u dan.*);

◊ *Nga vendi në vend*. (*Od mesta do mesta.*);

Sva navedena značenja možemo podeliti u dve grupe – a) sa spacijalnim i b) nespacijalnim oznakama predloga *në*.

a) Spacijalne oznake predloga *në*:

1. mesto gde se neko ili nešto nalazi, mesto na kome se vrši radnja

Jemi në pastiçeri. (*U poslastičarnici smo.*);

2. tačka ka kojoj se entitet kreće

Shkoj në treg. (*Idem na pijacu.*);

3. završnu tačku kretanja

U ngjitën në çati. (*Popeli su se na krov.*);

Më në fund erdhën në fshat. (*Na kraju su stigli u selo.*)

b) Nespacijalne oznake:

1. vreme (kada se odvija radnja ili u okviru kojeg se obavlja radnja)

Në pranverë. (*Na / u proleće.*); *Në fëmijëri*. (*U detinjstvu.*);

2. pacijens

Foli në celular. (*Razgovarao je preko mobilnog telefona.*); *Shkoj perin në gjilpërë*. (*Uvlačim konac u iglu.*); *Ndesha në vështirësi (pengesa)*. (*Naišla sam na teškoće (prepreke).*);

3. stanje (u kome se entitet nalazi, okolnosti u kojima se odvija radnja)
 Është në humor të mirë. (Dobro je raspoložen / dobrog je raspoloženja.); Në ankth. (U agoniji.);
4. način
 Rri në këmbë. (Stajati; buk. Stajati na nogama.);
 Bie në gjunjë. (Pasti na kolena.);
5. cilj, namera, razlog ili korist (zbog koje se nešto radi)
 Në luftë kundër korrupsionit. (U borbi protiv korupcije.);
 Në dobi të komunitetit lokal. (U korist lokalne zajednice.)
6. celina koja se sastoji od (brojivih) delova, koja se može podeliti na osnovu različitih kriterijuma
 Drama në katër akte. (Drama u četiri čina.);
7. atributska odredba
 Punim në gur. (Rad u kamenu.); Kampion në kërcim së larti. (Šampion u skoku u vis.);
8. odnos, veza (s nekim entitetom)
 Në lidhje me përdorimin e dokumentacionit tatimor. (U vezi sa korišćenjem poreske dokumentacije.) (IPEN); Në konflikt me ligjin. (U sukobu sa zakonom.); Ata janë në lidhje. (Oni su u vezi.);
9. glagolska odredba
 Isha në një festë. (Bila sam na jednoj proslavi.);
 Mori pjesë në një garë. (Učestvovala je na takmičenju.);
10. član grupe
 Në më të varfërit. (Među najsiromašnjijima.); Në të prekurit nga tërmeti. (Među pogođenima zemljotresom.); Në të mbijetuarit. (Među preživelima.);

Etimologija predloga *në* se prema G. Majeru vezuje za oblik *ndë*, njegovu stariju zabeleženu formu u albanskom jeziku. U gegijskom se upotrebljava kao *në, n'*, kao predlog koji se sintaksičko-semantički slaže s akuzativom sa značenjem „në, tek, prej“ (*u, do / kod, od*). Ovaj predlog povezuje s nenaglašenim oblikom koji se upotrebljavao u staroslovenskom (crkvenoslovenskom) kao *do*, lit. *da-*, staroirskom *do*, starošvedskom *tô*, gr. *-δε*, ali koji prema njegovom mišljenju najverovatnije potiče od lat. *intus* (Mayer, 1891 [2007: 345]). Arvanitasko¹ *de*

¹ Arvaniti, Arvanitasi – naziv za Albance koji žive u Grčkoj, oznaka arv. (arvanitaski) je upotrebljena u prevodu *Etimološkog rečnika* albanskog jezika G. Majera na albanski

„tek“ (sa značenjem *do / kod*) ima isto značenje, sa *për* aglutinacijom formira složeni predlog *ndëpër „nëpërmes, mespërmes“*(*kroz, preko*) koji se slaže s akuzativom (ibid. 345). A. Džuvani navodi tri forme predloga *në*, od najstarije *ëndë*, preko *ndë* do najmlađeg i standardizovanog oblika *në* (Xhuvani 1964). Etimološko značenje se poklapa s današnjim primarnim značenjem predloga *në* (u, na), značenjem mesta (gde se neko ili nešto nalazi).

7.2. Predlog *me*

Predlog *me* (s(a)) upotrebljava se uz imenicu ili zamenicu u akuzativu i iskazuje:

1. prisustvo dva ili više entiteta (osoba ili predmeta) zajedno na jednom mestu, njihovo zajedničko postojanje u određenom stanju ili njihovo zajedničko učestvovanje u nekoj radnji; društvo:

- ◊ *Jetonte me nënën.* (Živela je s majkom.);
- ◊ *Luan me një shok.* (Igra se sa drugom.);
- ◊ *Shkon mirë me të gjithë.* (Sa svima se lepo slaže.);

2. bliskost ili kontakt u prostoru ili vezu između entiteta:

◊ *Janë fqinjë me Edmondin.* (Edmondove su komšije.; buk. Komšije su sa Edmondom.);

- ◊ *Është e rrethuar me male të larta.* (Okružena je visokim planinama.);
- ◊ *U dashurua me një vajzë të bukur.* (Zaljubio se u jednu lepu devojk.);
- ◊ *U përçafua me të.* (Zagrlilo se s njom.)(<http://www.fjalori.shkenca.org/>);

3. karakteristiku, svojstvo:

- ◊ *Fletore me katrorë.* (Sveska na kocke.);
- ◊ *Njeri me durim.* (Strpljiv čovek.);
- ◊ *Thika me dhëmbëza.* (Nož sa zupcima; Nazubljeni nož.);
- ◊ *Vajzë me gërsheta.* (Devojka sa pletenicama.) (<http://www.fjalori.shkenca.org/>);

4. materiju od koje je nešto napravljeno, od koje se sastoji, ispunjeno je, obojeno, prekriveno i sl.:

kako bi označila albanski jezik kojim govore Albanci u Grčkoj, dok Majer u svom rečniku i za ovaj govor upotrebljava oznaku gr. (grčki). Ovaj podatak se nalazi na listi skraćenica u *Fjalor etimologjik i gjuhës shqipe* (Mayer, 1891 [2007: 22]).

- ◊ Shportë me kumbulla. (Korpa sa šljivama.);
- ◊ Akullore me çokollatë. (Sladoled od čokolade.);
- ◊ Gardh me dërrasa. (Ograda od dasaka.);
- ◊ Tepsi me bakllava. (Pleh sa baklavama.);
- ◊ Kavanoz me mjaltë. (Tegla s medom.);

5. pojavu, stanje ili karakteristiku koja prati radnju i određuje način na koji se vrši radnja ili nešto prikazuje:

◊ Opinioni publik e priti me armiqësi këtë vendim. (Javno mnjenje je ovu odluku dočekalo neprijateljski.) (PIEN);

- ◊ E donte me gjithë zemër. (Volela ga je svim srcem.);
- ◊ Sillet me dashmirësi. (Ljubazno (predusretljivo) se ponaša.);
- ◊ Lexon me pasion. (Čita sa strašću.);

6. sredstvo kojim se vrši ili uz pomoć kojeg se vrši radnja:

- ◊ E bëri me duart e tij. (Napravio je (to) svojim rukama.);
- ◊ Vizaton me laps. (Crta olovkom.; bukv. Crta sa olovkom.);
- ◊ E punuan arën me traktor. (Izorali su (obradili su) njivu traktorom.);
- ◊ Fëmija im ha në mënyrë të pavarur me lugë e pirun. (Moje dete samostalno jede kašikom i viljuškom.);

◊ Udhëtojnë me anije. (Putuju brodom.);

◊ E nisi letrën me postë. (Poslao je pismo poštom.);

7. objekat (entitet koji može biti živo biće, stvar ili pojam):

◊ Si sillen me ty? (Kako se ponašaju prema tebi?);

◊ E ka keq me zemrën. (Ima problema sa srcem.);

◊ Sillet shumë mirë me punëtorët. (Izuzetno lepo se ponaša prema radnicima.);

◊ U vonuan pak me të mbjellat. (Malo su zakasnili sa setvom.); (<https://fjale.al/me>);

8. karakteristiku, svojstvo, određivanje iz kog ugla se sagledava neka pojava ili svojstvo:

◊ Shitet me peshë. (Prodaje se na meru.) (<https://fjale.al/me>);

◊ Me sa dihet... (Koliko je poznato / koliko se zna...) (<https://fjale.al/me>);

◊ Shkruan vetëm me një dorë. (Piše samo jednom rukom.);

◊ Po dëgjon vetëm *me një vesh*. (Çuje samo *na jedno uvo*.);

9. stanje u kome se neko ili nešto nalazi:

◊ Është *me temperaturë*. (Ima *temperaturu*.);

◊ Jam *me bark*. (Imam *dijareju*.);

◊ Është *me dhimbje koke*. (Ima *glavobolju*.);

◊ *Me shpirt* ndër dhëmbë. (*S dušom* u nosu.);

◊ Jeton *me frikë*. (Živi u *strahu*.);

◊ *Me kokë* në gërshtë. (*S glavom* u torbi, u *velikoj opasnosti*. (bukv. *S glavom* u makazama.));

10. uzrok ili razlog radnje, stanja zbog koga se cilj ili namera nisu, ne mogu ili mogu ostvariti:

◊ *Me gjithë ato pengesa* që u dolën s'kishin si të mos vonoheshin. (*Sa svim tim preprekama* koje su im se pojavile, nisu mogli a da ne zakasne.) (<https://fjale.al/me>);

◊ Çadrën e kisha, por *me gjithë atë shi* që po binte nuk me hyri në punë. (Imala sam kišobran, ali pored *sve te kiše* koja je padala ništa mi nije značio.);

◊ *Me atë vullnet* që ka do t'ia dalë mbanë pa tjetër. (*S tom voljom* koju ima svakako će uspeti.) (<https://fjale.al/me>).

11. cilj ili namera radnje:

◊ E bëri *me qëllim* që ta lëndonte. (*Namerno* je to uradio kako bi ga povredio.);

◊ U paraqit *me kërkesa të reja*. (Pojavio se *s novim zahtevima*.) (<https://fjale.al/me>);

12. vreme:

◊ Temperaturat e ajrit këtë mesditë janë rritur ndjeshëm, krahasur *me orët e para të mëngjesit*, kur termometri shënonte 11 gradë... (Temperatura vazduha ovog jutra je vidno porasla u poređenju *sa ranim jutarnjim satima*, kada je termometar pokazivao 11 stepeni...) (PIEN);

◊ Vajti e u kthye *me diell*. (Otišao je i vratio se *za dana*.) (<https://fjale.al/me>);

◊ *Me moshë* vijnë sëmundjet si artroza dhe lëvizjet bëhen më të vështira. (*S godinama* dolaze i bolesti kao što je artroza i kretnje postaju sve teže.) (PIEN);

◊ *Me pranverën* çelin edhe lulet. (*S prolećem* i cveće počinje da cveta.);

13. uz brojeve označava količinu (određenu, neodređenu, približnu i sl.):

◊ Një banesë *me tri dhoma*. (Stan *s tri sobe*.);

◊ Shtëpi *me katër ballkone*. (Kuća *s četiri terase*.);

◊ Skuadër *me 12 lojtarë*. (Ekipa / tim *s dvanaest igrača*.);

◊ Arsimi universitar *me tri nivele studimi*. (Univerzitetsko obrazovanje *s tri nivoa studiranja*.);

◊ Një thes *me 20 kilogramë*. (Džak *od 20 kilograma*.);

◊ Këmishë *me dy xhepa*. (Košulja *s dva džepa*.);

14. u matematičkim operacijama (oznaka delitelja i množitelja), odnosu razmera:

◊ E shumëzuar *me dhjetë*. (Pomnoženo *sa deset*.);

◊ E pjesëtojmë *me katër*. (Delimo *sa četiri*.);

◊ Në përpjesëtim një *me njëzet*. (U odnosu / razmeri jedan *prema dvadeset*.);

◊ Fituam *me rezultatin tre me zero*. (Pobedili smo *sa rezultatom tri prema nula*.);

15. vreme, način itd. u frazama, sintagmama, koje se formiraju ponavljanjem jedne iste reči ili dveju po svom značenju bliskih reči:

◊ E prisnin dita *me ditë (me sot me nesër)*. (Čekali su ga *svakog dana*.);

◊ Luftim trup *me turp*. (voj. Borba *prsa u prsa*.).

Navedena značenja predloga *me* jasno pokazuju da ovaj predlog nema spacijalno značenje. Među nespacijalnim značenjima izdvojila su se sledeća:

a) pacijens	Është <i>me temperaturë</i> . (<i>Pod temperaturom je / Ima temperaturu</i> .);
b) objekat, sredstvo	Shkruaj <i>me stilolaps</i> . (<i>Pišem hemijskom olovkom</i> .); Punon <i>me shat</i> . (<i>Radi (sa) motikom</i> .)
c) vreme	<i>Me pranverën</i> çelin edhe lulet.
(<i>S prolećem i cveće počinje da cveta</i> .);
d) društvo	Jetonte <i>me nënën</i> . (<i>Živela je s majkom</i> .)
Janë fqinjë <i>me Edmondin</i> . (<i>Edmondove su komšije</i> .; buk. <i>Komšije su sa Edmondom</i> .);
e) atributska odredba	Fletore <i>me katrorë</i> . (<i>Sveska na kocke</i> .);
Njeri <i>me durim</i> . (<i>Strpljiv čovek</i> .);

f) priloška odredba	Luftim <i>trup me turp.</i> (voj. Borba <i>prsa u prsa</i>); E donte <i>me gjithë zemër.</i> (Volela ga je <i>svim srcem.</i>);
g) cilj, namera	E bëri <i>me qëllim</i> që ta lëndonte. (<i>Namerno</i> je to uradio kako bi ga povredio.); U paraqit <i>me kërkesa të reja.</i> (Pojavio se <i>novim zahtevima.</i>) (https://fjale.al/me);
h) uzrok	<i>Me gjithë ato pengesa</i> që u dolën s'kishin si të mos vonoheshin. (<i>Sa svim tim preprekama</i> koje su im se pojavile, nisu mogli a da ne zakasne.) (https://fjale.al/me);

U konstrukcijama se pojavljuje uz sledeće glagole: *běj* (činiti, (na)praviti), *jam* (jesam / biti), *jetoj* (živeti), *punoj* (raditi), *shkoj* (ići), *udhëtoj* (putovati), *krahasoj* ((u)porediti), *ngjaj* (ličiti, nalikovati), *përshëndes* (pozdraviti), *dëgjoj* (čuti, slušati), *vesh / veshur* (particip glagola) (obući), *lyej* ((na)mazati), *pres* (čekati), *paguaj* (platiti, plaćati), *mbush* (ispuniti, napuniti), *përqafohem* (zagrliti se), *lidh / lidhur* (part. gl.) (vezati, povezati), *rrethoj / rrehtuar* (part. gl.) (okružiti, okruživati), *kufizoj / kufizohem* (ograničiti, graničiti/ograničiti se, graničiti se), *ndërtoj* ((iz)graditi), *fitoj* (pobediti, zaraditi), *martohem* (oženiti se, udati se), *ngjitem* (popeti se), *pajtohem* (slagati se), *pajisem / pajisur* (part. gl.) (opremati se), *kërkoj* (tražiti), *zbuloj* (otkriti), *mbuloj* (pokriti, prekriti), *shumëzjoj* ((po)množiti), *pjesëtoj* ((po)deliti), *ndaj* (podeliti), itd. + imenica, zamenica ili broj (u manjem broju slučajeva). Imenica ispred koje stoji predlog *me* može biti u određenom ili neodređenom vidu. U određenom vidu uvek kada je reč o vlastitoj imenici (koja označava živo biće ili društvo):

◊ *Bashkë me Rajmondën* në vitin 2002 patëm një ekspozitë të përbashkët të organizuar në qendrën *Lindart*. (*Sa Rajmondom* sam imao zajedničku izložbu organizovanu u centru *Lindart*.) (PIEN);

U neodređenom vidu kada označava objekat, sredstvo, oruđe i sl, a iza imenice ne stoji atributska odredba ili ispred nje stoji član za neodređeni vid, broj:

◊ *Shkruaj me laps.* (Pišem *olovkom.*);

◊ *Bisedova me një shoqe.* (Razgovarala sam *sa jednom drugaricom.*);

◊ *Udhëtoj me autobus.* (Putujem *autobusom.*);

◊ *Tregoj me gisht.* (Pokazujem *prstom.*).

Albanski jezik poseduje i predložke grupe reči, predložke izraze, čiji je poslednji član predlog *me*, kao što su: *bashkë me* (zajedno s), *në krahasim me* (u

poređenju s), *në lidhje me* (u vezi s), *në pajtim me* (u sladu s), *tok me* (zajedno s / sa) itd. Ukazuju na neki odnos između dva ili više entiteta, društvo, spajanje, vezu ili poređenje. Na rekciju datih predloških izraza s drugim rečeničnim konstituentom u rečenici ili sintagmi utiče poslednji član konstrukcije izraza, predlog *me*, koji zahteva upotrebu imenice (zamenice, broja) u akuzativu:

◊ *Në krahësim me ta*, ne stërvitemi më shumë. (*U poređenju s njima* mi treniramo mnogo više.);

◊ *Njoftim në lidhje me përdorimin e dokumentacionit tatimor*. (Obaveštenje u vezi s korišćenjem poreske dokumentacije.) (PIEN).

Prema mišljenju G. Majera albanski predlog *me* potiče od novogrčkog με (Mayer, 1891 [2007: 313]).

7.3. Predlog për

Predlog *për* (o, za, zbog) u sintagmi, frazi, rečenici izražava sledeća značenja:

1. cilj ili namera neke radnje; cilj ili objekat zašto nešto služi ili je potrebno; entitet (živo biće, stvar) u čiju korist ili na čiju štetu se vrši radnja; objekat nad kojim traje radnja ili stanje:

◊ *Unë i bëj për vetë*. (Slikam ih² za sebe.) (Gjoza, 2006: 96);

◊ *Erdhën për ngushëllim*. (Došli su da izjave saučešće.);

◊ *Krem për trup*. (Krema za telo.);

◊ *Mëngjes për të ftuarit*. (Doručak za goste.);

◊ *Receta gatimi për supë me finok*. (Recept za pripremu supe od komorača.);

◊ *Këtë e bëri për inat të të gjithëve*. (To je uradio u inat svima.) (IPEN);

◊ *Kujdesej për të sëmurin*. (Brinula se za bolesnika.) (<https://fjale.al/për>);

◊ *Ndeshja përfundoi me rezultatin dy me zero për ekipin vendas*. (Utakmica je završena rezultatom 2:0 za domaći tim.);

2. tema sastava, predavanja, tematika koja se obrađuje u nekom predavanju, članku ili studiji:

◊ *Ai foli për Ismail Kadarenë dhe letërsinë në totalitarizëm*. (Govorio je o Ismailu Kadareu i književnosti u totalitarizmu.) (PIEN);

◊ *Ka mbajtur disa ligjerata për ekonominë botërore*. (Održao je nekoliko predavanja o svetskoj ekonomiji.);

² Iz rečeničnog konteksta i teksta iz kojeg je preuzet primer, glagol *bëj* i cela konstrukcija ima ovo značenje.

◊ Në këtë revistë janë botuar disa aritiku për *drejtshkrimin e gjuhës shqipe*. (U ovom časopisu objavljeno je nekoliko članaka o *pravopisu albanskog jezika*.);

3. pozicija, zvanje u koje je neko izabran ili predložen, status (objašnjenje za koga je neko oženjen ili udat):

◊ E zgjodhën për *drejtor*. (Izbrali su ga za *direktora*.);

◊ E mori për *grua*. (Uzeo je za *ženu*; Oženio se *njome*.);

◊ E propozuan për *president*. (Predložili su ga za *predsednika*.);

4. razlog ili uzrok:

◊ U gëzua për *ardhjen e tyre*. (Obradovao se *zbog njihovog dolaska*.);

◊ E shkarkuan për *pakujdesi* në detyrë. (Otpustili su ga *zbog nesavesnog obavljanja dužnosti*.) (<https://fjale.al/për>);

5. preciziranje neke karakterisike, osobine ili radnje:

◊ E treta për *lartësi*. (Treća *po visini*.);

◊ I dekoruar për *merita*. (Odlikovan za *zasluge*.);

◊ Për *shkathtësi* s'ia kalon njeri. (Po *spretnosti* nema mu *ravnog*.) (<https://fjale.al/për>);

◊ I zoti për *punë*. (Sposoban za *posao*.);

◊ E marr për të *bukrën*. (Nalazim da je *lepa*. Smatram da je *lepotica*.);

6. odredba:

◊ E bëri për *bukuri*. (Prelepo ga je napravio / *uradio*.);

◊ Një shtëpi për së *mbari*. (Prava kuća; Kuća baš kakva treba da bude.);

◊ E kam për *detyrë*. (Dužnost mi je.);

7. uz imenicu u ablativu označava entitet (objekat) u koji se udara ili za koji se neko hvata kao i prostor iz koga entitet izlazi:

◊ Më kapi për *dore*. (Uhvatio me je za *ruku*.);

◊ E kapi për *veshi*. (Uhvatio ga je za *uvo*.);

◊ U përplas për *muri*. (Udarilo je u *zid*.);

◊ Pushuesit kapen *dorë për dorë* dhe shpëtojnë nëntë persona që gati po mbyteshin. (Turisti su se uhvatili za *ruke* i spasili devet osoba koje samo što se nisu udavile.) (PIEN);

◊ Më doli për *hunde*. (Izašlo mi je *na nos*.; Smučilo mi se.);

◊ Doli për *dritare*. (Izašao je *kroz prozor*.);

8. nešto za čim se oseća potreba ili želja:

◊ I etshëm *për dituri*. (*Željan znanja*.) (<https://fjale.al/për>);

◊ Vdes *për një gotë ujë*. (*Umirem za časom vode*.);

◊ I uritur *për punë*. (*Željan posla*.);

◊ Ai është një lojtar i uritur *për sukses* dhe e di se duhet luftuar për atë që do. (On je igrač željan *uspeha* i zna da treba da se bori za ono što želi.) (IPEN);

9. neko ili nešto što se ne slaže sa onim što bi trebalo ili se očekuje da bude:

◊ Tepër i pjekur *për moshën e tij*. (*Isuviše zreo za svoje godine*.) (PIEN);

◊ Një sallë tepër e vogël *për teatrin*. (*Sala koja je isuviše mala za pozorište*.);

◊ Bën shumë ftohtë *për këtë stinë*. (*Isuviše je hladno za ovo doba godine*.) (<https://fjale.al/për>);

10. osoba, državni organ, institucija, organizacija itd. u čije ime neko potpisuje nešto, radi ili za koga neko radi:

◊ Punon *për OKB*. (*Radi za UN*.);

◊ Punon sa *për pesë*. (*Radi za petoro*.);

◊ Nënshkroi *për drejtorin*. (1. Potpisao je za *direktora*; 2. Potpisao je umesto direktora.);

◊ Punon *për familjen e tij*. (*Radi za svojuodicu*.);

11. živo biće ili stvar koja se greškom smatra entitetom koji nije. Ovakve konstrukcije su najčešće u frazama, izrekama, poslovicama i kao takve su ušle u svakodnevni govor:

◊ Nuk e ha sapunin *për djathë*. (*Ne možeš ga prevariti; bukv. Ne jede sapun za sir*.);

◊ E mori bakrin *për flori*. (*Nevredno smatra vrednim; bukv. Bakar uzima za zlato*.);

◊ E mori pazinë *për spinaq*. (*Smatrati nekoga (nešto) za ono što nije; bukv. Blitvu smatra spanaćem*.);

12. svakog člana grupe kome nešto pripada, koji nešto dobija ravnopravno ili u istoj meri / količini kao i ostali:

◊ Në Turqi, konsumi i bukës *për frymë* është 210 kilogramë. (U Turskoj, potrošnja hleba iznosi 210 kg *po glavi stanovnika*.) (PIEN);

◊ Shumica e çokollatës në Evropë është konsumuar në Zvicër, 12 kg *për kokë banori* në vit, ndërkohë që gjermanët hanë një mesatare vjetore

prej 11.6 kg. (Najviše čokolade u Evropi pojede se u Švajcarskoj, 12 kg *po glavi stanovnika* godišnje, dok Nemci pojedu godišnje u proseku oko 16 kg.) (PIEN);

◊ Konsumimi *për frymë*. (Potrošnja *po glavi stanovnika*.);

13. stvar koja se menja ili zamenjuje za nešto, vrednost ili cenu nečega:

◊ E bleu *për dy mijë lekë*. (Kupio je za *dve hiljade leka*.);

◊ Të jap dy *për një*. (Daje ti dva za *jedan*.) (<https://fjale.al/për>);

14. osoba ili stvar u koju se neko kune / zaklinje:

◊ *Për atë bukë!* (Tako mi *ovog hleba!*);

◊ *Për kokën e mamasë!* (Majke mi!; Kunem se *u majku!*);

◊ *Për nder!* (Časti mi!);

◊ *Betohem për sytë e ballit!* (Očiju mi! Kunem se *u svoje oči!*);

15. vreme:

◊ *Erdhi për disa javë*. (Došao je *na nekoliko nedelja*.);

◊ *Për 5 minuta* jam atje! (*Za pet minuta* sam tu!);

◊ *Pallatin e ndërjuan për një muaj*. (Zgradu su izgradili za *mesec dana*.);

◊ *Shkoi në Itali për dy vjet*. (Otišla je u Italiju *na dve godine*.);

16. Uz prilošku odredbu takođe označava vreme:

◊ E lëmë *për nesër!* (Hajde da to ostavimo za *sutra!*);

◊ *Për sot* mjaft! (*Za danas* (je) dosta!);

◊ *Takimin e shtynë për më vonë*. (Sastanak su odložili za *kasnije*.);

17. Mesto ka kome se entitet kreće, vrlo često i s predlogom *në*:

◊ U nisën *për Tiranë*. (Krenuli su za / u *Tiranu*.);

◊ U drejtuan *për në Ulqin*. (Krenuli su *ka Ulcinju*.);

◊ *Drejtimi për në Detin e Bardhë*. (Pravac *ka Belom moru*.) (IPEN);

◊ U nisa *për në fakultet*. (Krenula sam *na fakultet*.);

18. priloška odredba za mesto, vreme, način i sl. formirana ponavljanjem jedne reči (prvenstveno imenice):

◊ *Ditë për ditë*. (Iz dana *u dan*.);

◊ *Natë për natë*. (Iz noći *u noć*.);

◊ *Vit për vit*. (Iz godine *u godinu*.);

◊ *Fjalë për fjalë*. (1. Od reči *do reči*.; 2. Bukvalno.);

◊ *Pikë për pikë.* (Tačku po tačku.);

◊ *Ballë për ballë.* (Licem u lice.);

◊ *Krah për krah.* (Zajedno.; Ruku pod ruku.);

◊ *Tani për tani.* (Sad za sad.; Za sada.);

19. upotrebljava se i kao rečca za pojačavanje, intenziviranje značenja uz imenice srednjeg roda u ablativu, kao priloška odredba različitog značenja:

◊ *Vjen për së shpejti.* (Brzo dolazi.; Brzo će doći.);

◊ *E pa për së largu.* (Primetio ga je iz daleka (daljine).);

◊ *E lexoi për së dyti.* (Pročitao ga/ju je po drugi put.)³;

◊ *Do të hyni në një shtëpi për së mbari.* (Ući ćete u pravu kuću.);

◊ *Për të parë për së afërmi.* (Da bi videli izbliza.);

20. uz osnovne brojeve iskazuje matematičke operacije, redosled i sl.:

◊ *E pjesëtoi për pesë.* (Podelio ga je sa pet.);

◊ *Shumëzoi për dy.* (Pomnožio je sa dva.);

◊ *U radhitën për dy.* (Stali su u red po dvoje.) (<https://fjale.al/për>).

Predlog *për* ima dva spacijalna značenja, pa tako označava:

a) tačku ka kojoj se entitet kreće	<i>Nesër udhëtoj për në Francë.</i> (Sutra putujem za Francusku.); <i>Në maj do të udhëtoj për në SHBA</i> për takime zyrtare atje. (U maju ću ići u SAD zbog zvaničnih sastanka koje ću imati tamo.) (PIEN);
b) tačku prolaska kroz neki prostor	<i>Doli për dritare.</i> (Izašao je kroz prozor.) <i>Doli për dere</i> jashtë nga ndërtesa ku punonte prej shumë vitesh. (Izašao je na vrata zgrade u kojoj je radio toliko dugo godina.).

Nespacijalna značenja ovog predloga su:

pacijens	<i>E kapi për krah.</i> (Uhvatio ga je za ruku.); <i>Ai foli për Ismail Kadarenë dhe letërsinë</i> në totalitarizëm. (Govorio je o Ismailu Kadareu i književnosti u totalitarizmu.);

³ Primeri citirani iz <https://fjale.al/për>

cilj/namera	Erdhën për ngushëllim. (Došli su da izjave saučestće.); Këtë e bëri për inat të të gjithëve. (To je uradio u inat svima.) (IPEN);
uzrok	U gëzua për ardhjen e tyre. (Obradovao se zbog njihovog dolaska.);
glagolska dopuna	E zgjodhën për drejtor. (Izbrali su ga za direktora.);
odredba	E treta për lartësi. (Treća po visini.); I dekoruar për merita. (Odlikovano za zasluge.); Ditë për ditë. (Iz dana u dan.); Ballë për ballë. (Licem u lice.; Oči u oči.)
objekat	Vdes për një gotë ujë. (Umirem za čašom vode.); I etshëm për dituri. (Željan znanja.);
vreme	Për 5 minuta jam atje! (Za pet minuta sam tu!); Pallatin e ndërtovan për një muaj. (Zgradu su izgradili za mesec dana.).

Prema G. Majeru etimologija ovog predloga se vezuje za latinsko *per*, koje je dobilo značenje *pro* kao italijansko *per*, rumunsko *pre*. Upotrebljava se uz akuzativ sa značenjem “për, rreth, përmbi, për shkak të” (za, oko, nad / iznad, zbog) itd., uz genitiv sa značenjem “nga – deri te” (od–do) (Mayer, 1891 [2007: 381]). Čabej uz *për* navodi oznake – predlog, prefiks i preverb (glagolski prefiks / prefiks koji prethodi glagolu) i ističe kako je F. Bop prvi koji je precizirao upotrebu ove reči kao predloga i formativnog elementa u albanskom i krugu indoevropskih jezika, koji je takođe istakao njenu direktnu bliskost sa staroindoevropskim *pári* “okolo, mnogo, preko, oko” i grčkim περι περι “oko, sasvim, preko” (Čabej 1976: 23). Čabej dalje navodi kako je reč o jednom od predloga albanskog jezika koji se semantičko-sintaksički slažu s više od jednim padežom i da se ovaj predlog konkretno upotrebljavao s tri padeža – akuzativom neodređenog i određenog vida, lokativom (alb. *vendore*) i ablativom (cf. Čabej, 1976). Kada je reč o etimologiji predloga *për* smatra da je F. Bop u pravu, kao i da je stav N. Jokla po pitanju forme i realizacije predloga *për* takođe vrlo verovatan, tj. da je pored “per” svakako dobio i još jednu indoevropsku formu “pro”.

I u savremenom albanskom jeziku ovaj predlog i dalje ima ova dva značenja – *za, o* (koja se vrlo jasno mogu dovesti u vezu s latinskim, ital. *per, pro*). Dodavanje predloga *në* u izrazu *për në* markira kretanje ka entitetu koji nije živo biće, i dodatno ističe kretanje:

◇ Ata më vonë u drejtuan *për në parlament*, por nuk hynë brenda. (Oni su se kasnije uputili *ka parlamentu*, ali nisu ušli unutra.) (PIEN).

Analiza korpusa je pokazala da se u konstrukcijama najčešće pojavljuje uz sledeće glagole: *nisem, drejtohem, bëj, jam, vij, flas, diskutoj, zgjidhem, marr, kap, propozoj, kam, punoj, votoj, jetoj, dal, pjesëtoj, shumëztoj, konsideroj, frikësohem, luftoj, përfundoj, ndaj, luaj* itd. (ići / otići, krenuti; krenuti, uraditi / napraviti, jesam / biti, govoriti, diskutovati, biti izabran, uzeti / dobiti, uhvatiti, predložiti, imati, raditi, glasati, živeti, izaći, (po)deliti, (po)množiti, smatrati, plašiti se, boriti se, (po)deliti, igrati...).

7.4. Predlog *pa*

Predlog *pa* (bez) je u *Etimološkom rečniku albanskog jezika* (FEGJSH) G. Majera (1891) označen kao predlog koji se semantičko-sintaksički slaže s akuzativom i iskazuje nedostatak, izuzetak, negiranje. Upotrebljava se kao tvorbeni član imenica i prideva (sa značenjem *mos-, jo-*; u prevodu *ne-*), a takođe i uz particip: *pa vaturë*, tj. "pa e bërë këtë" ili "para se të shkonte" (a da to ne uradi, ne uradivši to ili pre nego što ode, krene), *pa-* je *po* u grčkom $\alpha\pi\omicron$, praindoevropsko $\acute{a}pa$, lat. *po-* u *po-situs* „premešten“ (Mayer, 1891 [2007: 365]). Čabej uz *pa* stavlja oznaku „para se“ (pre nego, pre) i navodi da se upotrebljava uz particip: *pa ardhur unë, pa dalë dielli* (pre nego što stignem; pre nego što izađe sunce/svane) prema G. Majeru i H. Pedersenu koji ga smatraju predlogom, dok N. Jokl ovu reč vezuje za *parë* – *pa* od *pari* **parj*, uz promenu *rj: j* kao kod *prej* – *pej*, sa istim *-j* u finalnoj poziciji kao kod *pe* od *prej* (Čabej, 1976: 5). Čabej smatra da je u pitanju predlog i da to najbolje potvrđuju rečenice u kojima se upotrebljava *pa* i particip glagola gde vremensko značenje rečenice nije dominantno, već da ima mnogo primera koji potvrđuju da je istaknuto negiranje ili negacija: *mbeta pa shkuar* (nisam otišao); *s'i la gjë pa thënë* (nije ostavio ništa nerečeno) (ibid. 5).

Predlog *pa* je jedan od retkih prostih predloga u albanskom jeziku, pored predloga *për⁴* i *me*, koji se tokom svih faza njegovog razvoja upotrebljavao u istom, nepromenjenom, obliku (Xhuvani, 1964). U ovakvom grafičko-morfološko-lexičkom obliku nalazimo ga kod svih autora stare, srednjevekovne i nove književnosti. Stoji uz imenice u akuzativu neodređenog i određenog vida, uz zamenice i particip glagola kao deo konstrukcije u funkciji priloga za način (*pa kuptuar* – neshvatajući; *pa folur* – neprogovarajući), dok je njegova upotreba kao priloga za vreme *pa* – sa značenjem *pastaj* (nakon, posle) i zaključnog

⁴ Kod autora stare albanske književnosti nalazimo ga u obliku *per*, kod Buzukua „Segnti Pietre lutii *per* nee“ (*Meshari i Gjon Buzukut (1555)*, punuar nga E. Çabej, 1968, f. 123), Budija „I madhi Zot kjosh levduom, *Per* gjithë kaqe të mirë“ (Pjetër Budi, Muzeu Historik Tiranë, 2008, str. 115) itd.

veznika *pa* – *prandaj* (zato), karakteristika razgovornog jezika. U savremenom albanskom predlog *pa* (bez) se upotrebljava uz imenicu, zamenicu ili broj u akuzativu i izražava:

1. nedostatak, izostanak nekoga ili nečega u određenom vremenu ili mestu, tokom neke radnje, nedostatak neke unutrašnje, suštinske ili trajne karakteristike, nedostatak jednog elementa ili dela entiteta; izostanak ili negiranje radnje, stanja ili načina obavljanja radnje, okolnosti itd. tokom vršenja radnje, prikazivanja neke pojave itd:

◊ *Çaj pa limon.* (Čaj bez limuna.);

◊ *Gjellë pa shije.* (Jelo bez ukusa.);

◊ *Erdhi pa vajzën.* (Došao je bez ćerke.);

◊ *Na la pa frymë.* (Ostavio nas je bez daha.);

◊ *Xhaketë pa kopsa.* (Jakna bez dugmadi.);

◊ *Natë pa yje.* (Noć bez zvezda.);

◊ *Erdhi pa e ftuar kush.* (Došla je a da je niko nije pozvao.) (Newmark et al. 1982: 94);

◊ *Një natë pa gjumë.* (Besana noć.; bukv. Noć bez sna.);

◊ *Kafe pa qumësht.* (Kafa bez mleka.);

◊ *Përgjigje pa kuptim.* (Odgovor bez smisla.);

2. sklanjanje, isključivanje, izdvajanje nečega ili nekoga:

◊ *Peshon tridhjetë kile pa arkën.* (Bez sanduka težak trideset kilograma.) (<https://fjale.al/pa>);

◊ *Fakulteti ka 200 auditore pa ato dy në katin përdhes.* (Fakultet ima dvesta učionica bez one dve u prizemlju.);

3. nedostatak jednog dela u odnosu na punu jedinicu kojom se izražava težina, dužina i vreme:

◊ *Tetë pa një çerek.* (Petnaest do osam.);

◊ *Një metër pa pesë centimetra.* (Za pet centimetra metar.);

◊ *Është një vit pa një muaj.* (Još mesec dana pa godina.);

◊ *Peshon katër kile pa treqind gramë.* (Težak je tri kilograma i sedamsto grama.; bukv. Težak je četiri kilograma bez trista grama.);

Uz imenicu koja se ponavlja u istom ili sličnom obliku gradi priloški izraz:

◊ Vjen *kohë pa kohë*. (Dolazi kako mu padne na pamet.);

◊ Udhëtuan *rrugë pa rrugë*. (Tumarali su.);

4. uslov:

◊ *Pa para* nuk mund të bëhet festë. (*Bez novca* ne može da se pravi zabava.);

◊ *Pa vezë e arra* nuk ka as tortë. (*Bez jaja i oraha* nema ni torte.);

◊ *Pa pagesë s'ka gaz*. (*Bez uplate* nema ni gasa.) (PIEN);

Analiza korpusa je pokazala da je primarana upotreba ovog predloga u konstrukciji upotreba s imenicom u neodređenom ili određenom vidu, dok glagol može biti i izostavljen iz rečenice. Kako je dalje pokazala analiza, upotreba s imenicom u neodređenom vidu je učestalija. Uslovljena je gramatičko-sintaksičkim pravilom koje nalaže da, ukoliko je imenica upotrebljena u akuzativu bez atributske odredbe, a ispred nje stoji predlog *pa* (ili neki drugi predlog koji se semantičko-sintaksički slaže s akuzativom, kao što su: *me, në, nën, mbi, nëpër*), mora biti u neodređenom vidu, kao u primerima:

◊ Grabitje *pa sukses*. (*Neuspela* pljačka.; *bukv. Pljačka bez uspeha.*);

◊ Film *pa përfundim*. (Film *bez završetka.*);

◊ Skandal me librat shkollorë, janë mbushur me fjali *pa kuptim* dhe pasaktësira shkencore. (Skandal sa školskim udžbenicima, puni *bесmislenih* rečenica i naučnih netačnosti.) (PIEN);

◊ “Ne nuk jemi *pa shpresë*”, tha ai për mundësinë e negociatave për përfundimin e konfliktit. („Nismo *bez nade*”, rekao je on o mogućnosti pregovora o završetku konflikta.) (PIEN).

Predlog *pa* može stajati i uz ličnu, odnosnu, neodređenu ili prisvojnu zamenicu i broj:

◊ *Pa ty* nuk mundet. (*Bez tebe* se ne može.);

◊ *Pa kërkimet e tij* studimore në fushë të shkrimit e të letrave shqipe, njohja dhe mendimi ynë do të ishin të cekëta... (*Bez njegovih* studijskih *istraživanja* u oblasti beleženja albanskih grafema, naša znanja i stavovi bi bili površni...) (PIEN);

◊ *Pa asnjë shpjegim*. (*Bez ikakvog objašnjenja.*);

◊ fig. *Pa një pa dy*. (*Ni pet ni šest.*);

◊ Është një *pa pesë*. (Pet do jedan jedan je.; *bukv. Jedan bez pet.*).

Glagoli uz koje se pojavljuje u konstrukciji su: *jam, vij, lë, punoj, mbetem, jetoj, bëj, marr, rroj, rri, dal, kaloj, ha, flas, shëtit, dorëzohem, them...* (jesam / biti,

doći, ostati, živeti, praviti / činiti / raditi, uzeti / dobiti, živeti, biti, izaći, proći / preći / provesti, jesti, govoriti, šetati, predati se, reći/kazati...).

Predlog *pa* nema spacijalna značenja. Nespacijalna značenja koja poseduje su:

- a) odredba Kafe *pa sheqer*. (Kafa bez šećera.);
 Punë *pa vlerë*. (Bezvredan posao.);
 Vjen kohë *pa kohë*. (Dolazi kako mu padne na pamet.).
- b) objekat Xhaketë *pa kopsa*. (Jakna bez dugmadi.).
 Çantë *pa doreza*. (Tašna bez drški.)
- b) uslov Pa para nuk mund të bëhet festë. (Bez novca ne može da se pravi zabava.);
 Pa mundim s'ka fitim. (Bez truda nema ni dobitka.)

7.5. Predlog *më*

Ovaj predlog se upotrebljava uz imenicu ili zamenicu u akuzativu i označava mesto gde se neko ili nešto nalazi, vreme kada se odvija radnja ili način na koji se obavlja radnja. Koristi se kao deo priloških i frazeoloških izraza. U frazeološkim izrazima u pitanju su konstrukcije koje karakteriše ponavljanje imenice kao frazeološkog konstituenta. Jedno od zapažanja je da se i u slučaju njegovog pojavljivanja u frazeološkom izrazu radi o izrazu koji ima priloško značenje mesta, vremena, načina i sl.

1. Upotreba u priloškim izrazima:

a) za način:

◊ Ecte *më këmbë*. (Išao je *peške*.);

◊ E palosi *më katërsh*. (Presavio je na četiri dela.);

◊ Rri *më këmbë*. (Stoji.; bukv. Stoji na nogama.);

◊ U rri *më këmbë* njerëzve të burrit dhe u shërbej ditët e para pas martesës. (Stajati mirno i biti na usluzi članovima porodice i rodbine mladoženje i služiti ih prvih dana nakon svadbe.) (<https://fjale.al/me>);

◊ Palos *më dysh* (*tresh*). (Presaviti nadvoje (*natroje*)).

b) mesto:

◊ Rrugë *më rrugë*. (Od ulice do ulice.);

◊ Shtëpi *më shtëpi*. (Od kuće do kuće.);

◊ Breg *më breg*. (Od obale do obale.);

c) vreme:

◊ *Deri më sot.* (Do danas.);

◊ *Erdhëm më të ngrysur.* (Stigli smo u sumrak.);

◊ *Më dy të natës* u dëgjua një ulërimë që na zgjoi të gjithë. (*U dva posle ponoći* začuo se urlik koji nas je sve probudio.).

2. Upotreba u frazeološkim izrazima s priloškim značenjem:

◊ *Të hedh (të shpie, të çon) degë më degë.* (Vrti te u krug.; Skače s teme na temu.);

◊ *Folën kokë më kokë.* (Razgovarali su nasamo.);

◊ *E shqyrtuan degë më degë.* (Razmotrili su (nešto) detaljno.);

◊ *Vjen kohë më kohë.* (Dolazi s vremena na vreme.);

◊ *U përhap lajmi gojë më gojë.* (Vest se širila od usta do usta.);

◊ *E shpuri buzën vesh më vesh.* (Neizmerno se obradovao.);

◊ *Thuhet vesh më vesh.* (Šuška se.; Priča se.);

◊ *Krah më krah.* (Rame uz rame; Zajedno.);

◊ *Dorë më dorë.* (Od ruke do ruke.);

◊ *Grykë më grykë.* (Zagrliti se; Uhvatiti se za gušu (s nekim) / potući se).

Upotreba ovog predloga je prema pravopisu albanskog jezika neizostavna prilikom pisanja datuma, kao u primerima:

◊ *Sot, më 12 dhjetor 2022*, dollari amerikan blihet me 109.7 lekë dhe shitet me 110.9 lekë. (Danas, 12. decembra 2022., američki dolar se kupuje za 109.7 leka i prodaje za 110.);

◊ *Marrëveshja u nënshkrua më 4 shtator të vitit 2020* në Shtëpinë e Bardhë. (Sporazum je potpisan 4. septembra 2020. godine u Beloj kući.) (PIEN);

◊ *Ndërtimi i saj filloi më 5 janar 1933* dhe vazhdoi për më shumë se 4 vjet. (Njena izgradnja je počela 5. januara 1933. godine i trajala je više od četiri godine.) (PIEN);

◊ *Më 27 maj 1937* në orën 6 të mëngjesit u hap Ura Golden Gate, por vetëm për këmbësorët. (27. maja 1937. godine u šest sati ujutru otvoren je most Golden gejt, ali samo za pešake.) (PIEN);

Pravopis nalaže da se predlog *më* piše uvek ispred datuma kada se upotrebljava kao vremenska dopuna u okviru rečenice:

◊ *Kongresi u hap të hënën, më 20. XI. 1972* (Kongres je otvoren u ponedeljak, 20.11.1972.);

◊ Mbledhja bëhet të shtunën, *më 1 shtator 1973* (Sastanak je u subotu, *1. septembra 1973.*) (Drejtshtkrimi i gjuhës shqipe, 1974: 167).

U dopisima, aktima, pismima i sl, uz navođenje mesta i datuma, ispred datuma mora stajati ovaj predlog:

◊ Tiranë, *më 28 maj 2020* (Tirana, *28. maj 2020.*);

◊ Beograd, *më 15 qershor 1925* (Beograd, *15. jun 1925.*).

Uz datum rođenja ili godinu rođenja:

◊ Kam lindur *më 30 maj 1982* (Rođen sam *30. maja 1982.*);

◊ Hamed Junior ka lindur *më 2000* dhe vëllai i tij Amad lindi *më 2002*. (Hamed junior rođen je *2000. godine*, a njegov brat Amad *2002. godine.*) (PIEN).

G. Majer u svom *Etimološkom rečniku albanskog jezika* (FEGJSH, 1891) *më – mbë*, gegijsko *ma* „ma shumë“ (više, mnogo više), dovodi u vezu s latinskim nenaglašenim *magis* (više) i navodi da se upotrebljava za građenje komparativa prideva (Mayer, 1891 [2007: 316]). U savremenom albanskom jeziku *më*, pored predloškog značenja, može imati priloško značenje kao i značenje rečce. Kao rečca služi za građenje komparativa prideva i priloga, npr.: është *më i vogël* se ata (*mlađi / manji / je od njih.*), shihemi *më vonë* (vidimo se *kasnije*), është *më mirë* (*bolje je*), është *më se i rëndësishëm* (više je *nego bitan, mnogo je bitan*) itd.

Predlog *më* ima spacijalno značenje:

1. označava tačku kretanja (početak bez jasne tačke završetka kretanja)

◊ Rrugë *më rrugë*. (Od ulice *do ulice.*);

◊ Shtëpi *më shtëpi*. (Od kuće *do kuće.*);

◊ Qoshe *më qoshe*. (Od čoška *do čoška.*);

Nespacijalna značenja:

1. vreme

◊ Deri *më sot*. (Do *danas.*);

◊ Erdhëm *më të ngrysur*. (Stigli smo u *sumrak.*).

2. način

◊ Folën *kokë më kokë*. (Razgovarali su *nasamo.*);

◊ Ishin *sy më sy*. (Bili su *oči u oči.*).

Glagoli koji se najčešće pojavljuju u konstrukcijama s ovim predlogom su: *nënshkruhet, filloj, lind* (u prefektu), *vij, hapem, mbyllem, mbahem, zhvillohem, ndërtohem, palos, eci, rri, qëndroj...* (potpisati se, za/početi, roditi se, doći,

otvoriti se, zatvoriti se, održati se, izgraditi se, složiti, íci, stajati...). Od glagolskih vremena izražena je upotreba aorista glagola uz sporadičnu upotrebu glagola u perfektu, kao što je glagol *lind – kam lindur* (roditi se – rođen/na sam). Predlog *më* se u jednom broju fraza upotrebljava umesto predloga *në*, ali je takva upotreba definisana kao arhaična (vidi Çeliku *et al*, 2004). Reč je o sledećim primerima: iku *më të djathtë* (pobegao je glavom bez obzira), rrinte *më gjunjë* (čucao je), u ngrit *më këmbë* (ustao je (na noge), fig. oporavio se), i bie *më të* (pogoditi u metu, naći, rešiti), *s'është më të* (nije pri sebi, nije normalan, nije više onaj koji je bio) (ibid. 251).

Pitanje koje bismo mogli postaviti u vezi s upotrebom i značenjem ovog predloga je kako je došlo do njegove obavezne upotrebe prilikom pisanja datuma. Upotreba predloga *më* je prvenstveno priloška, na šta ukazuju gotovo svi gore navedeni primeri i mišljenja smo da je do ovakve upotrebe moglo doći po ugledu na, iz sinhronijskog ugla, arhaičnu upotrebu predloga *më* i njegove upotrebe kao sinonima predloga *në* (sa značenjem *na*). Precizira vreme, tačnije dan ili datum, kada se nešto desilo, dogodilo ili se vršila neka radnja, te bi njegovo značenje moglo da se dovede u vezu s markiranjem tog određenog trenutka “na današnji / taj / dan”.

7.6. Predlog *mbi*

Predlog *mbi* (iznad, nad, na) se upotrebljava uz imenicu ili zamenicu u akuzativu i označava:

1. mesto, stvar i sl. na čijoj se površini nalazi ili kreće neki entitet, odvija radnja ili nešto dešava:

◊ Librin e vuri *mbi tryezë*. (Knjigu je stavila *na sto*.);

◊ Qeni shpëton alpinistin që u rrëzua, u shtri *mbi të* dhe e mbajti ngrohtë për 13 orë. (Pas je spasio planinara koji je pao u provaliju, legao je *preko njega* i grejao ga trinaest sati.) (PIEN);

◊ Hipi *mbi kalë*. (Popeo se *na konja*.);

◊ Koka e peshkaqenit doli *mbi ujë*, menjëherë pas saj u shfaq kurrizi. (Glava ajkule se pojavila *na površini vode*, ubrzo zatim i njena leđa.) (PIEN);

◊ U shtri *mbi rërë*. (Legao je *na pesak*.);

◊ Ky sport ushtrohet *mbi borë*. (Ovaj sport se praktikuje *na snegu*.);

2. poziciju entiteta u prostoru:

◊ Lartësia e tavanit është një metër *mbi kokë*. (Visina plafona je metar *iznad glave*.);

◊ Urë *mbi lumë*. (Most *na reci*.; bukv. Most *nad rekom*.);

◊ Pak *mbi shtyllën* e sipërme. (Malo *iznad* gornjeg *stuba.*);

◊ Një mijë e shtatëqind metra *mbi nivelin e detit*. (Hiljadu sedamsto metara *iznad nivoa mora.*);

◊ Një veturë varej *mbi humnerë*, ishin dy persona në të. (Jedan automobil je visio *iznad provalije*, dve osobe su bile unutra.) (PIEN);

3. entitet prema kome usmeravamo radnju, delujemo, napadamo i sl:

◊ U hodhën *mbi bedena*. (Jurnuli su *na bedeme.*);

◊ Luanët u hodhën *mbi ta*. (Lavovi su skočili *na njih.*);

◊ U sulën *mbi armikun*. (Jurnuli su *na neprijatelja.*);

◊ Trim që lëshohet si vetëtimë *mbi kundërshtarin*. (Junak koji udara kao grom *po suparniku.*);

◊ Të gjithë *mbi ta!* (Svi *na njih!*) (<https://fjale.al/mbi>);

4. *knjiž.* sinonim predloga *për*. U naslovima naučnih, publicističkih dela itd.:

◊ *Mbi teorinë* letrare. (*O književnoj teoriji.*);

◊ *Mbi zhvillimin* e sportit. (*O razvoju sporta.*);

◊ *Mbi kulturën* dhe *qytetërimin*. (*O kulturi i civilizaciji.*);

◊ *Mbi përdorimin* e sistemit informatik. (*O upotrebi informatičkog sistema.*);

5. cilj, jedinicu, stanje ili nešto drugo što se uzima kao polazna tačka, masa, granica i sl., jedinicu, meru, granicu *iznad* koje se nešto dozvoljava ili se obavlja:

◊ Dy gradë *mbi zero*. (Dva stepena *iznad nule.*);

◊ Pesë tonë *mbi ngarkesën* e zakonshme. (Pet tona *iznad* dozvoljenog *opterećenja.*);

◊ E shkroi *mbi pesë herë*. (Napisao je *preko pet puta.*);

◊ Numri i të punësuarve vitin e kaluar ishte *mbi 23 mijë*. (Broj zaposlenih u prošloj godini bio je *preko dvadeset tri hiljade.*);

6. entitet koji je *iznad* svega (u figurativnom smislu):

◊ E vinte veten *mbi të tjerët*. (Sebe je stavljao *iznad svih.*);

◊ *Mbi të gjitha* donte të jetonte. (*Iznad svega*, voleo je da živi.);

◊ Madridi *mbi të gjithë*. (Madrid *iznad svih.*) (PIEN);

7. *knjiž.* nešto što služi kao osnova, pravac ili početna tačka za neku kasniju radnju:

◊ *Mbi propozimin e Këshillit të Ministrave.* (*Na osnovu predloga Saveta ministara.*);

◊ *Mbi bazën e të dhënave.* (*Na osnovu podataka.*);

◊ *Mbi këtë bazë është nxjerrë urdhri...* (*Na osnovu toga je izdata naredba...*);

◊ *Mbi propozimin e Prokurorit të Përgjithshëm.* (*Na osnovu predloga Generalnog tužioca.*);

8. visok nivo osobine ili stanja koje izražava imenica, uz ponavljanje date imenice:

◊ *Borxhe mbi borxhe.* (*Preveliki dugovi.*; bukv. *Dugovi nad dugovima.*);

◊ *Fatkeqësi mbi fatkeqësi.* (*Velika nesreća.*; bukv. *Nesreća nad nesrećama.*);

◊ *Vuajtje mbi vuajtje.* (*Velika patnja.*; bukv. *Patnja nad patnjama.*);

◊ *Dhimbje mbi dhimbje* (*Veliki bol.*; bukv. *Bol nad bolovima.*);

9. objekat:

◊ *Rri gjithë ditën mbi libra.* (*Ceo dan je nad knjigama.*) (<https://fjale.al/mbi>);

◊ *Me kokë mbi harta.* (*S glavom nad kartama* (geografskim i sl.).).

◊ *Varem mbi pus / ujë.* (*Nagnuti se nad bunarom / vodom.*);

◊ *U var mbi mua.* (*Nadvio se nada mnom.*).

Po mišljenju G. Majera predlog *mbë*, gegijsko *më*, upotrebljava se uz akuzativ neodređenog vida imenice sa značenjem “te, pranë, mbi, në, pas” (kod, pored, iznad, na, iza), kao i za građenje složenog predloga *përmbi* koji se upotrebljava uz akuzativ i lokativ (vendore) (Mayer, 1891 [2007: 310]). U nenaglašenom i naglašenom obliku isti predlog nalazimo u grčkom αμφι, latinskom *ambi-*; got. *bi* (ibid. 310).

Od glagola koji se pojavljuju u konstrukciji s ovim predlogom najfrekventniji su: *jam, kam, vë, dal, shtrihem, hidhem, sulem, lëshoj, hipi, arriti, rritem, gjendem, varem* itd. (*jesam / biti, imati, staviti, pojaviti se, leći / opružiti se, jurnuti, pustiti, popeti se, (do)stići, porasti, naći se, nadviti se / okačiti se* itd.).

Ima specijalno značenje, označava:

a) tačku završetka kretanja

Librin e vuri *mbi tryezë*. (*Knjigu je stavila na sto.*); U shtri *mbi bar*. (*Legao je na travu.*)

- b) tačku gde se entitet nalazi, pozicija Urë *mbi lumë*. (Most *na reci*.; bukv. Most *nad rekom*.); Pak *mbi shtyllën e sipërme*. (Malo *iznad gornjeg stuba*.); Dy metra *mbi tokë*. (Dva metra *iznad zemlje*.).

Nespacijalne oznake ovog predloga:

- a) pacijens Luanët *u hodhën mbi ta*. (Lavovi su skočili *na njih*.); U sulën *mbi armikun*. (Jurnuli su *na neprijatelja*.); Ky sport ushtrohet *mbi borë*. (Ovaj sport se praktikuje *na snegu*.);
- b) odredba Vuajtje *mbi vuajtje*. (*Velika patnja*.; Patnja *nad patnjama*.); Dhimbje *mbi dhimbje* (*Veliki bol*.; Bol *nad bolovima*.).

7.7. Predlog *nën*

Predlog *nën* (ispod, pod) se upotrebljava uz imenicu, zamenicu ili broj u akuzativu i antonim je predloga *mbi*. Ima sledeća značenja:

1. označava stvar, mesto i sl. ispod kojeg se nalazi ili kreće neki entitet, obavlja radnja:

◊ *Nën jastëk*. (*Ispod jastuka*.);

◊ Macja është *nën tryezë*. (Mačka je *ispod stola*.);

◊ Do ta gjesh *nën krevatin e tij*. (Naći ćeš ga *ispod njegovog kreveta*.);

◊ *Nën katin e parë*. (*Ispod prvog sprata*.);

◊ *Nën ujë*. (*Ispod vode*.);

◊ Të gjithë jemi të barabartë *nën këtë qiell*. (Svi smo jednaki *pod ovim nebom*.);

◊ *Nën çatinë e shtëpisë*. (*Ispod krova kuće*.);

2. nešto što je ispod potrebnog, uobičajenog, traženog nivoa:

◊ *Nën nivelin e duhur*. (*Ispod potrebnog nivoa*.);

◊ *Nën moshë të lejuar*. (*Ispod dozvoljene starosne dobi*.);

◊ Është dizajnuar për të gjitha femrat *nën moshën 30 vjeçe* të cilat janë duke kërkuar për një produkt që sjell pamje të përsosur dhe shkëlqim të lëkurës. (Napraavljen za sve žene *ispod trideset godina* koje traže proizvod koji koži daje savršen izgled i sjaj.) (PIEN);

◊ *Nën pritshmëritë. (Ispod očekivanja.);*

◊ *Tepmeratura është nën zero. (Temperatura je ispod nule.);*

3. predmet, sredstvo ili pojava koja deluje nad entitetom:

◊ *Nën plumbat e policisë, i arratisur plagosur rëndë. (Pod policijskim mecima, begunac je teško ranjen.) (PIEN);*

◊ *Nën dritën e qirinjve. (Pod svetlošću sveća.);*

◊ *Tri shtete ballkanike nën sulmin e hakerëve, eksperti tregon kush fshihet pas Iranit. (Tri balkanske države na udaru hakera, ekspert govori ko se krije iza Irana.) (PIEN);*

◊ *Nën presion. (Pod pritiskom.);*

◊ *Nën betim. (Pod zakletvom.);*

4. stanje zavisnosti prema nekome ili nečemu, staranja, brige prema nekome ili nečemu, uslova ili okolnosti u kojima se neko nalazi, obavlja radnja i sl:

◊ *Nën kujdesin e rektorit. (Pod starateljstvom rektora.);*

◊ *Nën vëzhgimin e kamerave. (Pod nadzorom kamera.);*

◊ *Nën monitorimin e mjekut. (Pod nadzorom lekara.);*

◊ *Nën kthetrat e vdekjes. (U kandžama smrti.);*

◊ *Nën ndikimin e tij. (Pod njegovim uticajem.);*

5. uzrok neke radnje, pojave ili stanja, kao posledica:

◊ *Nën peshën e ndërgegjes iu këput gjumi. (Pod teretom savesti nije mogao da spava.);*

◊ *U tërhoq nën presionin e opozitës. (Povukao se pod pritiskom opozicije.) (PIEN);*

◊ *Përveç rrënimt të mureve me planet e reja urbanistike parashikohej rrënimi edhe i lagjeve të tëra shqiptare, nën pretekst se të njëjtat... (Osim rušenja zidova predviđenog novim urbanističkim planovima predviđeno je i rušenje čitavih albanskih naselja, pod izgovorom da ista...);*

◊ *Nën përshtypjen e asaj që pa, ai krijoi një histori për një vajzë... (Pod utiskom onoga što je video, napravio je priču o devojci...) (PIEN).*

6. sredstvo kojim se prikriva prava namera, krije ili pokriva nešto:

◊ *Jeta nën maskë. (Život pod maskom.);*

◊ *Hetimet zbardhën se ai fshihej prej fillim viteve 2000 në Itali nën emër të rremë... (Istraga je pokazala da se krio od početka 2000. g. u Italiji pod lažnim imenom...);*

◊ Ballo nën maska. (Bal pod maskama.);

7. zvuk, ton, galamu ili glasove koji prate stanje ili radnju:

◊ Nën tinguj e natës. (Uz zvukove noći.);

◊ Na pëlqen të kërcëjmë nën tonin e muzikës kubane... (Volimo da plešemo uz zvuke kubanske muzike...) (PIEN);

8. u izrazima i frazama da označi način vršenja radnje:

◊ Flet nën zë. (Govori tiho.);

◊ Punon nën stres. (Radi pod stresom.);

◊ Ndodhi nën hundën e tij. (Desilo se pred njegovim nosom.);

◊ Punon nën rrogoz. (Radi ispod žita.) (<https://fjale.al/nën>);

◊ Ia dha nën dorë. (Dao mu je ispod ruke.) (<https://fjale.al/nën>)

Od glagola koji se pojavljuju u konstrukciji s ovim predlogom najfrekventniji su: *jam, punoj, gjendem, mbaj, flas, bëj, sjell, marr, vë, kërkuj, kam, ngjitem, futem, ul / ulem, mbjell, shtrihet...* (jesam / biti, raditi, nalaziti se, držati, govoriti, (u)raditi, doneti, uzeti / držati, staviti, tražiti, imati, popeti se / približiti se, uvući se, spustiti / sedeti, spustiti se, zasaditi / posaditi, opružiti se / prostirati se...).

A) Spacijalne oznake predloga *nën*:

1) mesto gde se entitet nalazi *Nën karrige. (Ispod stolice.); Nën një mal. (Ispod jedne planine.);*

B) Nespacijalne oznake:

1) pacijens *Është nën betim. (Pod zakletvom je.); Jam nën stres. (Pod stresom sam.); Nën monitorimin e mjekut. (Pod nadzorom lekara.);*

2) odredba *Është dizajnuar për të gjitha femrat nën moshën 30 vjeçe... (Napravljen za sve žene ispod trideset godina...); Punon nën rrogoz. (Radi ispod žita.); Jeta nën maskë. (Život pod maskom.);*

3) uzrok neke radnje, pojave ili stanja, kao posledica *Nën peshën e ndërgegjes iu këput gjumi. (Pod teretom savesti nije mogao da spava.).*

7.8. Predlog *ndër*

Predlog *ndër* (među, između) se upotrebljava uz imenicu ili zamenicu u akuzativu množine i iskazuje:

1. mesto, poziciju koju entitet zauzima među drugim entitetima ili u njihovom okruženju:

◊ *Është ndër nesh.* (*Među nama je.*);

◊ *Ndër të parët.* (*Među prvima.*);

◊ *Jam ndër të mirat.* (*Među najboljima sam.*);

◊ *Ndër retë e larta.* (*Među visokim oblacima.*);

◊ *Ndër shkollat më të mira në të gjithë vendin.* (*Među najboljim školama u celoj zemlji.*) (PIEN);

◊ *Ndër vete.* (*Među sobom.; Između sebe.*);

◊ *Hedh e pret ndër duar.* (*Baca ga i dočekuje na ruke.*);

2. izdvojeno, zasebno mesto među množtvom ljudi, u prostoru, apstraktnim pojmovima:

◊ *Ndër pemë.* (*Među drvećem.*); (<http://www.fjalori.shkenca.org/>);

◊ *Sot është një ndër artistët më të mirë...* (*Danas je jedan od najboljih umetnika...*) (PIEN);

3. vremenski period u okviru koga se odvija nešto bez prekida:

◊ *Miq ndër shekuj.* (*Prijatelji kroz vekove.*);

4. mesto u figurativnom smislu i u frazeologizmima:

◊ *Me shpirt ndër dhëmbë.* (*S dušom u nosu.*);

◊ *I ra ndër këmbë.* (*Preklinjao ga je.; bukv. Pao mu je pod / među noge.*);

◊ *Kam ndër mend.* (*Planirati; Razmišljati o..; bukv. Imati među mislima*);

◊ *E futi ndër thonj.* (*Savio ga je pod svoje; Ne da mu da mrdne.*).

◊ *Të fut ndër xhepa.* (*Obrlati te, prevari te dok trepneš; bukv. Stavlja te među džepove*).

Veliki broj frazeologizama s ovom komponentom ima i priloško značenje, odredbe za način, kao što su:

◊ *Me shpirt ndër dhëmbë.* (*S dušom u nosu.*);

◊ *Sy ndër sy.* (*Otvoreno, direktno, u lice.*).

◊ *I tha sy ndër sy.* (*Rekao mu je u lice.*) itd.

Predlog *ndër* u konstrukciji ima sledeće spacijalne oznake:

1) označava mesto gde se entitet nalazi u konkretnom ili figurativnom smislu

Ai është më i miri *ndër* *ne*. (On je najbolji *među* *nama*.); *Ndër* *retë* e larta. (*Među* visokim *oblacima*.);

2) prostor po kome se odvija kretanje

Dhe një erë e ftohtë frynte *ndër* *lulishte*. (I jedan hladni vetar je duvao *kroz* *park*.); Fshihet *ndër* *lulishte*, në manastirin Saint-Sulpice. (Krije se *po vrtu*, u manastiru Sen Sulpis.) (PIEN).

Nespacijalne oznake:

1) označava vreme, tj. trajanje u vremenu bez jasnih granica

Të kërkova *ndër* *vite*, të prita *ndër* *ëndrra*, *ndër* *netët* me yje (Tražio sam te *godinama*, čekao *u snovima*, *u zvezdanim noćima*...; bukv. Tražio sam te *kroz* *godine*, čekao *kroz* *snove*, *kroz* *zvezdande noći*...) (https://www.sa-kra.ch/lulezim_hajdari.htm); *Ndër* *vite*, *shekuj*, *dhjetëvjeçarë* / *dekada*, *muaj*... (*Kroz* *godine*, *vekove*, *decenije*, *mesece*...)

2) odredba za način

I tha *sy ndër* *sy*. (Rekao mu je *u lice*.); Hedh e pret *ndër* *duar*. (Baca ga i čeka *na ruke*.)

Glagoli uz koje stoji ovaj predlog u konstrukcijama su: *jam*, *kam*, *bie*, *fut* / *futem*, *them*, *kërkoj*, *gjendet*, *llogaritet* itd. (jesam / biti, imati, pasti, staviti / uvući se, ubrajati se, reći, tražiti, nalazi se, ubraja se itd.).

7.9. Predlog *nëpër*

Predlog *nëpër* (kroz, preko, po) se semantičko-sintaksički slaže s akuzativom i u sintagmi stoji uz imenicu koja može biti u neodređenom ili određenom vidu. Iskazuje:

1. mesto, prostor kroz koji se entitet kreće:

◊ Ecte *nëpër* *fushë*. (Hodao je *po polju*.);

◊ Shëtiti *nëpër* *rrugët* kryesore të qytetit. (Šeta *po* glavnim gradskim *ulicama*.);

◊ Era fryn *nëpër xhamat* e thyera. (Vetar duva *kroz* slomljena *stakla.*);

◊ Sillet *nëpër zyrë*. (Vrti se *po kancelariji.*);

◊ Kërkoj *nëpër shtëpi*. (Tražiti *po kući.*);

2. mesta koja su istog tipa u kojima se nešto dešava ili nalazi:

◊ *Nëpër mure* ishin varura fotografitë e vjetra. (*Po zidovima* su bile okačene stare fotografije.);

◊ Robotët po i zëvendësojnë punëtorët në Singapor, ata pastrojnë, bëjnë kafe, rropaten *nëpër fabrika*. (Roboti zamenjuju radnike u Singapuru, čiste, kuvaju kafu, izgaraju na poslu *po fabrikama.*) (PIEN);

◊ *Nëpër faqet* e gazetës. (*Po novinskim stranicama.*) (<https://fjale.al/nëpër>);

◊ E sheh *nëpër tubime*. (Viđam ga *po sastancima.*);

◊ Kërkoj *nëpër arkiva*. (Tražiti *po arhivama.*);

3. objekat, deo tela ili prostor kroz koji prolazi nešto, preko koga se obavlja radnja:

◊ *Nëpër det*. (*Preko mora.*);

◊ I rrymoi gjaku *nëpër trup*. (Krv mu je strujala *kroz telo.*);

◊ Pasdite, postieri fut paketën *nëpër vrimën* e derës. (Popodne, poštar je ubacio paket *kroz otvor* na vratima.) (PIEN);

◊ *Nëpër ajër*. (*Kroz vazduh.*);

4. vremenska pojava tokom koje se nešto dešava:

◊ *Nëpër shi*. (*Po kiši.*);

◊ Udhëtoi 235 ditë me biçikletë *nëpër diell, borë* e *shi* për të parë skuadrën e zemërs. (Putovao je 235 dana biciklom *po suncu, snegu* i *kiši* da bi gledao svoj omiljeni tim.) (PIEN);

◊ *Nëpër stuhi*. (*Po oluji.*);

◊ Ecja *nëpër terr*. (Hodanje *kroz mrak.*);

◊ Ecte *nëpër gjumë*. (Hodao je *u snu.*);

5. uz imenicu u akuzativu u sintagmama s priloškim značenjem i u frazeološkim izrazima:

◊ E morën *nëpër gojë*. (Ogovarali su ga.);

◊ Foli *nëpër dhëmbë*. (Govorio je *kroz zube.*);

◊ E merr *nëpër këmbë*. (Ponižavati nekoga.; Loše tretirati nekoga.) (<https://fjale.al/nëpër>).

Glagoli koji se najčešće upotrebljavaju u konstrukciji s ovim predlogom su: *eci, shëtiti, marr, fol, sillem, udhëtoj, qarkulloj, kërktoj, lundroj, punoj, kaloj...* (içi/hodati, šetati, uzeti, govoriti, vrteti se, putovati, cirkulisati/kretati se/ kružiti, tražiti, ploviti, raditi, preći...).

Predlog *nëpër* u konstrukcijama ima spacijalne oznake i označava:

a) Mesto, prostor kroz koji se entitet kreće: Lëvizte *nëpër Evropë* me 8 emra të ndryshëm. (Kretao se *po Evropi* pod sedam različitih imena.) (PIEN); Ecte *nëpër rrugët* e Londrës me një valixhe në dorë. (Hodala je *po ulicama* Londona s koferom u ruci.);

b) Mesta koja su istog tipa u kojima se nešto dešava ili nalazi:

Të nesërmen u shkruajt shumë *nëpër gazeta* për një piktor të madh... (Sutradan se mnogo pisalo *po novinama* o velikom slikaru...) (Gjoza 2006: 67); Pleq e plaka të ulur *nëpër stole*. (Starci i starice sede *po kulupama*.) (PIEN);

Nespacijalne oznake:

a) pacijens

I rrymoi gjaku *nëpër trup*. (Krv mu je strujala *kroz telo*.); E morën *nëpër gojë*. (Ogovarali su ga.);

b) odredba

Udhëtoi 235 ditë me biçikletë *nëpër diell, borë e shi* për të parë skuadrën e zemërs. (Putovao je 235 dana biciklom *po suncu, snegu i kiši* da bi gledao svoj omiljeni tim.) (PIEN); *Nëpër stuhi*. (*Po oluji*.); Foli *nëpër dhëmbë*. (Govorio je *kroz zube*.);

7.10. Predlog *përmbi*

Predlog *përmbi* (iznad, nad) je nastao aglutinacijom predloga *për* i *mbi* i ima značenje sinonimno predlogu *mbi*. Označava mesto u prostoru iznad nekoga ili nečega:

◊ Përveç kësaj *përmbi kryet e tij* ishte një mbishkrim me shkronja greke, latine dhe hebraike. (Osim toga *iznad njerove glave* je stajao natpis na grčkom, latinskom i hebrejskom...) (PIEN);

◊ Pamje dramatike tregojnë se si pushuesit bëjnë foto me aeroplanët që fluturojnë vetëm disa metra *përmbi kokën e tyre* në një ishull grek. (Dramatične slike pokazuju kako se turisti slikaju sa avionima koji lete samo nekoliko metara *iznad njihove glave* na grčkom ostrvu.) (PIEN);

Može označavati i nešto što je količinski ili vremenski više, u funkciji odredbe za količinu i vreme, kao i način:

◊ Android ka *përmbi 100.000 aplikacione*. (Android ima *preko sto hiljada aplikacija*.) (PIEN);

◊ Ka *përmbi 19 vite* përvojë profesionale. (Ima *preko devetnaest godina* profesionalnog iskustva.);

◊ Numrin e saktë të banorëve nuk e di por ka *përmbi 450 banorë*. (Tačan broj stanovnika ne znam ali ima *preko çetiristo pedeset stanovnika*.) (PIEN).

◊ Vë këmbën *përmbi (mbi) këmbë*. (Stavlja nogu *preko noge*; Prekršta noge.);

Ima spacijalnu oznaku:

a) Označava tačku u prostoru koja je iznad entiteta:

Përmbi shtratin tënd. (*Nad tvojim krevetom*.); Sërish u përkuil *përmbi tryezë* dhe me zë të ulët, si ta besonte shtoi: - Sllovenishtja në punën time më ndihmon shumë. (Ponovo se savio *nad stolom* i tiho, kao da mu veruje, rekao: "Slovenački mi u mom poslu mnogo pomaže.) (PIEN).

b) Tačku u prostoru na kojoj se nešto nalazi, pada ili po kojoj se prostire:

Ra *përmbi tryezë*. (Pao je *preko stola*.); Mjegrën e kishte të bardhë dhe të gjatë sa i binte *përmbi gjoksin*. (Brada mu je

bila bela i duga toliko da je mu je padala *preko grudi.*) (PIEN); Dy trasta mbajta *përmbi shpinë.* (Dražao sam dve torbe *na leđima.*).

Nespacijalne oznake:

a) priloška odredba za količinu

Sa i përket krahasimit, Facebook ka *përmbi 750 milionë përdorues,* ndërsa Twitter *përmbi 175 milionë.* (Poređenja radi, Fejsbuk ima *preko 750 miliona korisnika,* dok Tviter ima *preko 175 miliona.*) (PIEN); Ka *përmbi 2000 metra katororë.* (Ima *preko 2.000 m².*);

b) priloška odredba za način

Vë këmbën *përmbi (mbi) këmbë.* (Stavlja nogu *preko noge;* Prekšta *noge.*);

c) priloška odredba za vreme

Ka *përmbi 19 vjet* përvojë profesionale në këtë fushë. (Ima *preko 19 godina* profesionalnog iskustva u ovoj oblasti.).

Glagoli ispred kojih najčešće stoji u konstrukciji su: *kam, vë, bie, mbaj, përkulem...* (imati, staviti, pasti, držati, sagnuti se / saviti se...). Kao najfrekventniji pojavljuje se glagol *kam* i to u trećem licu jednine prezenta.

7.11. Predlog *deri* / *gjer*

Predlog *deri* (do) ima svoju fonetsku varijantu *gjer*. *Gramatika e gjuhës shqipe I* (2005) ne navodi ovaj predlog u odeljku o predlozima, niti navodi da se ovaj predlog semantičko-sintaksički slaže s akuzativom. U svim elektronskim i štampanim rečnicima albanskog jezika koje smo koristili (vidi spisak na kraju rada) i koji su objavljeni nakon 1980. godine, *deri* (*gjer*) je označen kao predlog. U svojim radovima i monografijama navode ga i dvojica albanskih lingvista M. Čeliku (2019:137) i M. Samara (1999:40) i ubrajaju u listu predloga koji se semantičko-sintaksički slažu s akuzativom. Stoji uz prilog za mesto, vreme, uz imenicu u određenom i neodređenom vidu u akuzativu kome može prethoditi osnovni broj. U konstrukciji ima sledeća značenja:

1. vremensko značenje. Upotrebljava se uz prilog za vreme ili uz imenicu u akuzativu kako bi iskazao vremenski rok do kog se vrši ili se vršila radnja, trenutak kada se završila radnja i sl.:

◊ *Deri pasnesër. (Do prekosutra.);*

◊ *Deri tri orë më parë. (Do pre tri sata.);*

◊ *Deri ditën e fundit. (Do poslednjeg dana.);*

◊ *Deri ditët e para të javës. (Do prvih dana nedelje.);*

◊ *Deri të hënën. (Do ponedeljka.);*

◊ Koha e ripunimit është *deri katër ditë*. (Period za preradu / doradu je *do četiri dana.*) (PIEN);

2. cilj kretanja, krajnju tačku do koje entitet stiže, ka kojoj se kreće. Upotrebljava se uz prilog za mesto, kao što je: *këtu, aty, jashtë, brenda, lart, poshtë* (ovde, tamo, napolju, untura, gore, dole).

◊ *Deri këtu / aty. (Do ovde / tamo / onde.)* (<https://fjale.al/deri>);

◊ *Deri lart / poshtë. (Do gore / dole.)* (<https://fjale.al/deri>);

3. masu, neodređenu količinu. Stoji uz osnovni broj ili zamenicu kojom se iskazuje neodređena masa, količina, krajnja granica neke veličine, količne, mase predmeta, živih bića i sl:

◊ Bora arrinte *deri dy metra*. (Sneg je dostizao *do dva metra.*);

◊ Vlera e të gjithë pronave arrin *deri tri milionë euro*. (Vrednost svih nekretnina dostiže *tri miliona evra.*) (PIEN);

U konstrukcijama u kojima izražava vreme, vremenski rok, stoji uz imenice u akuzativu određenog vida kao što su: *ditën, të hënën, të martën, orën, minutën, muajin, javën...* (dan, ponedeljak, utorak, sat, minut, mesec, nedelja...), ili imenice u neodređenom vidu ispred koje može stajati pokazna zamenica (*ai, ajo*) ili broj / član za neodređeni vid, kao *atë ditë, atë moment, një ditë, një moment, një çast...* (taj dan, momenat, jedan dan, momenat, trenutak...):

◊ *Deri atë ditë* askush nuk e dinte se Ariani do ta festonte ditëlindjen në klasë. (*Do tog dana* niko nije znao da će Arijan slaviti rođendan u učionici.) (PIEN);

◊ Moti i ngrohtë *deri të shtunën*. (Toplo vreme *do subote.*);

◊ Fëmija 6 vjeç ka të drejtë të qëndrojë në kopsht *deri një ditë* para fillimit të klasës së parë. (Dete od šest godina ima pravo da ostane u vrtiću *do jednog dana* pre polaska u prvi razred.) (PIEN);

◊ Miqtë e saj qëndruan *deri të hënën*. (Njeni prijatelji su ostali *do ponedeljka.*) (PIEN).

U konstrukcijama stoji uz glagole kretanja: *arrij, lëviz, shkoj, rritet...* (stići / dostići, kretati se, porasti...): Çmimi i mishit mund të rritet *deri 50%* nëse nuk

hiqen taksat doganore. (Cena mesa može porasti *do 50 %* ukoliko se ne ukinu carinske takse.) (PIEN), ili uz glagole mirovanja: *qëndroj, pres, mbetem, duroj...* (stajati, čekati, ostati, trpeti...).

Predlog *deri* se u konstrukcijama koje iskazuju vreme i mesto često javlja uz predlog *në*, kao deo predloške grupe reči: *Dallgët arrijnë deri në 3 metra.* (Talasi dostižu visinu *do tri metra.*) (PIEN); *Për një sekondë blea bën deri në 440 goditje* krahësh. (U sekundi pčela napravi *do 440 udaraca* krilima.) (PIEN).

Ima spacijalne oznake:

a) tačka ka kojoj se entitet kreće
(krajnju tačku, granicu)

Deri këtu / aty. (*Do ovde / tamo / onde.*) (<https://fjale.al/deri>);

Nespacijalne oznake:

a) označava vreme (vremenski rok vršenja radnje, trenutak kada se završila radnja i sl.)

Deri të hënën. (*Do ponedeljka.*);
Koha e ripunimit është deri katër ditë. (Period za doradu je *do četiri dana.*) (PIEN);

b) masu, neodređenu količinu

Bora arrinte deri dy metra.
(Sneg je dostizao *do dva metra.*);

M. Čeliku (2019) ističe kako se predlog *deri* upotrebljava u određenim konstrukcijama kao korelat predloga *nga* + imenica ili imenske sintagme s vremenskim značenjem za iskazivanje trajanja radnje, ponavljanje radnje u određenom vremenskom intervalu i sl. (Čeliku 2019: 138):

◊ *Muzeu është i hapur nga e marta deri të dielën* nga ora 11 e mëngjesit deri në orën 7 pasdite. (Muzej je otvoren *od utorka do nedelje* od 11h prepodne do 19h.);

◊ *Rezultatet që kemi nga korriku deri në tetor* janë të mira. (Rezultati koje imamo *od jula do oktobra* su dobri.) (PIEN);

U grupu predloga koji se semantičko-sintaksički slažu s akuzativom spadaju i predlozi zameničkog porekla (vidi Čeliku, 2019): *gjithë, plot* i *tërë*. Predlog *gjithë* izveden je od neodređene zamenice *gjithë* (sav, sva, svo, svi, sve, sva) i stoji uz imenicu u akuzativu neodređenog vida. U takvoj konstrukciji sinonim je predlogu *me* (s/sa):

◊ *I kujtohej dasma në Hotel Arbana, buzë Lanës dhe mbërritja e krushqve, që hynë gjithë bujë.* (Setio se svadbe u hotelu Arbana, uz obalu Ljane i dolaska svatova, koji su ušli *uz veliku buku.*) (Čeliku 2019: 173);

◊ *Kur hyri brenda ishte tërë baltë.* (Kada je ušao unutra bio je *sav blatnjav.*);
I vështroi gjithë mllef. (Posmatrao ih je *besno.*).

Stoji uz apstraktne i konkretne imenice u akuzativu neodređenog vida i predstavlja odredbu kojom se iskazuje način ili atribut. Pored predloga *gjithë*, tj. upotrebe neodređene zamenice u funkciji predloga, kao predlozi se upotrebljavaju i neodređene zamenice *plot, tërë, mbarë, krejt* (ceo, sav, čitav). U *Gramatika e gjuhës shqipe 1* (2005), naven je predložki izraz *me + gjithë*, koji se semantičko-sintaksički slaže s akuzativom, dok njeni autori nigde ne spominju zameničke predloge. Autor koji ih prvi izdvaja kao predloge i naziva zameničkim predlozima je M. Čeliku (2019).

Predlozi koji se sintaksičko-semantički slažu s ablativom

Na osnovu porekla i morfološke strukture predloge koji se semantičko-sintaksički slažu s ablativom možemo podeliti u nekoliko grupa, ukupno šest. Grupu koju čine prosti predlozi – *prej*, *ndaj* i *për* (od, prema, za); predlozi imenskog porekla, koji su nastali konverzijom imenica u predloge, kao što su: *anë*, *majë*, *buzë* (pored / sa strane, na vrhu, uz) i *sl*; predlozi priloškog porekla – *afër*, *larg*, *krahas*, *lart*, *poshtë* (blizu / pored, daleko, pored, gore, dole) itd; predlozi glagolskog porekla – *falë* (zahvaljujući); aglutinativni predlozi – *përveç*, *sipas* (osim, prema) i predložki izrazi – *me anë*, *në mes* (uz pomoć / preko, usred / nasred) koji zahtevaju upotrebu imenice u množini.

Izuzimajući predloge za akuzativ kojima se označava mesto *në*, *nën*, *mbi*, *nëpër*, *ndër* i *përmbi*, svi ostali predlozi kojima se u albanskom jeziku izražava mesto, lokacija, su ablativni predlozi (izuzev predloga za nominativ koji ne spadaju u prave predloge budući da su ostatak konstrukcije i deo elipse): *afër*, *larg*, *matanë*, *përballë*, *pas*, *para*, *përpara*, *mbrapa*, *lart*, *poshtë*, *sipër*, *brenda*, *rrëzë*, *buzë* itd. (blizu / pored, daleko, prekoputa, s druge strane, iza, ispred, gore, dole, iznad / nad, unutra, u dnu / podnožju, uz ...).

8.1. Predlog *prej*

Iz grupe ablativnih predloga, kao pravi ablativni predlog izdvaja se predlog *prej* (od, iz). Njegova upotreba je isključivo u ablativnim konstrukcijama. Gotovo svi ostali ablativni predlozi su označeni kao dativsko-ablativni od strane izvesnog broja lingvista (vidi Çeliku *et al*, 2004; Demiraj, 1971; Domi, 1988), dok autori *Gramatike albanskog jezika* (GGJSH, 2005) smatraju da dativ nema predloge. Predlog *prej* (od, iz) se upotrebljava uz imenicu ili zamenicu da bi iskazao:

1. mesto odakle entitet dolazi, počinje svoje kretanje:

◊ *Erdhën prej qyteteve të tjera.* (Došli su iz drugih gradova.);

◊ *Del prej shtëpisë.* (Izlazi iz kuće.);

◊ *Autobusi A1 nisët prej aeroportit të Athinës drejt qendrës së qytetit.* (Autobus A1 polazi sa aerodroma u Atini ka centru grada.) (PIEN);

2. mesto ili entitet na osnovu koga se određuje udaljenost:
- ◊ *Prej Vlore* deri në Kumanovë. (*Od Valone* do Kumanova.);
 - ◊ *Prej qendre* deri në dalje të qytetit. (*Od centra* do izlaza iz grada.);
 - ◊ *Prej Venediku* deri në Napoli. (*Od Venecije* do Napulja.);
3. objekat ili mesto sa čije površine ili unutrašnjosti se uzima, sklanja ili udaljava nešto:
- ◊ E nxori *prej traste*. (Izvukao ga je *iz torbe*.);
 - ◊ E mori *prej dorës së saj* dhe e vendosi në valixhe. (Uzeo je *iz njene ruke* i stavio u kofer.) (PIEN);
4. celinu od koje se odvaja deo:
- ◊ Disa *prej tyre* do të vijnë nesër. (Neki *od njih* će doći sutra.);
 - ◊ Kjo është njëra *prej temave* për diskutim. (Ovo je jedna *od tema* za diskusiju.);
 - ◊ Një copë *prej kësaj ëmbëlsire*. (Parçe *ovog kolača*.)
5. entitet od koga se uzima, odvaja ili udaljava neko ili nešto traži, zahteva:
- ◊ Nuk mund të shkëputet *prej saj*. (Ne može da se odvoji *od nje*.);
 - ◊ U largua *prej saj* dhe mbylli derën. (Udaljio se *od nje* i zatvorio vrata.);
 - ◊ BE-ja kërkon *prej vendeve të Ballkanit* të mos abuzojnë me liberalizimin e vizave. (EU *od zemalja Balkana* traži da ne zloupotrebjavaju liberalizaciju viza.) (PIEN).
6. posao, delatnost, obavezu, službu itd. koju neko napušta ili od koje je oslobođen:
- ◊ U lirua *prej akuzave* për keqpërdorim të detyrës. (Oslobođen je *optužbi* za zloupotrebu dužnosti.) (PIEN);
 - ◊ U largua *prej punës*. (Dobio je otkaz.) (<https://fjale.al/prej>);
7. situaciju ili stanje iz koje izlazimo, spašavamo se i sl.:
- ◊ Në momentin e fundit shpëtoi *prej valëve të detit*. (U poslednjem trenutku spasio se *od morskih talasa*.);
 - ◊ U zgjua *prej gjumit*. (Probudio se.);
 - ◊ Nxjerr *prej errësire*. (Izvuci iz *tame / potpunog mraka*);
8. poreklo nekoga ili nečega, označavajući sredinu, grupu, socijalni ili neki drugi sloj kojem pripadaju:

◊ *Prej një familjeje të begatshme. (Iz bogate porodice.);*

◊ *Ishte një familje e madhe, prej një fisi të madh e të nderuar në krejt Tropojën e më gjerë. (Bila je to velika porodica, iz velikog plemena i poštovana u celoj Tropoji i šire.) (PIEN);*

◊ *Me burim prej lat. declamāre. (Koja potiče od lat. declamāre.);*

9. materiju od koje je nešto napravljeno ili se sastoj:

◊ *Fustani prej sateni i zi me dekolte. (Haljina od crnog satena s dekolteom.);*

◊ *Shtëpi prej druri. (Drvena kuća.; Kuća od drveta.);*

◊ *Raki (prej) molle. (Jabukovača; Rakija od jabuke.);*

◊ *Në qoshe ishte një ibrik dhe një legen prej bakri. (U uglu je bio ibrik i jedan lavor od bakra.) (Kadare 1980: 10);*

◊ *Mbi tryezë, një pjatancë prej qelqi, mbushur me mollë. (Na stolu, jedna staklena činiya puna jabuka.) (Kongoli 2007: 61);*

10. mesto ili deo za koji jedan entitet hvata drugi. Iako kada je ovo značenje u pitanju predlozi *për* i *nga* imaju prioritet i njihova upotreba se preporučuje u konstrukcijama ovog tipa, u albanskom jeziku i predlog *prej* može imati pomenuto značenje:

◊ *E tërhoqi prej xhakete. (Povukao ga je za jaknu.) (FGJSH 2006: 840);*

◊ *E kapi prej flokësh. (Uhvatio ga je za kosu.);*

◊ *E kapi prej fyti / mesi / krahu. (Uhvatio ga je za vrat / struk / ruku.);*

11. karakteristiku ili osobinu kojom se neko ili nešto izdvaja:

◊ *Ishte i gjatë dhe kishte një pamje prej aktori filmash. (Bio je visok i ličio je na filmskog glumca.) (PIEN);*

◊ *Sjellje prej lideri. (Lidersko ponašanje.);*

◊ *E njoha prej fizionomisë. (Prepoznala sam ga po fizionomiji.);*

◊ *E njohu prej syve. (Prepoznao je po očima.) (<https://fjale.al/prej>);*
 E njoha prej zërit të tij të topitur. (Prepoznala sam ga po njegovom hrapavom glasu.) (PIEN);

12. vreme kao početak radnje ili određeni vremenski period (uz imenicu kojoj prethodi predlog *deri në*):

◊ *Prej sot e tutje. (Od danas pa nadalje.) (<https://fjale.al/prej>);*

◊ *Prej më se pesëmbëdhjetë vjetësh. (Više od petnaest godina.);*

◊ *Prej mëngjesit deri në drekë. (Od jutra do podneva.);*

◊ *Prej orës dy deri në shtatë. (Od dva do sedam sati.);*

◊ Ai ndodhet *prej pesë vjetësh* në Shtetet e Bashkuara, në Nju Jork... (Veç je *pet godina* u Sjedinjenim Državama, u Njujorku...) (Kongoli 2003: 12).

13. uzrok:

◊ E bëri *prej xhelozisë*. (Uradio je to *iz ljubomore*.);

◊ Plasi *prej inati*. (Pukao je *od besa*.);

◊ Ai vdiq *prej zemës*. (Umro je *od srca / srčanog udara*.);

◊ U skuq *prej turpit*. (Pocrvaneo je *od stida*.);

14. rodbinsku vezu:

◊ Vëllai *prej nënës*. (Polubrat; Brat *po majci*.);

◊ Motra *prej babait*. (Polusestra; Sestra *po ocu*.);

◊ Kushëri *prej nënës (prej babait)*. (Rođak *po majci / s majčine strane (po ocu / s očeve strane)*.) (<https://fjale.al/prej>);

15. određenu količinu, masu, meru:

◊ Në lartësi *prej 11.000 metrash*. (Na visini *od jedanaest hiljada metara*.);

◊ Ara *prej katër hektarësh*. (Njiva *od četiri hektara*.);

◊ Me shpejtësi *prej njëqind kilometrash* në orë. (Brzinom *od sto kilometara* na sat.);

◊ Qytetet me popullsi *prej 450 mijë vetësh*. (Gradovi s populacijom *od četiristo pedeset hiljada osoba*.);

16. vršioca radnje:

◊ Kontrollimi i nxënësve kryhet *prej një personi* me përvojë. (Kontrolu učenika vrši *osoba* sa iskustvom.; bukv. Kontrola učenika se vrši *od strane osobe* sa iskustvom.) (PIEN);

◊ Mora letër *prej nënës*. (Dobila sam pismo *od majke*.);

◊ Prokura nuk ishte nënshkruar *prej tij*, por *prej familjarëve*. (Punomoćje nije potpisao *on*, već *članovi porodice*.; Punomoćje nije bilo potpisano *s njegove strane*, već *od strane članova porodice*.) (PIEN);

◊ Taxh Mahali u ndërtua *prej një muslimani*, perandori Shah Xhahan (i cili ndërroi jetë në vitin 1666 e. r.) (Tadž Mahal je izgradio *jedan musliman*, car Šah Džahan (koji je umro 1666. godine n. e.) (PIEN);

U konstrukciji se pojavljuje uz sledeće glagole: *jam, vij, nisem, dal, nxjerr, marr, shkëputem, largohem, kërkoh, lirohem, shpëtohem, kap, tërheq, bëj, vdes ...* (jesam / biti, doći, krenuti, izaći, izvući, uzeti, odvojiti se, otići / udaljiti se, tražiti, osloboditi se, spasiti se, uhvatiti, povući, napraviti / uraditi / učiniti, umreti...).

U konstrukciji predlog *prej* ima spacijalne oznake:

a) označava tačku odakle entitet dolazi ili počinje svoje kretanje

Del prej shtëpisë. (Izlazi iz kuće.);
Niset prej Londre për Amerikë.
(Kreće iz Londona za Ameriku.)

b) tačku na osnovu koje se određuje udaljenost

Prejqendre deri në dalje të qytetit.
(Od centra do izlaza iz grada.);
Prej Venediku deri në Napoli. (Od Venecije do Napulja.);

c) entitet sa čije površine ili unutrašnjosti se uzima, sklanja ili udaljava nešto (i u metaforičkom smislu)

E nxori prej traste. (Izvukao ga je iz torbe.); *Nxjerr prej errësire.*
(Izvući iz tame /potpunog mraka.);

Nespacijalne oznake:

a) agens

Kontrollimi i nxënësve kryhet prej një personi me përvojë.
(Kontrola učenika se vrši od strane osobe sa iskustvom.)
(PIEN);

b) pacijens

E kapi prej fyti. (Uhvatio ga je za vrat.); *U largua prej saj dhe mbylli derën.* (Udaljio se od nje i zatvorio vrata.);

c) celina od koje se odvaja deo

Disa prej tyre do të vijinë nesër.
(Neki od njih će doći sutra.); *Një copë prej kësaj ëmbëlsire.* (Parče ovog kolača.);

d) posao, delatnost, obavezu, službu, optužbu itd. (koju neko napušta ili od koje je oslobođen)

U lirua prej akuzave për keqpërdorim të detyrës.
(Oslobođen je optužbi za zloupotrebu dužnosti.) (PIEN);

- f) poreklo
 U largua *prej punës*. (Dobio je otkaz.) (<https://fjale.al/prej>);
Prej një familjeje të begatshme. (Iz bogate porodice.);
- g) materija od koje je nešto napravljeno ili se sastoji
 Raki (*prej molle*). (Jabukovača / rakija *od jabuke/.*); Në qoshe ishte një ibrik dhe një legen *prej bakri*. (U uglu je bio ibrik i jedan lavor *od bakra.*) (Kadare 1980: 10);
- i) karakteristika ili osobina
 Ishte i gjatë dhe kishte një pamje *prej aktori filmash*. (Bio je visok i ličio je *na filmskog glumca.*) (PIEN); Sjellje *prej lideri*. (*Lidersko* ponašanje.);
- j) vreme (kao početak radnje ili određeni vremenski period)
Prej mëngjesit deri në drekë. (*Od jutra* do podneva.); Ai ndodhet *prej pesë vjetësh* në Shtetet e Bashkuara, në Nju Jork... (Već je *pet godina* u Sjedinjenim Državama, u Njujorku... (Kongoli 2003: 13);
- k) uzrok
 E bëri *prej xhelozisë*. (Uradio je to *iz ljubomore*); Plasi *prej inati*. (Pukao je *od besa.*); U skuq *prej turpit*. (Pocrvaneo je *od stida.*);
- l) rodbinska veza
 Vëllai *prej nënës*. (Polubrat / brat *po majci.*); Kushëri *prej nënës (prej babait)*. (Rođak *po majci / s majčine strane (po ocu / s očeve strane.*) (<https://fjale.al/prej>);
- m) određena količina, masa, mera
 Në lartësi *prej 11.000 metrash*. (Na visini *od jedanaest hiljada metara.*); Ara *prej katër hektarësh*. (Njiva *od četiri hektara.*).

Predlog *prej* je po velikom broju značenja sinoniman s predlogom *nga*. Ta sinonimnost je rezultat međudijalekatskog uticaja i jezičkog kontakta govornika dva najvažnija dijalekta albanskog jezika, gegijskog i toskijskog. Upotreba predloga *prej* je karakteristika gegijskog, severnog albanskog dijalekta, i u tom dijalektu izražava veći broj sintaksičkih odnosa nego u standardnom – književnom jeziku. Pod uticajem gegijskog na standardno-književni jezik predlog *prej* je dobio i neka dodatna sinonimna značenja s predlogom *nga*. Tako je veliki broj albanskih autora s juga Albanije, kao što su I. Kadare i F. Noli počeo da upotrebljava ovaj predlog tamo gde bi norma i standardni književni jezik zahtevali predlog *nga* (Čeliku 2019). Upotreba predloga *prej* postala je uobičajna i u konstrukcijama koje normirani albanski jezik nije priznavao ili u kojima se prednost davala predlogu *nga*. Takva situacija je primetna u konstrukcijama u kojima predlog *prej* + *imenica* u *ablativu* označavaju agensa ili mesto gde se vrši radnja:

◊ *Ura u ndërtua prej ushtarëve. Prej dritareve nuk dukej më asgjë.* (u standardnom alb. obično: *Ura u ndërtua nga ushtarët. Nga dritaret nuk dukej më asgjë.*) (Most su sagradili vojnici.; S prozora se ništa više nije videlo.) (Čeliku 2019: 140).

Sinonimija predloga *nga* i *prej* se odnosi na određeni broj značenja. Iako su ova dva predloga označena kao „najstariji sinonimni predlozi u albanskom jeziku” (Samara 1999: 58), njihova je sinonimnost po mišljenju R. Mulakua (2004) i M. Samare (1999) u najužem smislu vezana samo za iskazivanje mesta i uzroka. Čeliku navodi šest značenja predloga *prej* koja predstavljaju normu u umetničkoj književnosti i koja, po njegovom mišljenju imaju veliki potencijal da postanu norma književnog jezika kao i standardizovanog albanskog jezika. Reč je o šest sledećih značenja: 1. materija od koje je nešto napravljeno, izgrađeno ili od čega se nešto sastoji; 2. karakteristika, osobina živog bića ili stvari; 3. deo koji predstavlja deo celine, vršilac radnje, uzrok, udaljavanje; 4. količina, masa, mera; 5. vreme (vremenski fragment, koliko neka radnja traje) i 6. upotreba u konstrukcijama, izrazima u kojima se ponavlja ista reč (kao što su: *gjë prej gjëje, ditë prej ditësh...* (ništa, jednoga dana...)) (Čeliku, 1969: 114). Po mišljenju ovog autora, za iskazivanje uzroka, osobe ili predmeta koji je vršilac radnje, početka radnje, udaljavanja od nečega ili nekoga, ostalih nijansi iskazivanja mesta, porekla itd. koriste se sintagme koje sadrže predlog *nga*, dok upotreba predloga *prej* pri iskazivanju navedenih značenja po mišljenju M. Čelikua predstavlja udaljavanje od norme. Ono je sporadično kod autora s juga Albanije, dok je kod autora sa severa mnogo izraženije. Autori sa severa Albanije u predložko-padežnim konstrukcijama mnogo više koriste predlog *prej* u odnosu na predlog *nga*, te je sasvim razumljivo što je ovaj predlog tokom vremena dobio i veći broj značenja. Prioritet je dat predlogu *nga*.

Pregledom nama dostupnih i objavljenih jednojezičnih rečnika albanskog jezika, objavljenih od strane Albanske akademije nauka i Instituta za jezik i književnost, kao i tokom čitanja različitih vrsta tekstova, književnih i normiranih, uočili smo da predlozi *prej* i *nga* predstavljaju sinonime kada su u pitanju i neka druga značenja a ne samo gore pomenuta. M. Samara ističe da predlog *prej* ne može biti upotrebljen u konstrukcijama kojima se iskazuje karakteristika ili svojstvo koja se uzima kao osnova za određivanje ili vrednovanje nekoga/ nečega, kao što su: i vogël *nga trupi*¹ (sitan; bukv. mali u telu), i ri *nga mosh*a (mlad; bukv. mlad po uzrastu) (Samara 1999: 59), ne možemo reći i vogël *prej trupit*, i ri *prej moshës*; s druge strane, predlog *prej* se upotrebljava uz imenice koje označavaju materiju od koje je nešto napravljeno, od koje se sastoji i količinu izraženu određenom merom. Prema normi i pravopisu albanskog jezika pravilna upotreba podrazumeva konstrukcije samo sa predlogom *prej* „prej lëkure, prej metali, prej hekuri“ (od kože, metala, gvožđa). Iako se često mogu čuti, i na njih se u pisanom obliku može naići naročito u žurnalističkom stilu, konstrukcije s predlogom *nga* su nepravilne i predstavljaju narušavanje književno-jezičke norme (ne možemo reći „nga lekura, nga metali, nga hekuri“), kao što ne možemo reći „ushtri *nga* 10 mijë vetash“ (vojska od deset hiljada ljudi), jer predlog *nga* nema to značenje. Označava celinu od koje se odvaja, uzima, izdvaja deo ali ne celinu, sveukupnost. M. Samara takođe ukazuje da se predlog *nga* može upotrebiti za označavanje mesta ka kome se entitet kreće „u drejtua *nga* Tirana“ (krenuo je ka Tirani) i da takvo značenje nema predlog *prej* (ne možemo reći „u drejtua *prej* Tirane“). Predlog *prej*, s druge strane može označavati vremenski period „prej vitesh nuk e kam parë“ (godinama ga nisam video), i ovo značenje nema predlog *nga*. Poredeći broj navedenih značenja ova dva predloga u elektronskom rečniku savremenog albanskog jezika (FGJSSH; <http://www.fjalori.shkenca.org/>), primetno je da je za predlog *nga* navedeno čak 28 značenja, dok je za predlog *prej* navedeno 19 značenja (što je gotovo jedna trećina manje).

Gramatičar M. Karapinjali (Karapinjalli, 1986: 45) smatra da predlozi *nga* i *prej* svakako imaju sinonimno značenje kada ukazuju na vršioca radnje. Konstrukcije s oba predloga mogu izražavati vršioca radnje, ali je u albanskom jeziku u tom slučaju preporučljiva upotreba konstrukcija u nominativu s predlogom *nga*. Književno-jezička i pravopisna norma ističu njegovu primarnu upotrebu, kao i s druge strane, mnogo veći broj primera ovakve upotrebe u pisanom i usmenom jeziku u odnosu na konstrukcije sa predlogom *prej*. M. Karapinjali dalje ističe kako do upotrebe oba predloga u složenoj rečenici dolazi usled stilskih razloga i potrebe da se razbije monotonija u izlaganju. Smatramo da je ovakvo mišljenje tačno, ali da je u velikom broju primera ipak

¹ U gegijskom dijalektu, u govornom jeziku posebno, ovakva upotreba je česta. Jedan od primera takve upotrebe je i “i vobektë *prej* fiqirit” (slabe pameti, glup).

reč o različitim značenjima koja dati predlozi izražavaju. M. Karapinjali navodi sledeći primer:

◊ U hartua një projekt drejtshkrimor *prej një komisioni të përbërë nga A. Xhuvani, K. Cipo, E. Çabej etj.* (Napravljen je pravopisni projekat *od strane komisije koju čine A. Džuvani, K. Cipo, E. Čabej* itd.) (Karapinjalli 1986: 47).

Konstrukcija *prej një komisioni* (od strane komisije) iskazuje vršioca radnje, dok konstrukcija *të përbërë nga A. Xhuvani, K. Cipo...* predstavlja primer značenja predloga *nga* koji ukazuje da se entitet ne sastoji od neke kompaktne, homogene materije (tada bi morao biti upotrebljen predlog *prej*), već da ga čini više elemenata, tako da je upotreba predloga *nga* sasvim ispravna. U većini slučajeva upravo polisemičnost predloga dovodi do mogućnosti njihovog kombinovanja u složenoj rečenici, dok će u zavisnosti od jezičkog stila pojedinca zavisiti i njihovo kombinovanje u sintagmi i rečenici.

Objašnjenje semantičke veze između predloga *nga* i *prej* iz dijahronijskog ugla daje gramatičar B. Bokši. U monografiji *Periodizimi i ndryshimeve morfologjike të shqipes* (2010) a kasnije i u *Një sistemi i parafjalëve të shqipes* (2014), govori o predlozima za nominativ *kah* i *nga*, ističući da oba predloga potiču od istog oblika, oblika *kah*, kao predloga s alativnim i persekutivnim značenjem u čitavom albanskom jeziku. Dok je u gegijskom ovaj predlog sačuvao i primarni oblik i značenje, u toskijskom dijalektu u jednoj fazi je nastao oblik *nka* koji se kasnije razvio u oblik *nga* (još u vreme Arđirokastritija), koji dobija još jedno, novo, značenje – značenje udaljavanja (Bokshi 2014: 36). Značenje ablativnosti (udaljavanja) gegijski predlog *kah* nema, te je za izražavanje ovog značenja počeo da se upotrebljava predlog *prej*, koji je svakako „sprečio opštu upotrebu predloga *nga* iz toskijskog dijalekta“ (ibid. 36) kao jedinog s ovim značenjem. B. Bokši dalje navodi da je „u procesu isključivanja oblika *kah*, i uz ovaj oblik i alativnog značenja, koje nije sačuvao predlog *nga* tokom procesa dobijanja ablativnog značenja, toskijski imao velikih teškoća s izražavanjem ovog značenja predlogom *nga*, kao i standardni albanski, u kome ne postoji predlog *kah*“ (ibid. 36). Iz dijahronijskog ugla oba predloga potiču od jednog istog oblika i njihova sinhronijska veza se svakako može donekle objasniti i njihovom zajedničkom izvornom semantikom.

8.2. Predlog *ndaj*

Predlog *ndaj* (prema, ka) se semantičko-sintaksički slaže s ablativom i u konstrukciji stoji uz imenice i zamenice i ima sledeća značenja:

1. izuzetak – uz imenicu u akuzativu, označava vreme nekoliko trenutaka pre koga se ili početkom koga se nešto dešava. U pitanju su samo dve imenice srednjeg roda pored kojih se može upotrebljavati – *të gdhirë* (svitanje) i *të ngrysur* (sumrak):

◊ *Ndaj të gdhirë. (Pred svitanje.); Ndaj të ngrysur. (Pred sumrak.);*

2. može označavati mesto ili osobu pored koje se neko ili nešto nalazi, obavlja radnja ili ka kome se neko kreće:

◊ Gjenerali, vetëtimthi u kthye *ndaj meje*. (General se munjevito okrenuo *ka meni*.) (PIEN);

◊ Shumë vëmendje u drejtua *ndaj meje*, plus unë kisha një fëmijë të vogël në krahë... (Velika pažnja je bila usmerena *ka meni*, plus imala sam malo dete u naručju... (PIEN);

◊ U ulën *ndaj zjarrit*. (Posedaše *oko vatre / kraj vatre*; bukv. *ka vatri*).

◊ Te ahu *ndaj burimit*. (Kod bukve *kod izvora*.) (<https://fjale.al/ndaj>);

3. objekatski odnos, vezu, stav, emociju prema nekom entitetu:

◊ Dashuria *ndaj fëmijëve*. (Ljubav *prema deci*);

◊ Mirëkuptimi *ndaj tyre*. (Razumevanje *prema njima*);

◊ Huazimet leksikore dhe qëndrimi *ndaj tyre*. (Leksičke pozajmljenice i stav *prema njima*.) (PIEN);

◊ Leku i qëndrueshëm *ndaj valutave kryesore*. (Lek stabilan *prema glavnim valutama*.) (PIEN);

◊ Sillet keq *ndaj tij*. (Loše se ponaša *prema njemu*);

4. poređenje:

◊ Makina gjermane është superiore *ndaj të tjerave*. (Nemački automobil je superiorniji *od drugih*.) (PIEN);

◊ Një kthesë e madhe *ndaj vitit të kaluar*. (Veliki preokret *u odnosu na prošlu godinu*.) (FGJSH 1981: 1201).

◊ Vlera e importeve të ushqimeve ishte 3 herë më e lartë se e eksporteve, me zgjerim të lehtë *ndaj vitit të kaluar*. (Vrednost uvoza hrane bila je tri puta veća od izvoza, uz blag rast *u odnosu na prošlu godinu*.) (PIEN);

◊ *Ndaj të tjerëve* është më i mirë. (*U poređenju s drugima* najbolji je.) (<https://fjale.al/ndaj>).

² U srpskom jeziku predložka sintagma *u odnosu na* često dovodi do nepotrebno glomaznog, pesudonaučnog izražavanja (Ивић и др. 2011: 158). Preporuka srpskih gramatičara je upotreba konstrukcija, predloga i drugih jezičkih sredstava, koje su u duhu jezika i ne opterećuju semantiku rečenice. Kako i sami navode ovakva upotreba „ušla je u modu, u poređenjima“ (ibid. 158), i danas je vrlo prisutna u gotovo svim funkcionalnim stilovima srpskog jezika.

U konstrukciji stoji uz glagole: *kthehem, drejtohem, ulem, qëndroj, bëj, dyshoj, hakmerrem, mbaj, reagoj* itd. (vratiti se, uputiti se / krenuti, sedeti, stajati, praviti / uraditi, sumnjati, osvetiti se, držati, reagovati...).

Sinonim je predlogu *kundrejt (përkundrejt)* (prema) po svom značenju (vidi Përnaska 1996; Çeliku 2019) i označava stav, reakciju jednog entiteta prema nekom drugom. Upotreba predloga *ndaj* s ovim značenjem je vrlo zastupljena u svim jezičkim stilovima i svakodnevnom govoru. Konstrukcije u kojima se pojavljuje ovaj predlog kao jednu od svojih komponenata mogu imati i imenicu, pridev ili prilog, tipa: *glagol + imenica / pridev / prilog + predlog ndaj: kam lakmi / xhelozji / inat / respekt / borxh / paragjykim... ndaj...* (imati zavist / ljubomoru / bes / poštovanje / dug / predrasudu... prema nekome ili nečemu); *arsyetoj / thellësoj / shtoj / shfaq / tejkaloj... dyshimin ndaj...* (obrazložiti / produbiti / povećati / pokazati / prevazići... sumnju prema...); *jam indiferent / injorant / i padrejtë / i fokusuar / i obliguar / pro / kundër... ndaj* (ravnodušan sam / ne znam ništa o, neznalica / nepravedan / fokusiran / dužan, u obavezi / za / protiv... prema); *sillem mirë / keq / vrazhdë... ndaj, tregohem i guximshëm / i qëndrueshëm / i dashur... ndaj* (ponašati se doboro / loše / surovo... prema; pokazati se hrabrim / postojanim / dragim... prema itd.), iza kojih dolazi imenica ili zamenica koja ima funkciju nepravog objekta³, kao recimo:

Kam xhelozji *ndaj teje*. (Ljubomorani sam na tebe.); S'kam borxh *ndaj atyre*. (Ništa im ne dugujem.; bukv. Nema dug prema njima.);

Može biti deo izraza kao što su: *në sjelljen ndaj...* (*fëmijëve / njerëzve / punës / të tjerëve...*) (u ponašanju prema... (deci / ljudima / radu / drugima...)); *në reagimin ndaj...* (*mesazheve / sulmeve / skandaleve / vendimeve...*) (u reakciji na... (poruke / napade / skandale / odluke...)); *në komentet ndaj...* (*raportit / postimeve / dekretit / lajmit / tyre...*) (u komentarima o... (izveštaju / objavama / dekretu / vesti / njima...)); *në qëndrimet ndaj...* (*çështjes / inkluzionit / barazisë gjinore / opsioneve alternative / politikës së jashtme / dhunës...*) (u stavovima o... (pitanju, problematici / inkluziji / polnoj, rodnoj jednakosti / alternativnim opcijama / spoljnoj politici / nasilju...)); *në kërkesat ndaj...* (*të dyja palëve / kandidatëve / palës së tretë / qeverisë / punëdhënësit...*) (u zahtevima prema... (obe strane, obeju stranaka / kandidatima / treće strane / vlade / poslodavcu...) itd. Uz prideve: *inferior, superior, i dhunshëm, mirënjohës, kritik, i drejtë, shpirtmadh, i pakujdesshëm...* (inferioran, superioran, nasilan, zahvalan, kritičan, pravičan, velikodušan, nepažljiv...), u konstrukcijama u kojima ima funkciju rekcijske dopune prideva:

Ata ndihen inferiorë *ndaj kolegëve të tyre*. (Osećaju se inferiorno u odnosu na svoje kolege.); Ka qenë shumë kritik *ndaj meje*. (Bio je isuviše kritičan prema meni.)

³ U albanskom jeziku samo imenica u akuzativu bez predloga ima funkciju pravog objekta (kao i zamenica u akuzativu sa predlogom). Imenica sa predlogom, iako je u akuzativu, je u funkciji nepravog objekta (vidi Dhima 2008; Beci 2005).

Predlog *ndaj* ima spacijalne oznake:

a) označava mesto ili osobu pored koje se neko ili nešto nalazi, obavlja radnja

Te ahu *ndaj burimit*. (Kod bukve *kod izvora*.) (<https://fjale.al/ndaj>); U ulën *ndaj zjarrit*. (Posedaše *oko vatre* / kraj vatre; bukv. *ka vatri*.) (<https://fjale.al/ndaj>);

b) tačka (entitet) ka kome se neko kreće

Gjenerali, vetëtimthi u kthye *ndaj meje*. (General se munjevito okrenuo *ka meni*.) (PIEN);

Nespacijalne oznake:

a) označava vreme (neposredno pre vršenja radnje ili u trenutku vršenja radnje⁴)

Ndaj të gdhirë. (*Pred svitanje*.);

b) pacijens

Dashuria *ndaj fëmijëve*. (Ljubav *prema deci*.); Mirëkuptimi *ndaj tyre*. (Razumevanje *prema njima*.); Sillet keq *ndaj tij*. (Loše se ponaša *prema njemu*.);

c) poređenje

Ndaj të tjerëve është më i mirë. (*U odnosu na druge* najbolji je.) (<https://fjale.al/ndaj>).

Neki od pomenutih primera pokazuju da možemo govoriti i o podudarnosti značenja konstrukcija s predlogom *ndaj*. Npr. Gjenerali, vetëtimthi u kthye *ndaj meje*. (General se munjevito okrenuo *ka meni*.) (PIEN) – 1. tačka ka kojoj je usmerena radnja; 2. pacijens;

„Leku i qëndrueshëm *ndaj valutave kryesore*“. (Lek stabilan *prema glavnim valutama*.) – 1. objekatski odnos, veza s nekim entitetom i 2. poređenje.

8.3. Predlog *për* (s imenicom u ablativu)

Primarna upotreba predloga *për* (za, o) je s akuzativom. Pored svoje primarne upotrebe, predlog *për* se upotrebljava i u okviru konstrukcije u ablativu uz imenicu koja je uvek u neodređenom vidu i koja označava deo tela ljudi ili životinja za koji se entitet hvata. Glagoli koji najčešće stoje ispred pomenutih konstrukcija su: *kap*, *zë*, *marr*, *mbaj* (uhvatiti, uzeti, držati):

⁴ Naznačili smo da je u pitanju izuzetak i konstrukcija koja podrazumeva upotrebu dveju imenica srednjeg roda u akuzativu s predlogom *ndaj*.

◊ Ndodheshim në holl, në pritje të fillimit të shfaqjes dhe ajo mbante *për dore* të bijën. (Nalazili smo se u holu, čekali smo da predstava počne a ona je svoju čerku držala *za ruku*.) (Kongoli 2003: 83);

◊ Ai e mbante *për beli*. (Držao je *oko struka*.) (Dones 2002: 109);

◊ E kapi *për krahu*, por ajo e shtyu me një: lërmë kaqol. (Uhvatio je *za ruku*, ali ga je ona odgurnula izgovorivši: "Ostavi me, budalo". (Dones 2002: 109);

◊ E heq (tërheq) *për hunde* (*hundësh*). (Vući (povući) *za nos*. (i fig.));

◊ E zuri (kapi) *për veshi*. (Uhvatio ga je *za uvo*; fig. Izgrdio ga je, očitao mu je kefelu).

Može označavati i deo garderobe za koju se neko hvata:

◊ Kështu që sapo N. T. u shfaq në shoqërinë e gruas së re, përfitova nga rasti t'i sulesha e gati ta zija *për jake*. (Tako da mi se, tek što se N. T. pojavio u društvu mlade žene, pružila prilika da ga napadnem i skoro ščepam *za kragnu*.) (PIEN);

◊ Pa e çarë kokën për bishën e vogël, as për Tomin, i cili kushedi pse, po më tërhiqte *për mënge*. (Ne razmišljajući uopšte o malenoj zveri, niti o Tomiju, koji me je, ko bi ga znao zbog čega, vukao *za rukav*.) (Kongoli 2003: 77);

Osim delova tela, garderobe koja je na nečijem telu, a za koju se entitet hvata, ovaj predlog označava i neki predmet koji je entitet uhvatio ili na koji je naišao, udario i sl. tokom obavljanja radnje:

◊ Makina e tij doli nga rruga dhe u përplas *për muri*. (Njegov auto je sleteo s puta i udario *u zid*.) (PIEN);

◊ Ja, ky është Xhonatani, i cili ka kapur *për freri* kalin e tij. (Evo, to je Džonatan, onaj koji je uzeo svoga konja *za uzde*.) (PIEN);

Može označavati mesto odakle neko ili nešto dolazi:

◊ Doli *për dere* jashtë nga ndërtesa ku punonte prej shumë vitesh. (Izašao je *na vrata* i iz zgrade u kojoj je radio toliko dugo godina.);

◊ Hëngri sa i doli *për hundësh*. (Prejeo se; Pojeo je toliko da mu je i *na nos* izašlo.).

U grupu glagola koji najčešće stoje ispred pomenutih konstrukcija spadaju i: *heq, tërheq, përplas, dal* (vući, povući, (s)udariti, izaći). Glagol kojim se u konstrukciji s predlogom *për* označava mesto odakle neko ili nešto dolazi je glagol *dal* (izaći), *heq* (vući), *tërheq* (povući, vući), svi pomenuti glagoli označavaju objekat (deo tela, garderobe za koji se entitet hvata), pored glagola *kap, zë, marr, mbaj*, dok glagol *përplas* označava entitet u koga je neko ili nešto udarilo (ili se sa njim sudarilo).

8.4. Predlog *midis*

Predlog *midis* (između / među; nasred / na sredini; usred) se sintaksičko-semantički slaže s ablativom i u konstrukciji stoji uz imenice (u određenom i neodređenom vidu) i zamenice u ablativu. Ima sledeća značenja:

1. označava prostor koji se nalazi između dva entiteta (živih bića ili stvari):

◊ *Midis tokës dhe qiellit.* (Između zemlje i neba.);

◊ *Midis teje e meje.* (Između tebe i mene.);

◊ *Midis nesh.* (Među nama.);

◊ *Midis Beogradit dhe Suboticës.* (Između Beograda i Subotice.);

◊ Shefi ndaloi pranë saj dhe i tregoi me gisht një vend *midis tryezës dhe karriges bosh.* (Šef je stao pored nje i prstom joj pokazao na mesto između stola i prazne stolice.) (PIEN);

2. sredinu, centralni deo nekog prostora, površine, entiteta i sl.:

◊ *Midis dhomës.* (Na sredini / nasred sobe.) (<https://fjale.al/midis>);

◊ *Midis fushës.* (Nasred polja.);

◊ *Midis rrugës.* (Na sredini puta / ulice.);

3. vreme:

◊ *Vera midis dimrit.* (Leto usred zime.);

◊ *Midis pranverës* bora blokon këtë pjesë të Shqipërisë. (Usred proleća sneg blokira ovaj deo Albanije.) (PIEN);

4. vremenski period (između dva određena datuma, sata, dana u nedelji, godišnja doba i sl.):

◊ *Midis së martës dhe së premtes.* (Između utorka i petka.);

◊ *Midis orës katër dhe katër e gjysmë.* (Između četiri i pola pet.);

◊ *Midis dimrit e pranverës.* (Između zime i proleća.);

◊ *Midis datës 1 prill të vitit 2009 dhe datës 31 maj të vitit 2010...* (Od 1. aprila 2009. godine i 31. maja 2010. g...).

5. mesto koje neko ili nešto zauzima među drugim entitetima (živim bićima ili stvarima):

◊ *Midis punëtorëve.* (Među radnicima.);

◊ *Midis gazetarëve.* (Među novinarima.);

◊ *Midis bletëve.* (Među pčelama.);

◊ *Midis kumbullave. (Među šljivama.);*

6. mesto ili entitet kroz koji se neko kreće:

◊ *Ecte midis shiut (erës / borës).* (Koračao je kroz kišu (vetar / sneg.) (<https://fjale.al/midis>);

◊ *Çante midis dallgëve.* (Probijao se kroz talase.) (<https://fjale.al/midis>)

Predlog *midis* ima spacijalne oznake:

a) lokativnost

Midis tryezës. (Nasred stola.);
Midis Beogradit dhe Suboticës.
(Između Beograda i Subotice.);

b) mesto / entitet kroz koji se neko kreće
(koji se može shvatiti kao perlativnost)

Ecte midis shiut. (Koračao je kroz kišu.)

Nespacijalne oznake:

a) vreme

Midis orës tetë dhe dymbëdhjetë.
(Između osam i dvanaest.);
Midis verës mund të ndodhë të
bjerë shi. (Usred leta može se
dogoditi da pada kiša.).

b) deo grupe / pripadnost

Midis nxënësve. (Među
učenicima.); Midis kampionëve.
(Među šampionima.).

U konstrukciji stoji uz konkretne i apstraktne imenice kao što su: *gazetarët, punëtorët, kumbullat, toka, tryeza, nxënësit, dhoma, fusha, rruga, shiu, bora, ora, data, vera, dimri...* (novinari, radnici, šljive, zemlja, sto, učenici, soba, polje, ulica / put, kiša, sneg, sat, datum, leto, zima...). Uz lične zamenice da označi stvaran prostor, razdaljinu ili metaforički prostor, tj. slaganje, neslaganje, razliku, koja postoji između dva ili više entiteta.

8.5. Predlozi *anë, majë, buzë, ballë, faqe, krah, bythë*

Jedan od produktivnih načina građenja novih reči u mnogim jezicima, naročito indoevropskim, jeste konverzija. Ovaj način građenja novih reči koje su po svom obliku ista reč, ali lekseme s novim značenjem kojima nije dodat nastavak ili neki tvorbeni formant, jedan je od produktivnih načina stvaranja neologizama u albanskom jeziku. R. Paçarizi (Rr. Paçarizi) ističe da se „albanski jezik pokazuje kao izuzetno produktivan na ovom planu, jer samo iz *Fjalori Elektronik Shpjegues i Gjuhës Shqipe (Elektronski rečnik albanskog jezika s objašnjenjima)* iz 2001. godine koji ima oko 48.000 leksičkih jedinica

(FESH, 2001), identifikovano je preko petsto slučajeva nesumnjive konverzije, kao i na stotine slučajeva polisemije, čija dezintegracija ide na ruku porasta konverzije kao načina građenja novih reči u albanskom jeziku zbog semantičke diferencijacije koje doživljavaju nove leksičke jedinice” (Paçarizi, 2015: 17). Takođe, navodi da se prema B. Kortmanu (Kortmann 2005), sama reč ne menja, iako prelazi u neku drugu gramatičku kategoriju, i da upravo taj prelaz izaziva promenu značenja. Usled nedostatka promene oblika date reči, veliki broj lingvista konverziju definiše kao nultu derivaciju ili nultu tvorbu reči (ibid. 22). U samom albanskom jeziku konverzijom je došlo do građenja nekih predloga i приметne su sledeće konverzije:

1. imenica – predlog

anë (im. strana – pred. pored), *majë* (im. vrh – pred. na vrhu), *buzë* (im. usna – pred. uz, pored), *bri* (im. rebro – pred. uz, pored), *mes* (im. sredina – pred. između, među), *midis* (im. sredina, centralni deo – pred. između), *rreth* (im. krug, obruč, okrug – pred. oko), *rrëzë* (im. dno, podnožje – pred. ispod, u dnu), *rrotull* (im. kolut, krug, pršljen – pred. oko, okolo), *bythë* (im. zadnjica – pred. ispod, pod), *ballë* (im. čelo – pred. prekoputa, nasuprot), *faqe* (im. lice – pred. pred, ka)...

2. prilog – predlog

drejt (ka, prema), *gjatë* (duž), *karshi* (prekoputa, nasuprot), *krahas* (pored), *kundër* (protiv, nasuprot), *kundrejt* (prema), *larg* (daleko), *matanë* (prekoputa, s druge strane), *më* (više / predlog za pisanje datuma), *mënjatë* (sa strane, odvojeno), *ndanë* (pored, uz), *nga* (iz, od), *përbri* (uz, pored), *përfund/përfundi* (podno, udno, ispod, pod), *sipër* (iznad, nad);

3. glagol – predlog

falë (glagol *fal* – pokloniti, oprostiti – pred. *falë* – zahvaljujući, pomoću), *shkuar/kaluar* (particip gl. – shkoj/kaloj = *shkuar/kaluar* – pred. *shkuar/kaluar* – preko, prevazilazeći), *përfshirë/përfshi* (part. gl. *përfshij* = *përfshirë/përfshi* – pred. *përfshirë/përfshi* – uključujući, obuhvatajući), *drejtuar, adresuar* (part. gl. *drejtoj, adresoj* – *drejtuar, adresuar* – pred. *drejtuar, adresuar* – upućen) itd.

Takođe se može uočiti da je među predlozima koji su nastali konverzijom veliki broj onih koji se semantičko-sintaksički slažu s ablativom.

Predlog *anë* (pored, uz) ima vrlo sporadičnu upotrebu. Ovaj predlog nije naveden u mnogim jednojezičnim rečnicima albanskog jezika, uključujući i savremene, objavljivane u poslednjih deset godina. Nije naveden ni u relevantnim elektronskim rečnicima albanskog jezika (<http://www.fjalori.shkenca.org/>; <https://fjale.al/>; <https://fjalorthi.com/>; <https://sq.wiktionary.org/wiki/fjalor>). U svim navedenim rečnicima zabeležen je kao leksema – imenica ženskog roda *an/ë, a* (strana). Prvi lingvista koji *anë* tretira kao predlog je M. Čeliku koji još 1972. godine objavljuje rad u kome obrazlaže svoj stav da je *anë* predlog imenskog porekla (vidi Čeliku, 1972) i ovaj predlog se u dužem

vremenskom periodu nije ni nalazio na listi predloga albanskog jezika. Navodi ga *Gramatika e gjuhës së sotme shqipe* (Agalliu et al, 2005: 395) kao ablativni predlog, *Gramatika praktikë e gjuhës shqipe* (Çeliku, Karapinjalli & Stringa, 2004: 221) kao dativski predlog, a M. Čeliku u svojoj monografiji o predlozima *Parafjalët e shqipes standarde* (2019: 171) kao ablativno-dativski predlog. Označava mesto gde se entitet nalazi:

◊ Të gjithë mendonin se ai ishte i zhytur në skamje dhe kështu i falnin të holla sa herë e shihnin *anë rrugës*. (Svi su mislili da je mnogo siromašan te su mu davali novac kad god bi ga videli *pored puta*.) (PIEN);

◊ Përditë kalon *anë lumit*, por besojmë për shëtitje. (Svakodnevno prolazi *pored reke*, ali verujemo zbog šetnje.) (Çeliku 2019: 171);

◊ Për pasojë, makina ka devijuar dhe ka përfunduar në garazhet e një hoteli *anë rrugës dytësore*. (Kao posledica toga, automobil je skrenuo i zakucio se u garaže jednog hotela *uz sporednu ulicu*.) (PIEN).

U konstrukcijama najčešće stoji uz ova tri glagola: *kaloj, ndodhet, gjendet* (preći/proći, nalazi se).

Predlog **majë** (vrh) stoji uz imenicu u ablativu i označava prostorne odnose, ukazujući na najvišu tačku nekog entiteta (objekta), mesta iznad koga se nalazi neki drugi entitet ili obavlja neka radnja. Ovo je predlog koji se navodi u svim elektronskim jednojezičnim rečnicima savremenog albanskog jezika i koji u svojim radovima i monografijama tretiraju albanski gramatičari kao što su: K. Cipo, Š. Demiraj, A. Džuvani, M. Čeliku (ovaj predlog svrstava u grupu ablativno-dativskih) (vidi Čeliku 2019), M. Samara itd. U konstrukciji stoji uz imenicu u određenom i neodređenom vidu koja uglavnom označava neki entitet koji ima visinu ili se u prostoru, ali i u apstraktnom smislu, nalazi iznad nekoga ili nečega, npr. *pemë, çati, mal, kodër, shkallë, rrokaqiell, palmë, statujë, kullë, shkëmb, oxhak, godinë, skenë, Alpet...* (drvo, krov, planina, breg, merdevine, oblakoder, palma, statua, kula, stena, odžak / dimnjak, scena, Alpi...).

Takođe se upotrebljava i u apstraktnom smislu:

◊ Rrinte *majë kalit*. (Sedeo je *na konju*.) (<https://fjale.al/majë>);

◊ E vuri *majë kokës*. (Stavio je *na vrh glave / na glavu*.) (<https://fjale.al/majë>);

◊ Hipi *majë pallatit / pemës...* (Popeo se *na vrh zgrade / drveta...*);

◊ U ngjit *majë kullës Eifel*. (Popeo se *na vrh Ajfelove kule*.).

Predlog **buzë** (uz, pored, kraj, pokraj) se semantičko-sintaksički slaže s ablativom i stoji uz imenicu u određenom i neodređenom vidu. U konstrukciji može označavati:

1. mesto gde se entitet nalazi

◊ *Buzë fushës.* (*Uz polje / Pored polja.*);

◊ *Buzë bregut.* (*Uz obalu / Pored obale.*);

◊ *Buzë malit.* (*Uz planinu / Pored planine.*);

◊ *Buzë hotelit të tij* në Lugano kishte një anije... (*Pored njegovog hotela u Luganu imao je brod...*) (PIEN);

◊ *Buzë pishinës.* (*Pored bazena*);

2. vreme (početak vremena, radnje, pojave i sl.)

◊ *Buzë vjeshtës.* (*Na početku jeseni.*);

◊ *Buzë shiut.* (*Pred kišu.*);

◊ *Buzë mbrëmbjes.* (*Predveče.*) (<https://sq.wiktionary.org/wiki/buzë>);

◊ *Buzë natës.* (*Pred noć.*);

Predlog *buzë* ima mesno i vremensko značenje. Označava mesto ili lokaciju gde se entitet nalazi, u konstrukciji se javlja uz statične glagole, kao što su: *ndodhem, jam, gjendem, rri, qëndroj, pres, shtrihem, jetoj...* (nalaziti se, jesam / biti, stajati, čekati, ležati / prostirati se, živeti...) i dinamične glagole: *dal, kaloj, eci, vrapoj...* (izaći, proći, ići / hodati, trčati...). Ovaj predlog u velikom broju slučajeva prati imenica koja označava geografske pojmove (mora, reke, okeane, jezera) ili vodene prostore u najopštijem smislu, kao i kopnene:

◊ *Buzë Adriatikut, buzë Detit Jon, buzë Savës, buzë Liqenit të Prespës, buzë lumit Drin, buzë fshatit, buzë hotelit, buzë malit...* (*Pored Jadrana / Jonskog mora / Save / Prespanskog jezera / reke Drim, sela / hotela / planine...*).

Kada označava vreme, ukazuje na vremenski početak, početak neke radnje, pojave, stanja i sl. i u ovakvim konstrukcijama imenica koja stoji iza predloga je imenica koja označava deo dana, noći, atmosfersku priliku, pojavu, stanje i sl. kao što je: *mbrëmje, natë, ditë, muzg, vjeshtë, dimër, shi, mbjellje, pleqëri, sukses...* (veče, noć, dan, sumrak, jesen, zima, kiša, setva, starost, uspeh...):

◊ *Buzë mbrëmbjes, buzë natës, buzë ditës, buzë muzgut, buzë pranverës, buzë suksesit, buzë çmendurisë, buzë vdekjes, buzë shkatërrimit...* (predveče, pred noć, pred svitanje, pred sumrak, pred proleće, na ivici uspeha / ludila / smrti / propasti...).

Upotreba predloga *buzë* je karakteristična za žurnalistički i književni stil, u kojima se upotrebljava s figurativnim i metaforičkim značenjem, a sve u cilju pojačavanja napetosti, neizvesnosti kojima bi se privukla pažnja čitalačke publike kroz naslove i sam tekst:

◊ A është BE-ja institucioni që është *në buzë të shkatërrimit*? (Da li je EU institucija koja je *na ivici propasti*?) (PIEN);

◊ Hungaria *në buzë të humnerës* (Mađarska *na ivici propasti*) (PIEN);

◊ Dy shtete që janë *në buzë të luftës*. (Dve države koje su *na ivici rata*.) (PIEN);

◊ Papa: Bota është *në buzë të një gremine* delikate (Papa: Svet je *na ivici jedne* delikatne *provalije*) (PIEN);

◊ *Në buzë të endrrës*. (*Na ivici sna*.) (PIEN);

◊ *Në buzë të mjegullës* pema qëndron. (*Usred magle* drvo stoji.) (PIEN).

Predlog **mes** (između, među, nasred, usred) upotrebljava se uz imenicu u ablativu određenog i neodređenog vida, i uz zamenice (prvenstveno lične i pokazne). U konstrukcijama ima značenje:

1. mesta gde se entitet nalazi ili prostora kroz koji prolazi (ekvivalentnog značenja s predlogom *në mes* (*të diçkaje*) i predlogom *përmes* (*diçkaje*):

◊ Shpresa është si një shteg *mes fushave*. (Nada je kao staza *između polja*.);

◊ *Mes borës* (*Kroz sneg / Usred snega*.);

2. mesta koje neko zauzima u grupi, zajednici:

◊ *Mes aktorëve*. (*Među glumcima*.);

◊ *Mes nesh* (*jush, atyre*). (*Među nama* (*vama, njima*).) (<https://fjale.al/mes>);

◊ *Mes popujve*. (*Među narodima*.);

3. iskazuje odnos između dva ili više entiteta:

◊ Po përgatitet një marrëveshje *mes dy qeverive*. (Priprema se sporazum *između dve vlade*.);

◊ Bisedimet *mes përfaqësuesve zyrtarë*. (Razgovori *između zvaničnih predstavnika*.);

4. poređenje:

◊ Ngjajnë *mes tyre*. (Liče *jedni na druge*.; Liče *međusobno*.) (<https://fjale.al/mes>);

◊ Ka shumë dallime *mes tyre dhe meje*. (*Oni i ja* smo mnogo različiti.; bukv. *Između njih i mene* ima puno razlike.).

Predlog **mes** ima mesno značenje i ukazuje na mesto, prostor, gde se entitet nalazi ili kroz koji se kreće. Može imati i druga značenja, nespacijalna, i

tada ukazuje na odnos između entiteta, poređenje i mesto koje entitet zauzima u grupi. Imenice uz koje stoji u konstrukciji mogu biti konkretne i apstraktne, kao što su: *deti, toka, lugina, fushat, arat, bora, populli, qeveria, malet, nxënësit, aktorët...* (more, zemlja, dolina, polja, njive, sneg, narod, vlada, planine, učenici, glumci...). Glagoli koji stoje ispred ove predloške sintagme su glagoli kretanja: *shkoj, eci, lëviz, vrapoj, fluturoj...* (ići, hodati, kretati se, trčati, leteti...), kao i glagoli statičnosti: *jam, qëndroj, rri, gjendem* itd. (jesam / biti, stajati, nalaziti se).

Predlog **ballë** (ispred, pred) se upotrebljava uz imenice u ablativu neodređenog i određenog vida, kao i uz zamenice. Sinonim je predlogu *përballë, përkundrejt, përpara* (prekoputa, nasuprot, ispred / pred). U albanskom jeziku ima sporadičnu i vrlo retku upotrebu. S jedne strane, frekventniju upotrebu ima predlog *përballë* koji spada u grupu složenih, izvedenih predloga (*për + ballë = përballë*), dok s druge strane, sama jezička upotreba ukazuje na frekventnu upotrebu konstrukcije *ballë për ballë* (direktno, u oči) s priloškim značenjem, u rečnicima označena kao frezeološki izraz, frazem. Ovaj frazeološki izraz se pojavljuje i kao deo konstrukcije uz predlog *me* formirajući predloški izraz – *ballë për ballë me* (licem u lice sa, oči u oči sa):

◊ *Ballë për ballë me qytetarët. (Oči u oči s građanima.);*

◊ Duke qëndruar *ballë për ballë me* kordonin e policisë, protestuesit u sugjeruan oficerëve që të ulnin mburojat. (Stojeći *licem u lice* s policijskim kordonom demonstranti su predložili oficirima da spuste štitnike.) (PIEN).

Njegovo značenje je prvenstveno mesno, a označava gde se nalazi entitet u konkretnom i apstraktnom smislu:

◊ *Ballë një sfide. (Pred izazovom.);*

◊ *Ballë një muri. (Pred zidom / Ispred zida.)* (<https://sq.wiktionary.org/wiki/ballë>);

◊ *Ballë jush (Pred vama);*

◊ *Ballë Muzeut Historik. (Ispred Istorijskog muzeja.).*

Predlozi **faqe, krah i bythë** (pred, pored, udno / podno / u dnu)

Prva dva pomenuta predloga ne navode elektronski niti štampani rečnici albanskog jezika, kao ni relevantne gramatike savremenog albanskog jezika, a rečnik *FGJSSH* (<https://www.fjalori.shkenca.org/>) navodi samo predlog *bythë*. Kao predloge navode ih Čeliku (2019) i Pačarizaj (2015). Predlog *bythë* (udno, podno, u dnu) je po svom značenju sinoniman predlogu *rrëzë* i upotrebljava se u razgovornom govoru i kod nekih savremenih pisaca albanske književnosti. Označava mesto ili donji deo entiteta (uglavnom biljke, drvo/drveće, ali i neživi entiteti) koji stoji ili čiji je položaj uspravan. Entitet je izažen imenicom kao što su: hrast, drvo, dud, plast/stog...

◊ *Bythë lisit (rrapit, manit).* (Podno (u dnu) hrasta (platana, duda)) (<http://www.fjalori.shkenca.org/>);

◊ *Bythë mullarit.* (Ispod plasta / stoga.) (<http://www.fjalori.shkenca.org/>);

◊ Gratë e dikurshme me kostumet shumëngjyrëshe pikturohen ulur *bythë pemës*, duke lexuar gazetën. (Nekadašnje žene u raznobojnim nošnjama slikane su kako sede *podno drveta*, čitajući novine.) (PIEN).

Predlog **faqe** (pred) se po mišljenju Čelikua upotrebljava s figurativnim značenjem „para botës“ („pred svima, javno“) i sinoniman je po svom značenju predloškom izrazu *në sy* (pred svima, naočigled), odlika je razgovornog, kao i standardnog, književnog jezika (Čeliku, 2019: 171). Čeliku dalje navodi da je pored njega, ovu reč – *faqe* (im. ž. r. *lice, obraz; stranica, strana*), kao predlog tretirao i A. Džuvani, da Pravopisni rečnik iz 1976. godine ne navodi predlog *faqe*, ali da se kao predlog pojavljuje u Pravopisnom rečniku iz 2011. godine (vidi Čeliku, 2019).

◊ *Vuatjet faqe publikut të politikanit britanik...* (Patnje britanskog političara *pred svima...*) (PIEN);

◊ *Faqe popullit.* (Pred svima / Javno..; bukv. *Pred narodom.*);

◊ Qëllimi i kësaj letre s'është për të larë veten *faqe teje*. (Cilj ovog pisma nije da opravdam sebe *pred tobom.*).

Predlog **krah** (pored, uz) je sinoniman predlogu priloškog porekla *krahas* (pored). Stoji uz imenice u ablativu u određenom i neodređenom vidu i zamenice:

◊ *Vendimet e qevërisë / Kumbaro: Do reduktojmë deri në 20.9% emetimin e CO2, deri në vitin 2050 do shkojmë në zero, për t'u radhitur krah vendeve të BE.* (Odluke vlade / Kumbaro: Smanjićemo emisiju CO2 do 20.9%, do 2050. idemo na nula posto, kako bi se izjednačili *sa zemljama EU.*) (PIEN);

◊ *Do të jem gjithmonë krah teje!* (Uvek ću biti *pored tebe!*) (PIEN); *Krah përgatitjeve.* (*Pored priprema.*);

◊ Makina e tipit BMW ka humbur kontrollin dhe për pasojë ka goditur disa shtylla elektrike që ndodheshin *krah rrugës*, por për fat të mirë... (Automobil marke BMW je izgubio kontrolu i udario u nekoliko električnih stubova koji su se nalazili *pored puta*, ali na svu sreću...) (PIEN);

◊ *Ndodhen krah shtëpisë së tyre dykatëshe.* (Nalaze se *pored njihove dvospratne kuće.*).

U konstrukciji predlog *krah* ima konkretno i apstraktno značenje mesta. Ukazuje gde se entitet nalazi. U velikom broju primera stoji uz glagol *jam* i

ndodhem (jesam / biti, nalaziti se), statične glagole, dok je imenica koja stoji iza predloga imenica koja označava entitet koji se nalazi u našoj neposrednoj blizini, objekte koji su statični, kao što je: *rruga, shtëpia, hyrja, porta...* (put, ulica, kuća, ulaz, kapija... ili živa bića (ljudi, životinje).

8.6. Predlozi priloškog porekla *afër, larg, krahas, lart, poshtë, para, përpara, pas (mbas), prapa (mbrapa), pranë, përmes, gjatë, brenda, kundër...*

Predlog *afër* (blizu, pored) stoji uz imenicu i zamenicu u ablativu i iskazuje:

1. mesto, predmet ili živo biće pored koga se nalazi neko ili nešto, obavlja radnja ili ka kome se entitet kreće:

◊ *Afër jush. (Pored vas.);*

◊ *Afër qytetit. (Blizu grada.);*

◊ *Afër shtegut të çiklistëve. (Pored biciklističke staze.);*

◊ *Afrohem afër teje. (Približavam ti se.; Prilazim ti.)*

◊ *Nganjëherë më duket vetja sikur po afrohem afër çmendurisë... (Ponekad mi se čini da ću poludeti..);*

◊ *Kaloj afër njerëzve. (Prolazim pored ljudi).*

2. vreme (vremenska blizina neke radnje, događaja, stanja i sl.):

◊ *Afër ditës së shumë pritur. (Blizu toliko očekivanog dana.);*

◊ *Afër të katërdhjetave. (Blizu četrdesetih.);*

◊ *Jemi afër pranverës. (Bliži nam se proleće.);*

◊ *Por si plak që jam, në shtëpi arrij afër mesditës. (Budući da sam star, kući stižem oko podneva.) (PIEN).*

U konstrukcijama stoji uz glagole: *jam, gjendem, ndodhem, afrohem, kaloj, jetoj, banoj, arrij, ndaloj...* (jesam / biti, nalaziti se, približiti se / približavati se, proći, živeti, stanovati, stići/doći, zaustaviti se / stati...), uz statične i dimanične glagole.

Predlog *larg* (daleko) je antonim predloga *afër*. Stoji uz imenice i zamenice u ablativu i označava:

1. mesto gde se neko ili nešto nalazi, obavlja radnja; entitet koji je udaljen od nekog drugog entiteta:

◊ *Larg jush. (Daleko od vas.);*

◊ *Larg zgjidhjes / marrëveshjes / përfundimit...* (Daleko od rešenja / dogovora / završetka...);

◊ fraz. *Larg syve, larg zemës.* (Daleko od očiju, daleko od srca.);

◊ Gjendem *larg Tiranës.* (Nalazim se daleko od Tirane.).

Uz odričnu rečcu *jo* (ne), označava blizinu dva entiteta, tj. da dva entiteta nisu previše udaljena jedan od drugog. Odričnu rečcu, u takvim rečenicama uvek prati prilog *shumë* (mnogo):

◊ Jo *shumë larg plazhit* Slloven. (Nedaleko od Slovenske plaže.);

◊ Jo *shumë larg nesh.* (Nedaleko od nas.)

2. vreme (velika vremenska udaljenost ili blizina):

◊ *Është larg të tridhjetave.* (Ima preko trideset (godina).);

◊ Jo *shumë larg kohëve tona.* (Ne toliko davno.) (<https://fjale.al/larg>).

U konstrukcijama se najčešće upotrebljava uz glagole: *jam, gjendem, ndohem, qëndroj, shkoj...* (jesam / biti, nalaziti se, stajati / biti, ići / otići...). Imenice koje stoje iza predloga, pored konkretnih, mogu biti i apstraktne imenice, npr. *zgjidhje, marrëveshje, përfundim, kuptim, tension, presion, dashuri, botë, dynja...* (rešenje, dogovor, završetak / kraj, smisao, napetost, pritisak, ljubav, svet...).

Predlog **krahas** (pored, osim), je predlog koji stoji uz imenicu ili zamenicu u ablativu i sinoniman je predlogu *përveç, veç*. Nijedan elektronski niti štampani rečnik albanskog jezika, kao ni većina gramatika albanskog jezika, ne navode upotrebu ovog predloga uz zamenicu. Takvih upotreba u svakodnevnom govoru i pisanom jeziku ipak ima. Na primer ovakve upotrebe naišli smo i u *Gramatika praktike e gjuhës shqipe* (Çeliku et al, 2004: 262):

Krahas jush, punojnë edhe të tjerët. (Osim vas, rade i drugi.).

Čeliku (2019) u svojoj monografiji o predlozima u poglavlju s ovim predlogom navodi: "Parafjala ndajfoljore *krahas* shoqëruar me emra në rrjedhore/dhanore shënon sende a persona, përbri të cilëve gjenden edhe sende të tjerë, pra, ka kuptimin e të shtuarit, sinonimike me parafjalët *përveç, veç*" [Priloški predlog *krahas* uz koji stoje imenice u ablativu/dativu označava predmete ili osobe, pored kojih se nalaze i drugi objekti, dakle, označava dodavanje i sinoniman je predlozima *përveç, veç*.] (ibid. 210), ali u daljem tekstu nigde ne navodi da se ovaj predlog upotrebljava uz zamenicu. Takvih primera ima mnoštvo:

◊ *Krahas teje, duhet të mjekohet edhe burri.* (Osim tebe, treba da se leči i tvoj suprug.) (PIEN);

◊ *Krahas meje, këtë fat e kishte edhe kolegu im më i ri, dr. Shpend Elezi.* (Osim mene, tu sudbinu je imao i moj mlađi kolega, dr Špend Elezi.) (PIEN).

Oznaçava:

1. entitet pored koga se neko ili nešto nalazi:

◊ *Krahas godinës. (Pored zgrade.); Krahas restorantit. (Pored restorana);*

2. radnju ili posao koji se obavlja istovremeno s nekom drugim radnjom, poslom:

◊ *Krahas sportit, merret edhe me modelim. (Pored sporta bavi se i manekenstvom.);*

◊ *Krahas punimeve për rregullimin e rrugës punohet edhe për krijimin e hapësirave të gjelbra në rrugën "Ilija Xhokaxhi". (Pored radova na ureðivanju ulica radi se i na stvaraju zelenih površina u ulici Ilija Džokadži.) (PIEN);*

◊ *Krahas mbledhjeve të hapura, u organizuan edhe mbledhje të fshehta. (Pored javnih sastanaka, organizovani su i tajni sastanci.) (PIEN).*

3. osobu ili grupu ljudi koji rade zajedno, istim intenzitetom, ritmom, na isti naçin:

◊ *Punonte krahas shokëve. (Radio je zajedno sa svojim drugovima.) (https://fjale.al/krahas).*

Predlog *krahas* ima spacijalne oznake:

a) Oznaçava taçku pored koje se neko ili nešto nalazi:

Krahas shatërvanit. (Pored fontane.); Krahas stadiumit është dhe salla multifunkionale ku mund të zhvillohen ndeshjet e basketbollit, hendbollit, volejbollit dhe futsallit. (Pored stadiona se nalazi i multifunkcionalna dvorana gde se mogu igrati košarkaške, rukometne, odbojkaške i futsal utakmice.) (PIEN).

Nespacijalne oznake:

a) Istovremenost radnje

Krahas sportit, merret edhe me modelim. (Pored sporta bavi se i manekenstvom.);

b) Isticanje, naglašavanje, naporednost:

Krahas këshillave dhe ilaçeve nga mjeku, ushqimet e duhura do të jenë një ndihmesë e madhe kundër këtyre simptomave. (Pored saveta i lekova koje je prepisao lekar, odgovarajuća hrana će biti velika pomoć u borbi protiv ovih

simptoma.) (PIEN); *Krahas tyre*, teksti duhet të jetë edhe në gjuhën angleze. (*Pored njih (priloženih dokumenta)*, tekst treba da bude na engleskom jeziku.) (PIEN);

c) način:

Punonte *krahas shokëve*. (Radio je *zajedno sa svojim drugovima*.) (<https://fjale.al/krahas>).

Predlog ***lart*** (iznad, nad) se semantičko-sintaksički slaže s ablativom i stoji uz imenice i zamenice u ablativu. Ima samo mesno značenje i ukazuje na mesto gde se entitet nalazi:

- ◊ *Lart dyqanit*. (*Iznad prodavnice*.);
- ◊ *Lart murit*. (*Iznad zida*.);
- ◊ *Lart nesh*. (*Iznad nas*.);
- ◊ *Ata banojnë lart nesh*. (Oni stanuju *iznad nas*.).

Predlog ***poshtë*** (ispod, pod) je antonim predloga *lart* i takođe stoji uz imenice i zamenice u ablativu. Ima mesno značenje i ukazuje na:

1. najnižu tačku u prostoru, položaj ispod nekog entiteta:

- ◊ *Poshtë ballkonit*. (*Ispod terase*.);
- ◊ *Poshtë çatisë*. (*Ispod krova*.);
- ◊ *Një bidon i zi gjendej poshtë makinës së tij*. (Jedna crna kanta nalazila se *ispod njegovih kola*.) (PIEN).

I u apstraktnom smislu:

◊ *Inflacioni në muajin shkurt ishte poshtë parashikimeve të Bankës së Shqipërisë ...* (Inflacija je u februaru bila *ispod predviđanja* Banke Albanije...) (PIEN);

◊ *Pjesa e parë ishte poshtë pritshmërive të tifozëve pasi të dyja ekipet nuk u dhanë në fushën e lojës atë që mund të bëjnë më mirë*. (Prvo poluvreme je bilo *ispod očekivanja* navijača, pošto obe ekipe nisu dale ono najbolje od sebe na terenu.) (PIEN);

◊ *Vijon "rrokullisja" e euros, bie poshtë vlerës së 114 lekëve ..* (Nastavlja se „pad“ evra, pao je *ispod 114 leka*...). (PIEN).

2. mesto kroz koje entitet prolazi spuštajući se nadole:

- ◊ *Shkoi poshtë luginës*. (Otišao je *niz dolinu*.) (<https://fjale.al/poshtë>);

◊ Mjeti u rrëzua *poshtë një kodre*. (Vozilo se skotrljalo *niz brdo*.) (PIEN);

◊ U var *poshtë shpatit*. (Visio je *niz padinu*.) ([https://fjale.al/poshtë](https://fjale.al/poshte)).

U konstrukcijama stoji iza glagola: *jam, gjendem, ndodhem, shkoj, vij, lëviz, bie, rrëzohem, përfundoj, rrokullis...* (jesam / biti, nalaziti se, íci, doçi, kretati se, pasti, završiti, skotrljati se...). Imenica koja se u konstrukciji pojavljuje posle predloga je najčešće imenica koja označava prostor ili objekat koji se doživljava kao uzvišen u odnosu na nas, kao što je: *kodër, mal, breg, urë, ballkon, çati, kështjellë...* (brdo, planina, breg, most, terasa, krov, tvrđava...). Iz naše perspektive i drugi prostori i objekti se mogu doživeti kao entiteti koji imaju uzvišen položaj s najnižom tačkom u čijem podnožju / dnu ili ispod kojih se može naći neki drugi entitet, kao što su: *tryezë, fshat, stol, dru, pemë, karrige, qytet...* (sto, selo, klupa, drvo, stolica, grad...).

Predlog **para**, përpara (ispred, pred)

Ovaj predlog stoji uz imenicu određenog i neodređenog vida ili zamenicu u ablativu. Antonim je predlogu *pas* (iza, za). Označava:

1. mesto, prostor, entitet koji se nalazi ispred nekoga ili nečega:

◊ Ato ecnin *para meje* dhe flisnin me zë të lartë. (Išle su *ispred mene* i pričale glasno.) (Petro 2010: 74).;

◊ Mos rri *para meje!* (Ne sedi *ispred mene!*; Ne zaklanjaj mi vidik!);

◊ Kur u ngrita nga shtrati më dhimbte koka, *para syve* vazhdonte të më rrinte fytyra e së panjohurës. (Kada sam ustao iz kreveta bolela me je glava, *pred očima* mi je i dalje lebdeo lik neznanke.) (Kongoli 2003:76);

◊ *Para uzinës*. (*Ispred fabrike*.);

◊ *Para tij* dridhet mali. (*Pred njim* se planina trese.);

◊ Ajo uli roletat, ai u ul *para kompjuterit* dhe lëshoi *Blues Boys Tune*. (Spustila je roletne, on je seo *ispred kompjutera* i pustio *Bluz Bojz Tjun*.) (Apolloni, 2014:16).

2. vreme koje prethodi nekom događaju ili radnji:

◊ Partitë politike nisën fushatën *para kohe*. (Političke partije su započele kampanju *pre vremena*.) (PIEN);

◊ Ura e re është ndërtuar *para afatit* të caktuar. (Novi most je završen *pre predviđenog roka*.) (PIEN);

◊ U takuam *para Vitit* të Ri. (Sreli smo se *pred Novu godinu*.);

◊ Prindërit nuk u tregojnë më përralla fëmijëve *para gjumit*. (Roditelji više deci ne pričaju bajke *pred spavanje*.);

◊ E plotësuan planin *para afatit* të caktuar. (Ostvarili su plan *pre* predviđenog *roka*.) (FGJSH 1981:1359).

3. vreme (isticanje da se nešto dogodilo ranije, *pre*, u odnosu na sadašnji trenutak):

◊ *Para një jave* u takuam rastësisht në rrugë. (*Pre nedelju dana* slučajno smo se sreli na ulici.);

◊ *Para tre vjetësh...* punoja në bibliotekën e një lagjeje. (*Pre tri godine...* radila sam u biblioteci jednog naselja.) (Kongoli, 2003:91);

◊ *Para disa ditësh* erdhi nga fshati. (*Pre nekoliko dana* došao je iz sela.).

4. osobu, grupu ljudi koje trpe neku radnju:

◊ Shkrimtari i njohur *para gjyqit* (Čuveni pisac nalazi se *pred sudom*) (PIEN);

◊ Ai ishte poshtëruar *para klase*. (Bio je ponižen *pred odeljenjem*.);

◊ Rrinte urtë *para mësuesit*. (Stajao je mirno *pred učiteljem*.) (FGJSH 1981:1357);

◊ S'pinte duhan *para babait*. (Nije pušio *pred ocem*.) (FGJSH 1981:1357).

5. stanje ili pojavu pred kojom se neko nalazi:

◊ Jemi *para sfidës së re*. (Nalazimo se *pred novim izazovom*.) (PIEN);

◊ Ekonomia botërore gjendet *para një krize të re* globale. (Svetska ekonomija se nalazi *pred novom globalnom krizom*.) (PIEN);

◊ Edhe me romanin më të ri *Kështjella*, Ismail Kadare i ka vënë kritikët dhe lexuesit *para rrezikut* që të mos kuptojnë sikundër duhet... (I svojim najnovijim romanom *Tvrđava*, Ismail Kadare je kritičare i čitaoce doveo *u opasnost* da ga ne razumeju kako treba...) (PIEN).

6. entitet sa kojim se nešto ili neko poredi:

◊ S'ishte gjë *para të vëllait*. (*U odnosu na brata* nije bio ništa.) (FGJSH 1981:1358);

◊ Mos e zgjatni se jeni një hiç *para tij!* (Ne dužite, jer ste ništa *u odnosu na njega!*);

◊ Ajo tha se asnjë pasuri për të nuk vlente *para fëmijëve të saj*. (Rekla je da nikakvo bogatstvo za nju nije bilo vredno *u odnosu na njenu decu*.) (PIEN).

Predlog *para* ima spacijalne oznake:

a) označava tačku u prostoru koja se nalazi ispred entiteta

Jemi *para fakultetit*. (*Ispred*

fakulteta smo.); Para shkollës gjendet një park. (Ispred škole se nalazi jedan park.).

Nespacijalne oznake:

a) vreme (koje prethodi nekom događaju ili radnji; isticanje da se nešto dogodilo ranije, pre, u odnosu na sadašnji trenutak)

U takuam *para Vitit të Ri*. (Sreli smo se *pred Novu godinu.*); *Para disa ditësh* erdhi nga fshati. (*Pre nekoliko dana* došao je iz sela.).

b) agens

Shkrimtari i njohur *para gjyqit*. (Čuveni pisac nalazi se *pred sudom.*) (PIEN); Ai ishte poshtëruar *para klase*. (Bio je ponižen *pred odeljenjem.*); Ekonomia botërore gjendet *para një krize të re globale*. (Svetska ekonomija se nalazi *pred novom globalnom krizom.*) (PIEN);

c) poređenje

S'ishte gjë *para të vëllait*. (*U odnosu na brata* nije bio ništa.) (FGJSH 1981:1358); Mos e zgjatni se jeni një hiç *para tij!* (Ne dužite, jer ste ništa *u odnosu na njega!*).

U konstrukciji stoji uz statične glagole: *jam, gjendem, ndodhem, rri, ndihem, qëndroj, flas, betohem, zotohem...* (jesam / biti, nalaziti se, stajati, osećati se, stajati, govoriti, zaklinjati se...) kao i dinamične: *shfaqem, paraqes, dal, bëj...* (pojaviti se, predstavljati, izaći / pojaviti se, uraditi / napraviti...).

G. Majer u svom *Etimološkom rečniku albanskog jezika* (1891) *para* povezuje s gegijskim *par* "përpara" *përpara, rëpara* "para, kundrejt" (ispred, pred). *paradie, pardie; parvjét* "para dy vjetësh" itd. (prekjuče, pre dve godine itd.), s prilogom *parë* (pre) i njegovim deminutivnim oblikom *parthinë*, geg. *shparthinë* "pre izvesnog vremena, malo pre". *pārë*, geg. i *shpār* "i parë, i përparmë" (prvi). *protopare* "së pari" (prvi, prvo) (ojačano s novogrčkim πρῶτος) (Mayer, 1891 [2007: 370]).

Predlog *përpara* je sinonim predloga *para* i ima sva gore pomenuta značenja predloga *para*. Označava:

1. mesto, položaj ispred nekog entiteta (živog bića ili stvari):

◊ Ai ia bëri këtë pyetje Markut që qëndronte *përpara tij* i heshtur. (Postavio je ovo pitanje Marku koji je stajao *pred njim* ćuteći.);

◊ Kamioni i madh dhe i bardhë, i parkuar gjatë gjithë kohës *përpara hotelit*, kishte qenë pikërisht mjeti me të cilin ishte kryer akti. (Veliki beli kamion koji je bio parkiran sve vreme *ispred hotela*, bio je upravo vozilo kojim je izvršeno delo.) (PIEN);

◊ Prej ditësh pret *përpara derës së spitalit*. (Danima čeka *pred vratima bolnice*.);

◊ *Përpara tryezës së tij* ishin hapur një mal me fletë të bardha, të mbushura me skicat e fustaneve të këtij koleksioni. (*Ispred njegovog stola* bila je otvorena gomila belih listova, ispunjenih skicama haljina ove kolekcije.) (PIEN).

2. vreme, naglašavajući trenutak ili period pre nekog dešavanja, obavljanja radnje, situacije, stanja:

◊ Pak minuta *përpara largimit* Fifi vendosi t'i dhurojë disa nga sendet e saj personale banorëve. (Nekoliko minuta *pre odlaska* Fifi je odlučila da stanovnicima pokloni nekoliko svojih ličnih stvari.);

◊ Shpeshtonin ardhjet në Klub pikërisht *përpara fatkeqësisë*. (Njihovi dolasci u Klub postali su učestaliji upravo *pred nesreću*.) (Çeliku, 2019: 181);

◊ Pak kohë *përpara dasmës së saj*, ajo dukej mahnitëse me fustan nusërie. (*Neposredno pre veçanja / Pred samo vençanje*, izgledala je oçaravajuće u vençanici.).

3. poređenje:

◊ Nuk ishte gjë *përpara tij*. (*U poređenju s njim* nije bio ništa.) (<https://fjale.al/përpara>).

Upotrebljava se u zavisnim složenim vremenskim rečenicama u kojima se radnja iskazana glavnom rečenicom obavlja pre radnje izražene glagolom u zavisnoj rečenci (posteriornost): *Përpara se të vinte në Tiranë*, Alexanderi ka punuar si gjyqtar në Suedi. (Pre nego što je došao u Tiranu, Aleksander je radio kao sudija u Švedskoj.), u frazama i izrazima kojima se iskazuje način *përpara hundës (së dikujt)* (pred nosom, ispred nečijeg nosa), *përpara syve (të dikujt)* (pred očima, ispred očiju (nekoga)). Uz antonimni predlog *pas* u rečenici iskazuje vremenski period s proširenim trajanjem (vidi Çeliku, 2019).

◊ Fëmijët mbahen të mbikqyrur nga mësuesit *përpara dhe pas orareve të mësimit*. (Deca su pod nadzorom učitelja *pre i nakon časova*.) (PIEN);

◊ Ju bëjmë me dije se të gjithë avionët dezinfektohen *përpara* dhe *pas çdo fluturimi*. (Obaveštavamo vas da se svi avioni dezinfikuju *pre i posle svakog leta*.) (PIEN).

Predlog **pas (mbas)** (iza, za) stoji uz imenice u određenom i neodređenom vidu i zamenice u ablativu. Označava:

1. mesto, prostor iza nekog entiteta, gde se neko ili nešto nalazi ili obavlja radnja:

◊ *Pas derës*. (*Iza vrata*.);

◊ Të gjithë *pas teje*, ti *pas meje!* (*Svi iza tebe*, ti *iza mene!*);

◊ Kur mbërritën para pasticerisë, zunë të soditnin në vitrinë, duke e ngjitur hundën *pas xhamit*. (Kada su stigle pred poslastičarnicu, počele su da gledaju šta se nalazi u izlogu, priljubljujući svoje noseve *uz staklo*.) (Petro 2010: 74);

◊ Ai humbiste diku *pas meje* dhe unë mund ta vështroja fytyrën e gruas i qetë, pa praninë e hijes së tij. (Nestajao bi negde *iza mene* i mogao sam mirno da posmatram lice te žene, bez pristustva njegove senke.) (Kongoli 2003:74);

2. entitet (živo biće, stvar, pojava) koji prati drugi entitet ili mu dolazi otpozadi:

◊ I biri ecte *pas tij* në këmbë. (*Sin je išao za njim* peške.);

◊ Kudo sheh burrat në kuaj dhe gratë e ngarkuara tekса ecnin *pas tyre*. (Svuda vidiš muškarce na konjima i žene natovarene teretom dok idu *za njima*.) (PIEN);

◊ Vraponte *pas tij*. (Trčao je *za njim*.) (FGJSH 1981:1374);

3. vreme, period, događaj koji prethodi nekoj radnji:

◊ *Pas një viti* përsëri jam në Tiranë. (*Nakon godinu dana* ponovo sam u Tirani.);

◊ Gjithashtu, *pas mbledhjes gjenerale* do të kemi mundësi t'i vazhdojmë bisedat. (Takođe, *nakon generalnog sastanka* imaćemo mogućnost nastavka razgovora.);

4. vreme kao određeni vremenski interval koji se odnosi na budućnost:

◊ Do të vijë *pas një muaji*. (Doći će *za mesec dana*.);

◊ *Pas një viti* do të kalojë në grupin tonë. (*Nakon godinu dana* preći će u našu grupu.);

◊ Do të kthehet *pas disa muajsh*, mos u merakos. (Vratiće se *za nekoliko meseci*, ne brini.);

5. entitet za koji je neko vezan, koji voli, mnogo mu je posvećen:

◊ Është i dhënë shumë *pas letërsisë*. (Mnogo voli *književnost*.);

◊ I lidhur shumë *pas sportit*. (Obožava *sport*.);

◊ I dhënë *pas punës / muzikës / matematikës / pijes / librave...* (Posvećen *poslu / muzici / matematici (mnogo voli muziku / matematiku); Voli piće / knjige...*);

◊ E dhënë *pas fëmijëve*. (Mnogo voli *decu*.);

6. vremensko trajanje sa prekidima, radnju koja se intenzivno ponavlja ili prevazilazi granice. Dobar deo ovakvih konstrukcija u albanskom jeziku su postale fraze:

◊ Mbledhje *pas mbledhjeje*. (Sastanak za *sastankom*.);

◊ Lajmet e fundit minutë *pas minute*. (Najnovije vesti iz minuta u *minut*.);

◊ Ndashje *pas ndashjeje*. (Utakmica za *utakmicom*.);

◊ Hap *pas hapi*. (Korak *po korak*.);

7. nešto prema čemu ili čijim uputstvima se vrši, obavlja radnja:

◊ *Pas këshillës së tij*, çaji filloi të rritet me sukses në bregdetin e Detit të Zi të Gjeorgjisë, në Azinë Qendrore – pambuku, në Ukrainë – grurë. (*Po njeqovom savetu*, čaj je počeo da se uspešno uzgaja na obali Crnog mora Gruzije, u Centralnoj Aziji – pamuk, u Ukrajini – pšenica.) (PIEN);

◊ *Pas këshillës së tij*, Kamensky shkoi në shtëpi. (*Po njeqovom savetu*, Kamenski je otišao kući.) (PIEN);

◊ Vepra “De obsidione Scodrensi”- “Rrethimi i Shkodrës”, është e ndarë në tre kapituj, apo siç quheshin *pas zakonit* të shkrimtarëve antikë, në tre libra. (Delo „De obsidione Scodrensi“ – „Opsada Skadra“, podeljeno je u tri poglavlja, ili kako su se *prema običaju* antičkih pisaca zvali, u tri knjige.) (PIEN).

8. *razg.* entitet preko koga se nešto šalje ili obavlja radnja:

◊ Ja mesazhet që i dërgova *pas videos*. (Evo poruka koje sam poslao *preko videa*.) (PIEN);

◊ Letrën e dytë ia dërgova *pas të vëllait*. (Drugo pismo sam mu poslao *preko brata*.).

U konstrukciji stoji uz glagole: *gjendem / ndodhem, jam, eci, vrapoj, flas, dërgoj, kuptoj, shkruaj, përgjigjem, kërkoj, zbuloj, gjej, vendos, përfundoj, harroj...* (nalaziti se, jesam / biti, íci, trčati, govoriti, poslati, shvatiti, (na)pisati, odgovoriti, tražiti, otkriti, naći, odlučiti / staviti, završiti, zaboraviti...).

Ima spacijalne oznake i označava:

a) tačku u prostoru koja se nalazi iza entiteta

*Pas stadiumit. (Iza stadiona.);
Pas shtratit. (Iza kreveta.);*

Nespacijalne oznake:

a) vreme (anteriornost, posteriornost, vremensko trajanje, ponavljanje radnje)

Pas një jave do të dimë më shumë për këtë. (Za nedelju dana znaćemo više o ovome.); U kthye pas pesë minutash. (Vratio se nakon pet minuta.); Orë pas ore. (Iz sata u sat.);

b) pacijens

Letrën e dytë ia dërgova pas të vëllait. (Drugo pismo sam mu poslao preko brata.).

c) odredba

Është shumë e dhënë pas filmave. (Mnogo voli / Obožava / filmove.); I lidhur shumë pas familjes. (Mnogo je vezan za svoju porodicu.).

d) agens

Pas këshillës së tij, çaji filloi të rritet me sukses në bregdetin e Detit të Zi të Gjeorgjisë, në Azinë Qendrore – pambuku, në Ukrainë – grurë. (Po njegovom savetu, čaj je počeo da se uspešno uzgaja na obali Crnog mora Gruzije, u Centralnoj Aziji – pamuk, u Ukraini – pšenica.) (PIEN).

Za ovaj predlog Majer navodi da je reč o geg. *mbas, mas* – predlogu koji se uz genitiv upotrebljava kako bi označio vreme i mesto, prilog „pasnesër; masdite“ (prekosutra, selepas / popodne), kod Budija *pastajë* „së fundi“, *pastajëm (i)* „i fundit“ (poslednji, krajnji) (Mayer, 1891 [2007:371]).

Predlog *mbas* je fonetska varijanta predloga priloškog porekla *pas* i karakteristika je gegijskog dijalekta. Svi elektronski rečnici koje smo koristili (<https://sq.wiktionary.org/wiki/fjalor>; <https://fjalorthi.com/>; <http://fjalori.shknca.org/>; <https://fjale.al/>; <https://fjalor-recnik.com/>), kao i štampani rečnici (čiji se spisak nalazi na kraju monografije) navode oznake *ndajf.* i *parafj.* (prilog

i predlog) uz leksemu *mbas*. Jedini rečnik albanskog jezika koji *mbas* definiše samo kao predlog je rečnik FGJSH iz 1976, dok književna norma i pravopis preporučuju upotrebu predloga *pas*, bez označavanja upotrebe predloga *mbas* kao nepravilne (vidi *Drejtshkrimi i gjuhës shqipe*, 1974.), u FGJSH (2006) uz leksemu *mbas* navedeno je: „*mbas, ndajf. pas. • parafj. (r. rr.) pas, matanë: mbas muzeut.*“ [*mbas, pril. pas • predl. (ablat.) pas, matanë: mbas muzeut (iza muzeja.)*], bez dodatnih objašnjenja ili primera upotrebe (FGJSH 2006:602). Analizirajući prikaz nekih drugih sinonimnih priloga / predloga u jednojezičnim rečnicima albanskog jezika uočili smo da je takva situacija kod svih priloga / predloga čija upotreba nije ujednačeno frekventna (npr. *përtej / matanë; përballë / ballë / për kundrejt*), što s jedne strane ukazuje na ujednačen prikaz i isticanje primarnijeg tj. frekventnijeg i po književnoj normi, preporučljivijeg oblika, dok s druge strane, ukazuje na unifikovan sistem njihove klasifikacije u rečnicima.

Čeliku (2019) navodi da ovaj predlog, iako je odlika književnog gegijskog, zvuči arhaično u standardizovanom albanskom jeziku, smatrajući da razlog tome može biti i njegova ređa upotreba u aktivnom i pisanom jeziku u odnosu na predlog *pas* (ibid. 186). Kako je odlika severnog iliti gegijskog dijalekta, nalazimo ga kod mnogih autora sa severa Albanije i teritorija Balkana gde je ovaj dijalekat široko rasprostranjen i dominantan među izvornim govornicima albanskog jezika. Ipak, mišljenja smo da su jezički kontakti samih govornika albanskog jezika u Albaniji, gegijskog i toskijskog dijalekta, njihov suživot u većim gradovima, trgovina, kultura, književnost i sl. uticali na to da i ovakve lekseme predstavljaju deo leksičkog fonda svih govornika albanskog jezika.

Predlog *mbas* izražava vremenski, mesni i objekatski odnos:

◊ Autori vjen në këtë monografi *mbas një pune të gjatë* studimore e botuese mbi probleme të ndryshme historike të qyteteve tona... (Autor se pojavljuje sa ovom monografijom *nakon dužeg* studijskog i izdavačkog *rada* o različitim istorijskim problemima naših gradova...) (PIEN);

◊ Isha *mbas shpinës së tij*, ai ra. (Bila sam *iza njegovih leđa*, samo je pao.) (PIEN);

◊ Muzika që dëgjojmë sot nuk do ekzistojë më *mbas 10 vitesh!* (Muzika koju danas slušamo neće postojati više *nakon deset godina!*) (PIEN).

Predlog *sipër* (nad, iznad, (po)više, na) stoji uz imenicu u određenom i neodređenom vidu i zamenicu u ablativu. Sinonim je predloga *mbi, në, përsipër* (na, nad, iznad, po). U konstrukciji ima sledeća značenja:

1. označava površinu nekog objekta ili mesta na kome se nalazi, oslanja, po kome se kreće neki entitet ili obavlja neka radnja:

◊ Kur erdha në shtëpi kam parë vetëm vajzën e vogël *sipër krevatit*. (Kada sam stigla kući videla sam samo mlađu ćerku *na krevetu.*) (PIEN);

◊ Flija *sipër tryezës* së mësuësit. (Spavao sam *na* učiteljevom *stolu.*);

◊ U shtri *sipër rërës*. (Legao je *na pesak.*; bukv. Opružio se *po pesku.*) (<https://sq.wiktionary.org/wiki/sipër>);

2. prostor iznad nekog entiteta gde se nalazi neki drugi entitet ili obavalja radnja, bez kontakta među njima:

◊ *Sipër qytetit.* (*Iznad grada.*);

◊ Në shkurt, një tjetër asteroid i emëruar 2011 CQ1 ka kaluar shumë shpjet *sipër Tokës* në një distancë prej 5480 km. (U februaru, asteroid nazvan 2011 CQ1 je vrlo brzo prošao *iznad Zemlje* na udaljenosti od 5480 km.) (PIEN);

◊ *Sipër oqeanit.* (*Iznad okeana.*);

3. prostor, površinu ili mesto koje entitet zauzima iznad nečega ili nekoga:

◊ Banonin *sipër nesh.* (Stanovali su *iznad nas.*) (<https://sq.wiktionary.org/wiki/sipër>);

◊ *Sipër kokave tona* fluturonte një dallendyshe. (*Iznad naših* glava letela je jedna lasta.);

◊ Asgjë nuk është *sipër ligjit.* (Ništa nije *iznad zakona.*) (PIEN);

4. stanje ili količinu koja je iznad očekivanog, normalnog, uobičajenog:

◊ *Sipër mesatarës.* (*Iznad proseka.*);

◊ *Sipër mundësive të saj.* (*Iznad njenih mogućnosti.*);

◊ Çmimet e prodhimit në Eurozonë u rritën *sipër pritshmërive* në muajin dhjetor. (Cene proizvodnje u evrozoni porasle su *iznad očekivanog* u decembru.) (PIEN);

◊ *Sipër peshës ideale.* (*Iznad idealne težine.*);

5. entitet koji je objekat naše radnje ili posmatranja:

◊ Rri gjithë ditën *sipër librave.* (Ceo dan je *nad knjigama.*) (FGJSH 1981:1756);

◊ Për të gjithë ju që këtë muaj do të flini *sipër librave* kemi një këshill. (Za sve vas koji ćete ovaj mesec provesti spavajući *nad knjigama*, imamo jedan savet.) (PIEN);

Ovaj predlog u konstrukcijama stoji uz glagole: *jam, gjendem, ndodhem, qëndroj, shtrihem, rri, shkel, banoj, ulem, rritem, fluturoj, fle, hedh...* (jesam / biti, nalaziti se, stajati, opružiti se / leći, stajati / sedeti / biti, gaziti, stanovati, sedeti, (po)rasti, leteti, spavati, baciti / staviti...). Imenica koja stoji iza predloga *sipër* označava kako entitete koji su neživa bića, kao što su: *bar, tryezë, qytet, Tokë,*

libra, shtrat itd. (trava, sto, grad, Zemlja, knjige, krevet...), apstraktni pojmovi – *mesatare, mundësi, peshë, ligj*... (prosek, mogućnost, težina, zakon...), ali i živa bića, izražena ličnim zamenicama (*meje, teje, tij, saj, neve, juve, tyre* (mene, tebe, njega, nje, nas, vas, njih), npr. *sipër meje* – iznad mene, *sipër nesh* – iznad nas) i vlastitim, zajedničkim i opštim imenicama (Agimi, Artani, Gjergji, Dajti, lumi Danub, Deti Adriatik... (Agim, Artan, Đerđ, Dajt, reka Dunav, Jadransko more...): *sipër Dajtit* – iznad Dajta, *sipër lumit Danub* – iznad reke Dunav itd.

Predlog *sipër* ima specijalne oznake:

1. označava tačku gde se entitet nalazi, na koji se oslanja, po kome se kreće ili obavlja neka radnja

Sipër tryezës. (Na stolu.)
(<https://fjale.al/sipër>);
Sipër lëkurës. (Po koži / Na koži.);

2. tačku iznad nekog entiteta gde se nalazi neki drugi entitet ili obavlja radnja, bez kontakta među njima

Sipër detit. (Iznad mora.);
Pianoja gjendet sipër dhomës së ditës të banesës së Bislimit. (Klavis se nalazi iznad dnevne sobe Bislimovog stana.) (PIEN).

Nespecijalne oznake:

1. pacijens

Rri gjithë ditën sipër librave.
(Ceo dan je nad knjigama.)
(FGJSH 1981:1756);

2. odredba

Sipër mesatarës. (Iznad proseka.); Sipër mundësive të saj. (Iznad njenih mogućnosti.).

G. Majer (1891) uz odrednicu *sipër* navodi da je reč o gegijskom *cipër, përcipër* (predlogu) (iznad, nad) i prilogu sa značenjem “mbi, lart” (na, nad, iznad), prid. *sipërm (i), përcipërm (i)* “i epërm” (gornji). *sypr* “lart përpjetë” (gore, iznad). Po njegovom mišljenju stav da je u pitanju pozajmljenica iz latinskog *super*, zbog *-s* i *-i*, nije moguć. Mišljenja je da je *si-* korenski oblik indoevropske zamenice *-kó*, spojen s *për* i koji se može uporediti s rečju *tepër* (ibid. 450). Čabej (1976) ističe kako reč „*sipër*” ima etimologiju o kojoj je raspravljalo više evropskih lingvista i indoevropista, među kojima F. Bop (F. Bopp) koji je smatrao da se može postaviti pitanje da li je *sipër* transformacija *lat. super* ili aglutinacija *si* i *për*, D. Kamarda (Dh. Kamarda) koji povezuje ovu reč s gr. *ὑπέρ* i *lat. super supra*, H. Pedersen (H. Pedersen) koji u *si-* vidi ablativ indoevropskog indikativa spojenog s *për*, kjo = *prej* itd. Svakako jedno od Čabejevih vrlo važnih zapažanja

je da odgovor na ovo pitanje mogu dati autori stare albanske književnosti, Đ. Buzuku (Gj. Buzuku), F. Bardi (F. Bardhi) i P. Bogdani (P. Bogdani), autori prvih sačuvanih pisanih dokumenata na albanskom jeziku. Dalje navodi da se kod ovih autora reč *sipër* pojavljuje i kao aglutinativni oblik i prilog i da je reč o obliku *sipër / siprë* (koji se dovodi u vezu s narodnim oblikom *syprinë* “faqja e sipërme e një trupi” (im. ž. r. *površina* “gornja strana nekog tela” (syprina e bukës = gornja strana, korica hleba), labijalizacijom -i u blizini labijala, dok se osnovno značenje ove reči dovodi u vezu s “nga sipër, prej sipri”, gde s u “për s ipëri” predstavlja prepozitivni član za ablativ *së* (Çabej 1976: 110).

Predlog **pranë** (pored, pred, ispred) stoji uz imenicu u određenom i neodređenom vidu ablativa, zamenicu (najčešće ličnu), ili broj. U konstrukciji ima sledeća značenja:

1. označava mesto gde se neko ili nešto nalazi, mesto ili entitet pored koga se obavlja radnja, nešto nalazi, dešava, prema kome se neko ili nešto kreće:

◊ *Pranë shkollës. (Pored škole.);*

◊ *Pranë hyrjes së pallatit. (Ispred ulaza u zgradu.);*

◊ *Cicërimat e zogjve në degët e arrës pranë dritares, shoqëruar me zërat e kalamajve në rrugë... (Cvrkutanje ptica na granama orahovog drveta pored prozora pračeno glasovima dece s ulice...) (Apolloni 2014: 42);*

◊ *Shtatorja e tij qëndronte fare pranë pallatit. (Njegov spomenik je stajao sasvim blizu zgrade.) (PIEN);*

2. *knjiž.* instituciju, organizaciju, zavod i sl. koja je deo neke druge, veće, organizacije, institucije ili mesto gde neko radi:

◊ *Gjatë vitit 1902-1903 punon pranë Institutit të Studimeve Historike në Vjenë, ku boton «Dokumente private të Dalmacisë». (U periodu 1902–1903. godine radi na Institutu za istorijske studije u Beču, gde objavljuje „Privatni dokumenti Dalmacije“. (PIEN);*

◊ *Në vitin 1999 fiton titullin Profesor në Shkencat Mjekësore pranë Fakultetit të Mjekësisë të Universitetit të Tiranës. (1999. godine stiče titulu profesora medicinskih nauka na Medicinskom fakultetu Univerziteti u Tirani.) (PIEN).*

3. pitanje, problematiku (kojom se neko bavi):

◊ *Pranë asaj çështjeje duhen parë edhe disa detyra të reja që dalin. (Pored ovog pitanja treba razmotriti i nekoliko novih zadataka koji se javljaju.) (<https://fjale.al/pranë>).*

U konstrukcijama uglavnom stoji uz statične glagole kao što su: *jam, gjendem, rri, qëndroj ...* (jesam / biti, nalaziti se, stajati, raditi, živeti...), kao i neke

druge glagole kojima se ukazuje na statičnost: *punoj, jetoj, banoj...* (raditi, živeti, stanovati...).

Predlog *pranë* ima spacijalne oznake:

1. označava mesto gde se entitet nalazi, mesto ili entitet pored koga se obavlja radnja, nešto nalazi, dešava

Pranë shkollës. (Pored škole.); Shtatorja e tij qëndronte fare pranë pallatit. (Njegov spomenik je stajao sasvim blizu zgrade.) (PIEN);

2. tačku ka kojoj je usmereno kretanje

Shkoi pranë nënës. (Otišao je kod majke.)

Nespacijalne oznake:

1. pacijens

Pranë asaj çështjeje duhen parë edhe disa detyra të reja që dalin. (Pored ovog pitanja treba razmotriti i nekoliko novih zadataka koji se javljaju.) (https://fjale.al/pranë).

Predlog *përmes* (kroz, preko) stoji uz imenicu u određenom i neodređenom vidu ablativa, zamenicu ili broj. U konstrukciji ima sledeća značenja:

1. označava prostor ili entitet (grupu ljudi), kroz koji neko ili nešto prolazi:

◊ *Kaluan përmes fushës. (Prošli su kroz / preko polja.);*

◊ *Përmes kuvertës dëgjova cicërime. (Kroz palubu sam čuo cvrkut pitica.) (Leka 2005: 161);*

2. *fig.* stanje, pojavu ili događaj kroz koji neko prolazi:

◊ *Përmes valëve të jetës. (Kroz talase života.) (https://fjale.al/përmes);*

◊ *Përmes stuhisë. (Kroz oluju.);*

◊ *Kaloi përmes ferrit. (Prošao je kroz pakao.);*

3. način ili sredstvo kojim se služimo da bi nešto postigli / ostvarili nameru:

◊ Regjistrohuni për buletinin informativ të StartWien dhe ju do të merrni informacione për terminet dhe ofertat aktuale *përmes e-mailit* në gjuhën shqipe. (Prijavite se za informativni bilten StartVien i dobićete informacije o terminima i aktuelnim ponudama *preko imejla* na albanskom.) (PIEN);

◊ *Përmes të shkruarit* shoqëria njerëzore në shekuj ka ruajtur dhe transmetuar mesazhet më të rëndësishme të saj; shpikjet, ngjarjet, kulturën etj.

(*Kroz pisanje* ljudsko društvo je vekovima čuvalo i prenosilo svoje najvažnije poruke; izume, događaje, kulturu itd.) (PIEN).

Kada iskazuje način ili sredstvo ima sinonimno značenje sa predlogom *nëpërmjet*:

◊ *nëpërmjet* e-mailit = përmes e-mailit (putem imejla);

◊ *nëpërmjet* telefonit = përmes telefonit (preko telefona).

Upotreba konstrukcija s predlogom *përmes* podrazumeva postojanje objekta (preko ili uz pomoć koga se vrši radnja). Glagoli koji stoje ispred konstrukcija sa predlogom *përmes* najčešće su: *kaloi, marr, gjej, kërkoi, marr pjesë, bëj, përfundoi, marr vesh, zbuloi...* (proći, dobiti, naći, tražiti, učestvovati, napraviti / uraditi, završiti, saznati, otkriti...), dok imenice uz koje stoje mogu biti konkretne i apstraktne: *telefon, fushë, turmë, protestues, dialog, ushqime, rrugë, agjenci, rrjete sociale...* (telefon, polje, gomila / masa, demonstranti, dijalog, hrana, put, agencija, društvene mreže...).

Spacijalne oznake:

a) perlativnost

Ato kaluan *përmes hapësirës ajrore* të Italisë. (Prošle su *kroz vazdušni prostor* Italije.) (PIEN).

Nespacijalne oznake:

a) pacijens

b) način

c) sredstvo

Kaloi *përmes ferrit*. (Prošao je *kroz pakao*.); *Përmes të shkruarit* shoqëria njerëzore në shekuj ka ruajtur dhe transmetuar mesazhet më të rëndësishme të saj; shpikjet, ngjarjet, kulturën etj. (*Kroz pisanje* ljudsko društvo je vekovima čuvalo i prenosilo svoje najvažnije poruke; izume, događaje, kulturu itd.) (PIEN); *Suksesi* i tij është arritur *përmes leximit* dhe *punës së palodhshme*. (Postigao je uspeh čitanjem i *neumornim radom*.; bukv. Njegov uspeh je postignut *putem čitanja* i *neumornog rada*.) (PIEN).

Predlog *gjatë* (tokom, duž) je priloškog porekla. Njegova upotreba kao predloga je frenkventnija u albanskom jeziku u odnosu na upotrebu kao priloga. Kao prilog ima antonimno značenje prilogu *shkurt, pak* (kratko, malo) – fjeti

gjatë (spavao je *dugo*), shëtiti *gjatë* (*dugo* je šetala), na mundoi *gjatë* (*dugo* nas je mučio). Stoji uz imenicu određenog i neodređenog vida, kao i uz zamenicu (pokaznu, neodređenu, odnosnu) i broj u ablativu. U konstrukciji ima sledeća značenja:

1. označava pravac kretanja duž nekog prostora:

◊ Shëtitim *gjatë bregut*. (Šetamo duž obale.);

◊ Një njeri i panjohur ecte *gjatë autostradës*. (Nepoznat čovek hodao je duž autoputa.) (PIEN);

◊ Orët e para nuk pati asnjë ngjarje me rëndësi dhe kështu vazhduam përpara për milje të tëra *gjatë oqeanit*. (Prvih sati nije bilo nikakvih važnih dešavanja tako da smo nastavili dalje idući miljama duž okeana.) (PIEN);

2. vreme u okviru kojeg se obavlja neka radnja:

◊ *Gjatë darkës*. (Tokom večere.);

◊ *Gjatë shfaqjes*. (Tokom predstave.);

◊ *Gjatë përgatitjes*. (Tokom pripreme.);

◊ Konkurrentja për pak bie në pishinë *gjatë sfilatës*. (Takmičarka je zamalo pala u bazen tokom revije.) (PIEN);

◊ *Gjatë verës* vishemi më lehtë. (Tokom leta se oblačimo laganije.); *Gjatë muajit maj*. (Tokom maja meseca.);

◊ *Gjatë fundjavës*. (Tokom vikenda.).

U konstrukciji stoji uz glagole kretanja: *eci, shkoj, shëtiti, vazhdoj, lëviz, luaj...* (hodati, ići, šetati, kretati se, igrati/se...), uz imenice koje označavaju neki kopneni ili vodeni prostor, kao što su: *rrugë, qytet, autostradë, aks, park, breg, kufi, lumë, det, oqean...* (ulica / put, grad, auto-put, put, park, obala, granica, reka, more, okean...), imenice: *ditë, natë, shekull, orë, muaj, periudhë, verë, dimër, pranverë, vit, javë, fundjavë, drekë, darkë* i sl. (dan, noć, vek, sat, mesec, period, leto, zima, proleće, godina, nedelja, vikend, ručak, večera...) kojima se označava vreme / vremenski period; epoha, era, doba, istorijski period: *epoka e gurit / e bronzit / e akullnajave, koha e neolitit, shekulli i vjetër, humanizëm, Lufta e Dytë Botërore...* (kamenno / bronzano / ledeno doba, epoha neolita, stari vek, humanizam, Drugi svetski rat...), kao i apstraktne imenice: *mbledhje, takimi, vizitë, xhirim, përktim, procedurë, gjykim, nënshkrim, negociatë, kërkim, hetim, luftë, studim, pastrim, vizatim, përpjekje, grevë, protestë, marrje (në pyetje)...* (sastanak, susret, poseta, snimanje, prevod, procedura, suđenje, potpisivanje, pregovaranje, traženje, ispitivanje / istraga, proučavanje / učenje, čišćenje, crtanje, nastojanje, štrajk, protest, ispitivanje...).

3. uz pokazne i odnosne zamenice kao deo imenskih sintagmi:

◊ *Gjatë këtyre ditëve*, punuan tej mase. (*Tokom ovih dana* radili su previše.);

◊ Termi *Epoka e Gurit* përfshin periudhën prehistorike *gjatë së cilës guri* është përdorur gjerësisht si material bazë për të prodhuar mjete të ndryshme të ... (Termin *Kameno doba* obuhvata preistorijski period *tokom kojeg je kamen* široko upotrebljavan kao osnovni materijal za proizvodnju različitih materijala...) (PIEN);

4. uz brojeve koji su deo imenskih sintagmi s vremenskim značenjem:

◊ *Gjatë njëzet e pesë* vitesh. (*Tokom dvadeset pet* godina.);

◊ *Gjatë njëqind viteve* të fundit është zhvilluar një teori, ajo e Big Bengut, e cila përkruan vëzhgimet më të sofistikuara që kemi sot... (*Tokom* poslednjih *sto godina* razvijena je teorija, terorija Velikog praska, koja opisuje najsofisticiranija zapažanja koja imamo danas...) (PIEN).

5. sintagma *gjatë rrugës*, pored mesnog značenja može imati i vremensko značenje:

◊ Qytetari ka ndërruar jetë *gjatë rrugës* për në spital. (Građanin je preminuo *na putu* do bolnice.) (PIEN); (vreme)

◊ *Gjate rrugës* më pyetën se nga vija dhe ku shkoja. (*Tokom puta* su me pitali odakle sam i gde idem.) (PIEN); (vreme)

◊ Gjethet e verdha *gjatë rrugës* ishin të bukura. (Žuto lišće *duž puta* je bilo lepo.) (PIEN); (mesto)

◊ Pavarësisht mirëqenies së qytetit, njerëzit që hasëm *gjatë rrugës* ishin të veshur me modesti. (Uprkos blagostanju grada, ljudi na koje smo naišli *na putu* bili su skromno obučeni.) (PIEN). (mesto)

Predlog *brenda* (unutar, u, tokom) stoji uz imenice u određenom i nedoređenom vidu ablativa i uz zamenice u ablativu (lične, pokazne, neodređene). Antonim je predloga *jashtë* (izvan, van) i u konstrukciji označava:

1. mesto gde se entitet nalazi ili obavlja radnja, koje je u unutrašnjosti ili unutrašnjem delu objekta, predmeta, apstraktnog pojma, nekog drugog entiteta:

◊ *Brenda shtëpisë / dhomës / klasës*. (*U kući / sobi / učionici*; *Unutar kuće / sobe / učionice*.) (<https://fjale.al/brenda>);

◊ *Brenda një lokali*. (*U jednom lokal*.);

◊ *Brenda oborrit*. (*U dvorištu*.);

◊ *Brenda bibliotekës. (U biblioteci.);*

◊ *Brenda autobusit ndodheshin 27 persona. (U autobusu se nalazilo dvadeset sedam osoba.) (PIEN);*

◊ *Brenda meje ti fle. (U meni ti spavaš.);*

2. mesto entiteta unutar grupe, društvene grupe, radnju koja se obavlja u okviru takve grupe, administrativne jedinice, preduzeća, organizacije i sl.:

◊ *Brenda skuadrës. (U timu.);*

◊ *Brenda stafit të kompanisë. (Među zaposlenima u kompaniji; bukv. Unutar kompanijskog osoblja.);*

◊ *Brenda firmës. (Unutar firme / U firmi.);*

◊ *Brenda udhëheqjes së lartë. (Među članovima visokog rukovodstva.; bukv. Unutar članova visokog rukovodstva.);*

◊ *Brenda sektorit financiar. (Unutar finansijskog sektora.);*

3. neprelaženje granica, mase, mere, broja, mogućnosti i sl, određenost radnje ili stanja prema onome što je predviđeno, planirano, odlučeno:

◊ *Brenda planit buxhetor të 2010-s. (Prema planu budžeta za 2010.g. / U okviru plana budžeta za 2010. g.);*

◊ *Brenda mundësive dhe kapaciteteve. (U okviru mogućnosti i kapaciteta.);*

◊ *Thirrje për aplikime për shkëmbime brenda programit Erasmus +. (Poziv za prijavu za razmenu u okviru programa Erasmus +.) (PIEN);*

◊ *Brenda çështjes. (U okviru pitanja.);*

◊ *Brenda masave të mbrojtjes. (U okviru zaštitnih mera.);*

4. vreme kada se nešto obavlja u okviru određenog vremenskog perioda:

◊ *Çmimet e gazit u dhjetëfishuan brenda një viti. (Cene gasa su se udesetostručile u toku jedne godine.) (PIEN);*

◊ *Brenda ditës / natës / paraditës. (U toku dana / noći / prepodneva.);*

◊ *Brenda disa sekondash. (U toku nekoliko sekundi.);*

◊ *Brenda një viti. (U toku jedne godine.);*

◊ *Brenda disa muajsh. (U toku nekoliko meseci.).*

U konstrukciji najčešće stoji uz statične glagole: *jam, gjendem, ndodhem, rri...* (jesam / biti, nalaziti se, biti / sedeti...), uz imenice koje označavaju mesto, prostor koji se doživljava kao zatvoren, ovičen, kao što su: *shtëpi, dhomë, pallat,*

klasë, bibliotekë, lokal, oborr, autobus, makinë ... (kuća, soba, zgrada, učionica, biblioteka, lokal, dvorište, autobus, kola...), apstraktni prostor *tru, zemër, shpirt, gjak, kokë, qenie...* (mozak, srce, duša, krv, glava, biće...); *brenda zemrës* sime (*unutar moga srca / u mom srcu*); uz lične zamenice, gde se lice u apstraktnom smislu doživljava kao zatvoren prostor, sadržavatelj osećanja, misli, promišljanja, drugog entiteta – *brenda meje / teje / saj / tij...* (*u meni, tebi, njoj, njemu / unutar mene, tebe, nje, njega...*): *brenda meje* një mijë ëndrra (*u meni hiljadu snova*).

Ima spacijalne oznake i označava:

a) tačku gde se entitet nalazi,
mesto unutar drugog entiteta

Brenda kutisë. (U kutiji / unutar kutije); Brenda mureve të shtëpisë. (Unutar zidova kuće.); Brenda kabinetit. (U kabinetu.);

b) tačku gde se entitet nalazi,
mesto u okviru grupe, radnju koja
se obavlja u okviru takve grupe

Brenda skuadrës. (U timu.); Brenda stafit të kompanisë. (Među zaposlenima u kompaniji.);

Nespacijalne oznake:

a) vreme (određeni vremenski okvir)

Brenda pasditës. (U toku popodneva.); Bredna disa minutash. (U nekoliko minuta.); Brenda disa vitesh. (U toku nekoliko godina.);

b) odredbu

Brenda projektit. (U okviru projekta.); Brenda masave të mbrojtjes. (U okviru zaštitnih mera.);

Predlog kundër (nasuprot / protiv) stoji uz imenicu u ablativu u određenom i neodređenom vidu, zamenicu i broj. U konstrukciji može označavati:

1. suprotan pravac u odnosu na kretanje entiteta:

◊ Zyrtarët fillimisht thanë se shpërthimi ishte shkaktuar kur një mjet që po lëvizte *kundër trafikut* u përplas me tre makina të tjera. (Zvaničnici su prvo rekli da je do eksplozije došlo kada se vozilo koje se kretalo *u kontra smeru* sudarilo sa tri druga vozila.) (PIEN);

◊ Anija me avull kaloi 24 km *kundër rrymës* dhe u kthye mbrapa... (Parobrod je prešao 24 kilometara krećući se *protiv struje* i vratio se nazad...) (PIEN);

2. mesto nasuprot nekoga ili nečega:

◊ U ul *kundër tij*. (Seo je *nasuprot njega*.);

◊ Ata u ulën *kundër hyrjes në shpellë*. (Seli su *nasuprot ulazu* u pećinu.);

3. entitet protiv koga se neko bori, kome se suprotstavlja, protiv koga je i sl.:

◊ Banorët e Astirit ashtu siç kishin paralajmëruar kanë dalë në protestë *kundër ndërtimit të një pallati tetëkatësh*. (Stanovnici Astirija su, onako kako su najavili, izašli na protest *protiv izgradnje zgrade* od osam spratova.);

◊ Skuadra turke Fenerbahçe do të luajë *kundër një skuadre* nga Rusia, më konkretisht *kundër Lokomotivës* nga Moska. (Turski tim Fenerbahçe će igrati *protiv tima* iz Rusije, tačnije, *protiv Lokomotive* iz Moskve.) (PIEN);

4. nešto od čega se branimo:

◊ Masat *kundër korrupsionit*. (Mere *protiv korupcije*.);

◊ Mbrojtja *kundër zjarrit*. (Zaštita *od požara*.);

◊ Mbrojta *kundër diskriminimit*. (Zaštita *od diskriminacije*.)

Da je reč o predlogu priloškog porekla, jasno ukazuju svi rečnici savremenog albanskog jezika objavljeni od osamdesetih godina prošlog veka, pa do najnovijih objavljenih u poslednjih deset godina. U svim rečnicima kao prva navedena jedinca pod ovom odrednicom se pojavljuje prilog *kundër*, s tri navedena značenja: 1. u suprotnom smeru (eci *kundër* – išao je *u suprotnom smeru*); 2. nasuprot (i rrinte *kundër* – sedeo je *nasuprot njega*) i 3. protiv (jam *kundër* – ja sam *protiv*). M. Samara ističe da je osnovno značenje predloga *kundër* ostalo isto, „označava suprotan pravac“ i da je vezano za značenje priloga od koga je izveden, ali da je označavanje mesta „nasuprot“ nekoga ili nečega značenje koje je počelo da zastareva (Samara 1999: 69). Navodi da se umesto ovog predloga, za označavanje mesta nasuprot nekom entitetu danas upotrebljavaju sinonimni predlozi „*kundrejt* i *kundruall*, kao i *përkundrejt* i *përkundër*, koji kao semantemu imaju reč *kundër*“ (ibid. 69).

G. Majer u *Fjalor etimologjik i gjuhës shqipe* (1891) ovaj predlog navodi kao *kundrë* [*kundrɛ*]. Gegijsko *kundër*, predlog koji se upotrebljava uz genitiv „*përballë, karshi, kundruall, sipas*“. Prilog „*përballë, ashtu si, kundërshtár m., kunërshtoj*“ „contrastare“ u skadarskom dijalektu *kundreq* „*përballë*“. Glagol dovodi u vezu s latinskim *contra*, imenicu *kundërshtár* sa *contrastarius (Mayer, 1891 [2007: 268]).

U konstrukciji ukazuje na objekatski odnos i podrazumeva postojanje nepravog objekta:

◊ Masat *kundër korrupsionit*. (Mere *protiv korupcije*.);

◊ Do të votoj *kundër dy kandidatëve / nenit 88 / këtij propozimi*. (Glasaču *protiv dva kandidata / člana 88 / ovog predloga*.);

◊ Sanksionet kundër shteteve / institucioneve. (Sankcije prema državama / institucijama.);

Stoji uz glagole kojima se iskazuje kretanje: *lëviz, eci, kaloj...* (kretati se, ići, preći...), stav, mišljenje, reakcija: *kam, jam, votoj, qëndroj, flas, tregohem, bëj, reagoj, mendoj, tregoj...* (imati, jesam / biti, glasati, biti, govoriti, pokazati se, uraditi / napraviti, reagovati, misliti, pokazati...), npr:

◊ *Jam kundër rritjes së çmimit të energjisë elektrike. (Protiv sam povećanja cene električne energije.)* (PIEN);

◊ *Çfarë mund të bëj kundër këtyre dhimbjeve? (Šta mogu da uradim protiv ovih bolova?);*

◊ *Unë jam kundër çdo lufte. (Protiv sam svakog rata.)*

U konstrukciji može stajati iza apstraktnih imenica kao što su: *masa, mbrojtje, sanksione, rregulla, vendime, ligj, reagim/e, postime, deklarata, tentime...* (mere, zaštita, sankcije, pravilo / pravilnik, odluke, zakon, reakcija / reakcije, objave, izjave, pokušaji...):

◊ *Ligji kundër diskriminimit. (Zakon protiv diskriminacije.);*

◊ *Rregulla kundër largimit nga vendi i punës. (Propisi protiv otpuštanja s posla.)* (PIEN);

◊ *Tentimi kundër fitorës së komunizmit ishte i kotë. (Pokušaj protiv pobjede komunizma bio je uzaludan.)* (PIEN).

8.7. Predlog pro

Predlog *pro* (za) je antonim predloga *kundër*, koji se kao i pomenuti predlog *kundër*, takođe semantičko-sintaksički slaže s ablativom. Stoji uz imenice u određenom i neodređenom vidu ablativa, zamenice i brojeva u ablativu. Ni u jednom rečniku koji smo koristili tokom naše analize nismo naišli na podatak o poreklu ove reči, koja bi svakako morala da bude navedena uz ovu jedinicu (iako je reč o latinizmu, lat. *pro* – za (Popadić 2018: 907) i opštepoznatoj reči koja je zastupljena u terminologiji mnogih naučnih grana), predstavlja pozajmljenicu i jedan od novijih predloga u albanskom jeziku. Pod odrednicom *pro* u rečniku je prvo navedena s oznakom *ndajf.* (prilog), a onda i sa oznakom *parajf.* (predlog) (FGJSSH, 2006). Kao i u slučaju predloga *kundër*, ovakvo navođenje gde je prioritet dat priloškom značenju ove lekseme, ukazuje na njeno priloško poreklo. U konstrukciji označava osobu ili radnju s kojom se neko slaže ili ka kojoj naginje, podržava je/ga:

◊ *Jam pro kandidatit. (Za kandidata sam.);*

◊ 55.75% e qytetarëve të anketuar janë *pro një ligji* që i obligon qytetarët të votojnë. (55.75% anketiranih građana su *za jedan zakon* koji obavezuje građane da glasaju.) (PIEN);

◊ Do të votojmë *pro G. Galiano* për kryeministër të vendit. (Glasačemo za *G. Galijana* za premijera zemlje.) (PIEN).

U konstrukcijama stoji uz glagole koji izražavaju stav, mišljenje, reakciju: *jam, votoj, qëndroj, bëj, reagoj, mendoj, tregoj...* (jesam / biti, glasati, biti, uraditi / napraviti, reagovati, misliti, pokazati...), npr: Do të votoj *pro këtij vendimi*. (Glasaću za *ovu odluku*.).

8.8. Predlozi *ndaj, matanë, përballë, përtej*

8.8.1. Predlog *ndaj*

Predlog *ndaj* (prema, k(a), kod) stoji uz imenice u određenom i neodređenom vidu ablativa i uz zamenice u ablativu. U konstrukciji može označavati:

1. mesto gde se entitet nalazi, entitet pored koga se nešto nalazi, obavlja radnja, ka kome je usmerena radnja:

◊ Te ahu *ndaj burimit*. (Kod hrasta *kraj izvora*.) (FGJSH 1981:1201);

◊ U afrua *ndaj zjarrit*. (Približio se *vatri*.) (FGJSH 1981:1201);

◊ U kthye *ndaj nesh*. (Okrenuo se *ka nama*.) (<https://fjale.al/ndaj>);

2. osećanje, mišljenje, stav prema nekom entitetu i uopšteno, odnos koji postoji između dva ili više entiteta:

◊ Nuk kam paragjykime *ndaj të tjerave*. (Nemam predrasude *prema drugima*.);

◊ Unë nuk bëhesha xheloz që Anila privilegjohej, me gjithë trajtimet mizore *ndaj meje*. (Nisam bio ljubomoran zbog toga što je Anilja bila favorizovana, i pored njenog okrutnog ponašanja *prema meni*.) (Kongoli 2007:62);

◊ Qëndrimi *ndaj kulturës*. (Stav *prema kulturi*.);

◊ Dashuri *ndaj klubit*. (Ljubav *prema klubu*.);

◊ Mirënjohje *ndaj mjekëve dhe infermiereve* që punuan gjatë pandemisë. (Zahvalnost *prema lekarima i medicinskim sestarama* koji su radili tokom pandemije.) (PIEN);

3. poređenje:

◊ Një kthesë e madhe *ndaj vitit të kaluar*. (Veliki preokret *u odnosu na prošlu godinu*.) (FGJSH 1981:1201);

◊ Leku i qëndrueshëm *ndaj monedhave* të huaja kryesore. (Lek postojan *u odnosu na glavne strane valute*.) (PIEN);

Konstrukcija s predlogom *ndaj* kojom se izražava vremensko značenje je konstrukcija u akuzativu. Reč je o vremenu koje nije precizno određeno ili koje označava trenutak pred samo dešavanje radnje. Predlog se upotrebljava samo uz dve imenice srednjeg roda – *të gdhirë* (svitanje) i *të ngrysur* (sumrak):

◊ Erdhën *ndaj të gdhirë*. (Stigli su *pred svitanje / u zoru*.);

◊ *Ndaj të gdhirë* u ndamë. (Rastali smo se *pred zoru*.);

◊ *Ndaj të ngrysur*. (*Pred sumrak / u sumrak*).

Na početku rada smo ukazali da je konstrukcija s predlogom *ndaj* karakteristika ablativa i da se samo dva predloga u albanskom jeziku *ndaj* i *për* mogu upotrebljavati u konstrukcijama dva različita padaža⁵.

U konstrukcijama stoji uz glagole: *kthehem*, *sillem*, *vij* (u aoristu), *ndahem* (u aoristu), *afrohem*, *ndrëmarr*, glagolsku konstrukciju modalni gl. *duhet* (treba) + *marr* (uzeti) = treba preduzeti, *jam* + prid. *indiferent/-e*, *inferior/-e*, *superior/-e*, *inorant/-e*, *mirënjohës/e*, *tregohem* + prid. *i/e ashpër*, *mizor/-e*, *i/e padrejtë*, *jo serioz/-e*, *bëj*, *hakmerrem*, *aplikohet*, *implementohet*, *vihet*, *drejtohet*, *tërhiqem*, *kujdesem*... (okrenuti se, ponašati se, doći / stići (u aoristu), podeliti se (u aoristu), približiti se, preduzeti, *jam* (jesam / biti) + prid. *ravnodušan*, -na, -o, *inferioran*, -na, -o, *superioran*, -na, -o, *ravnodušan*, -na, -o / *neznalica*, *zahvalan*, -na, -o, *pokazati se* + prid. *surov*, -a, -o, *oštar*, -a, -o, *nepravedan*, -na, -o, *neozbiljan*, -na, -o, (na)praviti, svetiti se, primenjuje se, implementira se, stavlja se / *prav*. izriče se, usmerava se, privlačiti se, brinuti se⁶...) U svim glagolskim konstrukcijama sa predlogom *ndaj* obavezna je imenica (koja označava živo / neživo biće, apstraktni pojam) ili zamenica (prvenstveno lična zamenica) koja ima funkciju nepravog objekta. Ka objektu je usmerena radnja ili se na njemu obavlja radanja:

◊ Absolutisht nuk tërhiqem *ndaj asaj*. (*Ona* me apsolutno ne privlači.);

◊ Drejtori për Shëndetësi dhe Mirëqenie Sociale, Munib Durguti, ka reaguar pas akuzave drejtuar *ndaj tij* pas emisionit "Perspektiva". (Direktor Zavoda za javno zdravlje i socijalno blagostanje, Munib Durguti, reagovao je na optužbe upućene *njemu* nakon emisije *Perspektiva*.) (PIEN);

◊ Sillet mirë *ndaj prindërve*. (Lepo se ophodi *prema* svojim *roditeljima*.).

U konstrukciji ima spacijalne oznake:

a) Označava tačku gde se entitet nalazi

Te ahu *ndaj burimit*.

(Kod hrasta *kraj izvora*.)

(FGJSH 1981:120);

⁵ Uz napomenu da smo se na početku rada izjasnili po pitanju klasifikacije predloga.

⁶ U albanskom jeziku u rečnicima se navodi indikativ prezenta prvog lica jednine a ne infinitiv glagola.

b) tačku ka kojoj se neko kreće	U afrua <i>ndaj zjarrit</i> . (Približio se <i>vatri</i> .) (FGJSH 1981:1201); U <i>kthye ndaj nesh</i> . (Okrenuo se <i>ka nama</i> .) (https://fjale.al/ndaj).
Nespacijalne oznake:	
a) odredba	<i>Dashuri ndaj klubit</i> . (Ljubav <i>prema klubu</i> .); <i>Qëndrimi ndaj kulturës</i> . (Stav <i>prema kulturi</i> .);
b) pacijens	<i>Sillet mirë ndaj prindërve</i> . (Lepo se ophodi <i>prema</i> svojim <i>roditeljima</i> .); <i>Kujdeset ndaj prindërve</i> . (Brine se o <i>roditeljima</i> .)
c) poređenje	<i>Leku i qëndrueshëm ndaj monedhave të huaja kryesore</i> . (Lek postojan <i>u odnosu na</i> glavne strane <i>valute</i> .) (PIEN).

8.8.2. Predlog *matanë*

Predlog *matanë* (s druge strane, preko) stoji uz imenice u određenom i neodređenom vidu ablativa i označava mesto, prostor koji se doživljava kao nastavak površine, prostora ili druge strane nekog entiteta:

◊ *Matanë lumit / kufirit / detit*. (S druge strane / preko reke / granice / mora.) (<https://fjale.al/matanë>);

◊ *Hidhem matanë një pengese, një kanali, një hendeku...* (Preskočiti preko prepreke, kanala, jendeka...);

◊ *Gjysmë ore larg, matanë një lugine*, ndodhet fshati i Lavdanit. (Udaljeno pola sata, s druge strane doline, nalazi se selo Lavdan.) (PIEN);

◊ *Matanë një ure të gurtë* rruga vjen e bëhet edhe më e rrëpirët. (Preko kamenog mosta put postaje sve strmiji.);

◊ *Matanë murit*. (S druge strane zida. / Kroz zid.).

U konstrukciji stoji uz glagole: *jam, hidhem, kërcej, mbetem, kaloj, gjendem, çoj...* (jesam / biti, preskočiti / prebaciti se, skočiti, ostati, preći, nalaziti se, voditi...). Ima spacijalnu oznaku i ukazuje na perlativnost ili tačku kretanja kroz prostor:

◊ *Matanë detit*. (Preko mora / S druge strane mora.).

Ovaj predlog se ređe upotrebljava uz apstraktne imenice. Primere takve upotrebe nalazimo u žurnalističkom i književnom stilu: *Matanë caqeve të çmendurisë sate*. (Izvan granica tvoga ludila.) (PIEN).

8.8.3. Predlog *përballë* (prekoputa, nasuprot) stoji uz imenice u određenom i neodređenom vidu i zamenice u ablativu. U konstrukciji označava:

1. entitet koji se nalazi ili kreće ka nekome ili nečemu. Podrazumeva položaj licem u lice, nasuprot jedno drugom:

◊ Jam *përballë shkollës*. (*Prekoputa škole sam.*);

◊ *Vinin përballë nesh*. (*Dolazili su ka nama / Dolazili su nam u susret.*) (<https://fjale.al/përballë>);

◊ *Përballë Fakultetit Juridik*. (*Prekoputa Pravnog fakulteta.*);

◊ *Përballë zyrës*. (*Prekoputa kancelarije.*);

◊ Nuk u ulën *përballë njëri-tjetrit* në një tryezë. (*Nisu seli jedan naspram drugog za stolom.*) (PIEN);

◊ Të porsamartuarit po qëndronin *përballë altarit*, papritmas paraqitet një grua e veshur me fustan të bardhë. (*Mladenci su stajali pred oltarom, iznenada se pojavila žena u venčanici.*) (PIEN).

2. neko ili nešto što se pojavljuje kao prepreka, teškoća s kojom se treba suočiti, kojoj se treba suprotstaviti:

◊ Gjergj Kastrioti - Skënderbeu vdiq në një kohë kur Shqipëria ndodhej *përballë vështirësive* të mëdha ekonomike të papara ndonjëherë. (*Đerđ Kastrioti – Skenderbeg je umro u vreme kada se Albanija nalazila pred velikim ekonomskim teškoćama ikada viđenim.*) (PIEN);

◊ Jemi *përballë një armiku* të panjohur. (*Pred nama je nepoznati neprijatelj.*) (PIEN);

◊ Nuk do të tërhiqemi *përballë padrejtësisë*. (*Nećemo se povući pred nepravdom.*) (PIEN).

U konstrukcijama stoji uz glagole: *jam, gjendem, ulem, qëndroj, vij, ndodhem, tërhiqem, paraqitem, bashkohem, mblidhem, kërkoj...* (*jesam / biti, nalaziti se, sedeti, stajati, doći, nalaziti se, povući se, pojaviti se, spojiti se / udružiti se, okupiti se, tražiti...*).

Ima spacijalne oznake:

a) označava tačku gde se entitet nalazi

Jam *përballë shkollës*. (*Prekoputa škole sam.*); U ulën *përballë njëri-tjetrit* në një tryezë. (*Seli su jedan naspram drugog za stolom.*);

b) tačku ka kojoj se entitet kreće

Vinin përballë nesh. (*Dolazili su ka nama / Dolazili su nam u susret.*) (<https://fjale.al/përballë>);

Nespacijalne oznake:

a) odredba

Jemi *përballë një armiku të panjohur*. (*Pred nama je nepoznati neprijatelj.*) (PIEN);
Nuk do të tërhiqemi *përballë padrejtësisë*. (Neçemo se povući *pred nepravdom.*) (PIEN).

8.8.4. Predlog *përtej*

Predlog *përtej* (preko, s one strane) stoji uz imenice u određenom i neodređenom vidu u ablativu i uz zamenice (prvenstveno lične i pokazne). Označava:

1. mesto preko puta koga se ili s čije druge strane se nešto dešava, nalazi, vrši radnja:

◊ Në luftë me keltët, ardianët arritën t'i dëbonin ata *përtej lumit Naronë*... (U ratu sa Keltima, Ardiejci su uspeli da ih proteraju *preko reke Neretve*...) (PIEN);

◊ "*Përtej lumit dhe në pyll*" nga Ernest Heminguei. ("*Preko reke* i u šumu" roman Ernesta Hemingveja.) (PIEN);

◊ *Përtej mureve të gurta*. (*Iza kamenih zidova.*);

◊ Nuk mund të themi që adoleshentët nuk e përdorin, *përtej oborrit të shkollës*, ka nxënës të cilët e përdorin. (Ne možemo reći da ga adolescenti ne koriste, *van školskog dvorišta*, ima učenika koji ga koriste.) (PIEN);

◊ Këto kufizime kryesisht kanë të bëjnë me produktet ushqimore që lejohet të futen *përtej kufirit kroat*. (Ova ograničenja se uglavnom odnose na prehrambene proizvode koji se mogu preneti *preko hrvatske granice*.) (PIEN).

2. masu, meru koja se prevazilazi, prelazi granice ili propisanu normu:

◊ Një film *përtej imagjinatës*. (Film koji *prevazilazi granice mašte.*);

◊ Nëse hahet *përtej mase* mjalti mund të jetë i dëmshëm. (Ukoliko se jede *preterano / preko mere / med* može da bude štetan.);

◊ *Përtej shumës së parashikuar*. (*Preko predvidene sume.*) (FGJSH 1981:1467);

◊ Senati nuk do të lejojë që të pranohen studentë *përtej numrit* që ka përcaktuar Ministria e Arsimit. (Senat neće dozvoliti da se prime studenti *preko broja* koji je propisalo Ministarstvo prosvete. (PIEN);

U konstrukcijama stoji uz glagole: *jam, gjendem, ndodhem, largohem, hahem, kaloj, shkoj, eci, bie, provoj, kosumohet, shpenzohet, ulem, zbres, fut...* (jesam / biti, nalaziti se, otići, (po)jesti se, proći, ići, pasti, probati, potrošiti / konzumirati, potrošiti, sestiti / spusti se, spustiti, staviti...), u sintagmama uz imenice kojima se označava prostor, površina koja ima granične linije iza kojih je nastavak nekog drugog prostora, kao što su: *lumë, oborr, mur, kufi, shtëpi, prag, lagje, fushë, mal, det, oqean* (reka, dvorište, zid, granica, kuća, prag, naselje, polje, planina, more, okean) itd, apstraktni prostor koji se doživljava kao prostor izvan dozvoljene granice, izražen apstraktnim imenicama: *imagjinatë, dashuri, trishtim, urrejtje, inteligjencë, masë, shkallë, temperaturë, afat...* (mašta, ljubav, tuga, mržnja, inteligencija, mera, nivo, temperatura, rok...), i uz zamenice, u prvom redu lične, ali i pokazne i sl.:

◊ Unë kam dizajnuar diçka që është përtej meje. (Dizajnirala sam nešto što me nadilazi.) (PIEN);

◊ Ky projekt nuk ka lidhje vetëm me ne, ai shkon përtej nesh. (Ovaj projekat nije vezan samo za nas, prevazilazi nas.) (PIEN);

◊ Asnjë ankim i mëtejshëm nuk ishte i mundur përtej këtij vendimi. (Nijedna kasnija žalba nije bila moguća nakon ove odluke.) (PIEN).

8.8.5. Predlog nëpërmjet

Predlog *nëpërmjet* (preko, pomoću, uz pomoć) prvenstveno stoji uz imenice u određenom i neodređenom vidu u ablativu, ali i uz zamenice (u prvom redu lične i pokazne) u ablativu. Označava:

1. sredstvo uz pomoć koga se nešto postiže, ostvaruje, vrši radnja:

◊ Gjeni punë nëpërmjet internetit! (Nađite posao preko interneta!) (PIEN);

◊ Tomi na dërgonte çdo muaj njëqind dollarë nëpërmjet agjencisë Western Union. (Tomi nam je svakog meseca slao po sto dolara preko agencije Western Union.) (Kongoli 2003:96);

◊ Identifikimi nëpërmjet muskujve të fytyrës. (Identifikacija preko facijalnih mišića.) (PIEN);

◊ Nëpërmjet masave / vendimeve / urdhërve / rregullave. (Uz pomoć mera / odluka / naredbi / pravila.);

◊ Sot mund të bëni pagesë nëpërmjet internetit dhe bankomatit. (Danas možete obaviti plaćanje preko interneta i bankomata.) (PIEN);

◊ Nëpërmjet një avokati. (Preko advokata.); Shkencëtarët kanë vërtetuar

se informacioni i marrë *nëpërmjet leximit* është 3 hërë më i rrënjosur në memorien tuaj.. (Nauçnici su potvrdili da je informacija dobijena *putem çitanja* tri puta više ukorenjenja u vašu memoriju...) (PIEN);

2. vreme u smislu hronologije:

◊ Rishtas është botuar libri “Historia e vallëzimit *nëpërmjet kinematografisë*”. (Nedavno je objavljena knjiga „Istorija plesa *kroz kinematografiju*“.) (PIEN);

◊ Arti ka evoluar *nëpërmjet shekujve*. (Umetnost je evoluirala *kroz vekove*.)

U konstrukcijama stoji uz glagole: *çoj, dërgoj, bëj, vendos, vendosem, përshkruaj, zbuloj, kërktoj, kaloj, lidh, fitoj, konkuroj...* (poslati, uraditi / napraviti, odlučiti, biti donet (zakon, odluka) / uspostaviti se, opisati, otkriti, tražiti, preći, povezati, dobiti / ostvariti, konkurisati...), u sintagmi uz imenice koje označavaju apstraktne i kontretne pojmove (*internet, masë, shekull, procedurë, marrëveshje, film, lexim, kërkim, rregull, njoftim, faqja, padie, përgjigjeje* i sl. (internet, mera, vek, procedura, dogovor, film, çitanje, potraga / traženje, pravilo, obaveštenje, stranica, tužba, odgovor), *avokat, staf, person, ekspert...* (advokat, osoblje, stručnjak...), kao i zamenice, najčešće uz lične i pokazne zamenice. U sintagmama s ličnim zamenicama njihov broj je veliki u biblijskim i verskim tekstovima:

◊ Unë jam dera; nëse dikush hyn *nëpërmjet meje*, do të shpëtohet; do të hyjë, do të dalë dhe do të gjejë kullotë. (Gjoni 10:9) (Ja sam vrata; Ko uđe *kroza me* spašće se, i ući će i izići će, i pašu će naći. (Biblija, I knjiga Novog Zaveta, Jevanđelje po Jovanu, 10:9);

◊ Jezusi i tha: “Unë jam udha, e vërteta dhe jeta; askush nuk vjen tek Ati përveçse *nëpërmjet meje*. (I Isus mu reče: „Ja sam put, istina i život; niko neće doći k Ocu do *kroza me*.) (Biblija, I knjiga Novog Zaveta, Jevanđelje po Jovanu, 14:6).

Ali i u svakodnevnom govoru i različitim vrstama tekstova:

◊ Pra në një formë, ëndrra e tij u realizua *nëpërmjet meje*. (Dakle, u izvesnom smislu, njegov san se ostvario *preko mene*.) (PIEN);

◊ *Nëpërmjet tyre*, ju mund të ndiheni të sigurtë teksa përdorni pajisjet tuaja teknologjike, pa dëmtuar aspak shëndetin tuaj fizik dhe mendor. (*Uz pomoć njih*, možete da se osećate sigurnim tokom upotrebe vaših tehničkih uređaja, bez i najmanjeg narušavanja vašeg fizičkog i mentalnog zdravlja.) (PIEN);

◊ *Nëpërmjet këtyre artikujve*, ai kontribuoi në rritjen e interesit për monumentet dhe mjediset historike në mesin e shumë njerëzve deri më tani të painformuar... (*Ovim člancima* doprineo je porastu interesovanja za spomenike

i historijske lokacije u krugu mnogih do sada neinformisanih ljudi... (bukv. *Preko ovih članaka* doprineo je ...) (PIEN);

◊ Uleni sheqerin në gjak, *nëpërmjet këtyre ushqimeve*. (Snizite nivo sheçera u krvi pomoću *ovih namirnica*.) (PIEN).

Predlog *nëpërmjet* nema spacijalne oznake. Ima dve nespacijalne oznake:

a) označava sredstvo

Nëpërmjet masave / vendimeve / urdhrave / rregullave. (Uz pomoć mera / odluka / naredbi / pravila.);
Regjistrimi do të kryhet në dy mënyra deri në datën 22 qershor 2022: online *nëpërmjet formularit* në faqen zyrtare të fakultetit, prezent duke u paraqitur në Sekretarinë Mësimore të Fakultetit të Shkencave Sociale. (Prijava će biti obavljena na dva načina do 22. juna 2022: onlajn *preko formulara* na zvaničnoj stranici fakulteta, lično u Sekretarijatu za nastavu Fakulteta socijalnih (nauka.) (PIEN);

b) vreme (hronologiju)

Arti ka evoluar *nëpërmjet shekujve*. (Umetnost je evoluirala *kroz vekove*.).

Predlozi glagolskog poreka

Predlozi glagolskog poreka – *falë* (zahvaljujući), *përfshirë/përfshi* (obuhvatajući, uključujući), *përfshirë/përfshi* (isključujući, izuzimajući), *kaluar, shkuar* (polazeći), *referuar* (prema, pozivajući se, odnoseći se), *kushtuar/dedikuar* (posvećen) itd.

U uvodnom delu smo već napomenuli da autori *Gramatike albanskog jezika I* (Agalliu et al, 2005) navode kako predloških izraza koji su formirani od drugih vrsta reči, a da to nisu imenice i prilozi, ima vrlo malo. Navode priloške izraze *me gjithë* (predlog *me* (s(a) + neodređena zamenica *g gjithë* (svi, sve, svo) i *lidhur me* (particip glagola *lidh* (vezati, povezati, svezati) + predlog *me*) i samo jedan glagolski predlog *falë* (zahvaljujući), koji je izveden od participa glagola *fal* (oprostiti, pokloniti). Ovaj predlog se semantičko-sintaksički slaže s ablativom. S druge strane, gramatičar Čeliku (1990) smatra da se u grupu glagolskih predloga, pored navednog, ubrajaju i: *lidhur me* (u vezi s), *ngjitur me* (u vezi s, u odnosu na), *krahasuar me* (u poređenju s), *përfshirë/përfshi* (obuhvatajući, uključujući), *përfshirë/përfshi* (isključujući, izuzimajući), *kaluar, shkuar* (polazeći) i još po neki glagol (Čeliku, 1990: 65–66). Reč je o glagolima koji su prešli u predloge, ali koji preko svog participnog oblika čuvaju vezu s osnovnim značenjem glagola: participni oblik glagola *lidh* (vezati) je *lidhur* + predlog *me* (s), *ngjitur* glagola *ngjit* ((po)vezati, spojiti, lepiti), *krahasuar* glagola *krahasoj* (uporediti, porediti), *përfshirë/përfshi* glagola *përfshirë/përfshi* (isključiti, udaljiti, izuzeti)... U ovom obliku više ne predstavljaju nezavisne rečenične članove i ne izražavaju radnju, već izražavaju neku vrstu odnosa i postaju deo predložko-padežne konstrukcije. Postaju sinonimi s prostim ili složenim predlozima, ali uvek imaju određenije, ograničenije značenje u odnosu na predloge s kojima imaju sinonimno značenje (Čeliku, 2019). Prosti i složeni predlozi mogu imati i funkciju priloške odredbe, dok glagolski predlozi ne mogu imati ovu funkciju.

9.1. Predlog *falë*

Predlog *falë* (zahvaljujući) stoji uz imenice određenog i neodređenog vida u ablativu i zamenice u ablativu. Svi elektronski i štampani rečnici koje smo koristili (štampani od 1980. i elektronski od 2010), kao i *Gramatika e gjuhës shqipe I* (2005), ovu leksemu označavaju kao ablativni predlog, dok je Čeliku smatra ablativno-dativskim predlogom (Čeliku, 2019:223). Kao objašnjenje

značenja ovog predloga u rečnicima su navedeni oblici *në saje, për hir, për shkak...* (uz pomoć, preko; zbog, radi...). Označava obavljanje radnje uz pomoć nečega ili nekoga uz čiju podršku ili preko koga/koje se ostvaruje, realizuje, obavlja radnja. Karakteristika je mnogih stilova od književnog, naučnog, publicističkog, pa do žurnalističkog i administrativnog u kojem ima frekventnu upotrebu:

◊ Dy ditë kërkime në pyll, vogëlushja 4 vjeçe gjendet *falë ndihmës së qytetarëve*. (Nakon dva dana potrage u šumi, pronađena je četvorogodišnja devojčica *zahvaljujući pomoći građana*.) (PIEN);

◊ Rikonstruktimi i hekurudhës përfundoi brenda nëntë orësh, *falë angazhimit të 1.500 punëtorëve*. (Rekonstrukcija pruge završena je u toku devet sati, *zahvaljujući angažovanju 1500 radnika*.) (PIEN);

◊ *Falë kuptimit gramatikor*, mund të përcaktojmë se në cilat marrëdhënie janë fjalët. (*Zahvaljujući gramatičkom značenju*, možemo odrediti u kakvom su (sintaksičkom) odnosu reči.) (PIEN);

◊ *Falë eksperiencës së shefave* të kuzhinës dhe stafit të përkushtuar, ne ju ofrojmë një shërbim me cilësi të lartë. (*Zahvaljujući iskustvu šefova* kuhinje i posvećenog osoblja, nudimo vam uslugu visokog kvaliteta.) (PIEN).

Stoji uz zamenice, u prvom redu lične i opšte:

◊ *Falë teje*. (*Zahvaljujući tebi*.);

◊ *Falë jush* jam këtu sot. (*Zahvaljujući vama* sam danas ovde.);

◊ *Falë nesh*, ëndrra juaj mund të shndërrohet në realitet! (*Zahvaljući nama*, vaš san može postati stvarnost!) (PIEN);

◊ *Falë Agronit*. (*Zahvaljujući Agronu*.);

◊ Voja Brajoviq: *Falë Dragan Nikoliqit*, ne ishim pjesë e Evropës dhe e botës. (Voja Brajović: *Zahvaljujući Draganu Nikoliću*, bili smo deo Evrope i sveta.) (PIEN).

Uz pokazne i neodređene zamenice iza kojih stoji konkretna ili apstraktna imenica, kao i uz odnosne zamenice:

◊ *Falë këtyre njoftimeve*, përdoruesit mund të informohen menjëherë në raste urgjente dhe/ose në një krizë. (*Zahvaljujući ovim obaveštenjima*, korisnici mogu odmah da se informišu u hitnim slučajevima i/ili u kriznoj situaciji.) (PIEN);

◊ Shkencëtarët dinë më shumë për kometat, *falë disa imazheve* fotografike. (Naučnici znaju mnogo više o kometama, *zahvaljujući nekoliko* fotografskih *snimaka*.) (PIEN);

◊ ...për disa arsye askush nuk e përmend kurrë emrin e ekspertit mjekoligjor, Genadi Grigoriev, *falë të cilit* shumë nga kjo tragjedi u bë e qartë. (...)

iz nekih razloga niko nikada ne spominje ime stručnjaka za forenziku, Genadi Grigorjeva, *zahvaljući kome* je veliki deo ove tragedije razjašnjen.) (PIEN).

U konstrukciji stoji uz konkretne i apstraktne imenice kao što su: *ndihmë, angazhim, kërkim, reformë, përpjekje, bashkëpunim, platformë, ndërhyrje, masë, bujari, teknologji, vazhdim, bursë, terapi...*(pomoć, angažovanje, potraga / traženje, reforma, nastojanje, saradnja, platforma, intervenisanje / intervencija, mera, plemenitost, tehnologija, nastavak, stipendija, terapija...), *frutë, perime, kafshë, vezë, ushqim, vaj, qenie, njeri, fëmijë...* (voće, povrće, životinja, jaje, hrana, ulje, biće, čovek, dete...). Uglavnom stoji na početku rečenice, ističući informaciju zahvaljujući kome ili čemu se realizuje ili će se realizovati radnja, u nešto manjem broju slučajeva može stajati i na kraju rečenice. I u toj poziciji ima funkciju naglašavanja:

◊ *Gjithçka që jemi është falë teje.* (Sve što jesmo je zahvaljujući tebi.) (PIEN);

◊ *Jam gjallë falë jush!* (Živ sam zahvaljujući vama!) (PIEN).

U konstrukciji stoji uz glagole kao što su: *realizohet, bëhet, rritet, stabilizohet, zgjidhet, kontrollohet, merret!*... (realizuje se, pravi se, raste, stabilizuje se, rešava se, kontroliše se, dobija se...).

◊ *Natyra na vjen në ndihmë për të kuruar sëmundje të ndryshme falë frutave a perimeve.* (Priroda nam pristiže u pomoć da bismo izlečili različite bolesti zahvaljujući voću ili povrću.) (PIEN);

◊ *Falë kafshëve shtëpiake, shëndeti ynë fizik mund të përmirësohet ndjeshëm.* (Zahvaljujući kućnim ljubimcima, naše fizičko zdravlje može osetno da se poboljša.) (PIEN).

9.2. Predlozi *shkuar, kaluar*

Glagolske predloge *shkuar, kaluar* (prevazilazeći) M. Čeliku smatra sinonimima i navodi da je reč o ablativno-dativskim predlozima (Čeliku, 2019:224). U svojoj monografiji *Parafjalët e shqipes standarde* (2019) navodi samo jedan primer upotrebe predloga *kaluar* i nekoliko primera upotrebe predloga *shkuar*. Još jedno od naših zapažanja je da upotreba ovog predloga uvek podrazmeva da član *e* stoji ispred njega – *e shkuar*, što nije karakteristika nijednog glagolskog predloga u albanskom jeziku. Svi glagolski predlozi koji predstavljaju predložku grupu reči, predložke izraze, imaju sledeću konstrukciju: glagol + predlog – *lidhur me, ngjitur me, krahasuar me*. Još jedno od zapažanja je da je leksema *shkuar* označena kao prilog u svim elektronskim i štampanim

¹ Svi glagoli su u pasivu trećeg lica jednine. Njihova upotreba uslovljena je rečeničnim značenjem.

rečnicima albanskog jezika. U konstrukciji ukazuje na stanje koje je i preko mere entiteta:

◊ *Vëlla e shkuar vëllait. (I više od brata.)* (<https://fjale.al/shkuar>);

◊ *Ishte dhel për e shkuar dhelprës. (Bio je lisica nad lisicama.)* (<https://fjale.al/shkuar>);

◊ *E quajti princeshë, yll e shkuar yllit (Nazvao je princezom, zvezdom nad zvedama; Nazvao je princezu i više od zvezde.)* (Çeliku, 2019:225).

9.3. Predlog përfshirë/ përfshi

Predlog *përfshirë* (obuhvatajući, uključujući) i njegova fonetska varijanta *përfshi* su antonimi predloga *përfjashtuar* (izuzimajući). Stoje uz imenice u akuzativu određenog vida (takođe i neodređenog vida kada im prethodi pokazna, odnosna zamenica, ili član za neodređeni vid, broj) i označavaju da je entitet uključen u neku celinu, grupu tj. da je deo takve celine, jedinice ili grupe. Obe varijante se intenzivno koriste u savremenom albanskom jeziku.

◊ *Krimea iu dha Ukrainës menjëherë pas rënies së Bashkimit Sovjetik, por në vitin 2014 i gjithë gadishulli, përfshirë bregdetin e Krimesë në Detin e Zi, u bë përsëri pjesë e Rusisë...* (Krim je dat Ukraini nakon pada Sovjetskog Saveza, ali je 2014. g. celo ostrvo, uključujući obalu Krima ka Crnom moru, ponovo postao deo Rusije....) (PIEN);

◊ *Ju lutemi që të na dërgoni gjitha dëshmitë që posedoni, përfshirë vendimet e lëshuara nga personeli i Ministrisë së Punëve të Brendshme të Serbisë (MUP-i).* (Molimo vas da nam pošaljete sve dokaze koje posedujete, uključujući odluke izdate od strane osoblja Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije (MUP-a).) (PIEN);

◊ *Grupet e ndjeshme, përfshirë fëmijët, studentët dhe punonjësit shëndetësorë, kanë më shumë gjasa të zhvillojnë çrregullime të stresit post-traumatik (PTSD).* (Društveno osetljive grupe, uključujući decu, studente i zdravstvene radnike, imaju veću verovatnoću da razviju posttraumatski stresni poremećaj (PTSD).) (PIEN);

◊ *E mira është që të konsultoheni me të gjitha grupet, përfshi gratë e vajzat.* (Dobro bi bilo da se konsultujete sa svim grupama, uključujući žene i devojke.) (PIEN);

◊ *Mendimet e saj, përfshi vendimet e mirënjohura për barazinë në ligj të grave e invalidëve, kanë frymëzuar të gjithë amerikanët.* (Njeno mišljenje, uključujući dobro poznate odluke o zakonskoj ravnopravnosti žena i invalida, nadahnuli su mnoge Amerikance.) (PIEN).

Oba predloga stoje uz konkretne i apstraktne imenice kao što su: *vendimet, ndalimet, thirrjet, deklaratat, shkeljet, kërcënimet, Agimi, deti, ajri, toka, Deti Jon, Deti Adriatik, fëmijët, gratë, vajzat, të miturit...* (odluke, zabrane, pozivi, izjave / odredbe, kršenja, pretnje, Agim, more, vazduh, zemlja, Jonsko more, Jadransko more, deca, žene, devojke, maloletnici...).

Konstrukcije s ovim predlozima mogu biti proširene rečcom/veznikom *edhe* i *dhe*, kojima se naglašava, ističe entitet koji je uključen u celinu, grupu i sl.:

◊ Ai ka fituar shumë çmime ndërkombëtare në lëmin e dizajnit, *përfshi edhe çmimin më prestigjioz në botë, Luanin e Artë në Cannes*. (Dobio je mnoge međunarodne nagrade u oblasti dizajna, *uključujući i najprestižniju svetsku nagradu, Zlatnog lava u Kanu*.) (PIEN);

◊ Europol operacion në 27 vende, *përfshi edhe Shqipërinë!* Mbyll mbi 12 mijë e 500 faqe në internet që shisnin produkte false dhe përmbajtje pirate. (Operacija *Europol* u dvadeset sedam zemalja, *uključujući i Albaniju!* Zatvoreno preko 12.500 stranica na internetu koje prodaju lažne proizvode i piratizovane sadržaje.) (PIEN);

◊ Sipas policisë, katër persona të tjerë, *përfshi dhe një grua*, u arrestuan më vonë të shtunën dhe në orët e para të së dielës. (Kako je saopštila policija, još četiri osobe, *među kojima i jedna žena*, uhapšene su kasnije u subotu i u ranim jutarnjim satima u nedelju.; bukv. Prema policiji, četiri druge osobe, *uključujući i jednu ženu*, uhapšene su kasnije u subotu i ranim jutarnjim satima u nedelju.) (PIEN).

9.4. Predlog përjashtuar

Predlog *përjashtuar* (izuzimajući, isključujući, izuzev) je antonim predloga *përfshirë / përfshi* i označava objekatski odnos. Ukazuje da je entitet isključen ili da ne pripada nekoj celini, grupi, tj. da nije deo takve celine, jedinice ili grupe. Stoji uz imenice u akuzativu određenog i neodređenog vida:

◊ Sot pasdite priten reshje të dobëta, *përjashtuar zonat malore* në lindje... (Danas popodne očekuju se slabi pljuskovi, *isključujući planinske krajeve* na istoku...) (PIEN);

◊ Nga 61 kandidatë vetëm 8 janë gra dhe që kandidojnë për bashkitë e vogla, *përjashtuar Durrësin*. (Od šezdesetjednog kandidata samo osam su žene i koje se kandiduju u manjim opštinama, *izuzimajući Drač*.) (PIEN);

◊ Sot nuk priten reshje, *përjashtuar qarqet* Vlorë, Gjirokastër dhe Korçë, ku mund të ketë reshje lokale të dobëta. (Danas se ne očekuje kiša, *izuzimajući okrug* Valone, Đirokastre i Korçe, gde može biti slabih lokalnih pljuskova.) (PIEN);

◊ Plotësoni pikën 1 të “Objektit të kërkesës” nëse kundërshtoni vendime të gjykatave dhe pikën 2 nëse kundërshtoni akt të pushtetit publik, *përrjashtuar vendimet e gjykatave*. (Popunite taçku 1. pod “Predmet zahteva” ukoliko se protivite odlukama suda i taçku 2. ukoliko se protivite aktu organa javne vlasti, *isključujući odluke suda.*) (PIEN);

◊ Gjashtë muaj garanci të kufizuar për sendet me defekt (*përrjashtuar artikujt e dëmtuar dhe/ose keqpërdorur pas marrjes*). (Šest meseci garancije važeće samo za proizvode sa defektom (*izuzimajući oštećene proizvode i/ili pogrešno korišćene nakon kupovine.*) (PIEN).

Predlog *përrjashtuar* je karakterističan za sve jezičke stilove albanskog jezika, dok je njegova frekventnost najveća u žurnalističkom i administrativnom stilu. U konstrukciji stoji uz apstraktne i konkretne imenice kao što su: *vendimet, vendimi, Durrësi, Tirana, qarqet, kandidati, zonat, Edi, shtetet, fëmijët, artikujt, produktet, personat, kompanitë, fondet...* (odluke, odluka, Draç, Tirana, okruzi, kandidat, zone, Edi, države, deca, artikli/proizvodi, proizvodi, osobe, kompanije, fondovi...). Ima funkciju naglašavanja, isticanja, onoga što nije deo celine, grupe, pravila, u složenoj rečenici se javlja u okviru zavisne rečenice i označava objekatski odnos. Upotreba ovog predloga zahteva objekat:

◊ Personat juridikë e fizikë, *përrjashtuar personat juridikë e fizikë* të regjistruar si tatimpagues të tatimit të thjeshtuar mbi fitimin për biznesin e vogël ... (Pravna i fizička lica, *izuzev pravnih i fizičkih lica* registrovanih kao poreski obaveznici pojednostavljenog poreza na dobit za mala preduzeća... (PIEN);

◊ *Përrjashtuar fondet* e sigurimeve sociale dhe shëndetësore. (*Izuzev fondova* socijalnog i zdravstvenog osiguranja.) (PIEN).

9.5. Predlozi referuar, kushtuar/dedikuar

Predlog *referuar* (prema, pozivajući se na), po mišljenju albanskog lingviste M. Čelikua (2019), spada u grupu novonastalih predloga u albanskom jeziku. Karakteristika je žurnalističkog i administrativnog stila, mada se na primere njegove upotrebe u manjem broju može naići i u naučnom i književnom stilu. U konstrukciji, kao i prethodno navedeni predlozi (*përrfshirë/ përrfshi, përrjashtuar*), ističe objekatski odnos i ukazuje na entitet na koji se pozivamo, oslanjamo prilikom donošenja suda, stava, mišljenja, izjave i sl. U konstrukciji stoji uz imenice u određenom i neodređenom vidu ablativa, npr:

◊ *Referuar nenit 33*, pika 3 të Vendimit nr. 622, datë 10.12.2020, të Këshillit të Lartë. (*Prema članu 33.*, tačka 3. Odluke br. 622, 10.12.2020., Visokog saveta.) (PIEN);

◊ *Referuar statistikave*, mësohet se brenda 53 vjetësh vendin e kanë lëshuar më shumë se gjysmë milionë qytetarë. (*Prema statistikama*, saznajemo da je u toku pedeset tri godine zemlju napustilo više od pola miliona građana.) (PIEN);

◊ *Referuar të dhënave* të tabelës 3. konstatojmë se... (*Prema podacima* iz tabele 3., zaključujemo da...) (PIEN);

◊ *Referuar burimeve jozyrtare*, mësohet se 22 vjecari ishte djalë i vetem. (*Prema nezvaničnim izvorima*, saznajemo da je dvadesetdvogodišnjak bio jedinac.) (PIEN).

U najopštijem smislu predlog *referuar* je sinonim predlogu *sipas* (prema) i ta sinonimnost dolazi do izražaja u tekstovima administrativnog i žurnalističkog stila. U svim gore navedenim primerima predlog *referuar* se može zameniti predlogom *sipas* bez narušavanja rečenične semantike:

◊ *Referuar nenit 33*, pika 3 të Vendimit nr. 622... = *Sipas nenit 33*, pika 3 të Vendimit nr. 622... (*Prema članu 33.*, tačka 3. Odluke br. 622...);

◊ *Referuar statistikave*, mësohet se brenda 53 vjetësh... = *Sipas statistikave*, mësohet se brenda 53 vjetësh... (*Prema statistikama*, saznaje se da je u toku pedeset tri godine...).

U konstrukciji stoji uz, prvenstveno, apstraktne imenice kao što su: *burimi, burimet, statistikat, neni, deklaratat, të dhënat, komentet, qendrimet, ligji...* (izvor, izvori, statistike, član, izjave, podaci, komentari, stavovi, zakon...) itd, ali i uz manji broj konkretnih imenica kao što su: *zoti, fëmijët, peshqit, gratë, burrat...* (gospodin, deca, ribe, žene, muškarci...):

◊ Dhe ajo çfarë unë mund të them *referuar zotit Nano*, ajo çfarë bie në sy... (I ono što mogu da kažem *o gospodinu Nanou*, ono što je očigledno...) (PIEN);

◊ *Referuar fëmijëve të saj*. (*Prema njenoj deci*).

9.6. Predlog kushtuar / dedikuar

Predlog *kushtuar / dedikuar* (posvećen) je takođe jedan od novonastalih iliti predloga novijeg datuma u albanskom jeziku. U svojoj monografiji navodi ga albanski lingvista M. Čeliku (2019) ističući da je njegova upotreba uglavnom u naučnom stilu. Stoji uz konkretne i apstraktne imenice u dativu i ukazuje kome ili čemu je nešto posvećeno. Izražava objekatski odnos:

◊ Viti i Naim Frashërit përmbillet me promovimin e librit *kushtuar poetit* rilindës. (Godina Naima Frašerija završava se promocijom knjige *posvećene pesniku* preporoda.) (PIEN);

◊ Ka lidhje me vjershën e Migjenit, *kushtuar zonjushës B*. (Ima veze sa Miđenijevom pesmom *posvećenj gospođici B*.) (Čeliku, 2019: 228).

Njegova upotreba je intenzivna i u žurnalističkom stilu, dok u konstrukciji stoji iza imenica kojima se označava naslov nekog dela ili samo delo, roman, knjiga, monografija, poglavlje, glava... a iza njega entitet kome je delo posvećeno:

◊ Një roman *kushtuar emigracionit* me ngjarje të ndodhura në vitet '30-të. (Roman *posvećen emigraciji* i događajima koji su se desili '30-tih godina prošloga veka.) (PIEN);

◊ Më pas vjen një punim *kushtuar heroit legjendar* Gjergj Gjon Kastriotit... (Zatim se pojavljuje jedno delo *posvećeno legendarnom heroju* Đerđ Đon Kastriotiju...) (PIEN).

Pored ovog predloga upotrebljava se i predlog *dedikuar* (povećen), sa sinonimnim značenjem. Karakterističan je za naučni, administrativni i žurnalistički stil i ukazuje na objekatski odnos:

◊ Tani po fillon simpoziumi *dedikuar shkrimtarit*, Nikos Kazantzakis. (Počinje simpozijum *posvećen piscu*, Nikosu Kazancakisu.) (PIEN);

◊ Në Institutin Francez në Selanik, Greqi, u organizua një mbrëmje letrare *dedikuar shkrimtarit tonë* të dashur I. Kadare. (U Francuskom institutu u Solunu, organizovano je književno veće *posvećeno našem dragom piscu* I. Kadareu.) (PIEN);

◊ Deputetët e pranishëm e respektuan kërkesën e tij, dhe u ngritën në këmbë duke mbajtur minutën e heshtjes *dedikuar akademikut*. (Prisutni poslanici su ispoštovali njegov zahtev i ustali, održavši minut ćutanja *posvećen akademiku*.) (PIEN);

◊ Dy nga hapësirat e muzeut i janë *dedikuar aktorit te madh* të skenës botërore Aleksandër Moisiu. (Dva muzejska prostora *posvećena* su *velikom glumcu* svetske scene Aleksandru Moisiuu.) (PIEN).

Predložki izrazi – *me anë, në mes*

Upotreba predložkog izraza *me anë* (pomoću, preko) je karakteristična za konstrukciju u genitivu. Pored njegove upotrebe i semantičko-sintaksičkog slaganja s genitivom, ovaj predložki izraz može stajati i uz imenicu u ablativu neodređenog vida i to samo u množini:

◊ Konfliktet zgjidhen *me anë bisedimesh*. (Konflikti se rešavaju *pomoću / putem dijaloga*.) (PIEN);

◊ Në këto kushte çështja e kufirit mbeti për t'u zgjidhur *me anë bisedimesh*. (U ovakvim uslovima pitanje granice je ostalo da bude rešeno *pomoću pregovora*.) (Agalliu *et al*, 2005:395);

◊ Dëgjimi i fragmentit nga tufa IX e Mokranjcit, *me anë pyetjesh* që lidhen me njohjen e hapësirave nga rrjedhin ato këngë... (Slušanje fragmenta iz Mokranjčeve IX rukoveti, *pomoću pitanja* koja su u vezi sa poznavanjem oblasti iz kojih potiču ove pesme...) (PIEN);

◊ Kjo mund të bëhet vetëm *me anë zgjedhjesh* të drejtuara dhe të zbatuara nën kontrollin e UNO-s. (Ovo se može sprovesti samo *pomoću / preko izbora* organizovanih i sprovedenih pod kontrolom OUN-a.) (PIEN).

U konstrukciji stoji prvenstveno uz apstraktne imenice neodređenog vida množine kojima se iskazuje sredstvo uz pomoć koga se nešto ostvaruje, obavlja radnja i sl. kao što su: *bisedime, pyetje, zgjedhje, shantazhe, kërcënime, diskutime, kurse, studime, përpjekje, sakrifica...* (razgovori, pitanja, izbori, ucene, pretnje, diskusije, kursevi, proučavanje, nastojanja / trud, žrtvovanje...), kao i značajnije manjeg broja konkretnih imenica, kao što su: *njerëz, ushqime, duar...* (ljudi, hrana, ruke...).

◊ Qasja e dytë është të bëhen pyetje ose të parashtrohen probleme dhe pastaj të udhëhiqen nxënësit *me anë diskutimesh* dhe *zbulimesh* që të vijnë vetë te përgjigjet. (Drugi pristup je da se postave pitanja ili da se izlože problemi, da se zatim učenici *pomoću diskusije* i *otkrivanja* dovedu do toga da sami daju odgovore.) (PIEN);

◊ Riaftësoj *me anë kursesh*. (Osposobiti *pomoću kurseva*.) (<https://fjale.al/riaftësoj>);

◊ Megjithatë, shkencëtarët po përpiqen edhe *me anë studimesh* të tjera, ku në teste janë marrë fëmijë të moshave të ndryshme... (Ipak, naučnici se trude da i *pomoću* drugih *proučavanja*, gde su testovima podvrgnuta deca različitih uzrasta...) (PIEN);

◊ Dhe kur lufta filloi, dëshmitarët tregojnë se Sulejman Delvina vihej në kontakt me krerët e luftës *me anë njerëzish*, që vinin për këtë qëllim në Tiranë. (I kada je počeo rat, svedoci kažu da je Sulejman Delvina bio u kontaktu sa ratnim poglavarima *preko ljudi* koji su zbog toga dolazili u Tiranu.) (PIEN);

◊ Mjekim *me anë ushqimesh*. (Lečenje *uz pomoć hrane*.) (PIEN);

Predložka grupa reči ***në mes*** (usred / nasred) je konstrukcija koja se sastoji od predloga *në* (predloga za akuzat.) + imenica *mes* (imenica u akuzativu jedn. neodređenog vida) iza koje dolazi imenica u genitivu. Označava:

1. mesto u čijem središnjem delu se obavlja neka radnja ili nešto nalazi:

◊ *Në mes të errësirës* ka dritë. (*Usred mraka* ima svetla.) (PIEN);

◊ Darkuan *në mes të autostradës*. (Večerali su *nasred autoputa*.) (PIEN);

◊ Një shenjë rrethi e gjetur *në mes të grurit* në Braccagni në Itali ka përfunduar në faqen më popullore evropiane të internetit... (Znak kruga koji je nađen *nasred pšeničnog polja* u Brakanji, u Italiji, završio je na najpopularnijoj evropskoj internet stranici...) (PIEN).

2. vreme, godišnje doba, mesec, nedelja, dan usred ili tokom koga/koje se nešto dešava:

◊ Një fatkeqësi natyrore ka prekur fshatin Prodan *në mes të verës*. (Prirodna nepogoda je pogodila selo Prodan *usred leta*.) (PIEN);

◊ Borë *në mes të majit* në Brezovicë, në Prevallë dhe në Kukës. (Sneg *usred maja* na Brezovici, Prevali i Kukesu.) (PIEN);

◊ *Në mes të javës*. (*Sredinom nedelje*.) (PIEN);

◊ Një hajdut vodhi *në mes të ditës* një pikturë të Pablo Pikasos me vlerë 200.000 dollarë... (Jedan lopov je *usred dana* ukrao sliku Pabla Pikasa koja vredi 200.000 dolara...) (PIEN);

3. celinu, grupu, sredinu iz koje se entitet izdvaja ili ističe (po nekoj karakteristikici):

◊ Dhe zgjodha më trimin *në mes tyre*. (I izabrao sam najhrabrijeg *među njima*.) (Agalliu *et al*, 2005:396).

U konstrukciji predložka grupa reči *në mes* stoji uz konkretne i apstraktne imenice, kao u primerima: *autostradë, rrugë, qytet, oborr, fshat, park, shesh, ballë, krizë, muaj, javë, ditë, verë, vit...* (*autoput, ulica, grad, dvorište, selo, park, trg, čelo, kriza, mesec, nedelja, dan, leto, godina...*), i uz zamenice u padežu (lične zamenice u množini) kao što su: *neve, juve, tyre* (nas, vas, njih). Označava mesto, vreme i celinu, grupu, sredinu iz koje se entitet izdvaja ili ističe (po nekoj karakteristikici).

Aglutinativni predlozi – *përveç, sipas*

11.1 Predlog *përveç*

Predlog *përveç* (osim, pored) je predlog koji se semantičko-sintaksički slaže s ablativom. Stoji uz imenice u određenom i neodređenom vidu i zamenice u ablativu i sinonim je predloga *veç, përpos* (osim, izuzev), dok je po svom osnovnom značenju suprotan predlogu *krahas* (pored), koji ukazuje na naporedno postojanje neke karakteristike, entiteta i sl. Označava:

1. entitet koji je izuzet, isključen ili izdvojen iz nekog posla, radnje, situacije ili stanja:

◊ Erdhën të gjithë, *përveç teje*. (Došli su svi *osim tebe*.);

◊ *Përveç personave* të përmendur në pikën 2. (*Izuzev osoba* pomenutih u tački br. 2.) (PIEN);

◊ Të gjithë miqtë e tij ishin atje, *përveç tij*. (Svi njegovi prijatelji su bili tamo, *osim njega*.) (PIEN);

◊ Aplikimi për shtetësinë shqiptare është individual, *përveç të miturve* nën moshën 14 vjeç, për të cilët shprehen prindërit apo kujdestari i tyre ligjor. (Prijava za albansko državljanstvo je individualna, *osim za maloletna lica* ispod četrnaest godina, za koje prijavu podnose roditelji ili njihov zakonski stratelj.) (PIEN);

2. prisustvo, postojanje entiteta (živog bića, stvari, pojave), karakteristike, osobine... uz neki drugi entitet/e ili dodavanje:

◊ *Përveç shtëpive botuese* që janë në kuadër të Shoqatës së Botuesve të Shqipërisë, në këtë panair do të jenë prezentë edhe shtëpi botuese private. (*Osim izdavačkih kuća* u okviru Izdavačkog udruženja Albanije, na ovom sajmu će biti prisutne i privatne izdavačke kuće.) (PIEN);

◊ *Përveç guximit*, pati edhe përvojën (dijen). (*Pored hrabrosti*, imao je i iskustvo (znanje)) (<https://fjale.al/përveç>).

Predlog *përveç* sa značenjem pod brojem dva je sinoniman predlogu *krahas* (pored), a ne *veç* i *përpos*. Ukazuje na istovremeno, naporedno postojanje jednog ili više entiteta, karakteristike i sl. ili dodavanje, a ne na entitet koji je

izuzet, isključen ili izdvojen iz nekog posla, radnje, situacije ili stanja. Na osnovu ove semantičke karakteristike predlog *përveç* predstavlja drugi ambivalentni predlog u savremenom albanskom jeziku, pored predloga *nga*.

U konstrukcijama stoji uz apstraktne i konkretne imenice kao što su: *vendimi, provat, mësimet, shekeljet, guximi, mirëkuptimi, përvoja, rastet, nevoja, shtëpitë, fëmijët, të miturit, kafshët shtëpiake, lehonat, punonjësit, zyrtarët...* (odluka, dokazi, časovi / lekcije, kršenje, hrabrost, razumevanje, iskustvo, slučajevi, potreba, kuće, deca, maloletnici, kućni ljubimci, porodilje, službenici, zvaničnici...), uz zamenice – lične, opšte, neodređene: *meje, teje, nesh, jush, disave, ndonjërit, Bekimit, Fatosit, Markut, Adelinës...* (mene, tebe, nas, vas, nekih, ponekog, Bekima, Fatosa, Marka, Adeline...), pokazne zamenice iza kojih stoji imenica: *përveç këtyre gjërave, përveç kësaj, përveç atyre vendimeve e procedurave...* (pored ovih stvari, pored ovoga, osim onih odluka i procedura...).

11.2 Predlog *sipas*

Predlog *sipas* (prema) je predlog koji se semantičko-sintaksički slaže s ablativom. U svim elektronskim i štampanim rečnicima savremenog albanskog jezika koje smo koristili, kao i od strane autora *Gramatika e gjuhës shqipe 1* (Agalliu et al, 2005:395), označen je kao ablativni predlog. M. Čeliku ga svrstava u grupu ablativno-dativskih predloga (Čeliku, 2019:235). Stoji uz imenice određenog i neodređenog vida i zamenice (lične, pokazne, odnosne, neodređene) u ablativu i označava:

1. pojavu, u skladu sa kojom ili na osnovu koje se obavlja radnja, predstavlja neko stanje, situacija:

◊ *Kështu, sipas këtij rregulli, të përcaktuar edhe në rregulloren e Maturës Shtetërore 2010, maturanët do të grumbullohen në një ambient të caktuar nga Ministria e Arsimit... (Tako, po ovom pravilu, određenom pravilnikom polaganja Državne mature 2010. godine, maturanti će biti okupljeni u jednom prostoru određenom od strane Ministarstva prosvete...) (PIEN);*

◊ *Edi Reja do vazhdojë ta drejtojë kombëtaren shqiptare sipas kontratës. (Edi Reja će nastaviti da vodi Albansku reprezentaciju prema ugovoru.) (PIEN);*

2. izvor odakle potiče neka vest ili obaveštenje:

◊ *Sipas lajmeve të mediave lokale, vazhdojnë përpjekjet për shuarjen e zjarrit të nisur më 12 korrik në dy pyje në rajonin e Gironde. (Prema vestima lokalnih medija, nastavljaju se naporu da se ugasi požar koji je izbio 12. jula u dvema šumama u regionu Gironde.) (PIEN);*

◊ *Sipas thënieve të vjetra fëmija është “bebja e syve të familjes, është drita që ndriçon botën!” (Prema starim izrekama dete je “zenica oka porodice, svetlost koja obasjava svet!”) (PIEN);*

◊ *Sipas gazetave sportive... (Prema sportskim novinama...)* (PIEN);

3. stvar ili pojavu, koja služi kao osnova za klasifikaciju, podelu, izražavanje proporcija i sl.:

◊ *Sipas gjatësisë. (Prema visini / dužini.);*

◊ *Sipas moshës. (Prema uzrastu.);*

◊ *Sipas gjinisë. (Prema polu.);*

◊ *Sipas cilësive. (Prema karakteristikama.)* (PIEN);

◊ *Sipas formave. (Po / prema obliku.)* (PIEN);

◊ *Krahasimi i sendeve sipas peshës së dhënë. (Poređenje predmeta prema datoj težini.)* (PIEN); *Sipas paraqitjes. (Prema izgledu.)* (PIEN);

4. pojavu u skladu s kojom se nešto radi, odlučuje:

◊ *Sipas rasti / rrethanave / gjendjes. (Prema prilici / okolnostima / situaciji / stanju.)* (<https://fjale.al/sipas>);

◊ *Sipas situatës. (Prema situaciji.);*

◊ *Sipas situatës në terren. (Prema situaciji na terenu.);*

5. osobu koja izražava svoje mišljenje ili stav:

◊ *Sipas teje, të gjithë njerëzit e botës janë të mirë. (Po tvom mišljenju svi ljudi na ovom svetu su dobri.)* (PIEN);

◊ *O. Khajami, sipas mendimit të Nolit, i përket grupit të intransigentëve. (O. Hajam, po Nolijevom mišljenju, pripada grupi intransigentnih.)* (PIEN);

◊ *Sipas tij, ne nuk kemi shans. (Po njegovom mišljenju, nemamo šanse.);*

◊ *Sipas mendimit tonë kjo do të trazonte stabilitetin në rajon. (Po našem mišljenju to će poremetiti stabilnost u regionu.)* (PIEN).

U konstrukciji stoji prvenstveno uz apstraktne, kao i konkretne imenice kao što su: *lajmet, mediat, gazetat, gjatësia, gjinia, rasti, situata, shkencatarët, studuesit, ekspertët, të moshuarit, Memoja, Alberti* itd. (vesti, mediji, novine, visina / dužina, pol, prilika, situacija, naučnici, proučavaoci, eksperti, stariji, Memo, Albert itd.), uz zamenice (lične): *meje, teje, tyre, jush, nesh...* (nama, tebi, vama, nama...), pokazne i neodređene zamenice iza kojih stoji imenica: *sipas këtyre rregullave, sipas disa propozimeve, sipas disave...* (prema ovim pravilima, prema nekim predlozima, prema nekima) i odnosne zamenice – *sipas të cilave, sipas të cilit...* (prema kojima, prema kojem...).

Ovaj predlog nema spacijalne oznake. Karakteriše ga nekoliko nespacijalnih oznaka i može biti u funkciji ili označavati:

- a) odredbu
- Edi Reja do vazhdojë ta drejtojë kombëtaren shqiptare *sipas kontratës*. (Edi Reja će nastaviti da vodi Albansku reprezentaciju *prema ugovoru*.) (PIEN); Të gjithë fëmijët janë të ndarë në disa grupe *sipas moshës së tyre*. (Sva deca su podeljena u grupe *prema njihovom uzrastu*.);
- b) izvor neke vesti ili obaveštenja
- Sipas mediave italiane* kjo është fotoja më e pëlqyer dhe më e shpërndarë në rrjet nga Sanremo i këtij viti. (*Prema italijanskim medijima* ovo je najomiljenija i najviše deljena fotografija na mreži iz Sanrema ove godine.) (PIEN);
- c) osobu koja izražava svoje mišljenje ili stav
- Sipas meje* nuk ia vlen. (*Po mom mišljenju* nije vredno.); *Sipas akademikut Schmitt...* (*Po mišljenju akademika Šmita...*).

Predlog *sipas* ima i fonetsku varijantu *simbas* koja se sve ređe koristi u standardizovanom albanskom jeziku, u jednojezičnim rečnicima savremenog albanskog jezika (pogledati spisak na kraju rada) se nigde ne navodi kao zasebna jedinca. Ipak, u gejijskom dijalektu je u upotrebi i regija severa Albanije i Kosova i Metohije još uvek neguje upotrebu ovog predloga.

Predlozi *këtej* i *andej*

Predlozi *këtej* i *andej* su predlozi priloškog porekla izvedeni od priloga *këtej* (ovamo, ovuda, naovamo) i *andej* (tamo, natamo). Predlog *këtej* stoji uz imenicu u određenom vidu ablativa i označava mesto pored osobe koja govori ili ka kome/čemu se neko upućuje:

◊ *Këtej lumit.* (*S ove strane / Pored reke.*) (<https://fjale.al/këtej>);

◊ *Këtej derës.* (*Pored vrata.*) (<https://fjale.al/këtej>).

◊ Mbeti një kujtim, një nostalgji dhe një histori që rrëfëhet *andej* dhe *këtej* *kufijve*. (Ostalo je sećanje, nostalgija i priča koja se pripoveda s *ove* i *one strane granice*.) (PIEN);

Andej stoji uz imenicu u određenom vidu u ablativu i označava mesto prekoputa ili s druge strane u odnosu na entitet:

◊ *Andej liqenit.* (*S druge strane jezera.*);

◊ *Andej detit.* (*S druge strane mora.; Preko mora.*);

◊ Nuk është *andej oqeanit*, por në Tiranë. (Nije *preko okeana*, već u Tirani.);

◊ *Andej bregut të lumit.* (*S druge strane obale reke.*).

Kao antonimi s priloškim značenjem pojavljuju se u frazama i poslovicama:

◊ *Andej e këtej* (sa *andej këtej*). (*Tamo-vamo.*; Čas *tamo*, čas *vamo.*);

◊ *Dhashë andej*, *dhashë këtej*. (*Bilo tamo*, *bilo vamo*; Ili dža ili bu.);

◊ *Këtej* i hyri, *këtej* i doli. (Na jedno uvo ušlo, na drugo izašlo.);

◊ *Këtej* të pi verën, *andej* të shan derën. (Hrani psa da te ujede.).

Veznici ili predlozi – *si, se/sesa, sa?*

Jedna od osnovnih odlika predloga je izražavanje odnosa koji kao deo sintagme, fraze, imaju s drugim rečima u rečenici. Ti odnosi mogu biti vrlo raznoliki i najčešće se u gramatikama navode prostorni, vremenski, odnos uzroka, poređenja, zajednice, cilja, namene i dr. (vidi Стевановић 1991; Станојчић, Поповић и Мицић, 1989; Станојчић, Поповић, 2011; Пипер, Клајн, 2014). U gramatici srpskog jezika jasno je navedno da predlozi izražavaju i odnos poređenja, npr.:

- ◊ Nema lepše devojke *od nje.*;
- ◊ Ne može se reći ništa više *od toga.*

U gramatikama albanskog jezika *si, se/sesa, sa* (kao/kako, od, nego, koliko) su klasifikovani kao zavisni, poredbeno-načinski veznici (Agalliu *et al*, 2005; Çeliku, Krapinjali & Stringa, 2004; Mulaku, Kelmendi, 1983). Çeliku (2019) ističe kako ova vrsta reči može imati dvostruku funkciju u rečenici, funkciju veznika i predloga. U složenoj rečenici funkciju zavisnih veznika i tada *si, se/sesa, sa*, kao i svi zavisni veznici, stoje na početku zavisne rečenice u okviru složene rečenice, dok u prostoj rečenici imaju funkciju predloga. U složenim zavisnim rečenicama iskazuju način i poređenje:

- ◊ Atëherë bëj *si* të thonë të mençurit. (Onda uradi *onako* kako ti kažu pametni ljudi.);
- ◊ Më mirë të heshtësh *se* të përgjigjesh. (Bolje da ćutiš *nego* da odgovoriš.) (Çeliku, 2019: 158);
- ◊ Është gjithmonë më e ndërlikuar *se* ç'duket. (Uvek je mnogo komplikovanije *nego* što izgleda.) (Çeliku, 2019: 158);
- ◊ Më mirë kthehemi nesër, *sesa* të presim gjithë këtë radhë. (Bolje je da dođemo sutra ponovo, *nego* da čekamo ovoliki red.) (Çeliku, 2019: 158).

Tek nešto pre objavljivanja svoje poslednje monografije o predlozima, 2019. godine, Çeliku je počeo da zastupa stav da ova grupa reči – *si, se/sesa* i *sa*, koja je tradicionalno i u svim gramatikama savremenog albanskog jezika tretirana samo kao veznik, može biti i predlog. U toj funkciji javlja se u prostim rečenicama i može biti deo imeničke, zameničke ili priloške sintagme, povezujući glavni sa zavisnim sintagmatskim članom u nominativu i akuzativu. U oba slučaja, i kao veznici i kao predlozi, predstavljaju član koji omogućava

konekciju rečeničnih članova u okviru proste ili složene rečenice. U složenoj rečenici povezuju zavisnu s glavnom rečenicom u okviru složene, a u prostoj rečenici povezuju rečenične članove, tj. sintagmu čiji su sastavni deo i neki drugi rečenični član, npr.:

◊ Lufton *si luan*. [Bori se *kao lav*.];

◊ E bukur *si kukull*. [Lepa *kao lutka*.];

◊ I ka veshët *si të gomarit*. [Ima uši *kao magarac*.]

U složenim rečenicama javljaju se u poredbenim i načinskim rečenicama, dok se u prostim rečenicama javljaju u konstrukcijama koje podrazumevaju poređenje i vrlo često su deo eliptičnih rečenica. U eliptičnim rečenicama član koji je izostavljen je *ashtu* (tako):

◊ Lufton (*ashtu*) *si luan*. [Bori se *kao lav*.];

◊ Lea është e bukur (*ashtu*) *si motra e saj*. [Lea je lepa *kao njena sestra*.].

◊ E ka gojën (*ashtu*) *si kuti*. [Ima *prelepa i mala usta*.; bukv. Ima usta *kao kutiju*.].

U funkciji predloga se upotrebljava ispred imenica koje označavaju nečiju profesiju, posao, funkciju i sl. (Çeliku, 2019), kao imenski deo predikata:

◊ Punon *si gazëtar*. [Radi *kao novinar*.];

◊ Ai njihet *si mjek, filozof, matematikan, muzikant, poet dhe shkencëtar i madh*. [Poznat je *kao lekar, filozof, matematičar, muzičar, pesnik i veliki naučnik*.];

◊ E kam *si vëlla*. [On mi je *kao brat*.]

U prostim rečenicama gde se *si* ponavlja ili rečenicama u kojima se upotrebljava veznik *edhe*, *si* je u funkciji veznika:

◊ *Si në pamje, si në qëndrim nuk dallohej nga ato*. [I po izgledu i po stavovima, bila je kao one.; bukv. nije se razlikovala od njih.] (veznik);

◊ *Si nxënësit ashtu edhe mësuesit janë duke u përgatitur për këtë ngjarje*. [Kako učenici tako i učitelji se pripremaju za ovaj događaj.] (veznik).

Još jedan od važnih elemenata u distinkciji funkcije *sa, sesa*, veznik ili predlog, je njihovo mesto u rečenici ili sintagmi. Ukoliko stoje ispred glagola u zavisnoj ili prostoj rečenici imaju funkciju veznika:

◊ *Më mirë kthehem nesër, sesa të presim gjithë këtë radhë*. (Bolje je da dođemo sutra ponovo, *nego* da čekamo ovoliki red.) (Çeliku, 2019: 158);

◊ *Më mirë të heshtësh se të përgjigjesh*. (Bolje da ćutiš *nego* da odgovoriš.) (Çeliku, 2019: 158).

Jedan od razloga sagledavanja i tretiranja veznika *si, sa* i kao predloga, u slučaju albanskog lingviste Čelikua, može biti i uticaj literature na engleskom

jeziku (u uvodnom delu svoje monografije o predlozima u albanskom jeziku ističe značaj radova lingvista mlađe generacije, među kojima najviše L. Meniku (L. Mëniku, 2014), koja je prva ukazala na ovu ekvivalenciju funkcija u engleskom i albanskom). U engleskom jeziku *like* i *as* (kao, koliko) su svrstani u grupu predloga kojima se izražava komparacija (cf. Collins Cobuild, 2011). Predstavljaju ekvivalente albanskom *si*, *sa* i upotrebljavaju se kako bi se njima iskazalo da se neko ili nešto ponaša na sličan način nekome ili nečemu:

◊ She treated me *like a servant*. = Ajo më trajtoi *si një shërbëtor*.
[Tretirala me je *kao slugu*.] (Collins Cobuild, 2011: 705).

Like i *aslo* takođe mogu biti upotrebljeni da bi iskazali da je neko ili nešto tretirano na isti ili sličan način kao neki drugi entitet. Imenska sintagma (NP) iza *like* ili *as* opisuje osobu ili stvar na koju utiče radnja, ali ne i osobu ili stvar koja vrši radnju:

◊ My parents dressed me *like a little doll*. = Prindërit më kanë veshur *si një kukull të vogël*. [Moji roditelji su me obukli *kao malu lutku*.] (ibid. 706);

◊ Their parents continue to treat them *as children*. = Prindërit e tyre vazhdojnë t'i trajtojnë *si fëmijë*. [Njihovi roditelji nastavljaju da ih tretiraju *kao decu*.] (ibid. 706).

Upotreba *si*, *se/sesa*, *sa* kao predloga je uvek u prostim rečenicama (Çeliku, 2019).

Predložki izrazi

14.1 Nisur nga

Predložka grupa reči *nisur nga* (polazeći od) potiče od gerundiva glagola *nisem – duke u nisur* (polazeći), koga karakteriše nijansa uzročnosti koju pojačava predlog *nga* (Çeliku, 2019) u konstrukciji. Predložki izraz je nastao skraćanjem oblika *duke u nisur*, od koga je ostao samo particip *nisur* + predlog *nga* (polazeći od). U predložkoj grupi reči predlog *nga* može zameniti *prej*, ali je njegova upotreba ređa u odnosu na konstrukciju s predlogom *nga*. Ova predložka grupa reči karakteristika je administrativnog, pravnog i publicističkog stila, ali i nekih drugih stilova, kao što su naučni i književni:

◊ Netflixi do ta ndërpresë ndarjen e fjalëkalimeve *nisur nga viti 2023*. [Netfliks će prekinuti deljenje pasvorda (lozinki) *počevši od 2023. godine.*] (PIEN);

◊ Dhe *nisur nga këto rekomandime*, reforma në sistemin e Drejtësisë duhet të jetë e thellë, e plotë dhe gjithëpërfshirëse... (I *polazeći od ovih preporuka*, reforma u Pravnom sistemu treba da bude duboka, potpuna i sveobuhvatna...) (PIEN);

◊ Jan-Philipp Sendker, ka lindur në Hamburg në vitin 1960, dhe *nisur nga dëshira e madhe* për të udhëtuar nëpër botë, u bë korrespondenti amerikan për *Stern* nga viti 1990 deri në 1995... (Žan-Filip Sendker, se rodio u Hamburgu 1960. godine, i *usled* njegove *velike* želje (bukv. *polazeći od* njegove *velike* želje) da putuje svetom, postao je američki dopisnik za *Stern* od 1990. pa do 1995... (PIEN);

◊ *Nisur prej kësaj premise...* (*Polazeći od ove premise...*) (PIEN);

◊ *Nisur prej faktit* që dje kishim 72 të infektuar të rinj... (*Polazeći od činjenice* da smo juče imali sedamdeset dvoje mladih koji su zaraženi...) (PIEN).

14.2 Bazuar në, mbështetur në

Predložki izrazi formirani su od participa glagola *bazoj* (bazirati), *mbështet* (oslanjati) i predloga *në* (na) koji se semantičko-sintaksički slaže s akuzativom *bazuar në* (bazirajući se, oslanjajući se), *mbështetur në* (u skladu s). Najčešće

stoje uz apstraktne imenice u određenom vidu u akuzativu, ali i u neodređenom vidu, kao što su: *ligjin, provat, të dhënat, marrëveshjen, dokumentet, paragrafin, kohëzgjatjen, dëshmi, rregullën, nenin, histori, ngjarje..* (zakon, dokazi, podaci, sporazum, dokumenti, paragraf, trajanje, iskaz, pravilnik, član, priče, događaji...), u nešto manjem broju slučajeva, uz konkretne imenice. Njihovi sinonimi su predložki izraz *në bazë i* predlog *sipas*. Karakteristka su administrativnog i pravnog stila.

◊ *Bazuar në Marrëveshjen e Brukselit. (Oslanjajući se na Briselski sporazum.)* (PIEN);

◊ Vendim mbi zgjedhjen e kryetarit të Dhomës së Specializuar të Gjykatës Kushtetuese, *bazuar në rregullën 7, pika 1 dhe 2, të Rregullores së Punës për Dhomën...* (Odluka o izboru predsjednika Specijalne komore Ustavnog suda, *oslanjajući se na pravilnik 7, tačku 1. i 2., Pravilnika rada za Komoru...*) (PIEN);

◊ *Mbështetur në nenin 4 të ligjit nr. 8102, datë 28.03.1996. (U skladu sa članom 4 zakona br. 8102, datum 28.03.1996.)* (PIEN).

14.3 *Krahasuar me*

Predložki izraz *krahasuar me* (u poređenju sa, u odnosu na) formiran od participa glagola *krahasoj* ((u)porediti), *krahasuar* + predlog *me* za akuzativ. Izražava poredbene odnose i upotrebljava se u glagolskim sintagmama ili zavisnim poredbenim rečenicama.

◊ Më 1 janar 2022 popullsia e Shqipërisë rezulton 2.79 milionë banorë dhe *krahasuar me vitin 2011* është ulur me 3,9 %. (1. januara 2022. godine populacija Albanije broji 2.79 miliona stanovnika i *u poređenju sa 2011.* broj stanovnika je opao za 3,9 %.). (PIEN);

◊ Përhapja e gripit / Shqipëria me nivel mesatar, *krahasuar me Europën.* (Širenje gripa / Albanija na srednjem nivou *u poređenju sa Evropom.*).

14.4 *Predložki izrazi në favor, në dobi, në të mirë, në dëm, në kurriz, në emër, në punë*

Predložki izrazi *në favor, në dobi, në të mirë* predstavljaju sinonimne izraze, sva tri izraza imaju značenje *na dobrobit, u korist*. Predstavljaju konstrukciju koja se sastoji od predloga *në* + imenica / poimeničena imenica u akuzativu neodređenog vida, iza koje dolazi imenica ili zamenica u genitivu:

◊ Si të përdorim rrjetet sociale *në dobi të fëmijëve.* (Kako da koristimo društvene mreže *na dobrobit dece.*);

◊ Organe dhe përfaqësues që veprojnë në emër ose *në dobi të personit juridik*. (Organi i predstavnicë koji rade u ime ili *u korist pravnog lica.*);

◊ Dukuritë psikologjike në procesin mësimor dhe shfrytëzimi i tyre *në favor të përvetësimit të gjuhëve të huaja sipas standardeve evropiane*. (Psihološke pojave u procesu učenja i njihova upotreba *u službi ovladavanja* stranim jezicima prema evropskim standardima.) (PIE);

◊ Ka përfunduar pjesa e parë e ndeshjes Shqipëri-Francë me rezultatin 2:0 *në favor të francezëve*. (Završio se prvi deo utakmice Albanija-Francuska rezultatom 2:0 *u korist Francuza.*);

◊ Propozojmë masa *në favor të qytetarëve*. (Predlažemo mere *u korist građana.*);

◊ Çdo mjek e ka për detyrë të ruajë dhe respektojë solidaritetin me kolegët, *në të mirë të ruajtjes së integritetit profesional dhe në respekt të normave të...* (Svaki lekar ima obavezu da čuva i poštuje solidarnost s kolegama, *u korist očuvanja profesionalnog integriteta i poštovanja normi...*) (PIE).

14.5 Në dëm

Predloški izraz *në dëm* (na štetu, na račun) sastoji se od predloga *në* (na) + imenica m. r. *dëm* (šteta) u neodređenom vidu jednine akuzativa. Iza izraza dolazi imenica u genitivu jednine ili množine. Podrazumeva postojanje pacijensa (objekta) nad kojim se obavlja radnja (ili na čiju štetu se vrši radnja). Pacijens je imenica koja označava živo biće ili apstraktni pojam, kao što su: *konsumatori, akuzuari, ekonomia, arsimi, qytetarët, disa persona, shoqëria, fëmijët, njerëzit, arti...* (klijent, optuženi, ekonomija, obrazovanje, građani, nekoliko osoba, društvo, deca, ljudi, umetnost...):

◊ *Në dëm të konsumatorëve*. (*Na štetu korisnika.*);

◊ *Në dëm të akuzuarit*. (*Na štetu optuženog.*)

◊ *Në dëm të qytetarëve*. (*Na štetu građana.*);

◊ Dhe gabimet nuk duhet të ndreqen *në dëm të individit*. (I greške ne treba da se ispravljaju *na štetu pojedinca.*) (PIEN).

14.6 Në kurriz

Kao i predloški izraz *në dëm*, i predloški izraz *në kurriz* (na štetu, na račun) se upotrebljava s odredbenim značenjem. Podrazumeva postojanje pacijensa (objekta) nad kojim se obavlja radnja. Sastoji se od predloga *në* (na) + imenica m. r. *kurriz* (leđa) u neodređenom vidu u akuzativu. Pacijens je imenica koja označava živo biće ili apstraktni pojam:

◊ E bëri *në kurriz të të tjerëve*. (Uradio je to *na račun drugih*.) (<https://fjale.al/kurriz>);

◊ Nuk duhet bërë *në kurriz të cilësisë*. (Ne treba raditi *na račun kvaliteta*.; Ne treba raditi *na štetu kvaliteta*.) (<https://fjale.al/kurriz>);

◊ Opozita ka akuzuar qeverinë se po mban me çdo kusht çmimin e lartë të naftës, për të mbushur xhepat *në kurriz të qytetarëve*. (Opozicija je optužila vladu da po svaku cenu drži visoku cenu nafte, kako bi napunila svoje džepove *na račun građana*.) (PIEN);

◊ Shtimi i kafeneve, *në kurriz të hapësirës publike*, vetëm përkeqëson çdo ditë e më shumë jetesën në kryeqytet. (Povećavanje broja kafića, *na račun javnog prostora*, samo sve više i više svakodnevno pogoršava život u glavnom gradu.) (PIEN).

Svi navedeni izrazi iskazuju odnos u kome je prisustvo pacijensa (objekta) obavezno. Imenica koja se u konstrukciji javlja iza predloškog izraza može biti apstraktna i konkretna. Antonim izraza *në dobi*, *në favor* i *në të mirë* je predloški izraz *në dëm*.

14.7 Në emër

Në emër (u ime), je predloški izraz koji se sastoji od predloga *në* (na, u) + imenica m. r. *emër* (ime) u neodređenom vidu jednine akuzativa. Iza izraza dolazi imenica ili zamenica u genitivu jednine ili množine:

◊ *Në emër të klientëve*. (U ime *klijenata*.);

◊ Sikurse diktatorët komunistë, edhe Alexi ishte bërë udhëheqës neurotik, manipulator, kontrollues dhe e gjithë kjo *në emër të dashurisë*. (Kao i komunistički diktator, i Aleks je postao neurotični vođa, manipulator, opsednut kontrolom i sve to u ime *ljubavi*.) (PIEN).

Ovaj predloški izraz se upotrebljava sa značenjem ograničenja, izražava radnju koju obavlja predstavnik neke institucije, grupe, delegacije ili mišljenje, stav neke osobe (vidi Čeliku, 2019):

◊ *Në emër të Fakultetit Filozofik të Novi Sadit*, ju falënderoj për pjesëmarrjen. (U ime *Filozofskog fakulteta* u Novom Sadu, zahvaljujem vam na učešću.) (PIEN);

◊ *Në emër të organizatës sonë*, i falënderojmë të gjithë për punën që po e bëjnë. (U ime *naše organizacije*, zahvaljujemo svima na poslu koju koji obavljaju.) (PIEN).

14.8 *Në punë*

Në punë (u vezi sa, u oblasti), je predložki izraz koji čine predlog *në* i imenica ž. r. *punë* (posao) u neodređenom vidu akuzativa. Sinonimi ovog predložkog izraza su predložki izrazi *lidhur me* (u vezi s), *për sa i përket* (što se tiče). Ima funkciju odredbe:

◊ Ai mund të qortohet për pakujdesi të theksuar *në punë të gjuhës*. (Može biti kritikovan zbog izražene nemarnosti *u vezi s jezičkim izražavanjem*.) (Çeliku, 2019: 269);

◊ Prozatorët tanë kanë pasur suksese të mira edhe *në punë të stilit*. (Naši prozni pisci su imali dobre uspehe i *kada je reč o stilu*.) (Çeliku 2019: 269).

14.9 Predložki izrazi *në fushën, në lëmin, në kuadrin / në kuadër*

Predložki izrazi *në fushën, në lëmin* imaju sinonimno značenje – *u oblasti*, i ove predložke izraze čini konstrukcija predlog *në* (u) + imenica ž. r. *fushë* (polje), imenica m. r. *lëmë* (gumno, guvno) u akuzativu određenog vida – *në fushën, në lëmë*. U rečenici ili frazi, sintagmi, ove predložke izraze može zameniti predlog *në*. Izraz koji se i u usmenom i u pisanom govoru ređe upotrebljava je *në lëmë*. Çeliku smatra da su pomenuti predložki izrazi nastali pod uticajem ruskog jezika (Çeliku, 2019: 271). Njihova upotreba je karakteristična za naučni i publicistički stil. Upotrebljavaju se isključivo uz apstraktne imenice koje označavaju naučne, stručne i druge oblasti kojima se neko može baviti, kao što su: *ekonomi, politikë, histori, mjekësi, teknologji, letërsi, gjuhësi, drejtësi, onkologji, arsim, shëndetësi...* (ekonomija, politika, istorija, medicina, tehnologija, književnost, lingvistika, pravo, onkologija, obrazovanje, zdravstvo...) ili kojima je posvećeno neko pitanje, proučavanje i sl., kao što su: *studime komparative, komunikim, ndërtim...* (komparativne studije, komunikacija, izgradnja...). Imenice koje stoje iza ovih predložkih izraza su u genitivu:

◊ Bashkëpunim *në fushën e drejtësisë* mes Gjermanisë dhe Shqipërisë. (Saradnja *u oblasti pravosuđa* između Nemačke i Albanije.) (PIEN);

◊ Studime *në fushën e gjuhësisë*. (Studije *iz oblasti lingvistike*);

◊ Shërbimet administrative *në fushën e sigurisë* publike. (Administrativne usluge *iz oblasti javne bezbednosti*.);

◊ Ndhimesat e prof. dr. Jorgji Gjinarit *në lëmin e fonetikës* së shqipes. (Doprinos prof. Jorđi Đinarija *u oblasti fonetike* albanskog jezika.) (PIEN);

◊ Me këtë Rregullore përcaktohet fillimi dhe mbarimi i orarit të punës *në lëmin e tregtisë* dhe *të aktivitetëve tjera*: hoteleri, zejтари dhe shërbime tjera të ... (Ovim Pravilnikom određuje se početak i završetak radnog vremena *u oblasti trgovine i drugih aktivnosti*: hotelijerstva, zanatskih i drugih usluga..) (PIEN).

14.10 Predložki izraz *në kuadrin / në kuadër*

Ovo je izraz koji se sastoji od predloga *në* (u) + imenica m. r. *kuadrin* (okvir, kadar) u određenom vidu akuzativa ili neodređenom vidu akuzativa *kuadër* (sa značenjem *u okviru*). Stoji uz apstraktne imenice, kao što su: *projekti, bashkëpunimi, reforma, zbatimi, çështja, politika e jashtme, lufta, vizita, miratimi...* (projekat, saradnja, reforma, primena, pitanje, spoljnja politika, borba, poseta, odobravanje...) i karakterističan je za administrativni i pravni stil, kao i žurnalistički:

◊ *Në kuadrin e vizitës në Gjermani presidenti bullgar vizitoi Bavarinë. (U okviru posete Nemačkoj bugarski predsednik posetio je Bavarsku.)* (PIEN);

◊ *Aktivitet në kuadrin e Projektit rajonal TEMPUS-Heart (2012-2014) financiar nga Bashkimi Evropian. (Aktivnosti u okviru regionalnog projekta Tempus-Heart (2012-2014) finansiranog od strane Evropske unije.)* (PIEN);

◊ *Në kuadër të Procesit të Integritit. (U okviru Procesa integracije.)* (PIEN);

◊ *Blinken mbërrin në Izrael në kuadër të turneut të tij në Lindjen e Mesme. (Blinken dolazi u Izrael u okviru njegove turneje po Srednjem istoku.)* (PIEN);

◊ *Në kuadër të zbatimit të ligjit Nr. 4/2020, datë 30.01.2020... (U okviru primene Zakona br. 4/2020, datum 30.01.2020...)* (PIEN).

14.11 Predložki izraz *në sy / në sytë*

Ovaj predložki izraz je konstrukcija koju čine predlog *në* (na, u) + imenica m. r. *sy* (oči) u množini neodređenog vida u akuzativu i u varijanti *në sytë*, *në* + imenica u množini određenog vida u akuzativu (sa značenjem *pred svima, naočigled*). Čeliku ističe kako ova konstrukcija postaje predložki izraz upotrebom u figurativnom smislu (Čeliku, 2019: 272). Karakteristična je za književni stil, kao i neke druge stilove kao što je publicistički. Izražava prostorni odnos, tj. da se radnja, stanje, zbivanje obavlja ili dešava pred drugim entitetima (živim bićima), i u toj funkciji predstavlja ekvivalent priloškog predloga *para* i imenskog predloga *faqe* (sa značenjem *pred* (svima/nekim), *javno, naočigled* (svih/nekog)):

◊ *Në sy të fëmijëve. (Pred decom.);*

◊ *Në sy të dajlit. (Pred sinom.);*

◊ *Gjithçka ndodhi në sy të fqinjëve të shumtë. (Sve se desilo pred velikim brojem komšija.).* (PIEN).

Varijanta *në sytë* je ređe u upotrebi u albanskom jeziku. Po mišljenju Čelikua ovakva situacija koja podrazumeva upotrebu oblika *në sy* i varijante *në*

sytë, ukazuje na još uvek nejasno razgraničenje ova dva oblika (Çeliku, 2019). Upotreba oblika *në sy* je češća u albanskom jeziku, ali ovaj oblik nije potisnuo njegovu varijantu *në sytë*:

◊ Ngjarja e rëndë ndodhi në *sytë e vizitorëve dhe punonjësve* të tjerë. (Težak događaj desio se *pred posetiocima* i drugim *službenicima*.) (PIEN);

◊ *Në sytë e vajzës*. (*Pred ćerkom*.¹).

Iza ovih predloških izraza stoje imence koje označavaju živa bića, kao što su: *djali / biri, vajza, fëmijët, fqinjët, prindërit, qytetarët...* (sin, ćerka, deca, komšije, roditelji, građani...).

14.12 Predloški izraz *me përjashtim*

Predloški izraz *me përjashtim* (izuzimajući, s izuzetkom) se sastoji od predloga *me* (sa) + imenica m. r. *përjashtim* (izuzimanje, izuzetak) u akuzativu neodređenog vida jednine. Označava izuzimanje, isključivanje ili odsustvo iz neke celine, grupe, u apstraktnom i konkretnom smislu, i predstavlja semantički ekvivalent predloga *përveç* (osim). Karakteristika je publicističkog i naučnog stila, ali se javlja i u književno-umetničkom stilu. Iza ovog izraza stoji imenica (apstraktna ili konkretna), u genitivu. *Fjalor drejtshkrimor* (1976) ga navodi kao predlog (1976: 383), savremeni rečnici kao frazeološki izraz, uz oznaku* (FGJSH 2006: 791), <http://www.fjalori.shkenca.org/>, <https://fjale.al/përjashtim> itd.

◊ „Dhjetëra njerëz janë lënduar lehtë, *me përjashtim të një personi*, i cili është në gjendje më serioze“, u tha gazetarëve, F. C. („Na desetine ljudi je lakše povređeno, *izuzimajući jednu osobu*, koja je u težem stanju“, rekao je novinarima F. K.) (PIEN);

◊ Dëbimi mund të prekë këdo që hyn ilegalisht në Mbretërinë e Bashkuar, *me përjashtim të të miturve* të pashoqëruar. (Deportacija se može desiti svakome ko ilegalno uđe u Ujedinjeno Kraljevstvo, *izuzimajući maloletna lica* bez pratnje.) (PIEN).

14.13 *Me rastin*

Ovo je predloški izraz koji se sastoji od predloga *me* (s(a)) + imenica m. r. *rast* (prilika, slučaj) u akuzativu određenog vida jednine – *rastin, me rastin* (prilikom). Sama imenica kao glavni član konstrukcije svojim značenjem *prilika / slučaj* (u spoju s predlogom *me*), upućuje na odnos koji može biti uslovan

¹ *Pred devojkom, pred očima devojke* – drugo moguće značenje. U uvodnom delu rada naznačeno je da smo se u prevodu rukovodili odgovarajućim rečeničnim i situacionim kontekstom.

ili uzročan. Iza predloga uglavnom stoji imenica koja označava neki događaj, proslavu, aktivnost, jubilej, datum koji se obeležava ili slavi, kao što je: *Viti i Ri, festa/t, vjetori, hapja e ekspozitës, ditëlindja, Krishtlindjet, Bajrami, agjërimi, rreziku, 8 Mars, 29 Nëntor...* (Nova godina, praznik/praznici, godišnjica, otvaranje izložbe, rođendan, Božić, Bajram, post, opasnost, 8. mart, 29. novembar...).

◊ Mesazhi i Ministres Kushi për nxënësit, studentët, mësuesit, pedagogët e sportistët *me rastin e Vitit të Ri 2022*. (Poruka ministarke Kuši učenicima, studentima, učiteljima, profesorima i sportistima *povodom Nove godine.*) (PIEN);

◊ Gëzohem se Radio Bullgaria vazhdon së funksionuari – tha një bullgare nga Spanja *me rastin e rrezikut* nga mbyllja e disa prej redaksive në gjuhët e huaja. (Radujem se što Radio Bugarska nastavlja da funkcioniše – rekla je jedna Bugarka iz Španije *povodom opasnosti* da bi neke redakcije na stranim jezicima mogle biti zatvorene.) (PIEN);

◊ *Me rastin e 100 vjetorit* të Kongresit të Lushnjës do të organizohet një konferencë jubilarë-shkencore. (*Povodom stogodišnjice* Kongresa u Ljušnji biće organizovana jubilarna naučna konferencija.).

Ovaj predložki izraz ne navodi nijedan rečnik, niti je naveden u gramatikama savremenog albanskog jezika. Čeliku je jedini albanski lingvista koji ga ubraja u listu predloga. Navodi kako ovaj predlog predstavlja relativno noviju tvorbu u albanskom jeziku i da je krakterističan za publicističko-žurnalistički stil (Čeliku, 2019). Njegov semantički ekvivalent predstavljaju predlozi *në* i *për*:

◊ Konferenca e dytë e Studimeve Albanologjike *me rastin e 500-vjetorit* të vdekjes së Gjergj Kastriotit-Skënderbeut, Tiranë, 12-18 janar 1968. (Druga konferencija Albanoloških studija *povodom petstogodišnjice smrti* Đerđa Kastriotija – Skenderbega, Tirana, 12-18. januar 1968.).

14.14 Predložki izraz *për shkak / nga shkak*

Predložki izraz *për shkak* (zbog, radi) je konstrukcija koja se sastoji od predloga *për* (za, o) + imenica *shkak* (uzrok) u akuzativu jednine neodređenog vida > *për shkak*. Iza ovog predložkog izraza stoji imenica u genitivu. Uz pomenuti predložki izraz upotrebljava se i predložki izraz *nga shkak*, koga čine predlog *nga* za nominativ i imenica *shkak* u određenom vidu jednine nominativa – *shkaku*. Iako je reč o predložkim konstrukcijama koje imaju različitu strukturu, njihovo značenje je isto. Ukazuju na uzročan odnos. Frekventniju upotrebu u govornom i pisanom albanskom jeziku ima predložki izraz *për shkak*, i njegova upotreba je karakteristika mnogih stilova pored publicističkog i žurnalističkog, i književnog i razgovornog stila:

◊ Qindra tonelata peshk kanë ngordhur *për shkak të ndotjes* së ujërave. (Stotine tona riba je uginulo *zbog zagađenja* voda.) (PIEN);

◊ Një në dhjetë njerëz kanë dhimbje barku *për shkak të ushqimit*. (Jedna od deset osoba ima bol u stomaku *zbog hrane*.) (PIEN);

◊ *Për shkak të ftohtit arktik* që goditi pjesën më të madhe të SHBA-ve dje, më shumë se 800 mijë njerëz mbetën pa energji elektrike... (*Zbog polarne hladnoće* koja je juče pogodila veliki deo SAD-a, više od osamsto hiljada ljudi je ostalo bez struje.) (PIEN);

◊ Visar Zhiti është një nga shkrimtarët e mëdhenj shqiptarë bashkëkohorë e nga të paktit që është dënuar nga diktatura e Enver Hoxhës *nga shkak* i një *vepre poetike*, me përmbajtje hermetike... (Visar Žiti je jedan od velikih savremenih albanskih pisaca i jedan od malobrojnih koji je bio kažnjen od strane diktatorskog sistema Envera Hodže, *zbog jednog poetskog dela*, hermetičkog sadržaja... (PIEN);

◊ “Z. Kryetar, *nga shkak* i një *moskuptimi*, nuk u ndodha të hënën e kaluar në mbledhje, kur u përmend vdekja e Presidentit Wilson.” („Gospodine predsedniče, *zbog jednog nesporazuma*, nisam bio prisutan na sastanku u ponedeljak kada je je spomenuta smrt predsednika Vilsona.”) (PIEN).

Čeliku (2019) ističe da predložki izraz *për shkak* spada u grupu predložkih izraza koje odlikuje identična struktura, predlog *për* + Nacc.nv (imenica u neodređenom vidu akuzativa), kao što su izrazi *për hir*, *për arsye*, *për punë* i *për faj*, i semantičko-sintaksičko slaganje s imenicom u genitivu, dok njihova sama forma obezbeđuje veću upotrebu u jeziku, u odnosu na predložki izraz *nga shkak*. U odnosu na pomenuti predložki izraz, predložki izraz sa predlogom *nga* + Nnom.ov je minimalno produktivan. Čeliku takođe ističe kako ovaj predložki izraz nema izgleda za dalji opstanak i upotrebu u albanskom jeziku, odnosno da „predložki izraz *nga shkak* izgleda bez budućnosti“ (Čeliku, 2019: 277).

Analiza nama dostupnog materijala i korpusa za izradu ove monografije, pokazala je da je broj primera s predložkim izrazom *nga shkak* koji prati član za neodređeni vid / broj - *një* veći u odnosu na primere bez ovog člana / broja / i da je, iako ne toliko mnogobrojan, ipak primetan:

◊ Provat flasin se fundosja e anijeve është *nga shkak* i një *zhvillimi* katastrofik, siç është shpërthimi i cili ishte një ngjarje e zakonitë... (Dokazi pokazuju da se potonuće brodova dešavalo *zbog jednog* katastrofalnog *razvoja situacije*, kao što je eksplozija, koja je bila uobičajeno dešavanje...) (PIEN);

◊ Gjiganti japonez i automjeteve, Toyota, ka njoftuar për tërheqjen e 2.43 milionë automjeteve hibride nga Japonia dhe vendet tjera, *nga shkak* i një *problemi* që kanë me motorin... (Japanski automobilski gigant, Tojota, objavio je povlačenje 2,43 miliona hibridnih vozila iz Japana i drugih zemalja, *zbog problema* sa motorom... (PIEN).

S druge strane, Čeliku zapaža da predložki izraz *për shkak* ima mnogo izraženije značenje uzroka, da je ono motivisano značenjem komponente, tj. imenice *shkak* (uzrok), koje još više markira značenje kauzalnosti i da drugi predložki izrazi kojima se iskazuje uzročnost „izražavaju samo različite nijanse uzročnosti koje su isprepletene s objekatskim odnosima ograničenja“ (Čeliku, 2019: 278). Tako npr. izrazi „nga shkaku, për hir, për arsye, për punë, për faj“ izražavaju kauzalnost, ali ona nije izražena u apsolutnom stepenu kao prilikom upotrebe predložkog izraza „për shkak“. Takođe ističe da je predložki izraz *për shkak* gramatikalizovan u velikom stepenu i da se ona jasno vidi iz činjenice da izraz može pratiti bilo koja imenica, apstraktna i konkretna, kao što su: *varfëri, mashtrim, ndryshim, anulim, hetim, strategji, dobësi, rrethanë, fluks, angazhim, rezultat, luftë, ngjarje, ndërhyrje, përgatitje, grindje, vrasje, intrigë, kusht, shi, erë, reshje, kohë, lagështirë* itd. (siromaštvo, prevara, promena, poništavanje, istraga, strategija, slabost, okolnost, nalet, angažovanje, rezultat, borba, događaj, posredovanje, priprema, svađa, ubistvo, intriga, uslov, kiša, vetar, pljuskovi / padavine, vreme, vlaga itd.) (ibid. 278).

14.15 Predložki izrazi *për punë/nga puna, për faj, për hir, për arsye, për nder*

Predložki izrazi za izražavanje kauzalnosti u prostim rečenicama su izrazi čiji je prvi član predlog *për* (za, o) a drugi imenica – *punë, faj, hir, arsye, nder* (posao, krivica, lepo ponašanje / dobrota / lepota, razlog, čast) u akuzativu jednine neodređenog vida. Neki od navedenih izraza su karakteristika razgovornog jezika, i kao takvi deo svakodnevnog govora, dok su neki pored ove karakteristike u upotrebi u pisanom i usmenom govoru albanskog jezika u dužem vremenskom periodu. Po navodima Čelikua takvi izrazi su *për punë, për faj, nga puna*, od kojih je *për punë* u upotrebi od samog kraja XIX veka, i nalazimo ga u delima K. Kristoforidija (K. Kristoforidhi 1827–1895), kao i njegovim prevodima na albanski, pa sve do danas (vidi Čeliku 2019). Nivo njihove gramatikalizovanosti nije toliko čvrst kao kod izraza *për shkak*, što ukazuje da ovi izrazi još uvek nisu dostigli fazu potpune gramatikalizovanosti. Glavni kriterijum njihove klasifikacije u kategoriju predloga / predložkih izraza je njihova učestalost upotrebe, desementizacija i mogućnost alternacije nekim drugim predlogom ili predložkim izrazom koji ima vrednost ekvivalenta. Svi predložki izrazi izražavaju različite nijanse uzročnosti koje su motivisane drugim članom izraza tj. imenicom (*punë, faj, hir, arsye, nder*), koja svojom semantikom utiče na celokupnu semantiku izraza.

Për punë ukazuje na uzrok vršenja radnje:

◊ Rragaten *për punë të shtëpisë*. (Svađaju se zbog kućnih poslova (poslova koje treba obavljati u kući).) (<https://fjale.al/rragatem>);

◊ Nuk erdhi dot *për punë të sëmundjes*. (Nije uopšte došao *zbog bolesti*.) (<https://fjale.al/punë>).

Izrazi *për faj, hir, nder, arsye* ukazuju na uzrok koji ima objektivn ili subjektivn razlog, agensa koji utiče na izvršenje ili neizvršenje radnje, čijom zaslugom, krivicom, zalaganjem i sl. je došlo do izvršenja ili neizvršenja radnje, npr:

◊ *Pesë zakone që për faj të internetit i kemi harruar*. (Pet stvari koje smo zaboravili *zbog interneta*.) (PIEN);

◊ *Ajo humbje nuk erdhi për faj të trajnerit*. (Ovaj poraz se nije desio *zbog trenera*.) (PIEN);

◊ *Pritje për nder të 4 korrikut*. (Prijem u čast 4. jula.); *Dreka për nder të tij* u shtrua në hotel "Ballkan". (Ručak u njegovu čast je organizovan u hotelu *Balkan*.);

◊ *Alesia më urren për hir të Astrit*. (Alesija me mrzi *zbog Astrita*.); *Për hir të dashurisë* do shpërngulesha në Tiranë. (*Zbog ljubavi* bih se preselila u Tiranu.) (PIEN);

◊ *Ka hequr dorë nga shumë gjëra që dëshironte për hir të familjes*. (Odustala je od mnogih stvari koje je želela *zbog porodice*.) (razg.);

◊ *Kjo rrugë e Tiranës do mbyllet për disa javë për arsye të dekorimit të qytetit*. (Ova ulica u Tirani će biti zatvorena na nekoliko nedelja *zbog ukrašavanja* grada.) (PIEN);

◊ *Paragjykohej shumë për arsye të prejardhjes*. (Prema njoj su imali puno predrasuda *zbog porekla*.).

Pored predložkog izraza *për nder* u upotrebi je i *në nder*:

◊ *Mbrëmje artistike në nder të Mihal Cikos*, artistit të parë lirik shqiptar. (Umetničko veče u čast *Mihaila Cikoa*, prvog lirskog albanskog umetnika.) (PIEN);

◊ *Një monedhë speciale pritet të dalë në nder të 95-vjetorit të Mbretëreshës Elizabeth II*. (Očekuje se izdanje specijalne novčanice u čast *devedesetpetogodišnjice* kraljice *Elizabete II*.) (PIEN).

14.16 Predložki izraz *si pasojë, si rrjedhim (si rezultat)*

Predložki izraz *si pasojë* (kao posledica, kao rezultat) se sastoji od prostog predloga *si* (kao) i imenice ž. r. *pasojë* (posledica) u neodređenom vidu nominativa. Iza ovog izraza uvek dolazi imenica u genitivu, koja može biti apstraktna ili konkretna, kao što je: *tërmeti, ndotja, administrimi, moskuptimi*,

aksidenti, gabimi, konflikti, mungesa, uragani, vendmi itd. (zemljotres, zagađenje, rukovođenje, nerazumevanje, nesreća, greška, konflikt, nedostatak, uragan, odluka itd.). Ukazuje na uzrok neke radnje radnje, stanja ili zbivanja:

◊ Rusia po humbet 160 milionë euro në ditë *si pasojë e sanksioneve*. (Rusija gubi sto šezdeset miliona evra dnevno *kao posledicu sankcija*.) (PIEN);

◊ Kjo sëmundje fillon *si pasojë e kombinimit* të faktorëve të ndryshëm ndër të cilët përmendim faktorët gjenetikë... (Ova bolest počinje *kao posledica kombinacije* različitih faktora među kojima ćemo spomenuti genetske faktore...) (PIEN);

Ovaj predložki izraz ima tri sinonimna predložka izraza - *për shkak, për arsye* i *nga*. Predložki izrazi koji predstavljaju njegove ekvivalente ukazuju na semantičke nijanse koje predložki izraz *si pasojë* može imati – 1. uzrok, koji ima direktnog izazivača situacije, stanja, koji je naglašen i 2. uzrok, kod koga je uzročnost manje izražena, naglašena.

Predložki izraz *si rrjedhim* je izraz koji čine predlog *si* (kao) i imenica m. r. *rrjedhim* (posledica) u neodređenom vidu akuzativa. Iza ovog izraza uvek stoji imenica u genitivu i može biti apstraktna i konkretna:

◊ Por, çështja komplikohet më tej *si rrjedhim i një deklaratë* të dhënë ditët e fundit nga ministrja e jashtme e Bullgarisë... (Ali, pitanje se dalje komplikuje *kao posledica izjave* date ovih dana od strane ministarke spoljnih poslova Bugarske...); Kao i u obliku ***si rezultat***:

◊ *Si rezultat i aksidentit* është bllokuar përkohësisht qarkullimi. (*Kao posledica nesreće* privremeno je obustavljen saobraćaj.) (Çeliku, 2019: 282).

Oba izraza – *si pasojë* i *si rrjedhim* se u rečnicima savremenog albanskog jezika navode s asteriskom* i označeni su kao književni izrazi, posredne (umetnute) reči. Kao takvi karakteristika su mnogih stilova, pored književnog i publicističkog, žurnalističkog, administrativnog itd.

14.17 Predložki izraz *nga ana*

Predložki izraz *nga ana* (od strane) sastoji se od predloga *nga* (od, iz) i imenice *anë* (strana) u određenom vidu jednine nominativa - *nga ana* (PP *nga* + Nnom.ov). Iza ovog predložkog izraza uvek stoji imenica u genitivu i označava agensa, vršioca radnje. Ekvivalenti predložkog izraza su predlozi *nga* i *prej*.

◊ Është shpallur monument kombëtar *nga ana e organeve shtetërore* dhe po ashtu gjendet edhe në listën e monumenteve të mbrojtura nga UNESCO. (Proglašen je za nacionalni spomenik *od strane državnih organa* i nalazi se takođe na listi spomenika zaštićenim Uneskom.) (PIEN);

◊ Përfundon pas 12 vitësh monitorimi fiskal i Greqisë *nga ana e BE-së*. (Nakon dvanaest godina završava se fiskalno nadgledanje Grčke *od strane EU*.);

◊ *Nga ana e organizatorëve* nuk ishin marrë asnjë masë për sigurinë e saj, nuk ishte shpenzuar asnjë burim njerëzor apo material që protesta të zhvillohej... (*Od strane organizatora* nisu preduzete nikakve mere za njegovu bezbednost, nije utrošen nijedan ljudski niti materijalni resurs kako bi se protest odvijao...) (PIEN);

◊ Gjatë qeverisjes së Tiranës *nga ana e tij*, u ndërtua Xhamia e Et'hem Beut së bashku me Kullën e Sahatit. (Tokom *njegove vladavine* Tiranom, izgrađena je Etem begova džamija zajedno sa Sahat kulom.) (PIEN).

U svim navedenim primerima predložki izraz *nga ana* se može zameniti predlogom *nga*, semantika rečenice ostaje nepromenjena:

◊ Është shpallur monument kombëtar *nga ana e organeve shtetërore* = *nga organeve shtetërore*; Përfundon pas 12 vitesh monitorimi fiskal i Greqisë *nga ana e BE-së* = *nga BE*; Karakteristika je publicističkog i žurnalističkog stila, ali i drugih stilova, kao što su književni i naučni.

Čeliku (2019) ističe da je razlog ovakve ekvivalencije i mogućnosti alternacije predloškog izraza *nga ana* prostim predlogom *nga*, potiče usled gubljenja leksičkog značenja imenice *ana* u okviru predloškog izraza (ibid. 283). Ista komponenta, imenica *ana*, u nekim drugim konstrukcijama ukazuje na usmerenosti ka nekom objektu, iskazuje prostorne i objekatske odnose i svakako ima sačuvano leksičko značenje. U tom slučaju predložki izraz može zameniti predlog – *në drejtim* ili *nga (kah)* (vidi Čeliku, 2019):

◊ Por në ato momente të dy kthyen kokën *nga ana e pyllit* në të cilin filluan të dëgjoheshin hapa. (Ali u tim trenucima oboje su okrenuli glavu *u pravcu šume* iz koje su počeli da se čuju nečiji koraci.) (PIEN);

◊ Të gjithë kthyen kokën *nga ana e tij* dhe heshtën. (Svi su okrenuli glavu *ka njemu* i ćutali.) (PIEN);

◊ Para se Sinoni të kishte kohë të shqiptonte këto fjalë, një klithmë plot tmerr u dëgjua *nga ana e detit*. (Pre nego što je Simon imao vremena da izgovori ove reči, začuo se jedan krik pun užasa *iz pravca mora*.) (PIEN);

nga ana = *në drejtim*

nga ana e pyllit – *në drejtim të pyllit / nga pylli*

nga ana e tij – *nga ai*

nga ana e detit – *nga deti*

Predložki izraz *nga ana* se upotrebljava i kao deo frazeoloških i drugih konstrukcija kojima se izražavaju rodbinski odnosi :

◊ Ai ishte me prejardhje marokene *nga ana e babait* dhe gjermane *nga ana e nënës*. (Bio marokanskog porekla *s očeve strane* i nemačkog *s majčine strane*.) (razg.);

◊ *Nga ana e burrit (e gruas, e vëllait, e babait...) Sa suprugove strane (ženine, bratovljeve, oçeve...)* (<https://fjale.al/anë>).

14.18 Predloški izrazi *me gjithë, në mbarë, në krejt, në gjithë*

Predloški izraz *me gjithë* (pored, ceo, čitav) sastoji se od predloga *me* (sa) i neodređene zamenice *gjithë* (svi, sve, svo). Spada u grupu zameničkih predloških izraza i u funkciji predloga upotrebljava se za izražavanje dopusnog odnosa. Njegovi semantički ekvivalenti su predlozi *pavarësisht, pavarësisht nga*². Karakterističan je za publicistički, žurnalistički i administrativni stil, ali i druge stilove:

◊ Në këtë rast përkthimi duhet të quhet i dështuar, *me gjithë mundimet* e përkthyesit. (U tom slučaju prevod se mora nazvati neuspelim, *i pored truda* prevodioca.) (PIEN);

◊ *Me gjithë këto sugjerime dhe konsulta*, prokurorja Sadikaj nuk ka ngritur aktakuzë dhe e ka liruar nga paraburgimi të dyshuarin, Dibra. (*I pored svih ovih sugestija i konsultacija*, tužiteljka Sadikaj nije podigla optužnicu i oslobodila je iz pritvora osumnjičenog Dibru.) (PIEN);

◊ *Me gjithë lodhjen e madhe*, tek unë kishte mbetur ende diçka e gëzueshme nga dita e mëparshme... (*I pored velikog umora*, u meni je još uvek ostalo nešto radosno od prethodnog dana...) (<https://fjalorthi.com/mbetur>).

Čeliku (2019) u grupu predloških izraza ubraja i *në mbarë, në krejt, në gjithë*. Proučavajući nama dostupan materijal o predlozima možemo istaći da ih nijedan rečenic, niti gramatika savremenog albanskog jezika, ne navode kao predloge. Navedeno je da se *mbarë, gjithë* i *krejt* upotrebljavaju kao neodređene zamenice, kao i da se upotrebljavaju uz predloge *me* i *në* kako bi iskazali najviši stepen pojavljivanja osećanja ili neke pojave.

² *Pavarësisht / pavarësisht nga* jedino M. Čeliku označava kao predlog (vidi Čeliku 2019). U rečnicima albanskog jezika je označen kao prilog (<https://fjale.al/pavarësisht>; <https://fjalorthi.com/pavarësisht>; <http://www.fjalori.shkenca.org/> itd.).

**Trokomponentni predložki izrazi:
*në lidhje me, në raport me, në përputhje me,
 në pajtim me, në përshtatje me, në harmoni
 me, në marrëveshje me, në akordim me, në
 bashkëpunim me, në kombinim me, në kordinim
 me, në kundërshtim me, në ndryshim nga (në
 ndryshim me), në dallim nga (në dallim me), në
 ballafaqim me, në varësi nga, në krahasim me*¹**

Prvi autor koji je dao vrlo detaljan popis trokomponentnih predložkih izraza je M. Čeliku. Autor ističe kako se u ovoj grupi nalazi 17 predložkih izraza, složene strukture (u odnosu na ostale grupe predloga, jednočlane ili dvočlane), ali da u morfološkom smislu imaju unifikovanu tvorbu (Čeliku, 2019). Svi se sastoje od dva predloga između kojih stoji apstraktna imenica (muškog ili ženskog roda) u neodređenom vidu akuzativa jednine. Prvi predlog u konstrukciji je u svim izrazima *në*, dok su varijacije izražene kod drugog predloga i imenice. Njihova konstrukcija je *predlog (PPacc) + imenica (Nacc.nv) + predlog (PPacc/PPnom)*:

1. čl. (predlog *në*) 2. čl. (imenica) 3. čl. (predlog *me/ nga*)

<i>në lidhje me</i>	<i>në raport me</i>	<i>në krahasim me</i>	<i>në përputhje me</i>	<i>në pajtim me</i>
<i>në përshtatje me</i>	<i>në harmoni me</i>	<i>në marrëveshje me</i>	<i>në akordim me</i>	
<i>në bashkëpunim me</i>	<i>në kombinim me</i>	<i>në kordinim me</i>	<i>në kundërshtim me</i>	<i>në ballafaqim me</i>
<i>në ndryshim nga</i>	<i>në dallim nga</i>	<i>në varësi nga</i>		

¹ *në lidhje me* (u vezi s), *në raport me* (u odnosu na), *në përputhje me, në pajtim me, në përshtatje me, në harmoni me* (u skladu sa), *në marrëveshje me* (u dogovoru s), *në akordim me* (u skladu sa), *në bashkëpunim me, në kombinim me, në kordinim me* (u skladu sa), *në kundërshtim me* (u suprotnosti s), *në ndryshim nga (në ndryshim me)* (za razliku od, suprotno od), *në dallim nga (në dallim me)* (za razliku od), *në ballafaqim me* (suprotno od), *në varësi nga* (u zavisnosti od), *në krahasim me* (u poređenju s).

Veliki broj imenica iz konstrukcija ima isto ili slično semantičko značenje: *përputhje* (poklapanje, saglasnost, sklad) / *pajtim* (slaganje, saglasnost) / *përshatje* (saglasnost, sklad) / *akordim* (usaglašavanje, slaganje); *akoridm* / *harmonim* (usaglašavanje, odobravanje / saglasnost, usklađenost);

kundërshtim / *ballafaqim* (suprotstavljavanje, osporavanje / suočavanje); *ndryshim* / *dallim* (razlika / razlika).

Takva sličnost ili poklapanje u semantici imenica koje su centralni deo predložkog izraza omogućava i njihovu upotrebu kao ekvivalenta i sinonima, te pojedini predložki izrazi iz ove grupe imaju i veliki broj semantičkih ekvivalenta.

Umesto predloga *me*, kao drugog predloga u konstrukciji, može stajati predlog *nga* što utiče na rekciju imenice koja u rečenici stoji iza predložkog izraza i njenu obaveznu upotrebu u nominativu. Od 17 navedenih primera samo tri su s predlogom *nga*. Čeliku ističe da pitanje ukupnog broja ovakvih predložkih izraza predstavlja otvoreno pitanje o kome se može diskutovati (Čeliku, 2019: 305), s obzirom da ih u albanskom jeziku ima mnogo više, ali da su navedeni predložki izrazi odabrani na osnovu kriterijuma njihove učestalosti upotrebe u svim stilovima albanskog jezika i visokog stepena gramatikalizovanosti, tj. komponenti koje su semantički postale jedna jedinica i desamantizovale se. M. Samara u navedenu grupu ubraja predložke izraze *në bashkëveprim me* (u saradnji s), *në bashkëshoqërim me* (u saradnji s, zajedno s), *në bashkërendim me* (u koordinaciji sa, u saglasnosti sa), *në bashkëmarrëdhënie me* (u saradnji s), *në bashkëlidhje me* (u sprezi sa, u saradnji s) *në kundërvajtje me* (u suprotnosti sa) (Samara 1999: 93), dok ih Čeliku (2019) nije uključio u grupu trokomponentnih predložkih izraza. U rečnicima su svi navedeni izrazi označeni asteriskom (*), bez navođenja oznake vrste izraza:

**Në bashkërendim me* = *knjiž. në pajtim / në përputhje me* (<https://fjale.al/bashkërendim>);

**Në bashkëveprim me...* = *knjiž. së bashku me..., duke bashkëvepruar me...* (<https://fjale.al/bashkëveprim>);

**Në bashkëshoqërim me...* = *knjiž. së bashku me..., duke e shoqëruar me.* (<https://fjale.al/bashkëshoqërim>).

Ovakva situacija bi svakako morala biti jasnije rešena. Konstrukcije / izrazi *në lidhje me*, *në krahasim me*, *në kundërshtim me*, *në përshatje me*, *në pajtim me*, su u gramatikama savremenog albanskog jezika označeni kao predlozi (predložki izrazi), dok su u rečnicima, elektronskim i štampanim, označeni zvezdicom bez jasnije oznake o kojoj vrsti izraza se radi. Da li je u pitanju predložki ili frazeološki izraz, veznički skup ili neki drugi oblik predložkih sredstava specifičan za određeni jezički stil. Još jedno od zapažanja odnosi se na njihovu istovetnu ili vrlo blisku semantiku s drugim predlozima, jednokomponentnim i predložkim izrazima, npr:

Për sa i përket = në lidhje me, për (FGJSH 2006: 792);
Në lidhje me = për sa i përket, lidhur me (FGJSH 2006: 554).

Pored vrlo bliskog ili istovetnog semantičkog značenja među njima, vrlo je teško napraviti jasno razgraničenje nivoa njihove sinonimije. Teškoća u vezi s razgraničenjem ovog nivoa povezana je, u prvom redu, sa značenjem imenice kao dela predloškog izraza, budući da se njihova značenja podudaraju ili su gotovo ista (upor. *përputhje, përshtatje, pajtim* i *akordim; kundërshtim* i *ballafaqim; ndryshim* i *dallim*), dok bi drugi razlog mogla biti i sama forma predloškog izraza. Trokomponentni predlozi, kao što smo već istakli, imaju strukturu predlog *në* (u) + imenica + predlog *me* (sa) (u manjem broj slučajeva predlog *nga* (od)). Predlozi *në* i *me* su članovi (konektori) koji utiču na rekciju drugih rečeničnih članova uz koje stoje, svojom semantikom tj. mogućnošću kombinovanja sa imenicama, utiču i na formu predloškog izraza.

Kao i drugi predlozi (i predložki izrazi), i ova grupa predloga ima sinonime u prostim predlozima i predložkim izrazima. Veći je broj slučajeva sinonimnosti trokomponentnog predloškog izraza s nekim drugim predložkim izrazom koji je dvokomponentan. Takav je slučaj s predložkim izrazom *në lidhje me* čiji je sinonim predložki izraz – *lidhur me, në punë* (u vezi s); *në krahasim me – krahasuar me* (u odnosu na; u poređenju s) (Çeliku, 2019), *në përputhje me, në pajtim me, në përshtatje me, në akordim me – konform me* (u skladu sa) i sl.:

◊ *Në lidhje me incidentin* e ndodhur në Spitalin Rajonal Fier, në të cilin janë përfshirë bluzat e bardha... = *Lidhur me incidentin* e ndodhur në Spitalin Rajonal Fier... (*U vezi s incidentom* koji se desio u Regionalnoj bolnici u Fijeru, u koji su uključeni medicinski radnici...) (PIEN);

◊ *Sa i madh është Marsi në krahasim me Tokën?* = *Sa i madh është Marsi krahasuar me Tokën?* (Koliko je veliki Mars u poređenju sa Zemljom?) (razg.).

Predložki izraz ***në lidhje me*** (u vezi s) sastoji se od tri komponente: predloga *në* (u), imenice ž. r. *lidhje* (veza, povezanost) u nedoređenom vidu akuzativa i predloga *me* (s(a)). Ovaj predložki izraz iskazuje odnosnu vezu. Iza njega stoji imenica koja može biti apstraktna ili konkretna, kao što je: *akuzat, çështja, data, projekti, kuptimi, zbatimi, trajnimi, ndikimi, materiali, shkresa, lëkura, sytë, imuniteti, situata...* (optužbe, pitanje, datum, projekat, značenje, primena, obuka, uticaj, materijal, dopis, koža, oči, imunitet, situacija...), ali se iza njega može naći i zamenica (najčešće lična i pokazna, kao i odnosna). Karakteristika je administrativnog, publicističkog i žurnalističkog stila, ali i drugih stilova.

◊ *Çfarë duhet të bëni në lidhje me lëkurën* e thatë. (Šta treba da uradite u vezi sa suvom kožom.) (PIEN); *Përgjigje në lidhje me shkresën* KSC-BC-2020-05. (Odgovor u vezi sa dopisom KSC-BC-2020-05.) (PIEN);

◊ Intervistë e rektorit të UT *në lidhje me çështjen* e diplomave të studentëve të Fakultetit të Ekonomisë. (Intervju rektora Univerziteti u Tirani *u vezi sa pitanjem* diploma studenata Ekonomskog fakulteta.) (PIEN);

◊ Studimet e fundit *në lidhje me fëmijët* tregojnë se një fëmijë është shumë më i lumtur kur ndërvepron me të tjerët, moshatarët, miqtë apo me një të rritur tek i cili ai ka besim... (Poslednje studije *u vezi sa decom* pokazuju da je dete srećnije kada komunicira sa drugima, vršnjacima, prijateljima ili nekom odraslom osobom u koju ima poverenja...) (PIEN);

◊ Në datën 16 mars 2011, avokati i kërkuesit u informua *në lidhje me vendimin* e Gjykatës Kushtetuese të datës 25 shkurt 2011... (16. marta 2011. godine, advokat potražioca je obavesthen *u vezi sa odlukom* Ustavnog suda od 25. februara 2011...) (PIEN).

Në raport me (u odnosu na) je predložki izraz koji se sastoji od tri komponente: predloga *në*, imenice u m. r. *raport* (odnos) u neodređenom vidu akuzativa jednine i predloga *me*. Ovaj predložki izraz ukazuje na objekatsko-odnosnu relaciju, kao i poredbeni odnos članova u rečenici. Iza izraza može stajati apstraktna ili konkretna imenica, kao što je: *të ardhurat, zhvillimi, situata, viti, gjendja, vendimi, konkluzioni, dobësitë, lëshimet, prindërit, kafshët, pacientët...* (primanja, razvoj, situacija, godina, stanje, odluka, zaključak, slabosti, propusti, roditelji, životinje, pacijenti...).

◊ Shqipëri: 13.1% më shumë turistë të huaj *në raport me vitin e kaluar*. (Albanija: 13,1% više stranih turista *u odosu na prošlu godinu.*) (PIEN);

◊ Edhe për grupin “Ushqime dhe pije joalkoolike”, Shqipëria sërish mban rekord *në raport me të ardhurat*. (I kada je reč o grupi “Hrana i bezalkoholna pića”, Albanija ponovo drži rekord *u odnosu na primanja.*) (PIEN);

◊ Në tregun e këmbimit valutor vendas, të premtën monedhat e huaja forcuan pozitativat *në raport me lekun*, krahasuar me... (Na domaćem deviznom tržištu, u petak su strane valute ojačale *u odnosu na lek*, u poređenju s...) (PIEN).

Në përputhje me (u skladu sa, u saglasnosti sa)

Sastoji se od tri komponente: predloga *në*, imenice ž. r. *përputhje* (slaganje, sklad) u akuzativu neodređenog vida jednine i predloga *me*. Iza ovog predložkog izraza stoji imenica u akuzativu, apstraktna ili konkretna, i ukazuje na objekatsko-odnosnu relaciju. Karakteristika je administrativnog, publicističkog i žurnalističkog stila, ali i nekih drugih stilova.

◊ Kundër vendimit të inspektorit mund të bëhet ankim *në përputhje me Ligjin* për inspektimin. (Protiv odluke inspektora može se podneti žalba *u skladu sa Zakonom* o inspekciji.) (PIEN);

◊ Akses i dhe korrigjimi: ne do të përpunojmë të dhënat tuaja personale në përputhje me të drejtat tuaja ligjore. (Pristup i korekcija: obradićemo vaše lične podatke u skladu sa vašim zakonskim pravima.) (PIEN);

◊ Gjykata duhet t'u bëjë të qartë palëve që në përputhje me kërkimet dhe pretendimet e tyre, të paraqesin aktet e nevojshme... (Sud treba jasno da stavi do znanja strankama da u skladu sa njihovim zahtevima i potraživanjima treba da predaju potrebna dokumenta...) (PIEN).

Në pajtim me (u skladu sa)

Sastoji se od tri komponente: predloga *në*, imenice m. r. *pajtim* (slaganje, sklad) u neodređenom vidu jednine akuzativa i predloga *me*. Iza ovog predloškog izraza stoji apstraktna, ređe konkretna, imenica u akuzativu, kao npr.: *neni, Kushtetuta, Konventa, vendimi, aktgjykimi, nevojat, kryetari, avokati, procedura, anëtarët, dëshirat, mundësitë, shpenzimet...* (član, Ustav, Povelja, odluka, presuda, potrebe, predsednik, advokat, procedura, članovi, želje, mogućnosti, troškovi...). Predložki izraz ukazuje na objekatsko-odnosnu relaciju. Karakteristika je prvenstveno administrativnog, publicističkog i naučnog stila, ali i nekih drugih stilova, kao što su žurnalistički i književni.

◊ *Në pajtim me nenin 36 të Ligjit për qasje të lirë në informatat me karakter publik. (U skladu sa članom 36 Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja.)* (PIEN);

◊ *Në pajtim me dëshirat e mundësitë. (U skladu sa željama i mogućnostima.)* (razg.); *Në pajtim me Ligjin e punës Nr. 03/L-212. (U skladu sa Zakonom o radu br. 03/L-212.)* (PIEN).

Čeliku je trokomponentne predloge, podelio u četiri grupe na osnovu objekatskih semantičkih nijansi koje izražavaju. To su:

1) trokomponentni predložki izrazi koji izražavaju objekatske odnose povezanosti ili zavisnosti: *në lidhje me; në varësi nga (me);*

2) trokomponentni predložki izrazi koji izražavaju objekatske odnose slaganja, saradnje ili sporazuma: *në përputhje me, në pajtim me, në përshtatje me, në harmoni me; në marrëveshje me, në akordim me, në bashkëpunim me, në kombinim me;*

3) predložki izrazi koji izražavaju objekatske odnose suprotnosti ili neslaganja: *në kundërshtim me, në ndryshim nga (me), në dallim nga (me), në ballafaqim me;*

4) predložki izrazi koji izražavaju odnose poređenja: *në krahasim me, në raport me.* (Čeliku, 2019: 307).

Predložki izrazi predstavljaju važan deo jezičkog korpusa velikog broja savremenih jezika. Njihova semantičko-sintaksička i stilistička vrednost je, iako ne baš u prvom planu, neosporna (naročito kada je reč o funkcionalnim

stilovima, administrativnom, žurnalističkom i naučnom). Kako je jezik entitet koji je u konstantnoj promeni i razvoju, u skladu sa društvenim, kulturološkim, civilizacijskim i drugim promenama koje se odražavaju na sam jezik, odlikuju ga različiti jezički stilovi, od kojih svaki ima potrebu za proširivanjem i pronalazanjem novih jezičkih sredstava za iskazivanje različitih odnosa. Najizraženije uz pomoć jedinica koje omogućavaju veću otvorenost ka kombinovanju sa drugim jezičkim jedinicama. Prosti predlozi kao dijahronijski najstarija vrsta predloga imaju i najveći broj značenja i sintaksičkih funkcija u široj konstrukciji, složeni predlozi, takođe, veliki broj. Predložki izrazi, za razliku od njih, imaju najmanji broj značenja i funkcija. Ipak predstavljaju vrstu reči koja omogućava bogaćenje jezičkog fonda jednog jezika i konstantno povećanje broja predloga. Čeliku ističe kako su se “predložki izrazi pojavili u jeziku da bi obavili određene funkcije koje nikako ne mogu obavljati prosti ili drugi postojeći predlozi.” (Čeliku, 2019: 309). Lj. Popović ističe da ne treba izgubiti iz vida ni uticaj stranih jezika koji su ne samo uticali na pojavu pojedinih konkretnih predložkih izraza, već i uticali na njihovu sve intenzivniju upotrebu u toku procesa šire intelektualizacije srpskog jezika (Поповић, 1966), što je svakako slučaj i sa drugim modernim jezicima. Predložke izraze odlikuje postojanje dubletnih konstrukcija i sinonima, koji u najširem semantičkom smislu konkurišu jedni drugima. Jezička upotreba i njihova stilska vrednost svakako su glavni parametri u izboru primarnog iliti dominantnijeg oblika. Lj. Popović takođe ističe da dubleti i sinonimi ponekad služe i za variranje izražavanja (ibid. 210) i navodi primer:

„Prema tome, ne samo *s gledišta* individualnih interesa fizičkih lica, već i *sa aspekta* privrednog poslovanja i pravnog prometa uopšte nije svejedno kakvo će rešenje biti usvojeno u našem pravnom sistemu.“ (Поповић, 1966: 28).

Takva situacija je i u albanskom jeziku. Navešćemo primer:

Misioni i OSBE-së në Serbi, në veçanti tërheq vërejtjen se teksti i rregullores, është ekskluzivisht teksti i vetëm ligjor-relevant dhe kompetent, respektivisht i aktit (i cili është objekt i përkthimit në këtë dokument), i cili është botuar në gjuhën serbe, në *përputhje me* dhe në *pajtim me* dispozitën që përcakton shpalljen e ligjit dhe dispozitave dhe akteve tjera në Republikën e Serbisë. (Misija OEBS u Srbiji posebno napominje da je isključivo i jedino pravno-relevantan i merodavan tekst propisa, odnosno akta (koji je predmet prevoda u ovom dokumentu) koji je objavljen na srpskom jeziku, *u skladu sa* i *shodno* propisu koji uređuje objavljivanje zakona i drugih propisa i akata u Republici Srbiji.) (<https://dokumen.tips/documents/udhezimin-per-zbatimin-e-zgjedhjeve-te-drejtperdrejta-albanion-version.html?page=1>)

U jednom širem kontekstu ova odlika, da služe za variranje izražavanja, je još jedna odlika po kojoj se mogu svrstati u grupu predloga, zajedno sa prostim i složenim. U prethodnom delu rada ukazali smo na napomenu albanskog lingviste M. Krapinjalija koji ukazuje na pojavu sinonimije predloga *nga* i *prej*, i

njihovu upotrebu u okviru složene rečenice, koja je motivisana upravo ovakvom potrebom (vidi poglavlje o predlozima koji se sintaksičko-semantički slažu s ablativom). Za razliku od pravih predloga, koji imaju veći broj značenja, predložki izrazi imaju uglavnom samo jedno značenje i takvo značenje je eksplicitnije u pogledu iskazivanja određenog odnosa. Lj. Popović navodi da se ono postiže „dodavanjem predloškog izraza pravom predlogu (*sa: zajedno sa, u društvu sa*) ili, još češće, zamenjivanjem neke padežne ili predložko-padežne konstrukcije sinonimnom konstrukcijom sa predloškim izrazom (npr. *pomoću + G, putem + G* mesto instrumentala u značenju sredstva ili čitav niz konstrukcija koje su češće ili ređe sinonimne sa predlogom *prema + L..*)“ (Popović, 1966: 2018).

Iskazivanje realcionih značenja predloga u albanskom jeziku

Od mnogobrojnih relacionih značenja koja se iskazuju predlozima značenje mesta i vremena se najlakše sistematski identifikuju (Quirk *et al*, 1985: 673). Pored pomenutih, govorimo i o značenju uzroka, cilja i porekla, dok se samo značenje predloga najjasnije uočava u klauzi.

16.1 Predlozi koji označavaju spacijalne odnose

Kada koristimo predlog za označavanje prostora, to činimo u odnosu na dimenzionale osobine prostora, bilo subjektivno ili objektivno shvaćene (Quirk *et al*, 1985). Autori gramatike *A Comprehensive Grammar of the English Language* navode tri vrste dimenzionalnosti: Dimenzionalni tip 0, 1 i 2. Dimenzionalni tip 0 ilustruje primer:

◊ My car is *at the cottage*. [Moj automobil je *na vikendici*.] (ibid. 673), gde predlog *at* (na) tretira imenicu *cottage* kao nedimenzionalnu, samo kao referentnu tačku u prostoru u pravcu koje možemo naći naš automobil: Makina ime është *te uikend shtëpia*.

Dimenzionalni tip 1:

◊ Our cottage is *on the road*. [Naša vikendica je *na putu*.] (ibid. 674), predlog *on* (na) uz imenicu *road* (put) ukazuje na liniju čijom dužinom se obavlja kretanje. On se takođe može upotrebiti za denotiranje oblasti, površine, kao što je npr.:

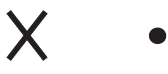
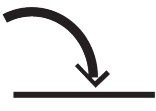

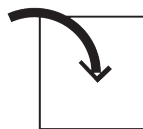
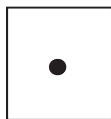
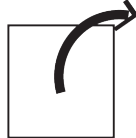

◊ There is some ice *on that road*. [Ima leda *na tom putu*.] = Ka pak akull *në atë rrugë*.

◊ There is a new roof *on the cottage*. [Vikendica ima nov krov.; bukv. *Na vikendici* je novi krov.] = Uikend shtëpia ka një çati të re. (Ka një çati të re *në uikend shtëpinë*.) (ibid. 674). U oba primera imenica – *put* i *vikendica* su sagledane kao dvodimenzionalni prostori tj. površine.

Dimenzionalni tip 3:

◊ There are only two beds *in the cottage*. [*U vikendici* su samo dva kreveta.] = Ka vetëm dy krevate *në uikend shtëpinë*. (ibid. 674.) Vikendica je sagledana kao trodimenzionalni prostor.

Ova tri dimenzionalna tipa predstavljena su sledećim grafikonom (Quirk *et al*, 1985: 674):

destinacija	pozicija	destinacija	pozicija
Dimenzionalni tip 0			
ka 	na 	od 	od nečega ili nekoga
Dimenzionalni tip 1			
na 	na 	sa 	od
Dimenzionalni tip 2			
u 	u 	iz 	izvan

Dalja klasifikacija pravi distinkciju između pozitivne pozicije i destinacije i negativne pozicije i destinacije. Pozitivna pozicija i destinacija podrazumeva predložku konstrukciju koja ukazuje na mesto (statičnu poziciju) i kada je reč o destinaciji dolazak na odredište, kretanje ka krajnjoj tački:

pozicija

odredište

Ne jemi *në klasë*. [Mi smo *u učionici*.]

Arritëm *në shkollë*. [Stigli smo *u školu*.]

Ajo është *në kafene*. [Ona je *u kafiću*.]

Ajo hyri *në kafene*. [Ušla je *u kafić*.]

Ispred predložkih konstrukcija kojima se ukazuje na mesto, poziciju, stoje statični glagoli kao što su: *jam, gjendem, rri, qëndroj...* (jesam / biti, nalaziti se, stajati, nalaziti se / sedeti...), dok ispred predložkih konstrukcija koje ukazuju na odredište, destinaciju, stoje dinamički, tj. glagoli kretanja, kao što su: *fluturoj, shkoj, iki, arrij...* (leteti, otići, ići, stići...).

Negativna pozicija i destinacija podrazumeva udaljavanje od referentne tačke ili odvajanje od statične pozicije:

◊ Gjoni doli *nga uji*. [Đon je izašao *iz vode*.]

◊ Ata u larguan *nga shtëpia*. [Udaljili su se *od kuće*. / Otišli su *od kuće*.]

16.2 Iskazivanje relacionih nespacijalnih i netemporalnih značenja

Pored iskazivanja prostornih i vremenskih odnosa i značenja, predlozi mogu iskazivati i druge odnose kao što je odnos uzroka, namene, sredstva i agensa. Autori *A Comprehensive Grammar of the English Language* (1985) navode kako je polja značenja predloga izuzetno teško klasifikovati, da je u nekim slučajevima bolje razmišljati o opsegu ili spektru značenja, prvo kao jednoj zasebnoj kategoriji, zatim i kao o kategoriji podeljenoj na odvojene, ali međusobno preklapajuće segmente (Quirk et al. 1985). Navode dva spektra – Uzrok / Namena i Sredstvo / Agens, od kojih svaki ima nekoliko segmenata:

1. uzrok/namena

Uzrok: She lost her job *because of her age*¹. = Ajo humbi punën *për shkak të moshës së saj*. [Izgubila je posao *zbog godina*.]

Razlog: He was fined *for drunken driving*. = Ai u gjobit *për drejtim të makinës në gjendje të dehur*. [Naplatili su mu kaznu *zbog vožnje u pijanom stanju*.]

Motiv: She did it *out of kindness*. = Ajo e bëri atë *nga dashamirësia*. [Uradila je to *iz ljubaznosti*.]

Svrha: Everyone ran *for shelter*. = Të gjithë vrapuan *për strehim*. [Svi su potrčali *u zaklon*.]

Destinacija: I'm leaving *for Seattle*. = Nisem *për në Seattle*. [Krećem *za Sijetl*.]

Cilj: This novel is aimed *at a young audience*. = Ky roman synon (*në*) *një audiencë të re*. [Ciljna publika ovog romana su *mladi*.; bukv. Ovaj roman cilja *na mlađu publiku*.]

1. sredstvo/agens:

Način: She performed the operation *with great skill*. = Ajo e kreu operacionin *me shumë mjeshhtëri*. [Obavila je operaciju *vrlo umešno*.]

Sredstvo: They left *by plane*. = U larguan *me aeroplan*. [Otišli su *avionom*.]

¹ Svi primeri na engleskom jeziku uzeti su iz *A Comprehensive Grammar of the English Language*, R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech & J. Svartvik, London, New York, Longman, 1985, str. 695.

Instrument: She tried to open the lock *with a knife*. = Ajo u përpoq të hapte bravën *me thikë*. [Trudila se da bravu otvori *nožem*.]

Agens: They were noticed *by no one*. = Ata nuk u vunë re *nga askush*. [*Niko* ih nije primetio.; bukv. Nisu bili primećeni *ni od koga*.]

Stimulus (Podsticaj): I'm astonished *at your reaction*. = Jam i habitur *nga reagimi yt / juaj*. [Iznenadena sam *tvojom / vašom reakcijom*.] (ibid. 695).

Sva pomenuta značenja iz prve grupe se mogu definisati kao značenje uzroka ili namene, a značenja iz druge grupe kao značenja sredstva ili agensa. Predlozi iz spektra uzrok / namena ukazuju na uzrok (motiv) koji može biti materijalni (kao npr. *nga tërmeti, për një parking, për shkak të ushqimit* itd. (zbog zemljotresa, parkinga, hrane itd.) i nematerijalni, koji uglavnom imaju psihološku osnovu tj. koje podstiče psihološko stanje pojedinca ili grupe (*nga dëshpërimi, nga frika, për inat, për qejf, për shkak të gjendjes mendore...* (iz oçaja, straha, inata, želje, zbog mentalnog stanja...)) i uticati na vršenje radnje. Odgovaraju na pitanje *zašto? – për shkak të, nga, për*. Jedan od glavnih predloga kojima se ukazuje na namenu i preciziranje destinacije, tj. kretanja ka konkretnoj destinaciji je *për* i konstrukcija *për në (za)*:

◊ E bëri *për të*. [Uradio je to *za nju*.]; Të gjithë vrapuan *për strehim*. [Svi su potrčali *u zaklon / ka skloništu*.]; Nxënësit u nisën *për në Beograd*. [Učenici su krenuli *za Beograd*.]. Odgovaraju na pitanja: Za koga ili šta? Gde / ka gde?

Receptient / cilj može biti živo biće ili stvar. Ima funkciju odredbe: Përgatiti një surprizë *për të*. [Pripremio je iznenađenje *za nju*.];

◊ Ai bëri një projekt *për ndërmarrjen e tij*. [Napravio je jedan projekat *za njegovu firmu*.];

U značenja druge grupe spadaju: značenje načina – koji se iskazuje predlozima *si i me*:

◊ Iu përgjigj *me ashpërsi të papritur*. [Odgovorio joj je *neočekivano oštro*.]; Atë e bëri *me dashuri*. [To je uradio *s ljubavlju*.];

◊ Shkruante *si poet*. [Pisao je *kao pesnik*.];

◊ Këndon *si biblbil*. [Peva *kao slavuj*.].

Sredstvo se iskazuje predlogom *me* koji stoji uz apstraktnu ili konkretnu imenicu. Reč je o nekoliko različitih značenja: 1. značenje sredstva kao transportnog (*makinë, autobus, aeroplan, biçikletë, motoçikletë, anije, aeroplan..* (automobil, autobus, avion, bicikl, motor, brod, avion...)); 2. sredstva kojim se obavlja komunikacija (*postë, telefon, mail, letër...* (poštom, telefonom, mejlom,

pismom...)); 3. instrumenta kojim se obavlja radnja (*gërshërë, sëpatë, gur, bel, lugë, aparat, traktor, pompë, laps...* (makaze, sekira, kamen, ašov, kašika, aparat, traktor, pumpa, olovka...)). U albanskom jeziku predlog *me* se upotrebljava u sva tri slučaja, kao i u konstrukcijama koje su u srpskom jeziku označene kao gramatički nepravilne, u konstrukcijama kojima se označava prevozno sredstvo i instrument, oruđe, kojim se obavlja radnja:

◊ Udhëtoj *me autobus / makinë / anije*. [Putujem *autobusom / kolima / brodom*.]; Fluturojmë *me aeroplan*. [Letimo *avionom*.];

◊ Bisedojmë *me telefon*. [Razgovaramo *telefonom*.]; Komunikojmë *me e-mail*. [Komuniciramo *imejlom* (preko imejla).]; Mbajmë lidhje *me letra*. [Održavamo kontakt *pismima*.];

◊ Ha *me lugë*. [Jede *kašikom*.]; Prashit *me shat*. [Okopava *motikom*.]; Shkruan *me laps*. [Piše *olovkom*.];

Odsustvo sredstva se iskazuje predlogom *pa* (bez):

◊ Punonte *pa doreza*. [Radio je *bez rukavica*.];

◊ *Pa gurë s'bëhet mur*. [Bez *kamena* nema ni zida.; *fig. fraz. Bez kora* pita se ne pravi.];

◊ Nxënësit s'mund të shkruajnë *pa lapsa*. [Učenci ne mogu da pišu *bez olovaka*.].

Agens se iskazuje konstrukcijom s predlogom *nga*:

◊ Ata nuk u vunë re *nga askush*. [Niko ih nije primetio.; bukv. Nisu bili primećeni *ni od koga*.];

◊ Disa xhama u thyen *nga protestuesit*. [*Demonstranti* su razbili nekoliko prozora.; bukv. Nekoliko prozora je razbijeno *od strane demonstranata*.].

Stimulus podrazumeva reakciju entiteta, psihičku, emocionalnu, fizički realnu na stimulus kome je izložen – nečije ponašanje, mišljenje, stav, verbalno izražavanje i sl. Stimulus može biti apstaktna ili konkretna imenica, događaj, objekat ili osoba. Iskazan je predlogom *me*:

◊ Ai u trondit *me sjelljen e tij*. [Bio je šokiran *njegovim ponašanjem*.];

◊ Më paralizoi *me fjalët e saj*. [Paralisala me je *svojim rečima*.]; Isha e zemëruar *me të*. [Bila sam ljuta *na nju*.];

Društvo – se iskazuje predlogom *me* (sa). Imenica koja s ovim predlogom pravi konstrukciju je najčešće imenica koja označava živo biće. Predlog ukazuje na društvo, obavljanje radnje ili neko stanje, radnju ili zbivanje koje podrazumeva dva ili više entiteta, „u nečijem društvu“ ili „zajedno sa“ (komitativna funkcija) (Quirk et al. 1985: 702):

◊ Rri gjithnjë *me të*. [Uvek sedi *s njim*.] (<https://fjale.al/me>);

◊ Tomka është një djalë i vogël që i pëlqen të luajë me top së bashku *me shokët e tij*. [Tomka je mali dečak koji voli da se igra s loptom *sa svojim drugovima*.] (PIEN);

◊ Borko *me Danën* rrinë gjithmonë së bashku. [Borko *i Dana* su uvek zajedno.; bukv. Borko *sa Danom* su uvek zajedno.].

U značenju odsustva društva u frazi se upotrebljava predlog *pa* (bez):

◊ Erdhën *pa fëmijë*. [Došli su *bez dece*.];

◊ Nuk e kam parë kurrë *pa qenin e tij*. [Nikad ga nisam video *bez njegovog psa*.] (Quirk *et al*, 1985: 702);

◊ I akuzuari u paraqit *pa avokat*. [Optuženi se pojavio *bez advokata*.].

U frazi se može pojaviti i kao postmodifikator:

◊ Gjellë *me spianq*. [Jelo *sa spanaćem*.];

◊ Akulllore *me çokolatë e vanilje*. [Sladoled *od čokolade i vanile*.; bukv. Sladoled *s čokoladom i vanilom*.].

Podrška i suprotstavlanje

Za iskazivanje solidarnosti, podrške, saglasnosti s nekim ili nečim. Upotrebljavaju se predlozi *pro, me*:

◊ Jeni *pro* ose kundër *tij*? [Da li ste *za* ili protiv *njega*?]; Jemi *me ty*. [Uz *tebe* smo. (Slažemo se *s tobom*. / Podržavamo te.)]; Za iskazivanje suprotnog stava kundër:

◊ Të gjithë ishin kundër *tij*. [Svi su bili *protiv njega*.]; Ajo është kundër *këtij projekti*. [Ona je *protiv ovog projekta*.].

Opšta klasifikacija predloga prema značenju ili semantičkoj vrednosti

Na osnovu izvršene analize u našem radu napravljena je klasifikacija predloga u albanskom jeziku prema njihovom značenju, tj. koje imaju kao obavezni element padežnog oblika i deo šire konstrukcije (sintagme, kaluze/ fraze) u paradigmi. Sve predloge smo klasifikovali na osnovu kriterijuma njihovog sintaksičko-semantičkog slaganja sa odgovarajućim padežima i izražavanja spacijalnih i drugih mogućih značenja, koje smo označili kao nespacijalna.

Predloške konstrukcije u nominativu

Predlog *nga*

Spacijalna značenja:

tačka odakle počinje kretanje
tačka ka kojoj je usmereno kretanje
ablativnost
lokativnost
perlativnost
udaljenost / propozicionalnost

◊ *U nisën nga Vlora.; Erdhën nga Shkodra.* (Krenuli su *iz Valone.*; Došli su *iz Skadra.*);

◊ *U drejtuan nga fshati.; U kthye nga unë.* (Krenuli su *ka selu.*; Okrenula se *ka meni.*);

◊ *Largohem nga qyteti.* (Odlazim *iz grada.*);

◊ *Po e shikoj nga ballkoni.* (Posmatram / Gledam *ga sa terase.*) (<https://fjale.al/nga>);

◊ *Kaluam nga fusha.; Nga dhoma në dhomë.* (Prošli smo *poljem.*; *Iz sobe u sobu.*);

◊ *Njëqind metra nga rruga.* (Sto metara *od puta.*);

Nespacijalna značenja:	agens pacijens uzrok deo celine srodstvo vreme (približno određena granica / precizno određen vremenski segment) način kvantifikator svojstvo, karakteristika
------------------------	--

◊ “*Fabula rasa*“, romani i shkruar **nga Agron Tufa**. („Fabula raza“ roman koji je napisao *Agron Tufa*.);

◊ *Mbledh fletoret* **nga nxënësit**. (Skupljam sveske od učenika.) (<http://www.fjalori.shkenca.org/>);

◊ *Hodhi sytë* **nga Edit Bergleri dhe nga ne**. (Pogledala je u *Edit Bergler i nas*.);

◊ *Vepra është bërë* **nga pakujdësia**. (Delo je učinjeno iz nepažnje.); *Vdiq nga dashuria*. (Umro je od ljubavi.);

◊ *Një* **nga zyrtarët**. (Jedan od zvaničnika.);

◊ *Kushëriri* **nga babai**. (Rođak s očeve strane.);

◊ *Shihemi* **nga e hëna**. (Vidimo se u *ponedeljak*.); **Nga mëngjesi** deri në *drekë*. (Od jutra do podneva.) (<https://fjale.al/nga>);

◊ Të ftuarit mbërritën në ditëlindje **një e nga një**. (Pozvani su stigli na rođendan *jedan po jedan*.);

◊ Na dhanë **nga një kilogram** sheqer. (Dali su nam *po kilogram* šećera.);

◊ *I pjekur* **nga mendja**. (*Pametan*.) (<https://fjale.al/nga>).

Predlog te/tek

Spacijalna značenja:	tačka ka kojoj je usmereno kretanje lokativnost završetak kretanja
----------------------	--

◊ U nis *te motra* e tij. (Krenuo je *kod / do* svoje sestre.);

◊ Shkoj *te nëna*. (Idem *kod / do* majke.);

◊ *Te pragu* i derës. (*Na vratima; Na kućnom pragu*.) (<https://fjale.al/tek>);
Ku është lapsi? Ja, te dritarja. (Gde je olovka? Eno, tamo *kod prozora*.);

◊ Arritën *deri te maja (qafa)* e malit. (Stigli su *do vrha* planine.) (<https://fjale.al/te>).

Nespacijalna značenja: pacijens
prelazak radnje s jedne na drugu osobu
vremenski produžetak
vremenska granica

◊ Mendja i shkoi *te Dina*, njëra nga kamerieret e lokalit në katin përdhës të pallatit... (Pomislio je *na Dinu*, jednu od konobarica u lokalu u prizemlju zgrade...) (Kongoli 2007: 5);

◊ Nga njëri *te tjetri*. (Od jednog *do drugog*.) (<https://fjale.al/te>);

◊ Nga një kohë *te tjetra*. (Od jednog vremena *do drugog*.);

◊ Nga fillimi deri *te fundi*. (Od početka *do kraja*.).

Predlozi koji se semantičko-sintaksički slažu sa akuzativom

Predlog *në*

Spacijalna značenja: lokativnost
tačka ka kojoj je sumereno kretanje
završna tačka kretanja

◊ Jemi *në pastiçeri*. (*U poslastičarnici smo*.);

◊ Shkoj *në treg*. (*Idem na pijacu*.);

◊ U ngjitën *në çati*. (*Popeli su se na krov*.).

Nespacijalna značenja: vreme
pacijens
stanje
način
cilj / namera / razlog
celina (koja se sastoji od brojivih delova)
atributska odredba
odnos / veza (s nekim entitetom)
glagolska odredba
član grupe

◊ *Në pranverë*. (*Na / U proleće*.); *Në fëmijëri*. (*U detinjstvu*.);

◊ Foli *në celular*. (*Razgovarao je preko mobilnog telefona*.); Shkoj perin *në gjilpërë*. (*Uvlačim konac u iglu*.);

- ◊ *Është në humor të mirë.* (Dobro je raspoložen.; *Dobrog je raspoloženja.*);
- ◊ *Bie në gjunjë.* (Pasti na kolena.);
- ◊ *Në luftë kundër korrupsionit.* (*U borbi protiv korupcije.*);
- ◊ *Drama në katër akte.* (Drama u četiri čina.);
- ◊ *Kampion në kërcim së larti.* (Šampion u skoku u vis.);
- ◊ *Në lidhje me përdorimin e dokumentacionit tatimor.* (*U vezi sa korišćenjem poreske dokumentacije.*) (IPEN);
- ◊ *Isha në një festë.* (Bila sam na jednoj proslavi.);
- ◊ *Në të mbijetuarit.* (Među preživelima.).

Predlog me

Spacijalna značenja:

X

Nespacijalna značenja:

pacijens
objekat, sredstvo
vreme
društvo
atributska odredba
priloška odredba
cilj, namera
uzrok

- ◊ *Është me temperaturë.* (Pod temperaturom je.; *Ima temperaturu.*);
- ◊ *Shkruaj me stilolaps.* (Pišem hemijskom olovkom.);
- ◊ *Me pranverën çelin edhe lulet.* (*S prolećem i cveće počinje da cveta.*);
- ◊ *Jetonte me nënën.* (Živela je s majkom.); *Janë fqinjë me Edmondin.* (Edmondove su komšije.; bukv. Komšije su sa *Edmondom.*);
- ◊ *Fletore me katrorë.* (Sveska na kocke.);
- ◊ *E donte me gjithë zemër.* (Volela ga je svim srcem.);
- ◊ *E bëri me qëllim që ta lëndonte.* (*Namerno je to uradio kako bi ga povredio.*);
- ◊ *Me ato pengesa që u dolën s’kishin si të mos vonoheshin.* (*Sa svim tim preprekama koje su im se pojavile, nisu mogli a da ne zakasne.*) (<https://fjale.al/me>).

Predlog për

Spacijalna značenja: tačka ka kojoj je usmereno kretanje
perlativnost

◊ Nesër udhëtoj për në Francë. (Sutra putujem za Francusku.);

◊ Doli për dritare. (Izašao je kroz prozor.).

Nespacijalna značenja: pacijens
cilj / namera
uzrok
glagolska dopuna
odredba
način
determinator
objekat
vreme

◊ Ai foli për Ismail Kadarenë dhe letërsinë në totalitarizëm. (Govorio je o Ismailu Kadareu i književnosti u totalitarizmu.);

◊ Erdhën për ngushëllim. (Došli su da izjave saučešće.); Këtë e bëri për inat të të gjithëve. (To je uradio u inat svima.) (IPEN);

◊ U gëzua për ardhjen e tyre. (Obradovao se zbog njihovog dolaska.);

◊ E zgjodhën për drejtor. (Izbrali su ga za direktora.);

◊ E treta për lartësi. (Treća po visini.); Ballë për ballë. (Licem u lice.; Oči u oči.);

◊ Vdes për një gotë ujë. (Umirem za čašom vode.);

◊ Për 5 minuta jam atje! (Za pet minuta sam tu!).

Predlog pa

Spacijalna značenja: X
Nespacijalna značenja: svojstvo / odredba
objekat
uslov

◊ Kafe pa sheqer. (Kafa bez šećera.); Punë pa vlerë. (Bezvredan posao.);

◊ Xhaketë pa kopsa. (Jakna bez dugmadi.); Çantë pa doreza. (Tašna bez drški.);

◊ Pa para nuk mund të bëhet festë. (Bez novca ne može da se pravi zabava.); Pa mundim s'ka fitim. (Bez truda nema ni dobitka.);

Predlog më

- Spacijalna značenja: X – kao deo frazeološkog izraza ima priloško značenje mesta
- Nespacijalna značenja: predložki izraz sa priloškim značenjem, deo frazeološkog izraza sa priloškim značenjem: vremena načina oznaka prilikom pisanja datuma
- ◊ *Deri më sot.* (Do *danas.*); *Erdhëm më të ngrysur.* (Stigli smo u *sumrak.*);
 - ◊ *Ecte më këmbë.* (Išao je *peške.*); *E palosi më katërsh.* (Presavio je na *četiri dela.*);
 - ◊ *Rrugë më rrugë.* (Od ulice *do ulice.*); *Shtëpi më shtëpi.* (Od kuće *do kuće.*);
 - ◊ U përhap lajmi gojë *më gojë.* (Vest se širila od usta *do usta.*); *Thuhet vesh më vesh.* (Šuška se, priča se...);
 - ◊ *Sot, më 12 dhjetor 2022,* dollari amerikan blihet me 109.7 lekë dhe shitet me 110.9 lekë. (*Danas, 12. decembra 2022.,* američki dolar se kupuje za 109.7 leka i prodaje za 110.).

Predlog mbi

- Ima spacijalna značenja: destinacija (dimenzionalni tip 2) lokativnost
- ◊ *Librin e vuri mbi tryezë.* (Knjigu je stavila *na sto.*);
 - ◊ *Urë mbi lumë.* (Most *na reci.*);
 - ◊ *Dy metra mbi tokë.* (Dva metra *iznad zemlje.*).
- Nespacijalna značenja: pacijens odreba
- ◊ *Luanët u hodhën mbi ta.* (Lavovi su skočili *na njih.*);
 - ◊ *Ky sport ushtrohet mbi borë.* (Ovaj sport se praktikuje *na snegu.*);
 - ◊ *Vuajtje mbi vuajtje.* (*Velika patnja.*; bukv. *Patnja nad patnjama.*); *Dhimbje mbi dhimbje* (*Veliki bol.*; bukv. *Bol nad bolovima.*).

Predlog nën

- Spacijalne oznake: lokativnost
- ◊ *Nën jastëk.* (*Ispod jastuka.*); *Macja është nën tryezë.* (*Mačka je ispod stola.*);

◊ I rrymoi gjaku *nëpër trup*. (Krv mu je strujala *kroz telo*.); E morën *nëpër gojë*. (Ogovarali su ga.);

◊ Foli *nëpër dhëmb*. (Govorio je *kroz zube*.);

◊ Udhëtoi 235 ditë me biçikletë *nëpër diell, borë e shi* për të parë skuadrën e zemërs. (Putovao je 235 dana biciklom *po suncu, snegu i kiši* da bi gledao svoj omiljeni tim.) (PIEN); *Nëpër stuhi*. (*Po oluji*.);

Predlog përmbi

Spacijalne oznake: lokativnost

◊ *Përmbi shtratin tënd*. (*Nad tvojim krevetom*.); Ra *përmbi tryezë*. (Pao je *preko stola*.); Dy trasta mbajta *përmbi shpinë*. (Dražao sam dve torbe *na leđima*.).

Nespacijalne oznake: kvantifikator
način
odredba za vreme

◊ Sa i përket krahasimit, Facebook ka *përmbi 750 milionë përdorues*, ndërsa Twitter *përmbi 175 milionë*. (Poređenja radi, Fejsbuk ima *preko 750 miliona korisnika*, dok Tviter ima *preko 175 miliona*.) (PIEN);

◊ Ka *përmbi 2000 metra katrorë*. (Ima *preko 2000 m²*.);

◊ Vë këmbën *përmbi (mbi) këmbë*. (Stavlja nogu *preko noge / prekršta noge*.);

◊ Ka *përmbi 19 vjet* përvojë profesionale në këtë fushë. (Ima *preko 19 godina* profesionalnog iskustva u ovoj oblasti.).

Predlog deri / gjer

Spacijalne oznake: granična linija mogućeg kretanja

◊ *Deri këtu / aty*. (*Do ovde / tamo / onde*.) (<https://fjale.al/deri>);

Nespacijalne oznake: vreme
kvantifikator

◊ *Deri të hënën*. (*Do ponedeljka*.); Koha e ripunimit është *deri katër ditë*. (Period za doradu je *do četiri dana*.) (PIEN);

◊ Bora arrinte *deri dy metra*. (Sneg je dostizao *do dva metra*.).

Predlozi koji se semantičko-sintaksički slažu sa ablativom

Predlog *prej*

Spacijalne oznake: tačka odakle entitet počinje svoje kretanje
tačka na osnovu koje se određuje udaljenost
tačka u unutrašnjosti ili površini nekog entiteta

◊ *Del prej shtëpisë.* (Izlazi iz kuće.);

◊ *Niset prej Londre për Amerikë.* (Kreće iz Londona za Ameriku.);

◊ *Prej qendre deri në dalje të qytetit.* (Od centra do izlaza iz grada.); *Prej Venediku deri në Napoli.* (Od Venecije do Napulja.);

◊ *E nxori prej traste.* (Izvukao ga je iz torbe.).

Nespacijalne oznake: agens
pacijens
celina od koje se odvaja deo
materija (od koje je nešto napravljeno ili se sastoji)
poreklo
odredba
karakteristika / osobina
vreme
uzrok
srodstvo
kvantifikator

◊ *Kontrollimi i nxënësve kryhet prej një personi me përvojë.* (Kontrola učenika se vrši od strane osobe sa iskustvom.) (PIEN);

◊ *E kapi prej fyti / mesi / krahu.* (Uhvatio ga je za vrat / struk / ruku.);

◊ *Një copë prej kësaj ëmbëlsire.* (Parče ovog kolača.);

◊ *Në qoshe ishte një ibrik dhe një legen prej bakri.* (U uglu je bio ibrik i jedan lavor od bakra.) (Kadare 1980: 10);

◊ *Prej një familjeje të begatshme.* (Iz bogate porodice.);

◊ *U largua prej punës.* (Dobio je otkaz.) (<https://fjale.al/prej/>);

◊ *Ishte i gjatë dhe kishte një pamje prej aktori filmash.* (Bio je visok i ličio je na filmskog glumca.) (PIEN); *Sjellje prej lideri.* (Lidersko ponašanje.);

◊ *Ai ndodhet prej pesë vjetësh në Shtetet e Bashkuara, në Nju Jork...* (Već je pet godina u Sjedinjenim Državama, u Njujorku...) (Kongoli 2003:13);

◊ *E bëri prej xhelozisë.* (Uradio je to iz ljubomore); *Plasi prej inati.* (Pukao je od besa.);

◊ Vëllai *prej nënës*. (Polubrat / brat *po majci*.); Kushëri *prej nënës (prej babait)*. (Rođak *po majci* / s majçine strane (*po ocu* /s oçeve strane.) (<https://fjale.al/prej>);

◊ Në lartësi *prej 11.000 metrash*. (Na visini *od jedanaest hiljada metara*.); Ara *prej katër hektarësh*. (Njiva *od četiri hektara*.).

Predlog ndaj

Spacijalne oznake: lokativnost
adlativnost

◊ Te ahu *ndaj burimit*. (Kod bukve *kod izvora*.) (<https://fjale.al/ndaj>);

◊ Gjenerali, vetëtimthi u kthye *ndaj meje*. (General se munjevito okrenuo *ka meni*.) (PIEN).

Nespacijalne oznake: vreme (anteriornost)
pacijens
poređenje

◊ *Ndaj të gdhirë*. (*Pred svitanje*.);

◊ Dashuria *ndaj fëmijëve*. (Ljubav *prema deci*.); Sillet keq *ndaj tij*. (Loše se *ponaša prema njemu*.);

◊ *Ndaj të tjerëve* është më i mirë. (*U odnosu na druge* najbolji je.) (<https://fjale.al/ndaj>).

Predlozi anë, majë, buzë, ballë, faqe, krah, bythë

Predlog anë

Spacijalne oznake: lokativnost
perlativnost

◊ Të gjithë mendonin se ai ishte i zhytur në skamje dhe kështu i falnin të holla sa herë e shihnin *anë rrugës*. (Svi su mislili da je mnogo siromašan te su mu davali novac kad god bi ga videli *pored puta*.) (PIEN);

◊ Përditë kalon *anë lumit*, por besojmë për shëtitje. (Svakodneвно prolazi *pored reke*, ali verujemo zbog šetnje.) (Çeliku, 2019: 171).

Nespacijalne oznake: X

Predlog majë

Spacijalne oznake: lokativnost

◊ Rrinte *majë kalit*. (Sedeo je *na konju*.) (<https://fjale.al/majë>); E vuri *majë kokës*. (Stavio je *na vrh glave*.) (<https://fjale.al/majë>);

◊ *Hipi majë pallatit / pemës...* (Popeo se na vrh zgrade / drveta...);

◊ *U ngjit majë kullës Eifel.* (Popeo se na vrh Ajfelove kule.).

Nespacijalne oznake: X

Predlog *buzë*

Spacijalna značenja: lokativnost

◊ *Buzë fushës.* (Uz polje. / Pored polja.);

◊ *Buzë bregut.* (Uz obalu. / Pored obale.).

Nespacijalna značenja: vreme

◊ *Buzë vjeshtës.* (Na početku jeseni.; Pred jesen.);

◊ *Buzë shiut.* (Pred kišu.);

◊ *Buzë mbrëmbjes.* (Predveče.) (<https://sq.wiktionary.org/wiki/buzë>).

Predlog *ballë*

Spacijalna značenja: lokativnost

◊ *Ballë një muri.* (Pred zidom. / Ispred zida.) (<https://sq.wiktionary.org/wiki/ballë>); *Ballë jush.* (Pred vama.); *Ballë Muzeut Historik.* (Ispred Istorijskog muzeja.).

Nespacijalna značenja: X

Predlog *faqe*

Spacijalna značenja: lokativno

Nespacijalna značenja: način

◊ *Vuatjet faqe publikut të politikanit britanik...* (Patnje britanskog političara pred svima...) (PIEN);

◊ *Faqe popullit.* (Pred svima / Javno.; bukv. Pred narodom.);

◊ *Qëllimi i kësaj letre s'është për të larë veten faqe teje.* (Cilj ovog pisma nije da opravdam sebe pred tobom.).

Predlog *krah*

Spacijalna značenja: lokativnost

◊ *Ndodhen krah shtëpisë së tyre dykatëshe.* (Nalaze se pored njihove dvospratne kuće.);

◊ *Do të jem gjithmonë krah teje!* (Uvek ću biti pored tebe!) (PIEN);

Predlog krahas

Spacijalna značenja: lokativnost
 ◇ *Krahas godinës. (Pored zgrade.); Krahas restorantit. (Pored restorana).*

Nespacijalna značenja: paralelnost radnje
 isticanje naglašavanje, naporednost
 način

Predlog lart

Spacijalna značenja: lokativnost
 ◇ *Lart dyqanit. (Iznad prodavnice.);*

◇ *Lart murit. (Iznad zida.);*

◇ *Lart nesh. (Iznad nas.).*

Nespacijalna značenja: X

Predlog poshtë

Spacijalna značenja: lokativnost
 kretanje u pravcu nadole

◇ *Poshtë ballkonit. (Ispod terase.);*

◇ *Poshtë çatisë. (Ispod krova.);*

◇ *Një bidon i zi gjendej poshtë makinës së tij. (Jedna crna kanta nalazila se ispod njegovih kola.) (PIEN);*

◇ *Shkoi poshtë luginës. (Otišao je niz dolinu.) (<https://fjale.al/poshte>);*

◇ *Mjeti u rrëzua poshtë një kodre. (Vozilo se skotrljalo niz brdo.) (PIEN).*

Nespacijalna značenja: kvantifikator

◇ *Inflacioni në muajin shkurt ishte poshtë parashikimeve të Bankës së Shqipërisë ... (Inflacija je u februaru bila ispod predviđanja Banke Albanije...) (PIEN);*

◇ *Vijon "rrokullisja" e euros, bie poshtë vlerës së 114 lekëve .. (Nastavlja se „pad“ evra, pao je ispod 114 leka...). (PIEN).*

Predlog para / përpara

Spacijalna značenja: lokativnost

◇ *Para uzinës. (Ispred fabrike.);*

◊ *Pas këshillës së tij*, çaji filloi të rritet me sukses në bregdetin e Detit të Zi të Gjeorgjisë, në Azinë Qendrore- pambuku, në Ukrainë - grurë. (*Po njeqovom savetu*, čaj je počeo da se uspešno uzgaja na obali Crnog mora Gruzije, u Ukrajini – pšenica.) (PIEN).

Predlog sipër

Spacijalna značenja: lokativnost

◊ *Sipër tryezës. (Na stolu.)* (<https://fjale.al/sipër>); *Sipër lëkurës. (Po koži.; Na koži.)*.

Nespacijalna značenja: pacijens
odredba

◊ *Rri gjithë ditën sipër librave. (Ceo dan je nad knjigama.)* (FGJSH 1981:1756);

◊ *Sipër mesatarës. (Iznad proseka.);*

◊ *Sipër mundësive të saj. (Iznad njenih mogućnosti.)*.

Predlog pranë

Spacijalna značenja: lokativnost
tačka ka kojoj je usmereno kretanje

◊ *Pranë shkollës. (Pored škole.);*

◊ *Shtatorja e tij qëndronte fare pranë pallatit. (Njegov spomenik je stajao sasvim blizu zgrade.)* (PIEN);

◊ *Shkoi pranë nënës. (Otišao je kod majke.)*

Nespacijalna značenja: pacijens

◊ *Pranë asaj çështjeje duhen parë edhe disa detyra të reja që dalin. (Pored ovog pitanja treba razmotriti i nekoliko novih zadataka koji se javljaju.)* (<https://fjale.al/pranë>).

Predlog përmes

Spacijalna značenja: perlativnost

◊ *Ato kaluan përmes hapësirës ajrore të Italisë. (Prošle su kroz vazdušni prostor Italije.)* (PIEN).

Nespacijalna značenja: pacijens
način
sredstvo

◊ Kaloi *përmes ferrit*. (Prošao je kroz pakao.);

◊ *Përmes të shkruarit* shoqëria njerëzore në shekuj ka ruajtur dhe transmetuar mesazhet më të rëndësishme të saj; shpikjet, ngjarjet, kulturën etj. (Kroz pisanje ljudsko društvo je vekovima čuvalo i prenosilo svoje najvažnije poruke; izume, događaje, kulturu itd.) (PIEN);

◊ Suksesi i tij është arritur *përmes leximit dhe punës së palodhshme*. (Postigao je uspeh čitanjem i neumornim radom.; bukv. Njegov uspeh je postignut putem čitanja i neumornog rada.) (PIEN).

Predlog gjatë

Spacijalna značenja: perlativnost (pravac kretanja duž nekog prostora)

◊ Shëtitim *gjatë bregut*. (Šetamo duž obale.);

◊ Një njeri i panjohur ecte *gjatë autostradës*. (Nepoznat čovek hodao je duž autoputa.) (PIEN);

Nespacijalna značenja: vreme

◊ *Gjatë darkës*. (Tokom večere.);

◊ *Gjatë shfaqjes*. (Tokom predstave.);

◊ *Gjatë përgatitjes*. (Tokom pripreme.);

◊ *Gjate rrugës* më pyetën se nga vija dhe ku shkoja. (Tokom puta su me pitali odakle sam i gde idem.) (PIEN).

Predlog brenda

Spacijalno značenje: lokativnost

◊ *Brenda kutisë*. (U kutiji / Unutar kutije.); *Brenda mureve* të shtëpisë. (Unutar zidova kuće.);

◊ *Brenda kabinetit*. (U kabinetu.).

Nespacijalna značenja: društvo
vreme (određeni vremenski okvir)
odredba

◊ *Brenda skuadrës*. (U timu.);

◊ *Brenda pasditës*. (U toku popodneva.);

◊ *Brenda disa minutash*. (U nekoliko minuta.);

◊ *Brenda projektit.* (U okviru projekta.);

◊ *Brenda masave të mbrojtjes.* (U okviru zaštitnih mera.).

Predlog kundër

Spacijalna značenja: lokativnost
suprotan pravac u odnosu na smer kretanja

◊ U ul *kundër tij.* (Seo je *nasuprot njega.*); Ata u ulën *kundër hyrjes* në shpellë. (Seli su *nasuprot ulazu* u pećinu.);

◊ Zyrtarët fillimisht thanë se shpërthimi ishte shkaktuar kur një mjet që po lëvizte *kundër trafikut* u përplas me tri makina të tjera. (Zvaničnici su prvo rekli da je do eksplozije došlo kada se vozilo koje se kretalo *u kontra smeru* sudarilo sa tri druga vozila.) (PIEN).

Nespacijalna značenja: suprotstavljanje
nešto od čega se branimo

◊ Banorët e Astirit ashtu siç kishin paralajmëruar kanë dalë në protestë *kundër ndërtimit të një pallati tetëkatësh.* (Stanovnici Astirija su, onako kako su najavili, izašli na protest *protiv izgradnje zgrade* od osam spratova.) (PIEN); Mbrojtja *kundër zjarrit.* (Zaštita od požara.); Mbrojtja *kundër diskriminimit.* (Zaštita od diskriminacije.).

Predlog pro

Spacijalna značenja: X
Nespacijalna značenja: podržavanje / saglasnost

◊ Jam *pro kandidatit.* (Za kandidata sam.);

◊ 55.75% e qytetarëve të anketuar janë *pro një ligji* që i obligon qytetarët të votojnë. (55.75% anketiranih građana su *za jedan zakon* koji obavezuje građane da glasaju.) (PIEN);

◊ Do të votojmë *pro G. Galiano* për kryeministër të vendit. (Glasaćemo *za G. Galijana* za premijera zemlje.) (PIEN).

Predlog matanë

Spacijalna značenja: lokativnost
perlativnost

◊ Gjysmë ore larg, *matanë një lugine,* ndodhet fshati i Lavdanit. (Udaljeno pola sata, *s druge strane doline,* nalazi se selo Lavdan.) (PIEN);

◊ *Matanë një ure të gurtë rruga vjen e bëhet edhe më e rrëpirët. (Preko kamenog mosta put postaje sve strmiji.);*

◊ *Matanë murit. (S druge strane zida.; Kroz zid.).*

◊ *Kaloi matanë detit. (Prešao je more.).*

Nespacijalna značenja: X

Predlog përballë

Spacijalna značenja: lokativnost
adlativnost

◊ *Jam përballë shkollës. (Prekoputa škole sam.);*

◊ *Vinin përballë nesh. (Dolazili su ka nama.; Dolazili su nam u susret.) (https://fjale.al/përballë);*

◊ *Nuk u ulën përballë njëri-tjetrit në një tryezë. (Nisu seli jedan naspram drugog za stolom.) (PIEN).*

Nespacijalna značenja: prepreka / suočavanje s nekim entitetom

◊ *Gjergj Kastrioti-Skënderbeu vdiq në një kohë kur Shqipëria ndodhej përballë vështirësive të mëdha ekonomike të papara ndonjëherë. (Đerđ Kastrioti – Skenderbeg je umro u vreme kada se Albanija nalazila pred velikim ekonomskim teškoćama ikada viđenim.) (PIEN);*

◊ *Jemi përballë një armiku të panjohur. (Pred nama je nepoznati neprijatelj.) (PIEN).*

Predlog përtej

Spacijalna značenja: lokativnost

◊ *Përtej mureve të gurta. (Iza kamenih zidova.); Nuk mund të themi që adoleshentët nuk e përdorin, përtej oborrit të shkollës, ka nxënës të cilët e përdorin. (Ne možemo reći da ga adolescenti ne koriste, van školskog dvorišta, ima učenika koji ga koriste.) (PIEN).*

Nespacijalna značenja: prekomerna količina, mera

◊ *Nëse hahet përtej mase mjalti mund të jetë i dëmshëm. (Ukoliko se jede preterano / preko mere / med može da bude štetan.); Senati nuk do të lejojë që të pranohen studentët përtej numrit që ka përcaktuar Ministria e Arsimit. (Senat neće dozvoliti da se prime studenti preko broja koji je propisalo Ministarstvo prosvete.) (PIEN).*

Predlog nëpërmjet

Spacijalna značenja:	X
Nespacijalna značenja:	sredstvo vreme

◊ Pra në një formë, ëndrra e tij u realizua *nëpërmjet meje*. (Dakle, u izvesnom smislu, njegov san se ostvario *preko mene*.) (PIEN);

◊ Tomi na dërgonte çdo muaj njëqind dollarë *nëpërmjet agjencisë Western Union*. (Tomi nam je svakog meseca slao po sto dolara *preko agencije Western Union*.) (Kongoli, 2003:96);

◊ Arti ka evoluar *nëpërmjet shekujve*. (Umetnost je evoluirala *kroz vekove*.).

Predlog përveç

Spacijalna značenja:	X
Nespacijalna značenja:	izuzimanje (entitet koji je izuzet, isključen ili izdvojen iz nekog posla, radnje, situacije ili stanja) prisustvo, postojanje entiteta (živog bića, stvari, pojave), karakteristike, osobine... uz neki drugi entitet/e ili dodavanje

◊ Erdhën të gjithë, *përveç teje*. (Došli su svi *osim tebe*.); *Përveç personave të përmendur në pikën 2*. (*Izuzev osoba pomenutih u tački br. 2*.) (PIEN); Të gjithë miqtë e tij ishin atje, *përveç tij*. (Svi njegovi prijatelji su bili tamo, *osim njega*.) (PIEN);

◊ *Përveç shtëpive botuese* që janë në kuadër të Shoqatës së Botuesve të Shqipërisë, në këtë panair do të jenë prezentë edhe shtëpi botuese private. (*Osim izdavačkih kuća* u okviru Izdavačkog udruženja Albanije, na ovom sajmu će biti prisutne i privatne izdavačke kuće.) (PIEN).

Predlog sipas

Spacijalna značenja:	X
Nespacijalna značenja:	pojava u skladu sa kojom ili na osnovu koje se obavlja radnja, predstavlja neko stanje, situacija izvor odakle potiče neka vest ili obaveštenje kvantifikator uslov osoba koja izražava svoje mišljenje ili stav

◊ Mbeti një kujtim, një nostalgji dhe një histori që rrëfëhet andej dhe *këtej kufijve*. (Ostalo je sećanje, nostalgija i priča koja se pripoveda s ove i *one strane granice*.) (PIEN).

Nespacijalna značenja: X

Predlog andej

Spacijalna značenja: lokativnost

◊ *Andej liqenit*. (*S druge strane jezera*.); *Andej detit*. (*S druge strane mora*.; *Preko mora*.);

◊ Nuk është *andej oqeanit*, por në Tiranë. (Nije *preko okeana*, već u Tirani.).

Nespacijalna značenja: X

Predložke grupe reči / izrazi koji se sintaksičko-semantički slažu s genitivom

Predložki izraz me anë / me anën

Spacijalna značenja X

Nespacijalna značenja: sredstvo

◊ Mjekimi *me anë të ushqimeve*. (Lečenje *uz pomoć hrane*.); Google: Të kërkosh në internet *me anë të të folurit*. (Gugl: Pretraživanje interneta *glasom*.) (PIEN);

◊ Avokati i Popullit *me anë të zbatimit* të marrëveshjeve të mësipërme arriti të sigurojë një mbështetje të madhe. (Narodni advokat je *uz pomoć sprovođenja* gore pomenutih sporazuma uspeo da obezbedi veliku podršku.) (PIEN).

Predložki izraz në sajë

Spacijalne oznake: X

Nespacijalna značenja: sredstvo (sredstvo koje se može doživeti kao način i uzrok)

◊ *Në saj të aktrimit të saj* të mirë, ajo do mund të merrte disa role në filma të ndryshëm me buxhet të ulët që realizoheshin në Kanada. (*Zahvaljujući svojoj dobroj glumi*, mogla je da dobije nekoliko uloga u raznim niskobudžetnim filmovima koji su snimani u Kanadi.) (PIEN);

◊ Dobësohet *në saj të dietës* së veçantë. (Smršala je *uz pomoć* posebne *dijete*.) (PIEN).

Predloški izraz në vend

Spacijalne oznake: X

Nespacijalne oznake: supstitucija

◊ Nëse atmosfera është tepër e ftohtë, *në vend të pikave të shiut* formohen flokët e dëborës. (Ukoliko je atmosfera isuviše hladna, *umesto kišnih kapi* formiraju se snežne pahulje.) (PIEN);

◊ Një zë i ri *në vend të Kadaresë* për çmimin Nobel. (Jedan novi glas *umesto Kadareja* kanidat za Nobelovu nagradu.) (PIEN);

◊ Erdhi ai *në vend të të atit*. (*Umesto oca* došao je on.).

Predloški izraz për arsye, për shkak

Spacijalna značenja: X

Nespacijalna značenja: uzrok

◊ Anulohet fluturimi Paris-Glasgou *për arsye të pazakontë*. (Otkazan let Pariz-Glazgov *iz neobičnog razloga*.); (PIEN);

◊ Me fjalën infarkt nënkuptohet vdekja e një organi (*lat. nekroze*) *për arsye të mungesës së oksigjenit*. (Reč infarkt podrazumeva smrt jednog od organa (*lat. nekroze*) *usled nedostatka kiseonika*). (PIEN).

◊ Kryetari i bashkisë së Nju Jorkut, Eric Adams, ka shpallur gjendjen e jashtëzakonshme *për shkak të fluksit të emigrantëve*. (Gradonačelnik Njujorka, Erik Adams, je objavio vanredno stanje *zbog priliva emigranata*). (PIEN);

◊ *Për shkak të stresit të përhershëm* që kanë, afaristët plaken shumë më herët! (*Zbog konstantnog stresa* pod kojim su, poslovni ljudi stare mnogo pre vremena!) (PIEN).

Predloški izraz në drejtim

Spacijalna značenja: X

Nespacijalna značenja: pravac kretanja, usmerenost ka

◊ Jemi *në drejtim të arritjes së një marrëveshjeje* për njohjen e pensioneve. (*Na putu smo ka postizanju dogovora* o priznavanju penzija.) (PIEN);

◊ Por, akoma ka shumë punë për të bërë *në drejtim të zbatimit të barazisë...* (Ali, još uvek ima dosta posla pred nama *po pitanju primenjivanja* jednakih prava...) (PIEN).

Predložki izraz *me përjashtim*

Spacijalna značenja: X
 Nespacijalna značenja: isključivanje nekoga ili nečega iz grupe, mogućih opcija

◊ *Me përjashtim të Vjenës*, nga nesër Austria heq bartjen e maskave. (Izuzimajući Beč, Austria od sutra ukida nošenje maski.) (PIEN);

◊ *Me përjashtim të dispozitave* nga paragrafi (1) i këtij neni... (Izuzimajući odredbe iz paragrafa (1) ovog člana...) (PIEN).

Predložki izraz *me rastin*

Spacijalna značenja: X
 Nespacijalna značenja: povod / razlog

◊ *Me rastin e Ditës botërore të autizmit* po publikojmë një video. (Povodom Svetskog dana autizma objavljujemo video.) (PIEN);

◊ Të nderuar studentë, ju njoftojmë se *me rastin e shpalljes së Konkursit* për bursat universitare për vitin akademik 2022/23, të gjithë studentët që i plotësojnë kushtet e aplikimit duhet të aplikojnë përmes SEMS-it... (Poštovani studenti, obaveštavamo vas da je *povodom objavljivanja Konkursa* za dobijanje univerzitetske stipendije za akademsku 2022/23. godinu, potrebno da se svi studenti koji ispunjavaju uslove za prijavu prijave preko ESRS-a...) (PIEN);

◊ Ankandi organizohet *me rastin e 60 vjetorit* të 007, i cili do të qëndrojë i hapur deri më 5 tetor. (Aukcija se organizuje *povodom šezdesetogodišnjice* agenta 007, koja će biti otvorena do 5. oktobra.) (PIEN).

Aspekt spacijalnosti / nespacijalnosti u okviru semantike predloga

Analiza navedenih predloga¹ i značenja koja imaju u okviru šire konstrukcije, pokazala je da 14 predloga nema spacijalno značenje. To su: *me, pa, pro, nëpërmejt, përveç, me anë / me anën, sipas, në saj, në vend, për arsye / për shkak, me përjashtim i me rastin*. Osam predloga ima samo spacijalna značenja: *anë, majë, ballë, bythë, lart, matanë, këtej, andej*.

Najveći broj predloga u konstrukciji ima lokativno (ukupno 37) i vremensko značenje (23), čime je i na primeru albanskog jezika potvrđeno da najveći broj predloga izražava prostorne i vremenske odnose. Treće značenje je značenje pacijensa, koje izražava ukupno 14 predloga: *nga, te/tek, në, me, për, mbi, nën, nëpër, prej, ndaj, pas, sipër, pranë, përmes*; četvrto – funkcija odredbe (11), peto – značenje sredstva (6), šesto – agensa (4).

Nga – Sa u fut në klasë hodhi syte *nga unë*, më shikoi për një çast, hodhi çantën mbi tavolinë dhe u afrua tek... (Čim je ušao u učionicu pogledao je u mene, posmatrao me je trenutak, bacio torbu na sto i približio se...) (PIEN);

Te/tek – Mendja i shkoi *te Dina*, njëra nga kamerieret e lokalit në katin përdhes të pallatit... (Pomislio je *na Dinu*, jednu od konobarica u lokalu u prizemlju zgrade...) (Kongoli 2007: 5);

Në – Foli në *celular*. (Razgovarao je *preko mobilnog telefona*); Shkoj perin në *gjilpërë*. (Uvlačim konac u *iglu*.);

Me – Është *me temperaturë*. (*Pod temperaturom* je / Ima temperaturu.); Jam *me dhembje koke*. (Boli me glava.);

Për – E kapi *për krahu*. (Uhvatio ga je *za ruku*.); Ai foli *për Ismail Kadarenë* dhe *letërsinë* në totalitarizëm. (Govorio je *o Ismailu Kadareu* i *književnosti* u totalitarizmu.);

Mbi – Luanët u hodhën *mbi ta*. (Lavovi su skočili *na njih*.);

Nën – Është *nën betim*. (*Pod zakletvom* je.); Jam *nën stres*. (*Pod stresom* sam.);

Nëpër – E morën *nëpër gojë*. (Ogovarali su ga.);

Prej – E kapi *prej fyti / mesi / krahu*. (Uhvatio ga je *za vrat / struk / ruku*.);

¹ Analiza uključuje najfrekventnije predloge savremenog albanskog jezika. U analizu nisu uključeni svi predlozi albanskog jezika (njihov broj još uvek nije tačno utvrđen i preciziran jezičkom normom).

Ndaj – Sillet keq *ndaj tij*. (Loše se ponaša *prema njemu*.);

Pas – Letrën e dytë ia dërgova *pas të vëllait*. (Drugo pismo sam mu poslao *preko brata*.);

Sipër – Rri gjithë ditën *sipër librave*. (Ceo dan je *nad knjigama*.) (FGJSH 1981:1756);

Pranë – *Pranë asaj çështjeje* duhen parë edhe disa detyra të reja që dalin. (*Pored ovog pitanja* treba razmotriti i nekoliko novih zadataka koji se javljaju.) (<https://fjale.al/pranë>);

Përmes – Kaloj *përmes ferrit*. (Prošao je *kroz pakao*.).

Tabela spacijalnosti / nespacijalnosti semantike najfrekventnijih predloga u savremenom albanskom jeziku.

Predlozi koji nemaju spacijalno značenje	Predlozi koji imaju samo spacijalno značenje	Ukupan broj predloga sa spacijalnim značenjem	Predlozi sa vremenskim značenjem	Predlozi koji imaju značenje pacijensa	Predlozi koji imaju značenje sredstva	Predlozi koji imaju značenje agensa
<i>me, pa, pro, nëpërmejt, përveç, me anë / me anën, sipas, në saj, në vend, për arsye / për shkak, me përjashtim, me rastin</i>	<i>anë, majë, ballë, bythë, lart, matanë, këtej, andej</i>	<i>nga, te/k, në, mbi, nën, ndër, nëpër, përmbi, në drejtim, ndaj, anë, majë, buzë, ballë, krah, bythë, afër, larg, krahas, lart, poshtë, para / përpara, pas, sipër, branda, kundër, matanë, përballë, përtej, këtej, andej, prej, ndaj, midis, mes, pranë, përmes</i>	<i>nga, te/k, në, për, pa, ndër, përmbi, deri / gjer, prej, ndaj, buzë, afër, larg, para / përpara, pas, gjatë, brenda, nëpërmjet, me, më², midis</i>	<i>nga, te/k, në, me, për, mbi, nën, nëpër, prej, ndaj, pas, sipër, pranë, përmes</i>	<i>me, pa, me anë / me anën, përmes, nëpërmjet, në saj</i>	<i>nga, prej, para / përpara, pas</i>

² Kao deo predloških izraza (Deri *më sot*. (Do *danas*.); Erdhëm *më të ngrysur*. (Stigli smo u *sumrak*.).

Zaključne napomene

Monografija je posvećena analizi semantike predloga savremenog albanskog jezika. Glavni fokus je na aktuelnom stanju u albanskom jeziku, konkretno na značenju predloga koje iskazuju u konstrukcijama (sintagmama, frazama, klauzama), što naš pristup jasno definiše kao sinhronijski. Pitanje značenja predloga sagledali smo kroz tri osnovna nivoa: primarni, leksičko-semantički, gramatički i pragmatički, budući da je reč o jezičkoj jedinici čije se značenje dekodira kroz tri pomenuta nivoa. U gramatici su označeni kao sinsemantične jedinice koje predstavljaju zatvoren skup reči, nesamostalnu i nepromenljivu vrstu reči, dok su novija lingvistička istraživanja pokazala da je njihova uloga u široj konstrukciji od velike važnosti u realizaciji značenja konstrukcije, u još širem smislu i rečenice, proste i složene, jer uz jedinice uz koje stoje i same dobijaju potpunije leksičko značenje, dok je njihova osnovna funkcija iskazivanje odnosa, upućivanje na odnose među predmetima i događajima (vidi Silić, Pranković 2005).

Do pedesetih godina prošlog veka predlozi su bili sastavni deo albanskih gramatika, ali samo u onom obimu koji je bio dovoljan za opšti prikaz ove gramatičke jedinice, kako bi se omogućilo njihovo pravilno razumevanje i usvajanje. Akcenat je bio na morfološko-sintaksičkom aspektu, dok je leksičko-semantički aspekt bio potpuno zanemaren. Pitanjem značenja i funkcija predloga bavili su se mnogi albanski gramatičari i lingvisti, kao što su: K. Cipo, M. Domi, S. Prifti, Š. Demiraj, M. Čeliku, A. Džuvani, J. Rota, S. Riza, a u novije vreme: R. Pernaska, J. Tomai, M. Samara, S. Fljoći, S. Mansaku, L. Budželji, R. Muljaku, E. Hisa, M. Čeliku, E. Ljafa, M. Karađozi, B. Bokši itd. Od sedamdesetih godina prošlog veka predlozi i pitanje određivanja njihove semantike, sintaksičkih funkcija (u širim konstrukcijama), kao i preciznog određivanja padeža sa kojima se sintaksičko-semantički slažu, postaje pitanje od velike važnosti. Predlozi počinju da se sagledavaju u jednom širem kontekstu. A. Džuvani u svom članku o predlozima, *Parafjalët* (Xhuvani, 1964), a kasnije i radu *Vepra I* (Delo I), ističe kako se „uopšteno, značenje predloga određuje na osnovu semantičke sadržine datih reči (sintagme čiji su sastavni deo), koji kao data grupa reči imaju“ (Xhuvani 1985: 266). Džuvani je jedan od prvih albanskih gramatičara koji u svojim radovima govori o leksičkoj vrednosti predloga i njihovoj semantici. Ovaj lingvista dalje ukazuje da na leksičku vrednost predloga utiče ukupni semantički

sadržaj reči u konstrukciji, sintagmi, u datom kontekstu i njihova pozicija. M. Samara u svojoj monografiji *Paraffjalët në shqipen e sotme (vështrim leksiko-semantik)* navodi kako je semantika predloga uslovljena mesnim, vremenskim i mnogim drugim odnosima ili uzajamnim vezama između predloga i značenja imenice, broja ili zamenice, ispred kojih stoje (Samara 1999: 18).

Monografija *Semantika predloga savremenog albanskog jezika* je podeljena na šesnaest poglavlja, koja se mogu percipirati kao tri celine. Prvu celinu obuhvata prikaz tretiranja ove jezičke jedinice od samih početaka njenog pojavljivanja u gramatikama savremenog albanskog jezika, njenog definisanja, statusa kao vrste reči (gramatičko-funkcionalne ili leksičke jedinice) i klasifikacije; drugu predstavlja taksativna analiza semantike najfrekventnijih predloga (osnovnih, izvedenih i apstraktnih značenja koje iskazuju u konstrukciji); i treću, u kojoj je data opšta klasifikacija značenja predloga na osnovu kriterijuma iskazivanja spacijalnih i nespacijalnih značenja. Polazište je definicija predloga, klasifikovanje vrsta reči uz koje se javljaju u konstrukciji i njihov status u odnosu na druge, nezavisne, vrste reči uz koje stoje u sintagmi, kao i klasifikacija.

Klasifikacija predloga podrazumeva dve glavne podele, prvu koja predloge deli na:

1. izvorne (prave) ili proste predloge, 2. izvedene i 3. predložku grupu reči iliti predložke izraze,

i drugu, koja predloge deli:

1. na osnovu porekla; 2. morfološke strukture i 3. sintaksičkog kriterijuma i njihovih osnovnih značenja (Agalliu et al. 2005: 383–388).

U prvu kategoriju spadaju prosti i predlozi dobijeni aglutinacijom. Njihov broj je ograničen i znatno manji u odnosu na složene predloge, uglavnom su jednosložni i predstavljaju kategoriju koja je istorijski starija od drugih predloga. Kao kategorija koja je u najdužoj jezičkoj upotrebi vremenom je uspela da razvije i veliki broj značenja, često potpuno drugačijih od njihovog osnovnog, primarnog, značenja, ali se ono ipak može pratiti i kroz istoriju sačuvanih pisanih dokumenata koji svedoče o njihovoj semantici (vidi Lindstromberg, 2010). U drugu kategoriju spadaju izvedeni predlozi, u najvećem broju slučajeva izvedeni od priloga ili neke druge vrste reči, najčešće imenice ili glagola, dok u treću spadaju predložke grupe reči ili predložki izrazi. A. Džuvani, kao izuzetan poznavalac govora Arbreša i dijalekata albanskog jezika uopšteno, govori o osamnaest prostih predloga albanskog jezika. Ovu grupu predloga detaljno analizira i navodi da u pomenutu grupu spadaju i homosemantički predlozi kao što su *në* i *ndë*, *më* i *mbë* ili *nga* i *prej*, a albanski lingvista B. Bokši broj prostih predloga ograničava na šesnaest.

Savremeni albanski gramatičari prilikom navođenja predloga i njihovog sintaksičko-semantičkog slaganja sa određenim padežima navode sve tri

kategorije predloga, bez posebnog isticanja ili klasifikacije predloga koja bi ukazala koji od datih predloga pripadaju grupi prostih, a koji grupi izvedenih predloga ili predložkoj grupi reči. U tabelama koje se nalaze po gramatikama uz shematski prikaz njihovog sintaksičko-semantičkog slaganja sa padežima, nalaze se sve tri grupe predloga. Danas su validne dve glavne klasifikacije predloga albanskog jezika, prva koju zastupaju autori *Gramatika e gjuhës shqipe I* (2005), prema kojoj dativ nema predloge, i druga, čiji autori smatraju da dativ ima predloge, tj. da albanski jezik odlikuje veći broj predloga koji se sintaksičko-semantički slažu s dativom i ablativom i nazivaju ih dativsko-ablativnim (Çeliku *et al*, 2004).

Analizu značenja predloga bazirali smo na njihovoj klasifikaciji na osnovu sintaksičko-semantičkog slaganja sa padežima i podelili ih u pet grupa. Na predloge koji se slažu s nominativom – *nga* i *te/k*; genitivom – *me anë, me anën, në drejtim, për punë, në sajë, për shkak, në vend, për arsye* itd.; dativom – bez predloga (na osnovu prve klasifikacije) i sa predlozima: *buzë, majë, mes, midis, anë, rrëzë, pranë, afër, larg, lart, sipër, poshtë, brenda, jashtë, gjatë, drejt, veç, përveç, përpos, ndaj, rreth, rrotull, anës, ndanë, krahas, para, prapa, pas, tej, këtej, kundër, kundrejt, falë, shkuar, kaluar, përmes, ndërmjet, nëpërmjet, përpara, përballë, përkundrejt, përreth, përkrah, përbri, përtej, matanë, sipas, rreth e rrotull, rreth e përqark, rreth e qark, mes për mes, ballë për ballë* (na osnovu druge klasifikacije); akuzativom – *me, pa, në, mbi, nën, më, për, nëpër, përmbi, ndër*; i ablativom – *prej, ndaj, sipas, pranë, afër, larg, sipër, gjatë, pas, para* (*përpara*), *prapa, rreth* itd.

Koristeći se svim nama dostupnim jednojezičnim i dvojezičnim rečnicima albanskog jezika, elektronskim i štampanim, izvorima sa interneta, Gugl pretraživačem koji smo koristili kao sekundarni izvor, izdvojili smo osnovna i izvedena značenja svih najfrekventnijih predloga. Glavni ciljevi našeg istraživanja bili su usmereni na: a) određivanje osnovnog značenja i semantičkog opsega datih predloga koje mogu imati u užoj i široj konstrukciji; b) određivanje vrsta konstrukcija u okviru kojih se realizuju; uz koje vrste reči najčešće stoje, koji glagoli utiču na njihovu rekciju i semantiku; c) da li su predlozi, čija je etimologija poznata, sačuvali svoje primarno značenje koje se može prepoznati i iz sinhronijskog ugla.

Sva značenja koja mogu imati predlozi u albanskom jeziku klasifikovali smo u dve grupe:

1. značenja sa spacijalnim oznakama (lokativnost, adlativnost, ablativnost i perlativnost; tačka odakle počinje kretanje, ka kojoj je usmereno kretanje, završna tačka kretanja, mesto gde se entitet nalazi / lokacija);

2. bez spacijalnih oznaka (vreme, agens, pacijens, sredstvo, društvo, cilj, namera, stanje itd).

Analiza značenja koja imaju u okviru šire konstrukcije, pokazala je da 14 predloga nema specijalno značenje¹. To su: *me, pa, pro, nëpërmejt, përveç, me anë / me anën, sipas, në saj, në vend, për arsye / për shkak, me përjashtim i me rastin*. Osam predloga ima samo specijalna značenja: *anë, majë, ballë, bythë, lart, matanë, këtej, andej*, dok najveći broj predloga ima specijalno značenje, ukupno 37 i vremensko značenje 21.

a) Predlozi sa specijalnim značenjem.

Tabela br. 4.

<i>nga</i>	<i>te / tek</i>	<i>në</i>	<i>mbi</i>	<i>nën</i>	<i>ndër</i>	<i>nëpër</i>	<i>për- mbi</i>	<i>ndaj</i>	<i>anë</i>
<i>majë</i>	<i>buzë</i>	<i>ballë</i>	<i>krah</i>	<i>bythë</i>	<i>afër</i>	<i>larg</i>	<i>krahas</i>	<i>lart</i>	<i>poshtë</i>
<i>para / për- para</i>	<i>pas</i>	<i>sipër</i>	<i>bren- da</i>	<i>kundër</i>	<i>matanë</i>	<i>për- ballë</i>	<i>përtej</i>	<i>këtej</i>	<i>andej</i>
<i>prej</i>	<i>ndaj</i>	<i>midis</i>	<i>mes</i>	<i>pranë</i>	<i>përmes</i>	<i>në drejt- im</i>			

b) Predlozi s vremenskim značenjem.

Tabela br. 5.

<i>nga</i>	<i>te/tek</i>	<i>në</i>	<i>për</i>	<i>pa</i>	<i>ndër</i>	<i>për- mbi</i>	<i>deri / gjer</i>	<i>prej</i>	<i>ndaj</i>
<i>buzë</i>	<i>afër</i>	<i>larg</i>	<i>para / për- para</i>	<i>pas</i>	<i>gjatë</i>	<i>bren- da</i>	<i>nëpër- mjet</i>	<i>me</i>	<i>më²</i>
<i>midis</i>									

Treće značenje je značenje pacijensa, koje izražava ukupno 14 predloga: *nga, te/tek, në, me, për, mbi, nën, nëpër, prej, ndaj, pas, sipër, pranë, përmes*; četvrto – funkcija odredbe 11: *në, me, për, pa, mbi, nën, nëpër, përmbi, prej, sipër, brenda*; peto – značenje sredstva: *me, pa, nëpërmjet, me anë/anën, në saj, përmes* i šesto – agensa: *nga, prej, para/përpara, pas*.

Analiza i navedene tabele pokazuju da je i u albanskom jeziku najveći broj predloga izražava prostorne i vremenske odnose.

Dalja analiza je pokazala da su imenice te uz koje se najčešće javljaju u konstrukciji, ali da mogu stajati i uz zamenice, brojeve, prideve i druge vrste

¹ Videti napomenu br. 1 iz poglavlja 18.

² Kao deo predložkih izraza (*Deri më sot. (Do danas.); Erdhëm më të ngrysur. (Stigli smo u sumrak.)*).

poimeničenih reči (npr. poimeničene prideve) ili priloge. Glagoli koji stoje ispred predloške konstrukcije i utiču na njenu rekciju i semantiku su statični glagoli: *jam, gjndem, ndodhem, rri, qëndroj, shikoj, shtrihem...* (jesam / biti, nalaziti se, stajati, gledati, pružati se...), nestatični glagoli, glagoli kretanja i sl: *nisem, shkoj, eci, iki, arrij, vij, dal, kthehem, zbres, hyj, vrapoj, marr, lë, jetoj, banoj, shëtit, flas..* (krenuti, ići, otići, stići, doći, izaći, vratiti se, sići, ući, trčati, uzeti, ostaviti, živeti, stanovati, šetati, govoriti...).

Kada je reč o etimologiji predloga albanskog jezika, samo određeni broj predloga ima jasno objašnjenu etimologiju. Tumačenje njihovog značenja zasniva se na komparativno-istorijskom pristupu i značenju/značenjima koja su dokumentovana prvim sačuvanim pisanim dokumentima na albanskom jeziku. Za veliki broj njih možemo reći da su sačuvali svoja izvorna značenja, ali da je jezički razvoj doveo i do pojave novih značenja, pa su neki prvobitno mesni predlozi dobili i vremensko značenje, kao što je *brenda – brenda dhomës* [unutar sobe, u sobi] i *brenda një jave* [u toku (jedne) nedelje].

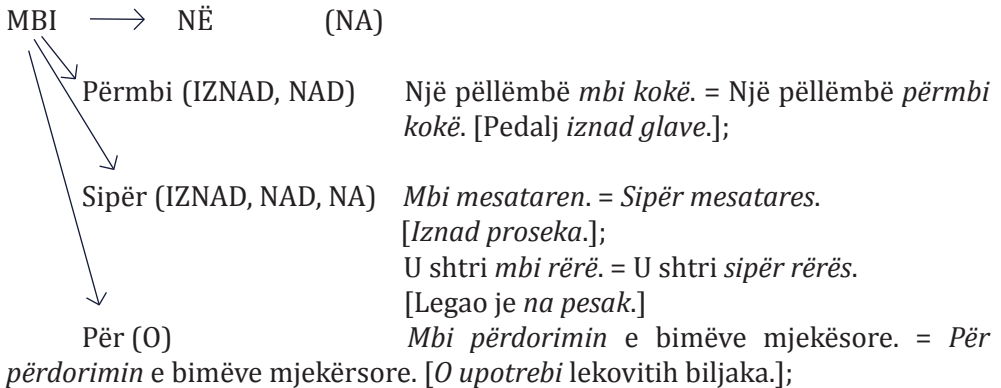
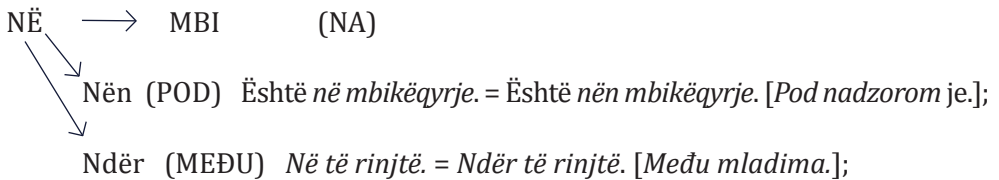
Predlozi su visokopolisemične reči koje imaju ne samo veliku, već i vrlo razgranatu mrežu značenja. Podudaranje i sinonimija u značenju različitih predloga počiva upravo na ovoj karakteristici, polisemičnosti. S druge strane, sinonimija nikada nije apsolutna i odnosi se samo na određenih broj značenja koja predlozi mogu iskazivati u konstrukciji. Ovakva grupa (grupa sinonimnih predloga), može imati više od dva člana i ne mora nužno biti binarna. Najeklatantniji primer takvog slučaja su predlozi *në, mbi* i *sipër*, dok je predloški par sa najvećim brojem sinonimnih značenja u albanskom jeziku par – predlog *nga* i *prej*. Njihovu dijahronijsku sinonimiju potvrđuju i najstariji pisani dokumenti na albanskom jeziku koji predstavljaju osvedočeni trag koji su ostavili autori stare albanske književnosti Đ. Buzuku, P. Budi, F. Bardi itd. U grupu sinonimnih predloga spadaju:

nga – prej (od, iz – od); *në – mbi* (na – na, iznad); *mbi – sipër* (na, iznad – iznad, nad); *afër – pranë* (blizu – pored); *pranë – krah, krahas* (pored – pored); *ndër – midis* (među – među, između); *midis – mes* (između/među – među); *nëpërmejt – me anë të* (preko – preko, pomoću); *përballë – përkundrejt* (pred, ispred); *në drejtim të – drejt* (u pravcu, ka); *krahas – përbri, përveç* (pored – pored, osim); *matanë – përtej* (s druge strane, prekoputa – preko, s druge strane); *anës – buzë* (uz – uz); *përbri – pranë, anës* (uz, pored – pored, uz); *bri – përbri, pranë, në anë, përgjatë* (uz, pored – pored, uz, duž)...

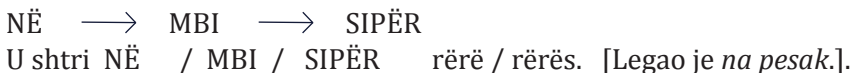
Sinonimija obuhvata vertikalno i horizontalno grananje značenja predloga. Autori *A Comprehensive Grammar of the English Language* (1985) navode kako je polja značenja predloga izuzetno teško klasifikovati, da je u nekim slučajevima bolje razmišljati o opsegu ili spektru značenja, prvo kao jednoj zasebnoj kategoriji, zatim i kao o kategoriji podeljenoj na odvojene, ali međusobno preklapajuće segmente. U slučaju velikog broja predloga možemo

govoriti o sinonimnom semantičkom grananju u dve ravni – vertikalnoj, koja se odnosi na sva moguća značenja koja su sinonimna sa značenjem nekog drugog/ drugih predloga i horizontalnoj koja se odnosi na semantičko poklapanje s visokim stepenom ekvivalencije (o apsolutnoj iliti stopostotnoj sinonimiji ne možemo nikada govoriti) i upotrebnu vrednost. Horizontalna ravan bi trebalo da pokaže koji predlozi imaju visok stepen semantičke ekvivalencije i upotrebne vrednosti, te u rečenici, u velikom broju slučajeva, mogu stajati jedan umesto drugog, noseći isti semantički sadržaj i ne mejajući značenje rečenice, kao i koji predlog predstavlja prvi izbor kao mogući sinonim jednog predloga.

1. Shematski prikaz sinonimnog značenja i njegovog vertikalnog grananja na primeru predloga *në* i *mbi*.

2. Shematski prikaz horizontalnog grananja sinonimnog značenja predloga *në* i *mbi*.

Predlozi i pitanje preciznog određivanja njihove semantike, semantičkog opsega u užem i širem smislu, sinonimije i funkcije u rečenici ne samo albanskog, već i mnogih drugih savremenih jezika, je pitanje koje je i dalje otvoreno. Mnogobrojne lingvističke teorije i pristupi u tretiraju predloga

prvenstveno su usmerene na pitanje njihovog određivanja kao gramatičke ili leksičko-semantičke kategorije, dok su pristupi Teorije usvajanja jezika kao stranog usmereni na njihovo značenje i metodologiju kojom bi se ova jezička jedinica učinila što lakšom za usvanje i razumevanje. U albanskoj lingvistici još uvek ne postoji opšta usaglašenost oko jedinica koje predstavljaju predloge (da li je u pojedinim slučajevima reč o izrazima, frazama ili predlozima) i njihovog broja. M. Čeliku je prvi albanski lingvista koji u grupu predloga ubraja veći broj glagolskih predloga i predloških izraza, koji se u dosadašnjoj lingvističkoj literaturi nisu navodili. Iako su njihova značenja definisana u rečnicima, pri čemu se kao najčešće objašnjenje navodi da njihovo značenje zavisi od reči uz koju stoje u sintagmi ili široj konstrukciji, činjenica je da njihova semantika zavisi i od konteksta (rečeničnog i situacionog), kao i značenja čitave rečenice, dok je jedan od važnih elemenata koji utiče na semantku predloga u široj konstrukciji glagol (koji stoji ispred predloga) i njegova semantika. P. Piper ističe da u velikom broju, ako ne i svim, prirodnim jezicima "postoje jezički podsistemi, često prilično složeni, čije se jedinice upotrebljavaju za denotiranje prostornih odnosa", kao i "da se jezičke jedinice sa prostornim značenjima koje pripadaju istom jezičkom nivou u dva ili više jezika organizuju na manje ili više različite načine" (Piper, 2001: 12). Jedna od specifika semantičkog podsistema albanskog jezika je postojanje predloga za nominativ *nga* i *te/k* koji predstavljaju eliptični oblik konstrukcije koja je u svom prvobitnom obliku podrazumevala postojanje predikata, a koja u svom današnjem obliku u sintagmi / klauzi, ukazuje na, ne samo spacijalne, već i druge odnose, kao što su: vreme, način, poreklo, količina i sl, dok predlog *nga* u rečenici može markirati agensa i pacijensa. Predlog *nga* je takođe i predlog koji ima ambivalentno, antonimno značenje kojim se može iskazati kretanje ka entitetu i udaljavanje od entiteta, što predstavlja još jednu izraženu specifiku albanskog jezika.

M. Čeliku (2019) navodi da albanski jezik ima oko 225 predloga i da celokupnu grupu predloga čini 104 jednosložna predloga i 78 predloških izraza, koji su jasno definisani normom, dok 43 preostala (22 jednosložna i 21 predloških izraza), iako se upotrebljavaju u standardizovanom jeziku, još uvek nisu našla svoje sigurno mesto u ovoj grupi (Čeliku, 2019: 379). Njihovo mesto mora biti regulisano jezičkom i pravopisnom normom. U rečnicima i gramatikama savremenog albanskog jezika morale bi biti navedene sve potrebne napomene i oznake koje bi izvornim govornicima, kao i nenativnim govorincima, dale obaveštenje o njihovom statusu, upotrebi i semantici. Prvenstveno o konstrukcijama (u okviru kojih se predlozi javljaju) koje se smatraju pravilnijim, preporučljivijim, da li je reč o frazama, izrazima ili o predlogu / predloškom izrazu, kao i novim značenjima koje su pojedini predlozi dobili u toku poslednjih decenija kao rezultat jezičkog razvoja i njegove upotrebne vrednosti. Kada govorimo o frekventnosti predloga, u slučaju sinonimnih predloga možemo

govoriti i o konkurentnosti. Jedan od najčešće dva predloga, iako ih može biti i više, se ipak izdvaja kao učestaliji posebno u slučaju izvedenih i složenih predloga (npr. predlog *falë* u odnosu na *në sajë* i sl.), kao i da dijalekatski uticaj može usloviti i uticati na upotrebu jednog određenog predloga koji je specifika datog dijalekta (npr. predloga *kah* u gegijskom dijalektu odnosu na *nga*, kao i predloga *prej* u odnosu na *nga*).

U albanskom jeziku predlozi predstavljaju stabilan, razvijen sistem i izražavaju tri vrste glavnih leksičko-semantičkih odnosa: priloške, objekatske i porredbene odnose. Njihova semantika i upotrebna vrednost je svakako uslovljena opštim jezičkim razvojem albanskog jezika, kao entiteta, koji je u konstantnoj promeni i na koji utiču mnogobrojni ne samo jezički, već i vanjezički faktori. Usled intenzivnog civilizacijskog razvoja javila se i potreba za povećanjem broja predloga kojima se iskazuju specifičnije semantičke nijanse i odnosi. Ova monografija je pokušala da dà prikaz aktuelnog stanja predloškog sistema albanskog jezika i semantičkog opsega najfrekventnijih predloga ovog jezika.

SPISAK IZVORA GRAĐE

- Apolloni, Ag (2014). *Zazen*. Shtëpia botuese "OM". Prishtinë.
- Axhoviq, Ruzhdija (2022). *Gjerdani nga shanllëurfa*. JU Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore/ IP Qendra për ruajtjen dhe zhvillimin e kulturës së pakicave, Podgorica/Podgoricë.
- Dones, Elvira (2002). *I love Tom Hanks* (përralla moderne). Sejko, Elbasan.
- Gjoza, Roland (2006). *Nord Mort*. Ndërmarrja botuese "Buzuku", Prishtinë.
- Kongoli, Fatos (2007). *Jetë në një kuti shkrepësesh*. Botimet Toena, Tiranë.
- Kongoli, Fatos (2003). *Lëkura e qenit*. Botimet Toena, Tiranë.
- Kadare, Ismail (1980). *Kështjella*. Shtëpia botuese "Naim Frashëri", Tiranë.
- Leka, Arian (2005). *Gjarpri i shtëpisë*. Botimet Ideart, Tiranë.
- Petro, Rita, Pepivani, Natasha, Adelina Çerpja (2010). *Gjuha shqipe 6*. Botime Shkollore Albas, Tiranë.

JEDNOJEZIČNI I DVOJEZIČNI REČNICI

- FGJSSH (1981). *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe A–M*. (Sipas botimit të Akademisë së Shkencave të RPSSH / Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë, 1980). Rilindja. Prishtinë.
- FGJSSH (1981). *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe N–ZH*. (Sipas botimit të Akademisë së Shkencave të RPSSH / Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë, 1980). Rilindja. Prishtinë.
- FGJSH ASHSH (2006). *Fjalor i gjuhës shqipe*. Akademia e Shkencave e Shqipërisë / Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë. Tiranë.
- Jashari, Ali (2020). *Fjalor i homonimeve në gjuhën shqipe*. Akademia e Shkencave e Shqipërisë. Tiranë.
- Thomai, Jani (1999). *Fjalor frazeologjik i gjuhës shqipe*. Akademia e Shkencave e Shqipërisë / Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë. Tiranë.
- Dhrimo, Ali, Tupja, Edmond, Ymeri, Eshref (2007). *Fjalori sinonimik i gjuhës shqipe*. Botime EDFa. Tiranë.
- Balla, Naim, Ymeri, Eshref, Ndoci (Lama), Irena (2007). *Fjalor i madh frazeologjik italisht-shqip* (20 000 shprehje frazeologjike). Botime EDFa. Tiranë.
- Qesku, Pavli (2008). *Fjalor themelor i gjuhës shqipe*. EDFa. Tiranë.
- Qesku, Pavli (1999). *Fjalor Shqip-Anglisht / Albanian – English Dictionary*. EDFa. Tiranë.
- Qesku, Pavli (2012). *Fjalor Anglisht-Shqip / English-Albanian Dictionary*. (rreth 40.000 fjalë, 100.000 shembuj e idioma). EDFa. Tiranë.
- Çuçka, Shpëtim (2006). *Fjalor anglisht shqip*. Botimet Toena. Tiranë.

- Zajmi, Abdullahu, Bardhi, Mehdi, Drini, Sulejmani, Mulaku, Latif, Luboteni, Gani, Imami, Sitki (1981). *Fjalor shqip serbokroatisht*. Instituti Albanologjik i Prishtinës. Prishtinë.
- Zajmi, Abdullahu, Bardhi, Mehdi, Drini, Sulejmani, Mulaku, Latif, Luboteni, Gani, Imami, Sitki (1974). *Srpskohrvatsko albanski rečnik*. Instituti Albanologjik i Prishtinës. Prishtinë.
- FDGJSH (1976). *Fjalori drejtshkrimor i gjuhës shqipe*. Akademia e Shkencave e RPSH / Instituti i Letërsisë dhe i Gjuhësisë. Tiranë.
- Dhrimo, Ali, Memushaj, Rami (2011). *Fjalori drejtshkrimor i gjuhës shqipe*. INFBOTUES. Tiranë.

ELEKTRONSKI REČNICI

<http://www.fjalori.shkenca.org/>

<https://fjalorthi.com/>

<https://fjale.al/>

<https://sq.wiktionary.org/wiki/fjalor>

<https://fjalor-recnik.com/>

<https://albasoftgroup.com/sq/Our-Work/Fjalori-elektronik-shpjegues---FESh>

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>

LITERATURA

- ASHRSH. Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë (1976). *Fonetika dhe gramatika e gjuhës së sotme letrare shqipe, II*. Tiranë.
- Agalliu, Fatmir, Angoni, Engjëll, Demiraj, Shaban, Dhrimo, Ali, Hysa, Enver, Lafe, Emil, Ethem Likaj (2005). *Gramatika e gjuhës shqipe 1, Morfologjia*. Tiranë: Akademia e Shkencave e Shqipërisë / Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.
- Антонић, Ивана (2005). „Синтакса и семантика падежа“, у: *Синтакса савременог српског језика – Проста реченица* (у редакцији Милке Ивић), стр. 119–298. Београд: Институт за српски језик САНУ / Београдска књига / Матица српска.
- Антонић, Ивана (2006). Темпорална детерминација номиналном формом у акузативу у стандардном српском језику, *Зборник радова Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика, САНУ, Одбор за савремени српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија*, 47–71.
- Антонић, Ивана (2007). „Синтакса и семантика номинатива“, у: Јасмина Грковић-Мејдор, Владислава Ружић (уред.), *Лингвистичке свеске 6, синтаксичка истраживања (дијахроно-синхрони план)*, стр. 102–113, Нови Сад: КриМел, Будисава.
- Antonić, Ivana (2008). „Sintaksa padeža“, u: Predrag Piper i Milorad Radovanović (ured.), *Lingvistika Milke Ivić*, str. 145–181. Beograd: XX vek.
- Baldwin, Timothy, Kordini, Valia & Villaiencio, Aline (2009). Preposition in applications: A survey and introduction to the special issue. *Computational Linguistics*, 35(2), 119–149.
- Beci, Bahri (2005). *Gramatika e gjuhës shqipe*. Tiranë/Shkup/Prishtinë: Logos-A.
- Blake, Barry J. (2001). *Case*. (second edition). United Kingdom: Cambridge University Press.
- Bokshi, Besim (1984). *Prapavendosja e nyjës në gjuhët Ballkanike*. Prishtinë: Rilindja.
- Bokshi, Besim (2010) *Periodizimi i ndryshimeve morfologjike të shqipes*. (redaktor akademik Mehmet Kraja). Botime të veçanta CX, Seksioni i Gjuhës dhe i Letërsisë, Libri 45, Prishtinë: Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës.
- Bokshi, Besim (2014). „Një sistem i prafajëve të shqipës“ u: *Varia*. (redaktor akademik Mehmet Kraja). Botime të veçanta CXXXV, Seksioni i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Libri 50, f. 35–54. Prishtinë: Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës.
- Bortone, Pietro (2010). *Greek Preposition from Antiquity to the Present*. United Kingdom: Oxford University Press.
- Brala-Vukanović, Maja, Nensi Rubinić (2011). Prostorni prijedlozi i prefiksi u hrvatskom jeziku. Kognitivnosemantička analiza. *FLUMINENSIA*, god. 23/2 (2011): 21–37.

- Brugmann Karl (1895). *A comparative grammar of the Indo-Germanic languages (Volume I-IV)*. B. Westermann & CO. 218 Broadway. New-York. [Reprinted editon: Brugmann, Karl (2020). *A comparative grammar of the Indo-Germanic languages (Volume I-IV)*. Alpha Edition.].
- Burnard, Lou (2000). *Reference Guide for the British National Corpus*. Oxford University Computing Services, Oxford. UK.
- Buxheli, Ludmila (2007). *Modelet e caktimit rator në gjuhën e sotme shqipe*. Tiranë: Botimet Neraida.
- Camaj, Martin (1984). *Albanian grammar*. (Collab. on and translated by Leonard Fox). Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Cobuild Colins (2011). *English Grammar* (digital edition). Third edition. HarperCollins Publishers. Great Britain. [<https://akugue.com/docs/cobuild-english-grammar-4746565>].
- Çabej, Eqrem (1976). *Studime gjuhësore II*. Studime etimologjike në fushë të shqipës P-ZH. Prishtinë: Rilindja.
- Çeliku, Mehmet (1969). Çështje të normës morfologjike në letërsinë artistike pas çlirimit. *Studime Filologjike*, Nr. 3., f. 109–121.
- Çeliku, Mehmet (1971). Parafjalët emërore të thjeshta në gjuhën letrare shqipe, *Studime Filologjike*, 1971/1, f. 85–109.
- Çeliku, Mehmet (1972). Parafjalë apo emra?, *Lëndët e shkencave shoqërore në shkollë*, Nr. 7, f. 64–81.
- Çeliku, Mehmet (1975). Lokucionet parafjalore emërore në gjuhën letrare shqipe. *Çështje të gramatikës së shqipes së sotme II*, f. 206–249. Tiranë: Akademia e Shkencave e RPSH, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Sektori i Gramatikës.
- Çeliku, Mehmet (1986). Përdorimet dhe funksionet e pjesores në gjuhën e sotme letrare kombëtare shqipe, u: *Gjuha shqipe dhe letërsia në shkollë*, Nr. 11, Tiranë: Botime shkollore.
- Çeliku, Mehmet (1990). Parafjalët foljore dhe disa çështje të formësimit të tyre. *Gjuha jonë*, Nr. 4, f. 64–71.
- Çeliku, Mehmet (1997). *Probleme të morfologjisë së gjuhës së sotme shqipe*. Tiranë: Dituria.
- Çeliku, Mehmet (2006). Parafjalët e lidhëzat e shqipes standarde, vështruar në rrafshin normativ. *Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë e Kulturën Shqipe*, 25/1, Prishtinë, f. 211–220.
- Çeliku, Mehmet (2000). *Format e pashtjelluara të foljes në gjuhën e sotme shqipe*, Tiranë: SHBLU.
- eliku, Mehmet, Karapinjalli, Mustafa & Ruzhdi, Stringa (2004). *Gramatika praktike e gjuhës shqipe*. Tiranë: Botimet Toena.
- Çeliku, Mehmet (2019). *Parafjalët e shqipës standarde*. Tiranë: Shtëpia botuese/shtypshkronja ILAR.

- Cimochowski, Waclaw (2004). *Për gjuhën shqipe*. Botime të veçanta LI, Seksioni i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Libri 23. (redaksia Idriz Ajeti, Besim Bokshi, Rexhep Ismajli). Prishtinë: Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës.
- Cipo, Kostaq (1949). *Gramatika shqipe*. Tiranë: Ndërmarrja Shtetërore e Botimeve dhe Shpërndarjes.
- Close, R. A. (1975). *Prepositions*. London: Longman Group Limited.
- Croft, William, Alan Cruse D. (2004). *Cognitive Linguistics*. Cambridge University Press, UK.
- Demiraj, Shaban (1961). *Morfologjia e gjuhës së sotme shqipe. Pjesa II*. Tiranë: Botimi i Universitetit të Tiranës.
- Demiraj, Shaban (1971). *Morfologjia e gjuhës së sotme shqipe*. Tiranë: Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës.
- Demiraj, Shaban (1989). *Gramatikë historike e gjuhës shqipe*. Tiranë: Universiteti i Tiranës “Enver Hoxha”, Fakulteti i Historisë dhe i Filologjisë, Shtëpia botuese “8 Nëntori”.
- Domi, Mahir (1957). *Gramatika e gjuhës shqipe, II, Sintaksa* (botimi i tretë). Tiranë: Botim i Ministrisë së Arsimit dhe Kulturës.
- Domi, Mahir (1988). Përdorimi i parafjalëve përpara gjymtyrëve homogjene. *Gjuha jonë*, 1988/ Nr. 2, f. 5–17.
- Drejtshtkrimi i gjuhës shqipe* (1974). Instituti Albanologjik i Prishtinës. Prishtinë.
- Dhima, Thoma (2008). *Gjuha shqipe, Sintaksa*. Tiranë: Shtëpia Botuese e Librit Universitar.
- Fang, Alex. C. (2000). A lexicalist approach towards the automatic determination for the syntactic functions of prepositional phrases. *Natural Language Engineering*, 6(2): 183–20.
- Floqi, Spiro (1968). Çështje të teorisë së togfjalëshit në shqipën e sotme. *Studime filologjike*, 1968/ Nr. 1, f. 75–83.
- Floqi, Spiro (1992). Togfjalëshat me parafjalën nga në shqipën e sotme letrare. *Studime filologjike*, 1992/ Nr. 1–4, f. 23–34.
- Frashëri, Sami (1886). *Shkronjëto e gjuhës shqip*. Bukuresht.
- Hagège, Claude (2010). *Adpositions*. Oxford: Oxford University Press.
- Hlebec, Boris (1999). *Gramatika engleskog jezika za srednje škole*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Hysa, Mahmud (2000). *Hyrje në letërsinë shqiptare*. Enti i teksteve dhe i mjeteve mësimore KS. NGLB “KS”, Prizren: Universiteti i Prishtinës, Fakulteti Filologjik.
- Hysa, Enver (1970). Ndajfolja në gjuhën e sotme shqipe. *Studime filologjike*, 1970/ Nr. 3, f. 19–65.
- Ивић, Павле, Клајн, Иван, Пешикан, Митар, Бранислав Брборић (2011). *Српски језички приручник* (пето издање). Београд: Службени гласник / Београдска књига.

- Jackendoff, Ray (1983). *Semantics and Cognition*. Cambridge, Massachusetts / London, England: The MIT Press.
- Johnson, Mark (1987). *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason*. Chicago: University of Chicago Press.
- Karagjozi, Mimoza. (2005). *Parafjalët në "Mesharin" e Gjon Buzukut*, Tiranë: Universiteti i Tiranës.
- Karapinjalli, Mustafa (1986). Për një përdorim normativ të parafjalëve prej dhe nga. *Gjuha jonë*, 1986/ Nr. 4, f. 43–48.
- Klikovac, Duška (2006). *Semantika predloga*. (drugo izdanje). Filološki fakultet. Beograd: Čigoja.
- Кликовац, Душка (2018). *Српски језик у светлу когнитивне лингвистике*. Друштво за српски језик и књижевност Србије. Београд: Чигоја.
- Kortmann, Bernd (2005). *English Linguistics: Essentials*. Berlin: Cornelsen.
- Kostallari, Androkli (1968). Parimet themelore për hartimin e „Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe“. *Studime filologjike*, 1968/ Nr. 2, f. 43–128.
- Krijezi, Merima (2012). *Značenje predloga u albanskom i srpskom jeziku*, doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet. [file:///C:/Users/M/Downloads/ZNACENJE%20PREDLOGA%20U%20ALBANSKOM%20I%20SRPSKOM%20JEZIKU.pdf]
- Kristoforidhi, Konstandin (1882). *Grammatiki tis alvanikis glossis*. Stamboll. [Riprintim: Kristoforidhi, Konstandin (2001). U: *Konstandin Krishtoforidhi Vepra I*. (Përkthyer nga greqishtja nga A. Spiro). Elbasan: Universiteti A. Xhuvani.]
- Lafe, Emil (1995) [2000]. *Parafjala u: Gramatika e gjuhës së sotme shqipe, Morfologjia*", Akademia e Shkencave e Shqipërisë. Tiranë, f. 381–396.
- Lakoff, George (1982). Categories: An essay in cognitive linguistics. In: *Linguistics in the Morning Calm* (The Linguistic Society of Korea, ed.), Seoul: Hanshin Publishing Co., 139–193.
- Lakoff, George (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things. (What Categories Reveal about the Mind)*. The University of Chicago Press: Chicago and London.
- Lindstromberg Seth (2010). *English Preposition Explained*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Littlefield, Heather (2004). Lexical and Functional Prepositions in Acquisition: Evidence for a Hybrid Category. [https://www.bu.edu/buclid/files/2011/05/29-LittlefieldBUCLD2004.pdf], pristupljeno 14.02.2021.
- Lloshi, Xhevat (2005). *Stilistika e gjuhës shqipe dhe pragmatika*. (ribotim), Tiranë: Albas.
- Mayer, Gustav [1891] 2007. *Fjalor etimologjik i gjuhës shqipe - 1891*. Tiranë: Botime Çabej.
- Mansaku, Seit (1987). Një shpërdorim i parafjalës "prej". *Gjuha jonë*, 1987/ Nr. 2, f. 65–68.

- Martin-Leake, W. [1814] 2006. *Kërkimet për shqiptarët dhe për gjuhën shqipe në librin: Researches in Greece*, Londër, 1814. Tiranë: Bota shqiptare.
- Matovac, Darko (2013). *Semantika hrvatskih prijedloga*, doktorski rad. Osjek, Hrvatska: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Filozofski fakultet [<http://web.ffos.hr/download/Darko%20Matovac,%20Semantika%20hrvatskih%20prijedloga.%2011.%20listopada%202013..pdf>], pristupljeno 15.05.2022.
- Matovac, Darko (2014). The semantics of the preposition *po* in Croatian language. *Croatia et Slavica Iadertina*, Zadar. [<https://hrcak.srce.hr/file/201088>], pristupljeno 14.4.2021.
- Meshari i Gjon Buzukut (1555) (1968). (botim kritik, punuar nga Eqrem Çabej), Pjesa e parë, Hyrje dhe transliterimi. Tiranë: Universiteti Shtetor i Tiranës / Instituti i Historisë e i Gjuhësisë.
- Mëniku, Linda (2014). *Konektorët e tekstit në gjuhën shqipe*, doktorska disertacija. Tiranë: Universiteti i Tiranës. [<https://docplayer.org/109106149-Temakonektorët-e-tekstit-ne-gjuhen-shqipe-per-mbrojtjen-e-grades-doktor.html>], pristupljeno 20.12.2020.
- Mulaku, Latif, Ahmet Kelmendi (1983). *Gramatika e gjuhës shqipe (Fonetika dhe Morfologjia)*. Për klasën I të arsimit të mesëm të orijentuar. Prishtinë: Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës.
- Mulaku, Ragip (2004). Kundër përdorimit të parafjalës *në* në vend të *nga*. *Gjuha jonë*, 2004/ Nr. 1, f. 50–52.
- Newmark, Leonard, Hubbard, Philip, Peter R. Prifti (1982). Preposition and Prepositional, in: *Standard Albanian – Reference Grammar for Students*. United States of America: Stanford University Press, pp. 289–300.
- Paçarizi, Rrahman (2015). *Konversioni në gjuhën shqipe*. Prishtinë: Parnas.
- Pedersen, Holger (1894). „Bidrag til den albanesiske sproghistorie“, u: *Festskrift til Vilhelm Thomsen fra disciple*, str. 246–257. København: Gyldendal.
- Пипер, Предраг, Антонић, Ивана, Ружић, Владислава, Танасић, Срето, Поповић, Људмила, Бранко Тошовић (2005). *Синтакса савременог српског језика. Проста реченица*. (у редакцији академика Милке Ивић), Београд: Институт за српски језик САНУ / Београдска књига / Матица Српска.
- Пипер, Предраг, Иван Клајн (2014). *Нормативна граматика српског језика*. (друго измењено и допуњено издање). Нови Сад: Матица српска.
- Përnaska, Remzi (1983). Çështje të kundrinorit në gjuhën shqipe. *Studime filologjike*, 1983/ Nr. 4, 179–197.
- Pjetër Budi (Kumtesa dhe artikuj) (2008). (përgatitur nga: Prof. Dr. Seit Mansaku, redaktor shkencor Meliha Balla). Tiranë: Muzeu Historik Kombëtar.
- Popadić, Milosav (2018). Latinsko-srpski rečnik i latinske sentence. [https://kupdf.net/download/latinsko-srpski-renik-i-latinske-sentence-m-p-popadipdf_5aabdd2de2b6f5ab146813f3_pdf];

- Поповић, Љ (1966). Предлошки изрази у савременом српскохрватском језику, *Наш језик*, књ. XV, св. 3–4., стр. 195–220.
- Prifti, Stefan (1959). *Sintaksa e gjuhës shqipe I*, Prishtinë: Universiteti i Prishtinës.
- Prčić, Tvrtko (2016). *Semantika i pragmatika reči*. (treće, elektronsko izdanje). Novi Sad: Filozofski fakultet. [<https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2016/978-86-6065-356-9>].
- Piper, Predrag (2001). *Jezik i prostor*, (drugo dopunjeno izdanje). Beograd: Biblioteka XX.
- Quirk, Randolph, Greenbaum, Sidney, Leech, Geoffrey, Jan Svartfik (1985). *A Comprehensive Grammar of The English Language*. London and New York: Logman.
- Rasulić, K. (2004). *Jezik i prostorno iskustvo*. Filološki fakultet. Beograd: Čigoja.
- Rice, Sally A (1996). "Prepositional prototypes." In *The Construal of Space in Language and Thought: 19th International LAUD Symposium on Language and Space*, Martin Putz & Rene Dirven (eds), 135–165. Berlin/NewYork: Mouton de Gruyter.
- Riemsdijk, H.C. van (1990). *Functional Prepositions*, in H. Pinkster & I. Genèe (eds.), *Unity in Diversity: Papers Presented to Simon C. Dik on his 50th birthday*, Dordrecht: Foris.
- Riza, Selman (1952). *Gramatikë e sërbo-kroatishtes*. Prishtinë: Mustafa Bakija.
- Riza, Selman (1958). *Gramatika e gjuhës serbe*. Voll. Nr. 4. Tiranë: Instituti i Historisë dhe i Gjuhës.
- Riza, Selman (2002). *Vepra 3*. (redaksia: Idriz Ajeti, Besim Bokshi, Rexhep Ismajli). Botime të veçanta XLIV, Seksioni i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Libri 19. Prishtinë: Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës.
- Rosch, Eleanor (1977). Classification of real-world objects: Origins and representations in cognition. In: *Thinking: Readings in Cognitive Science* (P. N. Johnson-Laird, P. C. Wason, eds.), Cambridge: CUP, 212–222.
- Samara, Miço (1992). Mbi trajtimin leksikografik të lokucioneve në gjuhën e sotme shqipe. *Studime filologjike*, 1992/ Nr. 1–4, f. 131–137.
- Samara, Miço (1999). *Parafjalët në shqipen e sotme (Vështrim leksiko-semantik)*. Tiranë: Panteon.
- Saint-Dizier, Patric (Ed.) (2006). *Syntax and Semantics of Prepositions*. Dordrecht: Springer.
- Silić, Josip, Ivo Pranjković (2005). *Gramatika hrvatskog jezika za gimnazije i visoka učilišta. Sintaksa, morfologija, fonologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Spahiu, Agim (2010). 100 fjalët më të shpeshta në gjuhën shqipe. [http://www.shkenca.org/pdf/gjuhe/100_fjale.pdf], pristupljeno 18.08.2021.
- Станишић, Вања (2006). *Увод у индоевропску филологију*. Београд: Чигоја.
- Станојчић, Живојин, Поповић, Љубомир, Стеван Мицић (1989). *Савремени српскохрватски језик и култура изражавања: Уџбеник за I, II, III*

- и IV разред средње школе. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства / Нови Сад: Завод за издавање уџбеника.
- Станојчић, Живојин, Поповић Љубомир (2011). *Граматика српског језика, за гимназије и средње школе*, (тринаесто издање). Београд: Завод за уџбенике.
- Стевановић, Михаило (1967). *Функције и значења глаголских времена*. Београд: Посебна издања Српске академије наука и уметности.
- Стевановић, Михаило (1991). *Савремени српскохрватски језик I: Фонетика – Морфологија*. (пето издање). Београд: Научна књига.
- Стевановић, Михаило (1991а). *Савремени српскохрватски језик II: Синтакса*. (петоиздање). Београд: Научна књига.
- Šarić, Ljiljana (2014). *Prostor u jeziku i metafora. Kognitivno lingvističke studije o prefiksima i prijedlozima*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Šekrst, Kristina (2013). Prijedlozi kao riječi uza sve leksičke kategorije s posebnim naglaskom na udvanje prijedloga u južnoslavenskim jezicima. [https://www.researchgate.net/publication/357168301_Prijedlozi_kao_rijeci_uza_sve_leksicke_kategorije_s_osebim_naglaskom_na_udvajanje_prijedloga_u_juznoslovenskim_jezicima_Prepositions_as_a_loose_lexical_category_with_special_emphasis_on_prepositiona#fullTextFileContent]
- Xanoni, Anton (1909). *Gramatika shqyp*. Shkodër: Shtypshkroja e Zojës Papërljeme.
- Xhuvani, Aleksandër (1956). *Për pastërtinë e gjuhës shqipe*. Tiranë: Instituti i Shkencave.
- Xhuvani, Aleksandër (1964). Prafjalët. *Studime Filologjike*, 1964/ Nr. 1., f. 7–57.
- Xhuvani, Aleksandër (1985). *Vepra I*. Tiranë: Akademia e Shkencave e Republikës së Shqipërisë.
- Thomai, Jani (1969). Një klasifikim i frazeologjizmave me vlerë ndajfoljore në gjuhën shqipe. *Studime filologjike*, 1969/ Nr. 1, f. 3–48.
- Thomai, Jani (1981). Përdorimi i disa lokucioneve librorë. *Gjuha jonë*, 1981/ Nr. 2, f. 13–30.
- Tyler, Andrea, Vyvyan Evans (2003). *The Semantics of English Prepositions: Spatial Scenes, Embodied Meaning, and Cognition*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Taylor, John R. (1993). Prepositions: Patterns of polysemization and strategies of disambiguation. In *The semantics of prepositions: From mental processing to natural language processing*, edited by Cornelia Zelinsky-Wibbelt, 151–175. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Zwarts, Joost (1997). Lexical and functional properties of prepositions. In *Lexikalische und grammatische Eigenschaften präpositionaler Elemente*, edited by Dagmar Haumann and Stefan J. Schierholz, 1–18. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.18'367.633
81'1:165

КРИЈЕЗИ, Мерима, 1972-

Semantika predloga u savremenom albanskom jeziku / Merima Krijezi.
- Београд : Универзитет, Филолошки факултет, 2023 (Београд : Маб). - 267 стр.
: табеле ; 24 cm (Едисија Монографије - језик)
Тираж 50. - Библиографија: стр. 259-267.

ISBN 978-86-6153-718-9

а) Албански језик -- Предлози -- Семантика

б) Когнитивна лингвистика

COBISS.SR-ID 116851721

